

LEVEKÅR OG LIVSKVALITET I NORDLAND 2001

Av

**Ingrid Fylling (red.)
Trond Bliksvær
Arild Gjertsen,
Jan-Inge Hanssen
Per Arnt Pettersen
Johans Sandvin**

NF-rapport nr. 20 • 2002

**ISBN-nr.: 82-7321-467-2
ISSN-nr.: 0805-4460**

REFERANSESIDE

- Rapporten kan også bestilles via nf@hibo.no

Tittel Levekår og livskvalitet i Nordland 2001	Offentlig Tilgjengelig: Ja	NF-rapport nr.: 20/2002
	ISBN nr. 82-7321-467-2	ISSN 0805-4460
	Ant. sider og bilag: 240	Dato: 15.juli 2002
Forfattere: Ingrid Fylling (red). Kapittelforfattere: Trond Bliksvær, Arild Gjertsen, Jan-Inge Hanssen, Per Arnt Pettersen og Johans Sandvin	Prosjektansvarlig (sign.): Ingrid Fylling	
	Forskningsleder: Willy Lichtwarck	
Prosjekt Levekår og Livskvalitet i Nordland 2001	Oppdragsgiver Nordland Fylkeskommune	
	Oppdragsgivers referanse	
Sammendrag Rapporten er en analyse av levekårsundersøkelse for Nordland i 2001, en oppfølging av levekårsundersøkelsen for Nordland 1994. Funnene viser at der fremdeles eksisterer forskjeller i materielle forhold mellom Nordland og landet som helhet, særlig på faktorer som sysselsetting, utdanning og inntekt. På psykososiale områder ser vi store endringer fra 1994, en større utjevning i forhold til landet som helhet. Nordlendingene har endret sine sosiale relasjonsmønstre, og også sine verdsett. Materielle verdier vinner terreng, mens samfunnsmessig og politisk engasjement taper oppslutning.	Emneord Levekår Livskvalitet Regional utvikling Sentrum-periferi-relasjoner Kjønn	
	Keywords Living conditions Quality of life Regional development Centre-periphery relations Rural areas Gender	
Andre rapporter innenfor samme forskningsprosjekt/program ved Nordlandsforskning	Salgspris NOK 250,-	

Nordlandsforskning utgir tre skriftserier, rapporter, arbeidsnotat og artikler/foredrag. Rapporter er hovedrapport for et avsluttet prosjekt, eller et avgrenset tema. Arbeidsnotat kan være foreløpige resultater fra prosjekter, statusrapporter og mindre utredninger og notat. Artikkel/foredragsserien kan inneholde foredrag, seminarpaper, artikler og innlegg som ikke er underlagt copyright rettigheter.

FORORD

Nordlandsforskning fikk i februar 2001 i oppdrag fra Nordland fylkeskommune å gjennomføre en ny levekårsundersøkelse for Nordland, etter modell fra forrige levekårsundersøkelse, også gjort av Nordlandsforskning, i 1994. Formålet var å analysere endringer i levekår og livskvalitet hos ulike grupper av nordlendinger over tid. Selve datainnsamlingen ble gjennomført på en utmerket måte av Norsk Gallup AS, og vi vil gjerne takke Norsk Gallup AS ved avdelingsleder Roar Hind for et godt og fruktbart samarbeid. Vi har, i tillegg til eget datamateriale, også benyttet andre datakilder for å ytterligere fylle ut de empiriske bilder. Vi har hatt tilgang til Norsk Gallups nasjonale undersøkelser om tilfredshet med kommunale tjenester. Vi har også benyttet de nasjonale levekårsundersøkelsene gjennomført av Statistisk Sentralbyrå. Forfatterne av denne rapporten står selvsagt selv ansvarlig både for de analyser som er utført og de konklusjoner som trekkes.

Utformingen av undersøkelsen og gjennomføringen av analysearbeid og skriving er gjort i en forskningsgruppe bestående av seks forskere fra Nordlandsforskning, Høgskolen i Bodø og SKUR (Statens Kunnskaps- og utviklingssenter for helhetlig rehabilitering): Forsker Trond Bliksvær, forsker Arild Gjertsen, dosent Jan-Inge Hanssen, professor Per Arnt Pettersen, professor Johans T. Sandvin og forsker Ingrid Fylling. Vi har valgt å utforme rapporten som en kapitelsamling, hvor hver forfatter står ansvarlig for sine bidrag. Prosjektleder Ingrid Fylling har hatt et redaksjonsansvar for rapporten.

Vi vil gjerne takke Fylkesrådet i Nordland for å ha gitt Nordlandsforskning et spennende oppdrag. Staben i Plan og Næringsavdelingen i Nordland fylkeskommune har vært aktive deltakere i gjennomføringen av prosjektet, både når det gjelder innspill, drøftinger underveis og gjennomgang av utkast. Her skal særlig nevnes plan- og nærings sjef Jørn Sørvig, fagsjef Helge Moldjord og fagsjef Åshild Pettersen, som har fulgt arbeidet gjennom prosessen og kommet med nyttige kommentarer underveis. Ingen av de ovennevnte har imidlertid noe ansvar for analyser og konklusjoner som presenteres i rapporten, det ansvaret bærer forfatterne helt og holdent selv.

Bodø 25.juli 2002

Prosjektleder Ingrid Fylling

INNHold

FORORD	1
SAMMENDRAG	13
SUMMARY	17
1. INNLEDNING	19
1.1 BAKGRUNN	19
1.2 BEGREPENE LEVEKÅR OG LIVSKVALITET : HVORDAN HAR DU DET OG HVORDAN TAR DU DET?.....	20
1.2.1 Levekår: Hvordan vi har det.....	20
1.2.2 Livskvalitet: Hvordan vi tar det.....	21
1.3 TEMAER OG PROBLEMSTILLINGER.....	23
1.3.1 2001-undersøkelsen.....	24
1.4 METODISK OPPLEGG OG GJENNOMFØRING.....	27
1.5 GANGEN I RAPPORTEN.....	29
2. BEFOLKNINGSUTVIKLING	31
2.1 INNLEDNING.....	31
2.2 BEFOLKNINGENS ALDERSSAMMENSETNING	31
2.2.1 Fylket.....	32
2.2.2 Regionene.....	36
2.3 FLYTTING.....	43
2.4 OPPSUMMERING.....	49
3. UTDANNING	53
3.1 INNLEDNING.....	53
3.1.1 Geografisk tilhørighet og utdanningsvalg.....	53
3.2 UTDANNINGSNIVÅ I NORDLAND.....	54
3.3 TILFREDSHET MED EGEN UTDANNING.....	57
3.4 OPPSUMMERING.....	60
4. ARBEIDSLIV OG TRYGDELIV	61
4.1 INNLEDNING.....	61
4.2 PÅ OG UTENFOR ARBEIDSMARKEDET	62
4.2.1 Forskjeller mellom regioner i Nordland.....	64
4.2.2 Høyere arbeidsledighet i Nordland.....	65
4.3 NORDLAND HAR FORTSATT HØYERE UFØRERATE ENN LANDET.....	66
4.4 VARIASJONER MELLOM REGIONENE I NORDLAND.....	67
4.4.1 Stort sett de samme kommuner som hadde høy ledighet og uførerate i 1994 som i 2000.....	68

4.4.2	Viktigste gjøremål for de som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet.....	73
4.4.3	Viktigste gjøremål etter region.....	75
4.4.4	Jobbtilfredshet.....	77
4.4.5	Inntektsmessige følger av ulik tilknytning til arbeidsmarkedet.....	78
4.4.6	Sosiale følger av ulik tilpasning til arbeidsmarkedet.....	80
4.4.7	Oppsummering	84
5.	DEN ØKONOMISKE VELFERDEN	87
5.1	INNLEDNING.....	87
5.2	INNTEKTSVARIASJONER I NORDLAND	88
5.2.1	Personlig inntekt etter alder og kjønn.....	89
5.2.2	Husholdsinntekt etter alder og kjønn.....	90
5.3	BARE MARGINALE REGIONALE FORSKJELLER I INNTEKT	91
5.4	BEFOLKNINGENS ØKONOMISKE PROBLEMER.....	92
5.4.1	Omfanget av økonomiske problemer blant befolkningen i Nordland	92
5.4.2	Graden av økonomiske problemer i befolkningen større i Nordland enn i landet som helhet.....	94
5.5	NORDLANDSBEFOLKNINGENS ØKONOMISKE BEREDSKAP.....	94
5.5.1	Den økonomiske beredskapen er gjennomgående lavere i Nordland enn i landet.....	95
5.6	FATTIGDOM I NORDLAND.....	95
6.	HELSE.....	100
6.1	INNLEDNING.....	100
6.2	OPPLEVD HELSETILSTAND.....	101
6.3	PSYKISK HELSE.....	111
6.4	KONTAKT MED HELSEVESENET.....	113
6.4.1	Oppsummering	118
7.	NORDLENDINGENES SOSIALE NETTVERK.....	120
7.1	INNLEDNING.....	120
7.2	BEGREPET SOSIALT NETTVERK – AVKLARING OG AVGRENSNING	121
7.3	FORHOLDET MELLOM SOSIAL DELTAKING OG LEVEKÅR.....	122
7.4	HVOR VIKTIG ER RELASJONELLE VERDIER FOR FOLK I NORDLAND?.....	123
7.5	KONTAKT MED FAMILIEN.....	124
7.6	KONTAKT MED VENNER.....	126
7.7	ENSOMHET	128
7.8	OPPSUMMERING.....	129
8.	OMSORGSYTING I ENDRING	133
8.1	INNLEDNING.....	133
8.2	HUSARBEID.....	134
8.3	HVOR STOR ER ”OMSORGSBYRDEN” I NORDLAND?.....	136
8.4	OMSORG FOR BARN.....	137
8.4.1	Barnehagebruk og barnehagedekning	138

8.4.2	Privat eller offentlig barnehage?.....	140
8.4.3	Utgifter til barnepass.....	141
8.5	OMSORGSYTING TIL ELDRE, FUNKSJONSHEMMEDE OG PERSONER MED DÅRLIG HELSE.....	143
8.5.1	Omsorgsbehov.....	143
8.5.2	Omsorgsyting.....	146
8.5.3	Omsorgsyting fra det offentlige.....	147
8.5.4	Uformell omsorg utenom husholdet.....	149
8.6	BEFOLKNINGENS TILFREDSHET MED OMSORGSTILBUDET	151
8.7	OPPSUMMERING.....	156
9.	FRITID	160
9.1	INNLEDNING.....	160
9.2	ENDRINGER I AKTIVITET SMØNSTER.....	161
9.3	TRE ULIKE AKTIVITETSP ROFILER.....	164
10.	BEFOLKNINGENS LIVSKVALITET	170
10.1	INNLEDNING.....	170
10.2	HVILKE LEVEKÅRSFAKTORER VERDSETTES HØYT AV NORDLENDINGENE?	171
10.3	TILFREDSHET MED LEVEKÅRENE.....	178
10.4	OPPSUMMERING.....	181
10.4.1	Hva er viktig for livskvalitet?	181
10.4.2	Livskvalitet og tilfredshet.....	183
11.	NORDLENDINGENES TILFREDSHET MED DE KOMMUNALE TJENESTENE.	184
11.1	TIDLIGERE FORSKNING.....	185
11.1.1	Kommunal rikdom og innsats.....	185
11.1.2	Kommunestørrelse.....	187
11.1.3	Brukere mer tilfredse enn ikke-brukerne.....	187
11.1.4	Kjønn	187
11.1.5	Alder	188
11.1.6	Utdanning.....	188
11.2	PROBLEMTILLINGER.....	189
11.3	FRAMGANGSMÅTE.....	189
11.4	TILFREDSHETEN MED ELDREOMSORGEN: GOD, MEN LITT LAVERE ENN I LANDET FOR ØVRIG.....	191
11.4.1	Variasjon i tilfredsheten.....	192
11.4.2	De eldste mest tilfreds med omsorgstjenestene.	192
11.4.3	Barna har det bra, nesten like bra som ellers i Norge.....	194
11.4.4	De eldste også mest tilfreds med tjenestene for barn	195
11.5	STOR VARIASJON I TILFREDSHETEN MED DEKNINGSGRAD.....	196
11.5.1	Ytre/Sør-Helgeland er omsorgsregionen?	197
11.6	DE KOMMUNALE PRIMÆRHELSETJENESTENE STÅR SEG GODT	199
11.6.1	Tilfredsheten med primærhelsetjenestene er jevnt fordelt.....	199

11.6.2	<i>Stor variasjon i tilfredsheten med kulturtilbudet</i>	200
11.6.3	<i>Tilfredsheten med kulturtilbudene og idrettsanleggene står svakt</i>	201
11.6.4	<i>De kommunale "kontorene" er ikke spesielt populære</i>	202
11.7	MANGELN PÅ POPULARITET ER GJENNOMGÅENDE.....	204
11.7.1	<i>De tekniske tjenestene klarer seg godt</i>	205
11.7.2	<i>Ofoten utmerker seg positivt for en gangs skyld</i>	206
11.7.3	<i>Nordland på landsgjennomsnittet når det gjelder veiene</i>	207
11.8	VEIENE: HVOR TILFREDSHETEN ER MINST ?.....	208
11.9	BRUKERE OG IKKE-BRUKERE.....	209
11.10	OPPSUMMERING.....	212
12.	OPPSUMMERING.....	216
12.1	OPPSUMMERING AV HOVEDFUNN.....	216
12.1.1	<i>Sosioøkonomiske faktorer</i>	216
12.1.2	<i>Psykososiale faktorer</i>	217
12.1.3	<i>Livskvalitet og tilfredshet</i>	218
12.2	MATERIELLE FORHOLD ENDRES SAKTE.....	219
12.3	MENS VÅRE VERDIER ENDRES RASKT	220
12.4	"GLOBALE" VERDIER I LOKAL KONTEKST?.....	221
VEDLEGG		223
	Spørreskjema	223
	Alders- og kjønnsfordeling i undersøkelsen	239
	"Total befolkning Nordland"	240

TABELL OG FIGURLISTE

Tabell 2.1: Prosentandel av befolkningen etter aldersgruppe og kjønn, 2001 og endringer siden 1994. Norge, Oslo og Nordland. Kilde: SSB.	35
Tabell 2.2: Prosentandel av befolkningen etter aldersgruppe og kjønn. Regioner i Nordland fylke 2001, og endringer siden 1994. Kilde: SSB.	36
Tabell 2.3 Ytre/Sør-Helgeland og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.	37
Tabell 2.4.: Indre Helgeland og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.	38
Tabell 2.5.: Salten og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.	40
Tabell 2.6: Ofoten og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.	41
Tabell 2.7: Lofoten og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.	42
Tabell 2.8.: Vesterålen og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.	43
Tabell 2.9: Andel som oppgir at de helt sikkert/kanskje hadde/har planer om å flytte fra kommunen. 1994 og 2001, etter alder (prosent).	45
Tabell 2.10: Årsak til flytteplaner (prosent).	46
Tabell 2.11: Årsak til flytting til nåværende bostedskommune, etter kjønn (prosent).	47
Tabell 2.12: Årsak til flytting til nåværende bostedskommune, etter kjønn og alder (prosent).	48
Tabell 3.1: Personer 16 år og eldre, etter høyeste fullførte utdanningsnivå. Tall for Nordland og for Norge. 1.oktober 2000. Prosent.	55
Tabell 3.2: Personer 16 år og over i Nordland fylke, etter høyeste fullførte utdanning og bostedskommune. 1.oktober 2000.	56
Tabell 3.3: Prosentandel som er svært tilfreds med egen utdanning, etter kjønn og region. Tall for 1994 og 2001 (tall for 1994 i parentes).	58
Tabell 3.4: Prosentandel i ulike grupper utenfor det ordinære arbeidsmarkedet som er mindre eller ikke tilfreds med egen utdanning. Tall for 2001 og 1994 (1994-tall i parentes).	59
Tabell 3.5: Tilfredshet med egen utdanning, etter bransje. Tall for 2001 og 1994 (1994 i parentes). Prosent.	59
Tabell 4.1: Andel av befolkningen som er medlemmer i arbeidsstyrken i 1996 og 2000, kvinner, menn og total etter fylket. Kilde: Statistisk Sentralbyrå.	64
Tabell 4.2: Andel av befolkningen som er medlemmer i arbeidsstyrken i 1996 og 2000, kvinner, menn og total etter region i Nordland. Kilde: Statistisk Sentralbyrå.	65
Tabell 4.3: Andel i av befolkningen 16-66 år i arbeidsstyrken, uføre og sykmeldte. Landet og fylker 2000. Prosent. Kilde: Statistisk Sentralbyrå/NSD-kommunedatabasen.	67
Tabell 4.4: Andel i av befolkningen 16-66 år i arbeidsstyrken, uføre og sykmeldte. Landet og fylker 2000. Prosent. Kilde: Statistisk Sentralbyrå/NSD-kommunedatabasen.	68
Tabell 4.5 Andel medlemmer i arbeidsstyrken, arbeidsledige, sykepengetilfeller og uføre i prosent av befolkningen mellom 16 og 66 år etter kommuner i Nordland. 2000.	70
Tabell 4.6 Tilknytning til arbeidsmarkedet blant personer i alderen 16-66 år i Nordland etter kjønn. SSB/Nordlandsforskning. Levekårsundersøkelsen 2001.	71
Tabell 4.7. Personer som arbeider heltid, deltid eller hvor arbeidstilknytningen varierer etter kjønn og alder. SSB/Nordlandsforskning: Levekårsundersøkelsen Nordland. 2001.	72

Tabell 4.8: Viktigste gjøremål blant personer i alderen 16-66 år i Nordland som ikke arbeider, eller som har varierende arbeidsmarkedstilknytning, etter kjønn. SSB/Nordlandsforskning. Levekårsundersøkelsen 2001.	73
Tabell 4.9: Viktigste gjøremål for personer som ikke er i arbeid etter kjønn og alder. SSB/Nordlandsforskning: Levekårsundersøkelsen Nordland. 2001.	74
Tabell 4.10: Personer som arbeider heltid, deltid eller hvor arbeidstilknytningen varierer etter kjønn og region. SSB/Nordlandsforskning: Levekårsundersøkelsen Nordland. 2001.	76
Tabell 4.11: Viktigste gjøremål for de som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet etter kjønn og region. SSB/Nordlandsforskning: Levekårsundersøkelsen Nordland. 2001.	77
Tabell 4.12: Tilfredshet med jobben etter arbeidstilknytning.	78
Tabell 4.13: Inntekt etter arbeidsmarkedstilknytning. Personer i alderen 16-66 år. Nordland 2001.	79
Tabell 4.14: Viktigste gjøremål for de som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet. Personer 16-66 år. Nordland 2001.	80
Tabell 4.15: Andel med fortrolige venner utenom egen familie etter arbeidsmarkedstilknytning for personer i alderen 16-66 år. Nordland 2001.	81
Tabell 4.16: Andel med fortrolige venner utenom egen familie etter viktigste gjøremål for personer i alderen 16-66 år som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet. Nordland 2001.	81
Tabell 4.17: Opplevelse av ensomhet etter arbeidsmarkedstilknytning for personer i alderen 16-66 år. Nordland 2001.	82
Tabell 4.18: Opplevelse av ensomhet etter viktigste gjøremål for personer i alderen 16-66 år som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet. Nordland 2001.	82
Tabell 4.19: Tilfredshet med livet for tiden, etter arbeidsmarkedstilknytning.	83
Tabell 4.20: Tilfredshet med livet for tiden etter arbeidsmarkedstilknytning.	84
Tabell 5.1: Befolkningen over 15 år i Nordland fordelt etter personlig inntekt.	88
Tabell 5.2: Husstandsinnkomst blant befolkningen over 15 år etter kjønn.	89
Tabell 5.3: Personlig brutto inntekt før skatt og fradrag blant befolkningen i Nordland over 15 år etter kjønn og alder. Prosent.	90
Tabell 5.4: Husholdsinntekt blant befolkningen i Nordland over 15 år etter kjønn og alder. Prosent.	90
Tabell 5.5: Husholdsinntekt. Befolkningen over 15 år i Nordland etter region. Prosent.	91
Tabell 5.6 Andel av befolkningen hvor husstanden har hatt problemer med å klare de løpende utgifter til mat, transport, bolig og lignende etter alder og kjønn. Prosent.	93
Tabell 5.7: Andelen av befolkningen hvor husstanden har hatt problemer med å klare de løpende utgifter til mat, transport, bolig og lignende etter region. Prosent.	93
Tabell 5.8: La oss si at du fikk en uforutsett utgift på 5000 kroner. Ville du klare å skaffe penger på 3 dager? Etter alder og kjønn. Prosent.	94
Tabell 5.9: La oss si at du fikk en uforutsett regning på 5000 kroner. Ville du klare å skaffe penger i løpet av 3 dager? Etter region. Prosent.	95
Tabell 5.10: Har du i løpet av 2000 mottatt hjelp fra sosialkontoret? Etter alder og kjønn. Prosent.	97
Tabell 6.1 Befolkningen i Nordland sin beskrivelse av egen helsetilstand, totalt, etter kjønn, og i ulike aldersgrupper (prosent).	102
Tabell 6.2 Befolkningen i Nordland sin beskrivelse av egen helsetilstand, fordelt på region (prosent).	103
Tabell 6.3 Befolkningen i Nordland sin beskrivelse av egen helsetilstand, etter personlig inntekt (i 1000 kr.) (prosent).	103
Tabell 6.4 Andel av befolkningen i Nordland, hele landet, som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handicap av varig karakter (prosent).	104
Tabell 6.5 Andel av befolkningen i Nordland, som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handicap av varig karakter etter kjønn, og i ulike aldersgrupper (prosent).	105
Tabell 6.6 Andel av befolkningen i de ulike regionene i Nordland som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handicap av varig karakter (prosent).	105

Tabell 6.7 Andel av befolkningen i Nordland som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter, etter personlig inntekt (i 1000 kr.) (prosent).....	106
Tabell 6.8 Andel av kvinner og menn i Nordland og landet som helhet, som på grunn av helseproblemer eller funksjonshemming opplever begrensninger i ulike fysiske og sosiale aktiviteter (prosent).....	106
Tabell 6.9 Andel av befolkningen i Nordland som på grunn av helseproblemer eller funksjonshemming opplever begrensninger i ulike fysiske og sosiale aktiviteter, etter kjønn og alder (prosent).....	108
Tabell 6.10 Andel av befolkningen i Nordland, som på grunn av helseproblemer eller funksjonshemming opplever begrensninger i ulike fysiske og sosiale aktiviteter, etter personlig inntekt (i 1000 kr) (prosent).....	109
Tabell 6.11 Andel av befolkningen i ulike regioner i Nordland, som på grunn av helseproblemer eller funksjonshemming opplever begrensninger i ulike fysiske og sosiale aktiviteter, (prosent).....	110
Tabell 6.12 Andelen av befolkningen i Nordland som i løpet av de siste 6 mnd. har følt seg deprimert og nedfor, etter om de har sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter (prosent).....	111
Tabell 6.13 Andelen av befolkningen i Nordland som i løpet av de siste 6 mnd. har følt seg deprimert og nedfor, slik at de ikke orker noen ting, etter kjønn og alder (prosent).	112
Tabell 6.14 Andelen av befolkningen i Nordland som i løpet av de siste 6 mnd. har vært plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet, etter om de har sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter (prosent).	113
Tabell 6.15 Andel av befolkningen i Nordland og i landet som helhet, som har hatt følgende kontakt med helsevesenet (prosent).	114
Tabell 6.16 Andel av befolkningen i Nordland som har hatt følgende kontakt med helsevesenet en eller flere ganger, etter kjønn og i ulike aldersgrupper (prosent).	115
Tabell 6.17 Andel av befolkningen i Nordland som har hatt følgende kontakt med helsevesenet, etter region (prosent).....	116
Tabell 6.18 Befolkningen i Nordland med helseproblemer sin tilfredshet med tilbudet fra helsetjenesten, totalt, etter kjønn, og i ulike aldersgrupper (prosent).....	117
Tabell 6.19 Befolkningen i Nordland med helseproblemer sin opplevelse av tilbudet fra helsetjenesten, etter region (prosent).....	117
Tabell 7.1: Prosentandel som opplever ulike verdier som svært viktige, etter alder og kjønn. Tall for 2001 og 1994 (tall fra 1994 i parentes).	123
Tabell 7.2: Hyppighet av kontakt med foreldre og/eller søsken, etter alder og kjønn. Prosent. Tall fra 2001 og 1994 (tall fra 1994 i parentes).	124
Tabell 7.3: Hyppighet av kontakt pr brev, telefon eller e-post med foreldre eller søsken, etter alder og kjønn. Prosent. Tall fra 2001 og 1994 (tall fra 1994 i parentes). (Merk: I 1994 var ikke alternativet "e-post" med).....	126
Tabell 7.4: Prosentandel som er sammen med venner ukentlig eller oftere, etter alder og kjønn. Tall for 2001 og 1994 (1994-tall i parentes).....	127
Tabell 7.5: Prosentandel som har en fortrolig de kan snakke med, etter alder og kjønn. Tall for 2001 og 1994 (1994-tall i parentes).	127
Tabell 7.6: Opplevelse av ensomhet, etter alder og kjønn. Tall for 2001. Prosent.....	128
Tabell 8.1: Omtrent hvor mange timer bruker du vanligvis på husarbeid i uken? Som husarbeid regnes matlaging, rengjøring, vask og stell av tøy osv., men ikke pass av barn, syke og lignende.	135
Tabell 8.2: "Omsorgsbyrden" i Nordland, Norge, og regioner i Nordland. 2001.	137
Tabell 8.3: Andel barnefamilier* med barn i barnehage, og barnehagedekning. Nordland 1994 og 2001.....	138
Tabell 8.4: Andel barnefamilier med barn i barnehage etter region. Nordland 2001.....	139
Tabell 8.5: Har du barn under 6 år* som ikke har barnehageplass men som du gjerne skulle hatt plass til? Nordland 1994 og 2001.....	139

Tabell 8.6: Har du barn under 6 år som ikke har barnehageplass men som du gjerne skulle hatt plass til? Nordland 2001	140
Tabell 8.7: Bruk av offentlig/privat barnehage. De som har benyttet tjenesten i løpet av de siste 12 måneder. Nordland og regionene 2001.	141
Tabell 8.8: Andel barn i private barnehager i Nordland og Norge. SSB barnehagestatistikk 2000.	141
Tabell 8.9: Hva er husstandens samlede månedlige utgifter til barnepass? (Husstander som har barn i barnehage). Prosent.....	142
Tabell 8.10: Hva er husstandens samlede månedlige utgifter til barnepass?, etter region. Nordland 2001. (Alle som har barn i barnehage, prosent).....	142
Tabell 8.11: Er det noen i husstanden som trenger ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder? (prosent).....	143
Tabell 8.12: Er det noen i husstanden som trenger ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder?, etter region. Nordland 2001 (prosent) ...	143
Tabell 8.13: Kategorier husstandsmedlemmer som trenger ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder etter region. Regionene 2001 og fylket 2001 og 1994.	144
Tabell 8.14: Hvor stor del av døgnet trenger vedkommende ekstra stell, tilsyn eller hjelp? Aldersgrupper 2001, og hele fylket i 1994 og 2001.	145
Tabell 8.15: Hvem yter i hovedsak denne hjelpen som vedkommende trenger?, etter sivilstatus. 2001, samt fylket 1994 og 2001.	146
Tabell 8.16: Hvor mange timer i løpet av de siste 30 dager har du benyttet...? Prosent. Fylket 1994 og 2001.....	147
Tabell 8.17: Har du foreldre eller svigerforeldre som bor på aldershjem, sykehjem eller andre botilbud med heldøgnservice? Regionene 2001 og fylket 1994 og 2001 (Prosent).....	148
Tabell 8.18: Har du foreldre eller svigerforeldre som ikke har plass i dag, men som har behov for slik plass? Personer som er 50 år eller eldre og hvor minst en av foreldrene lever. Regionene 2001 og fylket 1994 og 2001. Prosent.	149
Tabell 8.19: Bruk av offentlig/privat botilbud for eldre. De som har benyttet tjenesten i løpet av de siste 12 måneder. Nordland og regionene 2001.	149
Tabell 8.20: Får husstanden regelmessig ulønnet hjelp fra slekt, venner eller naboer? Vi tenker her på tilsyn eller praktisk hjelp til syke, funksjonshemmede eller eldre. Personer over 60 år. Prosent.	150
Tabell 8.21: Får husstanden regelmessig ulønnet hjelp fra slekt, venner eller naboer? Vi tenker her på tilsyn eller praktisk hjelp til syke, funksjonshemmede eller eldre. Personer over 60 år. Regioner i Nordland. Prosent.	151
Tabell 8.22: Gir du regelmessig noe ulønnet hjelp til slekt, venner eller naboer? Vi tenker her på tilsyn eller praktisk hjelp til syke, funksjonshemmede eller eldre.....	151
Tabell 8.23: Tilfredshet med kommunale tjenester. Nordland 2001 og landet 2000 (Norsk Gallup).	153
Tabell 8.24: Tilfredshet med kommunale tjenester. Nordland 1995 (Norsk Gallup), 1997 (Norsk Gallup) og 2001.	154
Tabell 8.25: Tilfredshet med kommunale tjenester. Regionene i Nordland 2001.....	154
Tabell 8.26: Tilfredshet med kommunale tjenester etter alder. Nordland 2001.	155
Tabell 8.27: Tilfredshet med kommunale tjenester etter kjønn. Nordland 2001.....	156
Tabell 9.1: Befolkningen i Nordland sin deltakelse i ulike kultur- og fritidsaktiviteter, etter kjønn, og den totale andelen som ikke har deltatt, sammenlignet med 1994 (prosent).	162
Tabell 9.2: Aktivitetsprofilen "KULTUR", totalt, og etter kjønn (gj.sn. indeksscore).	166
Tabell 9.3: Aktivitetsprofilen "UNG FRITID", totalt, og etter kjønn (gj.sn. indeksscore).....	167
Tabell 9.4: Aktivitetsprofilen " MOSJON", totalt, og etter kjønn (gj.sn. indeksscore).	168
Tabell 10.1: Hva befolkningen i Nordland opplever som ganske viktig eller svært viktig for livskvalitet. 1994, 2001 og endring i perioden (prosent).	172

Tabell 10.2: Hva befolkningen i Nordland opplever som ganske viktig eller svært viktig for livskvalitet, etter kjønn. 2001 og endring 1994-2001 (prosent).....	174
Tabell 10.3: Hva befolkningen i Nordland opplever som ganske viktig eller svært viktig for livskvalitet, etter alder. 2001 og endring 1994-2001 (prosent).....	175
Tabell 10.4: Dimensjoner som oppleves som svært viktig for livskvalitet etter kjønn og alder, 2001 (prosent).....	177
Tabell 10.5: Dimensjoner som oppleves som svært viktig for livskvalitet etter kjønn og inntekt, 2001 (prosent).....	178
Tabell 10.6: Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer totalt. 1994, 2001 og endring i perioden. Andel ganske og svært tilfredse (prosent).....	179
Tabell 10.7: Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer etter kjønn. 2001 og endring 1994-2001. Andel ganske eller svært tilfredse (prosent).....	179
Tabell 10.8: Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer etter alder. 2001 og endring 1994-2001. Andel ganske eller svært tilfredse (prosent).....	180
Tabell 10.9a: Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer etter region. 2001 og endring 1994-2001. Andel ganske og svært tilfredse (prosent).....	181
Tabell 10.9b: Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer etter region. 2001 og endring 1994-2001. Andel svært tilfredse (prosent).....	181
Tabell 11.1: Tilfredshet med kommunal tjenesteyting rettet mot eldre i Nordland fylke i 2001 og for Norge som helhet i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosent differanse mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, minimum og maksimum faktorladning.....	191
Tabell 11.2: Gjennomsnittlig tilfredshet med kommunal tjenesteyting rettet mot eldre i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.....	193
Tabell 11.3: Tilfredsheten med tjenester rettet mot barn i Nordland fylke i 2001 og Norge i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosentdifferanse mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, maksimum og minimum faktorladning.....	194
Tabell 11.4: Gjennomsnittlig tilfredshet med kommunal tjenesteyting rettet mot barn i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.....	195
Tabell 11.5: Tilfredshet med kvantiteten på omsorgstilbud i Nordland i 2001. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, maksimum og minimum faktorladning.....	197
Tabell 11.6: Gjennomsnittlig tilfredshet med dekningsgraden for kommunal tjenesteyting innen omsorgssektoren i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.....	198
Tabell 11.7: Tilfredshet med det primær medisinske tilbudet i Nordland i 2001 og Norge i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosentdifferanse mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, maksimum og minimum faktorladning.....	199
Tabell 11.8: Gjennomsnittlig tilfredshet med den primære medisinske tjenesteyting i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.....	200
Tabell 11.9: Tilfredshet med kultur og idrettstilbudet i Nordland fylke i 2001 og Norge i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosentdifferanse mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, og maksimum og minimum faktorladning.....	201
Tabell 11.10: Gjennomsnittlig tilfredshet med kultur og idrettstilbudet i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.....	202
Tabell 11.11: Tilfredshet med kommunale tjenester av administrativ og teknisk art i Nordland fylke i 2001 og for Norge som helhet i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd.	

<i>Prosentdifferansen mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, minimum og maksimum faktorladning.....</i>	<i>203</i>
<i>Tabell 11.12. Gjennomsnittlig tilfredshet med tjenester av administrativ og teknisk art i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.....</i>	<i>204</i>
<i>Tabell 11.13. Tilfredshet med tekniske tjenester i Nordland i 2001 og Norge i 2000. Prosent som er svært og meget fornøyd. Prosentdifferanse mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, maksimum og minimum faktorladning.</i>	<i>205</i>
<i>Tabell 11.14. Gjennomsnittlig tilfredshet med de tekniske tjenestene i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.....</i>	<i>206</i>
<i>Tabell 11.15. Tilfredshet med vedlikehold av veier i lokalsamfunnet sommer og vinterstid i Nordland fylke i 2001 og Norge som helhet i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosentdifferansen mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, maksimum og minimum faktorladning.....</i>	<i>207</i>
<i>Tabell 11.16. Gjennomsnittlig tilfredshet med vedlikeholdet av veiene i kommunene i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.....</i>	<i>208</i>
<i>Tabell 11.17. Tilfredshet med kommunale tjenester etter bruk av tjenestene. Prosent svært eller meget tilfreds.</i>	<i>210</i>
<i>Figur 1: Prosentvis vekst/reduksjon i Nordlandskommunene 1994-2000. Kilde: SSB.</i>	<i>33</i>
<i>Figur 2: Prosentvis utvikling i fødselsoverskudd og flyttebalanse 1994-2000. Kilde: SSB.</i>	<i>34</i>
<i>Figur 3: Andel som oppgir at de helt sikkert/kanskje har planer om å flytte fra kommunen i løpet av 2001, etter kjønn og kommunens sentralitet (prosent).....</i>	<i>46</i>
<i>Figur 4: Årsaker til flytting til næværende bostedskommune, etter kommunens sentralitetsgrad (prosent).....</i>	<i>49</i>

SAMMENDRAG

Undersøkelsen er en studie av levekår og livskvalitet blant befolkningen i Nordland fylke. Lavekår omfatter både sosioøkonomiske (arbeid, inntekt, utdanning) og psykososiale (helse, omsorg, sosialt nettverk, fritid) faktorer. Livskvalitet handler i vår undersøkelse om befolkningens vurdering av og tilfredshet med ulike levekårsfaktorer, og med kommunale tjenester.

Befolkningsutviklingen i Nordland preges av at trendene i retning av aldring og urbanisering fortsetter. Det har siden 1994 skjedd en sentralisering i fylkets befolkning til regionsentra som Bodø, Sortland og Brønnøy, mens typiske utkantkommuner har opplevd en tilbakegang i folketall. Fremover mot 2015 vil andelen barn og ungdom reduseres, mens andelen eldre vil øke. Her er det selvsagt store variasjoner internt i fylket, mellom regioner og kommuner. Andelen nordlendinger som meldte flytting gjennom 90-tallet tilsvarer ca 4,4% av befolkningen pr år i gjennomsnitt.

Sosioøkonomiske faktorer

Helsetilstanden er god i Nordland: 35% av alle nordlendinger oppgir å ha meget bra helse, mens 67% av befolkningen over 67 år oppgir å ha middels eller bra helse. Det er fremdeles i 2001 små forskjeller mellom Nordland og landet som helhet når det gjelder sentrale helsefaktorer. Den største forskjellen finner vi når det gjelder legekonsultasjoner, hvor nordlendingene fremdeles har en betydelig lavere andel som har hatt kontakt med lege i løpet av siste 30 dager, enn vi finner for landet som helhet.

Når det gjelder utdanningsnivå ligger Nordland fremdeles under landet som helhet, og vi har en lavere andel med høyere utdanning enn både Troms og Finnmark. Forskjellen mellom Nordland og landet som helhet når det gjelder utdanningsnivå er like stor i dag som den var i 1994. Det er små regionale forskjeller innen Nordland, forskjellene får mer mellom utdanningsbyene, Nesna, Bodø og Narvik, og kommuner som i liten grad gir tilbud om høyere utdanning. Folk i Nordland er også mindre tilfredse med sin egen utdanning i 2001, særlig de som arbeider innenfor industri/håndverk og varehandel/butikk.

Nordlendingenes forhold til arbeid og trygd viser fortsatt lavere sysselsetting i Nordland enn i landet som helhet, og Nordland har siden 1994 hatt en nedgang mens resten av landet har hatt en oppgang i sysselsetting. Kvinner har imidlertid økt sin sysselsettingsandel, og flere kvinner arbeider heltid i dag enn i 1994

Nordland har også fortsatt høyere andel langtidssykmeldte eller uførepensjonerte enn landet som helhet.

Inntektsforholdene i Nordland viser små regionale forskjeller. Den yngste og eldste aldersgruppen har de laveste inntektene, og en større andel eldre i Nordland enn gjennomsnittlig for landet lever på minstepensjon. Imidlertid er andelen som rapporterer om økonomiske problemer, dårlig økonomisk beredskap og fattigdom høyest blant unge og personer i etableringsfasen, mens økonomiske problemer og fattigdom opptrer ganske sjelden blant eldre.

Psykososiale faktorer

Nordlendingenes sosiale relasjoner har endret seg noe siden 1994. For det første kommer dette til syne når det gjelder oppslutning om relasjonelle verdier, hvor vi ser en markant svekking av verdier som ”å ha venner” og ”å ha god kontakt med slektninger” siden 1994. Vi ser for det andre at hyppigheten av kontakt med foreldre, søsken og venner også har sunket i alle aldersgrupper, særlig blant de yngste mennene. Eneste unntak er kvinner over 67 år, hvor vi ser en økning i samvær med venner. Samtidig er det få nordlendinger som føler seg ensomme: Kun 6% oppgir at de ofte føler seg ensomme. Her ser vi en reduksjon i ensomhetsfølelse over tid, særlig blant de eldre kvinnene: I 1994 oppga 30% av kvinner over 67 år at de de siste ukene hadde følt seg svært ensomme, mens i 2001 er det 14% i denne gruppen som ofte følte seg ensomme.

Når det gjelder omsorgsarbeid yter nordlendinger mer uformell omsorg innad i familien i 2001 enn i 1994. Samtidig har utvekslingen av omsorg mellom husholdningene gått klart tilbake. I husarbeidet er vi mer likestilte i Nordland enn i landet som helhet: Menn i Nordland bruker mer tid på husarbeid enn menn i landet som helhet, og kvinner i Nordland bruker mindre tid på husarbeid enn kvinner i landet som helhet. Men fortsatt gjør kvinner i Nordland mer husarbeid enn menn. Vi har god dekning av barnehager, men dårlig dekning av sykehjemsplasser og omsorgsboliger for eldre.

Nordlendingene deltar fortsatt aktivt i ulike fritids- og kulturaktiviteter. Flere deltar i 2001 enn i 1994, men færre deltar svært ofte. Unntaket her er turer i skog og mark, hvor også andelen som deltar mye har økt. Kvinner er mer aktive enn menn, yngre deltar mest i idrett, kino og dans mens storforbrukerne av konserter, kunstutstillinger og museer er eldre kvinner og menn.

Livskvalitet og tilfredshet

Siden 1994 har bildet endret seg en hel del når det gjelder hva befolkningen i Nordland ser som viktige verdier og prioriteringer i livet. Nordlendingene har blitt

betydelig mer opptatt av materielle verdier gjennom de senere årene, og dette gjelder på tvers av aldersgrupper. Samtidig ser vi at betydningen av å kunne engasjere seg i samfunnsspørsmål og partipolitisk aktivitet har minsket betraktelig, særlig blant de yngste.

Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer har generelt sett gått tilbake siden 1994. Nedgang i tilfredshet er sterkest når det gjelder ens egen jobb og husstandens økonomiske situasjon. Menn er gjennomgående mindre tilfredse enn kvinner, og graden av misnøye har også økt mest blant menn siden 1994. Vi ser også at yngre er mindre tilfredse enn andre aldersgrupper på de fleste områder i livet.

Også når det gjelder tilfredshet med ulike kommunale tjenester ser vi en betydelig forskjell mellom yngre og eldre, og mellom folk med høy og lav utdanning. Derimot er det ingen kjønnsforskjeller i tilfredshet med kommunale tjenester. Det viktigste og mest markante funnet er imidlertid at brukere av kommunale tjenester er langt mer tilfredse med tjenesten enn de som ikke er direkte brukere. Dette betyr at erfaring med tjenestene bidrar til å skape tilfredshet.

Materielle forhold endres sakte, verdier endres raskt

Når det gjelder materielle levekår viser undersøkelsen at endringene går sakte. Nordlendingene har tatt del i den samme velstandsutvikling som landet som helhet, men vi synes ikke å ha tatt igjen forspranget. Når det gjelder utdanning, sysselsetting og økonomisk sikkerhet ligger vi fremdeles etter landsgjennomsnittet. De viktigste forklaringene på dette ligger i strukturelle forhold som næringsstruktur og bosettingsmønster, områder som har en innebygd treghet og dermed ikke endres raskt. Derimot har vi vist at nordlendingenes sosiale relasjoner har endret seg klart siden 1994. Kontakt med slekt og venner prioriteres ikke på langt nær så sterkt som i 1994, og frekvensen av kontakt – både personlig og via telefon og brev – har sunket kraftig. Vi orienterer oss med andre ord annerledes sosialt enn vi gjorde for 7 år siden. Samtidig er det viktig å påpeke at vi ikke av den grunn opplever ensomhet i større omfang enn tidligere.

Vi har også sett at våre prioriteringer av hva som er viktig i livet generelt sett har endret seg. Blant annet har vi sett at nordlendingene har blitt mer opptatt av materielle verdier enn i 1994, og dette gjelder på tvers av aldersgrupper. Samtidig ser vi at betydningen av å kunne engasjere seg i samfunnsspørsmål og i partipolitisk aktivitet har minsket betraktelig, noe som særlig gjelder for de yngste. Betydningen av materielle verdier har økt mest blant kvinner og blant middelaldrende, de samme gruppene som i 1994 i sterkest grad betonte slike verdier.

Oppsummert kan vi si at mens vi på det materielle området fremdeles henger noe igjen i utviklingen, ser vi en markant "utjevning" – kanskje kan vi kalle det "globalisering" – i våre verdier, prioriteringer og sosiale samværsformer. Slike raske endringer er viktige å fange opp, også fordi de kan komme til å rette store utfordringer til det politisk-administrative system som skal planlegge og utforme tiltak for befolkningen. Vi har sett at nordlendingenes tilfredshet med de kommunale tjenestene jevnt over er høy. Samtidig ser vi at de minst tilfredse er folk med høy utdanning, og de unge. Dersom vi antar at dette ikke er et livsløpsfenomen men snarere et generasjonsfenomen, så kan det innebære at tjenesteapparatet etter hvert skal betjene et langt mer kritiske og krevende brukergrupper enn vi har vært vant til så langt. I tillegg vil en globalisering av verdier og prioriteringer også henge sammen med økt kunnskap om andre steder, andre forhold og andre måter å gjøre ting på, noe som gir et større sammenligningsgrunnlag i møte med egen kommunes tilbud. Dermed kan man etter hvert oppleve at våre forventninger til lokale tilbud blir om ikke globale, så i hvert fall nasjonale, noe som retter store utfordringer til et lokalt tjenesteapparat som leverer standardiserte tilbud innenfor en knapp kommuneøkonomi. Slike trekk kan bidra til å understreke "forventningskrisen" i forhold til velferdsstaten som allerede i flere år har vært fremhevet som et sentralt trekk ved den moderne velferdsstat.

Vi ser også en klar og systematisk utjevning mellom ulike regioner i Nordland. Mens vi i 1994 så at noen regioner pekte seg ut i ulike retninger, ser vi i 2001 svært små forskjeller mellom regioner. Dette er særlig tydelig i forhold til Ofoten, som i 1994 systematisk kom svakere ut enn andre regioner på mange sentrale levekårsområder. I dag skiller ikke Ofoten seg ut verken når det gjelder materielle, helsemessige eller trivselsmessige forhold. Regionstilhørighet synes dermed ikke å bidra til å forklare variasjon i levekår i noen særlig grad. Dette betyr imidlertid ikke at forskjeller mellom sentrale og perifere områder i Nordland er uten betydning for å forstå variasjoner i levekår blant nordlendingene. Dette temaet vil vi forfølge i en egen rapport høsten 2002.

SUMMARY

This report presents the main results from a survey on living conditions and quality of life among the inhabitants in Nordland county. A similar study was done in 1994, and the County administration in Nordland wanted a follow up study through which one could study changes in living conditions over the last 7 years. The surveys in 1994 and in 2001 were made comparable to the national surveys conducted by the Central Bureau of Statistics, in order to compare results from the Nordland survey with national figures.

Main findings

When it comes to socio-economic, or material, aspects of living conditions, we stated in 1994 that conditions in Nordland seemed to be getting similar to the conditions in other parts of Norway. Although the level of income, employment rates and educational level were distinctly lower in Nordland than in the rest of the country, we presented a hypothesis that linked these differences to cohort effects. However, in 2001 we find that the equalisation process seems to have stopped or at least slowed down. People in Nordland still earn significantly less money, have a lower level of education and employment than the population in Norway as a whole, and the gap in living conditions between Nordland and Norway as a whole is left unchanged from 1994 to 2001. The main explanation for these findings would be structural conditions like settlement patterns, industrial structures, labour market and others. The inherent inertia of such structural conditions makes for slow processes of change.

Oppositional to the relatively slow change in material factors, we observe a more rapid change in people's social relations and their set of values. People in Nordland have a significantly lower priority of relational factors such as contact with family and friends, and the actual contact with family and friends also have been reduced accordingly. In other words, people in Nordland orientate themselves differently in their social life in 2001 than they did in 1994. However, this doesn't imply that people in Nordland are lonelier than before. In fact, the proportion of the population experiencing loneliness has decreased (although relatively little) from 1994 to 2001.

We also find that people's priorities in life in general have changed over the last seven years. People in Nordland are, in all groups of age, more concerned with material values today than in 1994. Correspondingly, social and political issues are

seen as significantly less important in 2001 than in 1994, especially among the youngest age group.

Summing up, it could be stated that while the material aspects of living conditions only show minor changes, our values and priorities show much more rapid changes. Such changes are difficult to explain in any unambiguous way, and so are trying to comprehend the political and administrative implications of such changes. However, if what we see here is an indication of some kind of "globalization" in people's values and priorities, meaning that we become stronger influenced by national and international trends in values and views such as individualism and capitalism, this could possibly lead to great challenges towards the systems who provide services in local communities.

1. INNLEDNING

Av Ingrid Fylling

1.1 BAKGRUNN

I 1994 gjennomførte Nordlandsforskning en levekårsundersøkelse for Nordland, på oppdrag fra Nordland fylkeskommune. Bakgrunnen for oppdraget var at det i løpet av de foregående 20-25 år hadde skjedd relativt store endringer når det gjelder levekår i ulike deler av befolkningen. På en del områder hadde det skjedd ei klar utjevning, for eksempel mellom kjønn og mellom ulike regioner, på andre områder syntes ulikhetene å være forsterket. En mer konkret bakgrunn var at Nordland fylkeskommune arbeidet med revisjon av fylkesplanen for 1996-1999, en plan som hadde som sin hovedmålsetting å "øke livskvaliteten for Nordlands befolkning". Dermed hadde en behov for et solid dokumentasjonsgrunnlag når det gjaldt levekår og livskvalitet blant Nordlands befolkning. Analysene fra levekårsundersøkelsen for Nordland 1994 ble presentert i flere rapporter i 1994 -1997¹.

Også andre fylkeskommuner har gjennomført levekårsundersøkelser i sine regioner de senere årene. Dette har selvfølgelig også sammenheng med den gradvise forskyvning av myndighet og ansvar fra stat til fylkeskommuner og kommuner siden begynnelsen av 80-tallet, som har medført et stadig større lokalt ansvar for ulike grupper i befolkningen.

Fylkeskommunenes begrunnelser for å ønske bedre og mer kunnskap om folks levekår er flere: For det første ansees slik kunnskap som viktig i den politiske planleggings- og styringsprosess. For det andre er de nasjonale levekårsdata ikke lagt til rette for analyser av lokale problemstillinger, spesielt på grunn av for lavt antall respondenter. Og for det tredje har man ønsket å inkludere dimensjoner i

¹ Fylling, Ingrid; Jan-Inge Hanssen, Johans T. Sandvin og Jan R. Størkersen (1994): Levekår og livskvalitet i Nordland. NF-rapport nr 15/94

Fylling, Ingrid; Jan-Inge Hanssen, Johans T. Sandvin og Jan R. Størkersen (1994): Vi sto han av! Sammendragsrapport Levekår og livskvalitet i Nordland. NF-rapport nr 16/94

Fylling, Ingrid; Jan-Inge Hanssen og Johans T. Sandvin (1995): Marginalisering eller integrasjon. Levekår i periferien. NF-rapport nr 22/95

Bliksvær, Trond og Jan-Inge Hanssen (1997): Funksjonshemmet i Nordland: Levekår og livskvalitet. NF-rapport 17/97

undersøkelsen som ikke dekkes av de nasjonale levekårsundersøkelser. En slik dimensjon er studier av livskvalitet i tillegg til de mer økonomiske og materielle levekår.

Levekårsundersøkelsen fra 1994 ga med andre ord viktig kunnskap om folk i Nordland sine levekår og sin opplevde livssituasjon. Disse forholdene ønsker Nordland Fylkeskommune å fortsatt overvåke, for å sikre fortsatt systematisk kunnskap til hjelp i planlegging og utforming av politikk og tiltak. I 2001 ble det derfor gjennomført en ny levekårsundersøkelse, etter modell fra den forrige, hvor formålet har vært å studere endringer i nordlendingenes levekår og livskvalitet fra 1994 til 2001. Denne rapporten er en beskrivelse og analyse av levekårsundersøkelsen i Nordland 2001.

1.2 BEGREPENE LEVEKÅR OG LIVSKVALITET : HVORDAN HAR DU DET OG HVORDAN TAR DU DET ?

1.2.1 Levekår: Hvordan vi har det

Den systematiske kartleggingen av folks levekår hadde sitt utspring i et behov for kunnskap om fordelingen av ressurser og problemer i samfunnet (Fylling m.fl. 1994). Etter hvert som velferdsstaten ble bygget ut ble det vesentlig å kunne vurdere om utformingen av politikk og tiltak fungerte etter hensikten – om de traff de grupper de var ment å treffe. Sosial-indikatorbevegelsen, som vokste fram på slutten av 1960-tallet, tok nettopp sikte på å utvikle instrumenter for å undersøke utenomøkonomiske/sosiale forhold og leveforhold i befolkningen (Elstad 1983). Bevegelsen vokste fram dels ut fra økende skepsis mot at det først og fremst var økonomiske indikatorer som dannet kunnskapsgrunnlaget om folks livsvilkår, og dels vokste den ut fra en erkjennelse av at de vestlige kapitalistiske land på tross av økonomisk fremgang ikke hadde blitt kvitt sine fattigdomsproblemer. På samme måte som man gjennom nasjonalregnskapet overvåket den økonomiske utviklingen gjennom en rekke indikatorer, ønsket man å utvikle indikatorer også for å overvåke den sosiale og helsemessige tilstand i befolkningen (Fylling m.fl. 1994). Det har senere vært påpekt at ambisjonene nok var større enn det som til nå har vært mulig å gjennomføre, blant annet fordi det sosiale livet fremtrer som betydelig mer komplisert enn det økonomiske (Elstad 1983). Men fremveksten av levekårsstudier i de fleste vestlige land har vært sterkt influert av den tenkning som sosial-indikator bevegelsen representerte.

I de nordiske land vokste sosial-indikatorbevegelsen direkte fram som det vi kaller levekårs- og velferdsforskning, og studiet av lavinntektsproblemer var det første man konsentrerte seg om. Etter hvert ble også hele befolkningens leveforhold gjort til studieområde (Elstad 1993).

Utover 1960- og 70-tallet ble det gjennomført en rekke levekårs- og velferdsundersøkelser i de nordiske land. I Norge ble den første større levekårsundersøkelsen gjennomført i 1973 (NOU 1973:17). Her tok man utgangspunkt i en definisjon av levekår som herredømme over ressurser², og rent praktisk ble dette operasjonalisert til å kartlegge forekomsten av ressurser hos individer i befolkningen. Tilgangen på ressurser er i stor grad knyttet til hvor godt eller dårlig en gjør det på ulike samfunnsarenaer; i utdanningssystemet, på arbeidsmarkedet, i familien, i fritiden og i organisasjonslivet (Fylling m.fl. 1994). Ressurser sees med andre ord her i vid forstand, som både økonomiske (inntekt, yrke), sosiale (nettverk, familie) og helsemessige³.

1.2.2 Livskvalitet: Hvordan vi tar det

En retning innenfor den nordiske levekårsforskningen, som har sitt utspring hos den finske velferdsteoretikeren Erik Allardt (1975) har også poengtert betydningen av å måle opplevd lykke eller tilfredshet som en sentral del av målinger av folks levekår. Det argumenteres med andre ord for en inkludering av subjektive faktorer i tillegg til mer objektive levestandardsmål. Denne retningen får ofte betegnelsen *livskvalitetsstudier*. Man er først og fremst opptatt av forholdet mellom de objektive levestandardsfaktorene og de subjektive vurderinger av egen situasjon. Livskvalitet sees som et resultat av gode eller dårlige levekår (Mastekaasa m.fl. 1988).

Siri Næss (2001) definerer livskvalitet som ”psykisk velvære” (s.11). Psykisk velvære inkluderer både aktive og passive følelser og vurderinger. Det handler med andre ord ikke bare om å ha det godt i betydningen nytelse, men også aktive dimensjoner som for eksempel engasjement for ulike områder eller egenrealisering. Livskvalitet knyttes til enkeltpersoner, ikke til samfunn. Et samfunn kan ikke betegnes som godt eller dårlig i seg selv, kun i forhold til hvordan de som bor der har det. Dette betyr imidlertid ikke at samfunnets organisering er uvesentlig for enkeltindividers opplevelse av livskvalitet.

² Ressursdefinisjonen i den norske levekårsundersøkelsen av 1973 lå nært opp til den som ble benyttet i den svenske levekårsundersøkelsen noen år før (1967).

³ På nasjonalt nivå i Norge gjøres slike kartlegginger med jevne mellomrom, blant annet av Statistisk Sentralbyrå.

Livskvalitet knyttes definatorisk til individers opplevelser, det vil si til indre tilstander. Næss (2001) presiserer gjennom dette at det *"ikke (knyttes) til noe du har, for eksempel inntekt eller familie, ikke til noe du gjør, som for eksempel tar et barn på fanget eller ser på TV, ikke til noe du omgis av, for eksempel ren luft eller vennligsinnete naboer, ikke til personlighetsegenskaper* (s.13).

Kritikken mot livskvalitetsforskningen har særlig konsentrert seg om to hovedområder (Fylling m.fl.1994). Det første og mest overordnede er at livskvalitet, nettopp fordi det handler om subjektive dimensjoner, vanskelig lar seg måle. Dersom man skal måle livskvalitet på en konsistent og entydig måte fordrer seg at man kan operasjonalisere begrepet livskvalitet i en rekke målbare faktorer. Dermed blir ikke livskvalitet lenger en subjektiv kategori, men nærmest som en *diagnostisk* kategori. I tillegg har det vært påpekt at den type variable som man ofte benytter i livskvalitetsstudier, som for eksempel opplevd selvbilde, følelse av glede eller nedstemthet uansett vil være subjektive kategorier som vil være svært avhengig av referanseramme og fortolkning. De som svarer vil ikke forholde svarene til en entydig norm, noe som gjør at *"variasjoner i livskvalitet ofte reflekterer variasjoner i sosiale betingelser, mer enn subjektive egenskaper ved selve individet"* (Fylling m.fl.1994). Når vi vurderer ulike områder i vår egen livssituasjon vil vi sammenligne med de vi oppfatter det rimelig å sammenligne med. Som oftest vil det være nære forbindelser, familie, kollegaer og venner, som utgjør vår referanseramme for vår egen situasjon. Denne referanserammen vil dermed variere mellom ulike sosiale og kulturelle miljøer. Og erkjennelsen av at man ikke ville kunne oppnå enighet om hva som var "det gode liv" var nettopp årsaken til at de nordiske levekårsstudiene besluttet å konsentrere oppmerksomheten mot materielle og sosiale levekår.

Det andre hovedområdet for kritikk mot livskvalitetsbegrepet retter seg mer mot begrepets etiske dimensjoner, og handler både om selve begrepet og ikke minst om måten det ofte blir benyttet på. Man frykter at livskvalitetsvurderinger, knyttet til mennesker i ulike livssituasjoner, kan bli benyttet til å skille mellom verdige og ikke verdige til offentlig prioriteringer. Vi ser dette særlig tydelig i forhold til helsevesenets prioriteringer, hvor flere land benytter et begrep om "utsikter til akseptabel livskvalitet" som begrunnelse for innvilgning eller avslag av nødvendige medisinske inngrep (Söder 1991). Dermed blir den "objektive" vurderingen av livskvalitet en vurdering av menneskelig verdi, noe blant annet funksjonshemmedes organisasjoner har reagert kraftig på (Fylling m.fl.1994).

På tross av innvendingene mot livskvalitetsbegrepets ulike sider har begrepet etter vår oppfatning også klare styrker. En slik styrke er at det synliggjør begrensningene ved de tradisjonelle levekårsundersøkelsene når det gjelder å

kartlegge hvordan folk egentlig har det. Kanskje kan ordtaket "det handler ikke om hvordan du *har* det, men hvordan du *tar* det" uttrykke noe av dette, som vi også antyder i overskriftene: Levekårsfaktorene sier noe om hvordan vi *har* det, mens livskvalitetsindikatorerne forteller noe om hvordan vi *tar* det. Dette må imidlertid ikke forstås normativt, at spørsmålet om livskvalitet reduseres til et spørsmål om viljekraft slik at alle kan oppnå like god livskvalitet ved å bestemme seg for å ta hendelser i livet positivt. Oppnåelse av psykisk velvære er betydelig mer sammensatt og komplisert enn som så.

Likevel: Brukt på denne måten, og med et klart forbehold om at subjektive vurderinger er avhengige av kulturelle og relasjonelle forhold, gir slike indikatorer både spennende informasjon og et godt korrektiv til levekårsmålingene. To dimensjoner er sentrale: Det ene er hvilke sider ved livet folk oppfatter som viktige faktorer for et godt liv, det andre er hvor tilfredse eller utilfredse folk er med ulike sider ved livet.

1.3 TEMAER OG PROBLEMSTILLINGER

I arbeidet med levekårsundersøkelsen for Nordland i 1994 var vi opptatt av at det siden begynnelsen av 1980-tallet har skjedd en gradvis forskyvning av myndighet og ansvar fra stat til fylkeskommuner og kommuner. Fra primært å bli sett som redskaper for realisering av statens samfunnspolitiske ambisjoner, er kommuner og fylkeskommuner i dag på en ganske annen måte blitt selvstendige politiske aktører, med tilnærmet full råderett over egne ressurser, og med et selvstendig hovedansvar for det meste av det som angår befolkningens velferd - riktignok innenfor økonomiske rammer som staten fortsatt i stor grad setter. Nytt inntekstsystem for kommunene fra 1986, med større rammeoverføring og mindre bruk av øremerkede midler, må også sees som et ledd i denne utviklingen.

Dette har også fått konsekvenser for den offentlige styring og planlegging. Mens samfunnsplanleggingen i regi av kommuner og fylkeskommuner tidligere var preget av en ressursorientering - i den forstand at oppmerksomheten i hovedsak var rettet mot utbygging og ressursfordeling, så synes en i dag å være mer *resultatorientert* - for eksempel mot å bedre befolkningens kompetanse, helsestilstand - eller livskvalitet.

Et overordnet mål for Nordland fylkeskommune var dermed i følge fylkesplanen for perioden 1992-95 å øke livskvaliteten for befolkningen i fylket. Som et ledd i oppfølgingen av fylkesplanen, og som grunnlag for revidering av planen, ønsket fylkeskommunen en undersøkelse av levekårene for befolkningen i Nordland.

Hensikten med en slik undersøkelse skulle være å skaffe et bedre underlag for utvikling av virkemidler og tiltak for å bedre livskvaliteten for ulike grupper i befolkningen.

1.3.1 2001-undersøkelsen

Levekårsundersøkelsen i 2001 må sees som en direkte oppfølging av 1994-undersøkelsen. Vi har, med utgangspunkt i oppdraget som beskrevet overfor, valgt å dekke et bredest mulig spekter av levekårs- og livskvalitetskomponenter. Vi har - med inspirasjon fra mange (Allart 1976, Tøssebro 1996, Sosialt Utsyn 1987, 1993) - valgt å skille mellom to hoveddimensjoner i levekår, slik vi også gjorde det i 1994-undersøkelsen.

På den ene siden har vi *sosio-økonomiske* faktorer. Herunder faller områder som

- * Inntekt - for å skaffe seg det nødvendige for livets opphold.
- * Utdanning - muligheter for å skaffe seg kunnskaper og ferdigheter for å mestre særlig arbeidslivets krav.
- * Arbeid - som både gir sosial identitet og økonomisk selvstendighet
- * Bolig for seg og sin familie.

På den andre siden har vi *psyko-sosiale* faktorer, operasjonalisert ved faktorer som

- * Sosial kontakt - samværet med familie og venner
- * Muligheter for rekreasjon og kultur
- * Politiske ressurser og demokratiske rettigheter.
- * God helse og tilgang på medisinsk behandling

Disse to dimensjonene, sosioøkonomiske og psykososiale, kan vi kalle *objektive* levekårsindikatorer, mens folks vurderinger og prioriteringer vil benevnes som *subjektive* levekårsindikatorer.

Figur 1: Objektive og subjektive levekårsindikatorer.

	<i>Objektive faktorer</i>	<i>Subjektive faktorer</i>
<i>Sosio-økonomiske faktorer</i>	Arbeid Inntekt Bolig	Prioriteringer av materielle forhold Tilfredshet med sin materielle situasjon
<i>Psyko-sosiale faktorer</i>	Samvær med venner Samvær med familie	Prioriteringer av sosiale forhold Tilfredshet med sitt sosiale liv Tilfredshet med kommunale tjenester

Som det fremgår av figuren inneholder de subjektive faktorene både folks prioriteringer av og tilfredshet med ulike forhold. I tillegg har vi tatt inn en ny dimensjon i 2001-undersøkelsen, nemlig folks vurderinger av og tilfredshet med kommunale tjenester. Det er god grunn til å se kommunale tjenester som en sentral velferds- og levekårsfaktor, og folks vurderinger av slike forhold vil dermed gi god og utfyllende informasjon. Særlig vil betydningen kunne være stor for de som er aller mest avhengig av kommunale tjenester av ulik karakter.

Vi vil altså både vektlegge de mer objektive levekårsaspekter de tradisjonelle levekårsundersøkelsene er fundert på, og vi vil søke å finne ut av hvilke faktorer og verdier ulike grupper av mennesker under ulike betingelser og livsfaser selv omfatter som viktige for et godt liv.

Sosiologien er blant annet tuftet på studier av sosial ulikhet og sammenligninger av fordelinger vil dermed være grunnleggende i all levekårsforskning. Det er viktig å studere fordeling av levekårs-goder mellom ulike grupper i befolkningen, for dermed å få kunnskap om hvorvidt bestemte grupper kommer systematisk bedre eller dårligere ut.

Som i 1994 skal vi legge vekt på hvordan levekårs- og livskvalitetskomponentene fordeler seg langs tre hoveddimensjoner:

- * kjønn
- * alder
- * regional tilhørighet

Vi skal i det følgende peke på noen områder hvor det kan være spesielt interessant å studere utvikling og endring i folks levekår og livskvalitet i Nordland, i lys av noen hovedfunn fra 1994-undersøkelsen.

1. Regionale forskjeller

I analysene fra 1994 var det noen regioner som pekte seg ut som spesielt sårbare og utsatte, både økonomisk, helsemessig og sosialt. Dette gjaldt særlig Ofoten, men også Helgelandsregionene. I etterkant av den undersøkelsen ble det satset en hel del oppmerksomhet på disse regionene, med tanke på å møte disse utfordringene. Den statlige regionalpolitikken har også endret fokus de siste 7-8 år, med en større satsing på regionale sentre, en satsing som har falt sammen med en stadig sterkere sentralisering av befolkningen. Et interessant spørsmål blir dermed hvorvidt forskjellene mellom regioner har endret karakter, blitt utvisket eller forsterket. En hypotese her vil kunne være at betydningen av region ikke lenger er så fremtredende som vi så at den var i 1994.

2. Forskjeller mellom kjønnene

Vi pekte på i forrige undersøkelse at der nasjonalt har skjedd store endringer i forholdet mellom kvinner og menn utover 70-og 80-tallet, både når det gjelder utdanning, sysselsetting og også i noen grad omsorgsarbeid. Dette ble også synlig i resultatene fra Nordland. Vi så samtidig at disse endringene var betinget av alder: Det var først og fremst i de to yngste aldersgruppene at utjevningen mellom jenter og gutter var betydelig; i de eldre gruppene fant vi et mer tradisjonelt forhold mellom kjønn. I 1994 så vi også at det i den yngste aldersgruppa trådte fram noen svært interessante kjønnsforskjeller knyttet til sosial aktivitet. Yngre jenter fremsto som både mer sosialt engasjerte, men også mer organisatorisk og politisk interessert.

De senere årene har det imidlertid skjedd endringer som kan tenkes å påvirke denne utviklingen. Evalueringer av kontantstøtten viser at kvinner med små barn i større grad enn før velger deltidsarbeid foran heltidsarbeid, mens menn med små barn arbeider mer enn før. Nasjonalt og internasjonalt ser vi også at inntektsforskjeller mellom kjønn holder seg stabile (Birkelund 2000). Et interessant spørsmål vil derfor være om vi også finner disse tendensene her i Nordland, og om kjønnsforskjellene varierer med yrkesgrupper, utdanningsfelt og bosted.

3. Levekårssituasjon for folk i ulike aldersgrupper

Et funn som vi tematiserte i forrige undersøkelse var at eldre mennesker i Nordland syntes å være utsatte, særlig sosialt. Dette gjaldt i langt større grad for kvinner enn

for menn. Også økonomisk strevde en hel del eldre med å få endene til å møtes. 8 år etter kan dette bildet ha endret seg: Vi vet at Eldres økonomiske situasjon har blitt annerledes gjennom de senere årene, blant annet fordi andelen minstepensjonister har gått radikalt ned, og at helsetilstanden i den eldste aldersgruppen blir stadig bedre. Dermed skulle også grunnlaget for deltakelse være styrket gjennom de senere år.

4. Livskvalitet

I forrige undersøkelse fant vi at folk jevnt over er fornøyd med livet og sin egen situasjon. Dette varierte imidlertid noe med alder, og med bosted. Dette vil vi følge opp i denne undersøkelsen.

Slike subjektive dimensjoner er viktige for å få et bedre innblikk i folks opplevelse av sin egen hverdag. Lav lønn betyr ikke nødvendigvis dårlig råd, det vil være avhengig av forbruksbehov og av andre kilder til materielle goder (for eksempel utnyttelse av naturressurser). Stor arbeidsledighet i en kommune indikerer ikke nødvendigvis at folk har det vanskelig, - dersom der finnes muligheter for alternativ organisering av hverdagen (omsorgsarbeid, annet ulønnet arbeid) som gir tilfredsstillende og positive opplevelser.

De senere årene har også fraflyttingstendensen forsterket seg, blant annet i tråd med at politiske partier langt på vei har gitt opp målsettingen om å bevare bosetting i utkantkommuner og heller valgt å satse på bærekraftige regioner med utgangspunkt i regionsentre. Dette vil også kunne ha innvirkning på folk sin opplevelse av sin situasjon i nåtid og fremtid.

Et annet endringstrekk er knyttet til tjenesteproduksjon i kommunene. Kommunene har de siste 10 år fått et økende ansvar for tjenester for ulike grupper i befolkningen, gjennom desentraliseringsreformer særlig innenfor helse-/sosial og omsorgsfeltet. Det vil derfor bli interessant å studere folk sine vurderinger av ulike kommunale tjenester i 2001 sammenlignet med 1994. Kommunale tjenester omfatter i dag et 40-talls ulike tjenester, som omfatter folk gjennom hele livsløpet fra fødsel til død. Det er derfor viktig å studere folks vurdering av og tilfredshet med kommunale tjenester som uttrykk for folks levekår og livskvalitet.

1.4 METODISK OPPLEGG OG GJENNOMFØRING

Nordlandsforskning valgte å la Norsk Gallup AS foreta utvalg og gjennomføre selve surveyundersøkelsen. Norsk Gallup AS var også deltaker i prosessen med

utarbeiding av det endelige spørreskjemaet. Fordi et viktig formål med denne undersøkelsen er å studere endringer fra 1994 til 2001 har vi i stor grad beholdt spørsmålene fra 1994. Noen små endringer og tilføyelser er gjort i enkelte spørsmål. I tillegg har vi tatt inn noen spørsmålsbatteri om bruk av og tilfredshet med kommunale tjenester. Disse spørsmålene er utformet av Norsk Gallup og benyttet i deres tilfredshetsundersøkelser gjennom mange år, og vi fikk tillatelse av Norsk Gallup til å benytte spørsmålene i vårt spørreskjema, og vi fikk også anledning til å sammenligne med deres tall for Norge som helhet, noe som ytterligere bidro til å styrke våre analyser.

Av både praktiske, økonomiske og metodiske årsaker valgte vi å benytte postalt spørreskjema, til forskjell fra 1994 da det ble gjennomført telefoniske intervjuer. De metodiske implikasjonene av dette når det gjelder sammenligning mellom de to datasettene er ikke enkle å forutsi. Selv om det kan være grunn til å tro at folk forholder seg annerledes til et spørreskjema de kan sitte med hjemme i ro og fred enn spørsmål de blir presentert for i telefonen og må svare direkte på, er det ikke entydig hvilken retning slike effekter eventuelt tar. Slike effekter vil selvsagt også avhenge av typen spørsmål som stilles. Så langt vi har kunnet teste ut synes imidlertid ikke de metodologiske problemene å være store.

Nordland fylkeskommune ønsket i sitt oppdrag at analysene også skal fange opp levekårs- og livskvalitetsdimensjoner for ulike undergrupper i befolkningen⁴. Vi valgte derfor å øke utvalget noe i forhold til 1994-undersøkelsen⁵. 3220 av 7500 personer i Nordland i alderen 15 til 98 år besvarte spørreskjemaet som ble sendt ut i august 2001. Svarprosenten var dermed 43, og var som forventet i denne typen undersøkelser.

Utvalget ble trukket disproporsjonalt i enkelte kommuner og regioner, slik at man sikrer en viss utvalgsstørrelse i mindre kommuner og regioner. Utvalget er også veid i henhold til offentlig statistikk, etter alder og region, for å sikre et representativt utvalg (se vedlegg 3).

Når det gjelder statistiske analyser, har vi i stor grad valgt å basere oss på krysstabellfordelinger, både for å få en bredest mulig beskrivelse av materialet og for å gjøre analysene mer tilgjengelige. På enkelte områder er det i tillegg benyttet analysemetoder som faktoranalyse og regresjon. I de tilfelle vil analysene bli presentert og forklart der de benyttes.

⁴ Der skal gjøres en egen analyse av levekår og livskvalitet for mennesker med funksjonshemming i Nordland, og en egen analyse av levekår i sentrale og perifere strøk i Nordland. Disse analyser vil bli presentert i egne rapporter i løpet av 2002/2003.

⁵ Netto utvalg i 1994-undersøkelsen var 2032 personer.

1.5 GANGEN I RAPPORTEN

Rapporten er organisert tematisk. Vi har viet hvert hovedtema et kapittel hver, og kapitlene er organisert på følgende måte: I kapittel 2 beskrives noen trekk ved den demografiske utviklingen i Nordland over de senere år. Deretter kommer kapitlene som tar for seg sosioøkonomiske faktorer: Utdanning (kap.3), arbeidsliv og trygdsliv (kap.4) og den økonomiske velferden (kap.5). Deretter kommer de temaene som knytter seg til psykososiale forhold: Helse (kap.6), sosialt nettverk (kap.7), omsorg (kap.8) og fritid (kap.9). De to siste empiriske kapitlene er knyttet til temaet livskvalitet og tar for seg befolkningens livskvalitet generelt (kap.10) og befolkningens vurdering av og tilfredshet med kommunale tjenester (kap.11). I kapittel 12 gir vi en oppsummering av det vi oppfatter som de mest sentrale funn, og prøver å peke på noen hovedutfordringer som disse funnene indikerer. Navn på forfatter står foran hvert kapittel, og vi presenterer dem også her:

Forsker Trond Bliksvær: Kapittel 8 og 10 (sistnevnte sammen med Arild Gjertsen)

Forsker Arild Gjertsen: Kapittel 2 og 10 (sistnevnte sammen med Trond Bliksvær)

Seniorforsker Jan-Inge Hanssen: Kapittel 4 og 5

Professor Per Arnt Pettersen: Kapittel 11

Professor Johans T. Sandvin: Kapittel 6 og 9

Forsker Ingrid Fylling: Kapittel 1, 3, 7 og 12

Litteratur

Allart, Erik (1975): *Att ha, att älska, att vara. Om välfärd i Norden*. Borgholm: Argos forlag.

Birkelund, Gunn (2000): *Modernitetens flertydighet. Økende individualisme eller stabil strukturell ulikhet?* Tidsskrift for Samfunnsforskning 2/2001, s.215-235.

Elstad, Jon Ivar (1983): *Sosial-indikatorbevegelsen: Oversikt og vurdering*. INAS-rapport nr 83: 5.

Fylling, Ingrid; Jan-Inge Hanssen, Johans T. Sandvin og Jan R. Størkersen (1994): *Levekår og livskvalitet i Nordland*. NF-rapport nr 15/94.

Karlsen, Unn Doris (2001): *Ung i spenningens land. Analyser av preferanser knyttet til valg av utdanning, yrke og bosted blant nordnorsk ungdom*. Avhandling for dr.politgraden, Universitetet i Tromsø, September 2001.

Mastekaasa, Arne; Torbjørn Moum, Siri Næss og Tom Sørensen (1988): *Livskvalitetsforskning*. ISF-rapport 88:6.

NOU 1976: 28: *Levekårsundersøkelsen*. Sluttrapport.

NOU 1993: 17: *Levekår i Norge. Er graset grønt for alle?*

Næss, Siri (2001): *Livskvalitet som psykisk velvære*. NOVA Rapport 03/01

Sosialt Utsyn 1987 og 1993. Statistisk sentralbyrå.

Söder, Mårten (1991): *Livskvalitet og handicap*. Social kritik 16/91.

Tøssebro, Jan (1996): *En bedre hverdag? Utviklingshemmedes levekår etter HVPU-reformen*. Trondheim: Kommuneforlaget.

2. BEFOLKNINGSUTVIKLING

Av Arild Gjertsen

2.1 INNLEDNING

Den demografiske utviklingen – endring i kjønns- og alderssammensetning, fruktbarhet, dødelighet og flytting – er en viktig rammebetingelse for utviklingen i levekår. Den demografiske utviklingen er i mange tilfeller direkte knyttet til behovet for ulike velferdstilbud, og dermed også til produksjonen av ulike offentlige tjenester. Antall barn og unge i et gitt geografisk område er naturlig nok bestemmende for hvordan tjenester som barnehage og skole utvikles, på samme måte som utviklingen i de eldste aldersgruppene påvirker behovet for alders- og sykehjem. Utviklingen i den yrkesaktive delen av befolkningen er på sin side bestemmende for velferden til alle grupper i samfunnet. Direkte skjer dette gjennom egen lønnsinntekt og privat omsorg; indirekte gjennom å generere inntekter for offentlig sektor – og som dermed også bidrar med inntektsoverføringer til grupper som selv ikke er yrkesaktive.

Den demografiske utviklingen er med andre ord av stor betydning for det generelle velferdsnivået og når det gjelder fordelingen av goder i samfunnet. I dette kapitlet setter vi søkelyset på den demografiske utviklingen i Nordland over de siste sju år – siden forrige levekårsundersøkelse.

2.2 BEFOLKNINGENS ALDERSSAMMENSETNING

Som i forrige levekårsundersøkelse ser vi på hvordan befolkningsutviklingen i Nordland har forløpt sammenlignet med Oslo og landet som helhet når det gjelder kjønns- og alderssammensetning. Vi ser også på de ulike regionene i fylket for å se om det er forskjeller internt i fylket når det gjelder alders- og kjønns-sammensetning, og hvordan disse eventuelt har utviklet seg fra 1994.

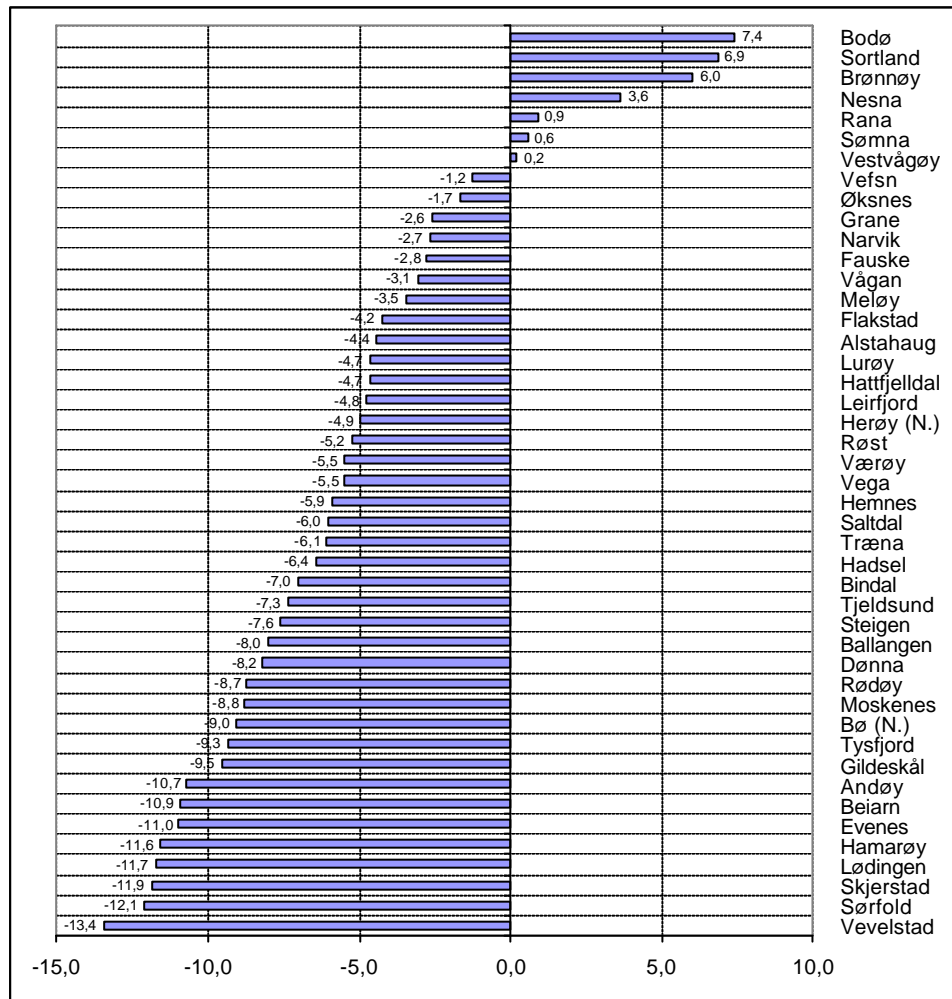
Vi følger samme inndeling i alderskategorier som i forrige levekårsundersøkelse for å ha sammenlignbare tall; førskolebarn under 7 år⁶, barn og ungdom mellom 7 og 19 år og den potensielt sett yrkesaktive befolkningen mellom 20 og 66 år. Pensjonistgruppen er delt i to; 67-79 år og 80 år og eldre. Valget av alderskategorier er ikke tilfeldig. Alle kategoriene har sin spesielle betydning for produksjon og forbruk av tjenester og velferdsgoder. Begge de yngste aldersgruppene er naturligvis særlig interessante som forbrukere av blant annet barnehage, skole og skole/fritidsordninger. Som sådan er de yngste aldersgruppene nært knyttet til en relativt stor del av den offentlige tjensteproduksjonen, men disse gruppene berører også individuelle levekårsfaktorer – særlig knyttet til foreldres økonomi. Den yrkesaktive befolkningen er åpenbart også viktig i levekårsammenheng, siden det i all hovedsak er disse som representerer grunnlaget for verdiskapningen i samfunnet. Den eldste gruppen er som sagt delt i to. Den aller eldste gruppen vil være særlig interessant når det gjelder å vurdere behovet for ulike omsorgstiltak.

Regioninndelingen er noe forskjellig enn den som ble lagt til grunn i 1994. Vi har her valgt å slå sammen Sør-Helgeland og Ytre Helgeland, slik at vi nå opererer med til sammen seks regioner i Nordland; Vesterålen, Lofoten, Ofoten, Salten, Indre Helgeland og Sør/Ytre Helgeland.

2.2.1 Fylket

Hvis vi ser på hovedtrekkene i befolkningsutviklingen over tid er det særlig to utviklingstrekk som fremstår som markante; befolkningen har blitt eldre og tendensen til sentralisering og urbanisering har blitt sterkere. Ser vi på utviklingen over de siste tiårene har utkantkommunene opplevd en befolkningsnedgang, og flyttestrømmene har gått fra perifere kommuner til sentrale strøk – både internt i fylket og mellom fylket og Sør-Norge. Disse prosessene har riktignok variert i styrke; på 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet kunne man observere en tendens til konsolidering av bosettingsmønsteret, med lavere nettoflytting fra perifere kommuner (Brox 1984). Senere har denne tendensen snudd, selv om sentraliseringstendensene utover 1980- og 90-tallet ikke nådde samme høyder som i de første tiårene etter krigen. Ser vi nærmere på befolkningsutviklingen siden forrige levekårsundersøkelse (1994), framstår sentraliseringstendensene relativt tydelig. Figuren nedenfor viser vekst/reduksjon i folketall for samtlige Nordlandskommuner fra 1994-2000:

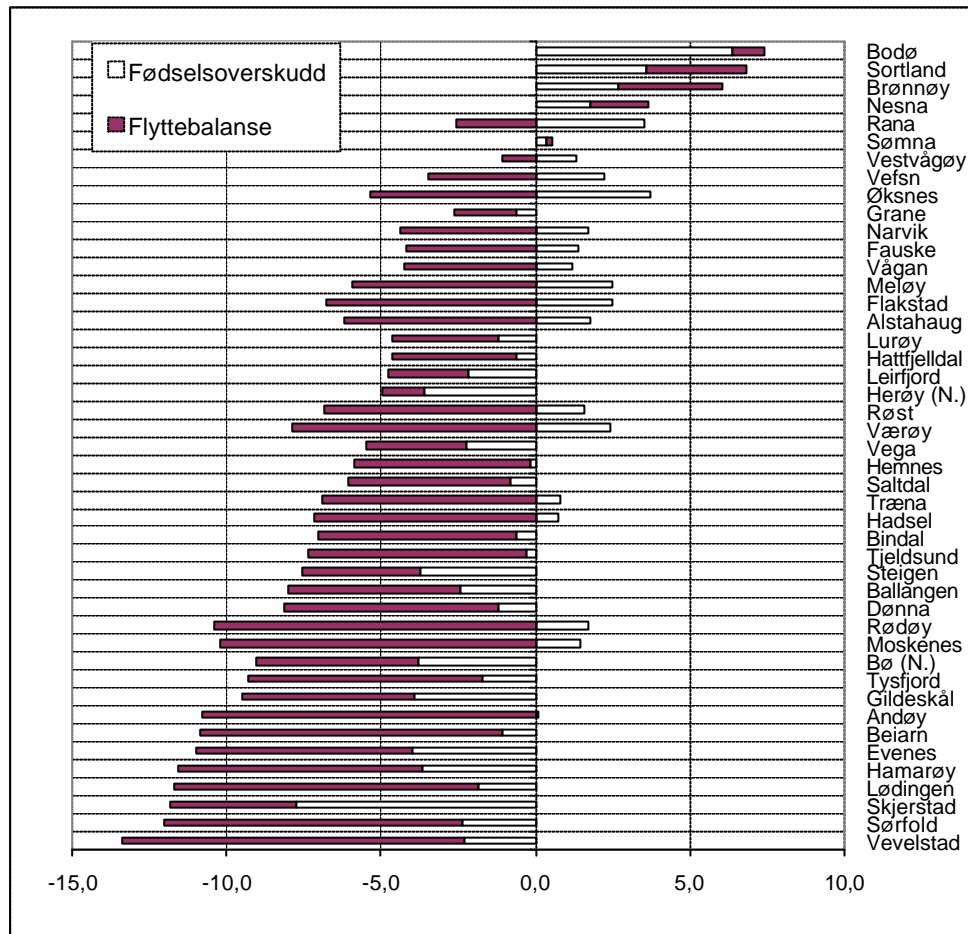
⁶ I motsetning til 1994 er førskolealder i 2001 under 6 år. Vi har likevel valgt å bruke samme aldersgruppe som sist av hensyn til sammenligningen over tid.

Figur 2-1: Prosentvis vekst/reduksjon i Nordlandskommunene 1994-2000.
 Kilde: SSB.

Som figuren viser, har det i denne perioden skjedd en sentralisering i fylkets befolkning til regionsentra som Bodø, Sortland og Brønnøy, mens typiske utkantkommuner har opplevd en tilbakegang i folketall.

Folketallsutviklingen i kommunene er en funksjon av fødselsoverskudd og flyttebalanse. Trekkene i figuren ovenfor finner vi derfor igjen hvis vi ser nærmere på disse to variablene:

Figur 2-2: Prosentvis utvikling i fødselsoverskudd og flyttebalanse 1994-2000. Kilde: SSB.⁷

Som figuren viser, har flyttebalansen samtlige kommuner vært negativ i denne perioden med unntak av Bodø, Sortland, Brønnøy, Nesna og Sømna. Fødselsoverskuddet er også negativt for over halvparten av fylkets kommuner, men vi ser også at en del typiske utkantkommuner fortsatt har hatt et positivt overskudd i denne perioden. Dette gjelder for eksempel samtlige lofotkommuner, men også i Vesterålen og noen kommuner på Helgeland finner vi et positivt fødselsoverskudd.

⁷ I denne figuren er flyttinger til/fra utlandet ikke tatt med. Derfor kan forholdet mellom kommunene variere noe sammenlignet med foregående figur.

Som i forrige levekårsundersøkelse har vi valgt å sammenligne fylkets folkemengde i ulike aldersgrupper med Oslo og landet som helhet. Følgende tabell viser ulike aldersgruppers andel av befolkningen i 2001, og endringen siden 1994:

Tabell 2.1: Prosentandel av befolkningen etter aldersgruppe og kjønn, 2001 og endringer siden 1994. Norge, Oslo og Nordland. Kilde: SSB.

	Hele landet				Oslo				Nordland			
	M	Endr.	K	Endr.	M	Endr.	K	Endr.	M	Endr.	K	Endr.
0-6	9,7	-0,3	9,1	-0,2	9,3	-0,6	8,3	-0,3	9,4	-0,4	9,1	-0,2
7-19	17,1	+0,4	16,0	+0,4	13,0	+0,8	11,8	+1,2	17,8	+0,5	16,7	+0,4
20-66	61,9	+0,4	59,0	+0,7	67,7	+1,6	63,5	+2,4	60,8	+0,1	57,1	-0,1
67-79	8,3	-0,9	10,2	-1,4	7,3	-1,9	9,7	-3,2	8,8	-0,6	11,0	-0,9
80+	2,9	+0,3	5,8	+0,6	2,8	+0,1	6,7	-0,1	3,2	+0,5	6,2	+0,9

Når vi sammenligner Nordland med landet som helhet ser vi at den yngste aldersgruppen (0-6 år) ligger noe under landsgjennomsnittet for guttenes vedkommende, mens andelen jenter i fylket tilsvarende gjennomsnittet. Som i landet for øvrig har det imidlertid vært en reduksjon i denne aldersgruppen siden 1994; denne reduksjonen er noe større blant gutter i Nordland enn landsgjennomsnittet. I ungdomsgruppen (7-19 år) er Nordlands andel høyere både for gutter og jenter enn landsgjennomsnittet. Denne aldersgruppens andel av befolkningen har økt siden 1994 som i landet for øvrig; for guttenes vedkommende er denne veksten noe sterkere enn landsgjennomsnittet.

Andelen voksne i yrkesaktiv alder (20-66 år) ligger derimot under landsgjennomsnittet, både for menn og kvinner. Denne gruppen har for begge kjønn vedkommende vokst i landet som helhet. I Nordland ser vi også en vekst i andelen menn i denne aldersgruppen siden 1994, men denne veksten er lavere enn landsgjennomsnittet. Når det gjelder kvinner i yrkesaktiv alder ser vi at andelen har blitt *reduisert* siden 1994. I pensjonistgruppene ligger Nordlands andel av befolkningen over landsgjennomsnittet, både i aldersgruppen 67-79 år og i gruppen over 80 år. I gruppen 67-79 år har denne andelen blitt *reduisert* siden 1994, som i landet for øvrig, men reduksjonen er ikke like sterk. Blant de eldste har andelen av befolkningen *økt* både i Nordland og landet for øvrig, men veksten er sterkere i Nordland.

Sammenlignet med hovedstaden ligger andelen barn og ungdom i Nordland til dels *betydelig* over Oslos andel. Dette gjelder for begge kjønn, men er særlig markant i

gruppen 7-19 år. Oslo har som Nordland opplevd en økning i ungdomsgruppen siden 1994, men økningen er sterkere for Oslos vedkommende. I den yrkesaktive befolkningen (20-66 år) er situasjonen motsatt; Oslos andel av befolkningen i denne aldersgruppen ligger betydelig over Nordlands andel. Økningen i denne gruppen siden 1994 er også merkbart sterkere i Oslo sammenlignet med Nordland. Andelen eldre er høyere i Nordland enn i Oslo, med unntak av kvinner over 80 år. Gruppen 67-79 år har blitt redusert siden 1994 både for Nordland og Oslos vedkommende, men reduksjonen er *lavere* i Nordland enn i hovedstaden. De eldstes andel av befolkningen (over 80 år) har økt både i Nordland og Oslo, men økningen er *større* i Nordland.

2.2.2 Regionene

Utviklingen i alderssammensetning for Nordland fylke som er beskrevet foran kan skjule regionale forskjeller innad i fylket. Her ser vi på hvordan utviklingen arter seg når vi bryter denne ned på seks regioner i Nordland; Ytre/Sør-Helgeland, Indre Helgeland, Salten, Ofoten, Lofoten og Vesterålen. Tabellen nedenfor viser den prosentvise andelen av befolkningen fordelt på kjønn og aldersgrupper for de seks regionene:

Tabell 2.2: Prosentandel av befolkningen etter aldersgruppe og kjønn. Regioner i Nordland fylke 2001, og endringer siden 1994. Kilde: SSB.

	Ytre/Sør-Helgeland				Indre Helgeland				Salten			
	M	Endr.	K	Endr.	M	Endr.	K	Endr.	M	Endr.	K	Endr.
0-6	9,4	-0,3	8,9	-0,9	9,5	-0,1	9,2	-	9,5	-0,9	9,4	-0,1
7-19	18,7	+0,9	17,8	+0,7	17,1	+0,8	16,4	+0,6	18,2	-	16,8	+0,2
20-66	59,3	+0,1	56,0	+1,3	61,1	-0,9	57,7	-1,3	61,7	+0,8	58,6	+0,2
67-79	8,9	-0,9	10,4	-1,9	9,0	-0,5	11,0	-0,5	7,8	-0,3	9,8	-0,9
80+	3,8	+0,3	7,0	+0,9	3,3	+0,8	5,7	+1,2	2,8	+0,4	5,5	+0,7
	Ofoten				Lofoten				Vesterålen			
	M	Endr.	K	Endr.	M	Endr.	K	Endr.	M	Endr.	K	Endr.
0-6	8,9	-0,2	8,2	-0,5	9,4	-0,4	9,3	-0,1	9,8	-	8,9	-
7-19	17,3	+0,4	15,8	-	17,6	-	16,8	-0,1	17,6	+1,1	16,3	+0,4
20-66	60,9	-0,3	56,3	-0,3	60,3	+0,7	55,1	-	59,8	-0,6	56,2	-
67-79	9,7	-0,4	12,9	+0,1	9,5	-0,7	12,2	-0,8	9,2	-1,2	11,5	-1,6
80+	3,1	+0,4	6,8	+0,6	3,1	+0,3	6,6	+1,0	3,6	+0,7	7,1	+1,1

Ytre/Sør-Helgeland

I Ytre/Sør-Helgeland er ikke forskjellen fra fylkestallene særlig stor blant de aller yngste. Vi ser riktignok at andelen jenter 0-6 år er noe lavere enn for fylket som helhet, og reduksjonen siden 1994 er også noe større blant jentene i denne gruppen. I ungdomsgruppen er det imidlertid en noe større forskjell. Ytre/Sør-Helgeland har relativt sett flere ungdommer enn fylket som helhet, og økningen siden 1994 er også større enn fylkestallene. Dette gjelder både for jenter og gutter. Den yrkesaktive aldersgruppens andel av befolkningen (20-66 år) i regionen er noe lavere enn hva tilfellet er for Nordlands vedkommende, men vi ser også at andelen kvinner i denne gruppen har økt – mens det for fylket som helhet har vært en liten tilbakegang for kvinner mellom 20 og 66 år siden 1994. Eldre menn utgjør en noe større andel av befolkningen i regionen sammenlignet med fylket. Dette gjelder også for de eldste kvinnene over 80 år, mens andelen kvinner mellom 67 og 79 år er noe lavere sammenlignet med fylket.

En framskrivning av befolkningen fram til 2015⁸ gir følgende utslag for regionen:

Tabell 2.3 Ytre/Sør-Helgeland og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.

Aldersgruppe	Menn		Kvinner		Totalt	
	Regionen	Nordland	Regionen	Nordland	Regionen	Nordland
0-5 år	-1,6	-8,3	-4,5	-10,1	-3,0	-9,2
6-19 år	-1,2	-1,4	-3,3	-0,3	-2,2	-0,8
20-66 år	4,4	3,0	5,2	4,1	4,8	3,6
67-79 år	20,5	19,0	13,1	4,4	16,5	10,9
80+ år	-6,2	3,4	-8,4	3,6	-7,6	3,5

Som tabellen antyder er det rimelig å forvente at regionen vil få en fortsatt reduksjon i barne- og ungdomsgruppene. Som vi ser er reduksjonen mindre enn for Nordland blant de yngste. Tabellen viser også at det kan forventes en viss økning i den yrkesaktive aldersgruppen. Eldregruppen mellom 67 og 79 år forventes å øke markant fram mot 2015, og da særlig for menn. Forskjellen mellom regionens utvikling og fylket som sådan er imidlertid størst for kvinnene i denne aldersgruppen. Gruppen av eldre over 80 år forventes derimot å reduseres i dette

⁸ Framskrivningene baserer seg på SSBs "middelalternativ". Forutsetningene som ligger til grunn er middels fruktbarhet, middels levealder, middels sentralisering og middels nettoinnvandring.

tidsperspektivet, i motsetning til fylket som helhet hvor det forventes en viss økning.

Forutsatt at denne framskrivningen vil gjenspeile den faktiske utviklingen i de neste årene, kan det hevdes at det vil være et visst press på velferdsordninger for eldre i regionen. Siden den eldste gruppen i befolkningen ventelig vil bli redusert, vil det likevel være et mindre press på velferdsordninger for de *mest* omsorgskrevende i eldregruppen.

Indre Helgeland

For Indre Helgelands vedkommende ser vi at regionen har en noe høyere andel av barn i førskolealder sammenlignet med fylket, og reduksjonen i denne aldersgruppen har ikke vært like stor som i fylket samlet sett. Dette gjelder for begge kjønn. Ungdomsgruppens (7-19 år) andel av befolkningen ligger imidlertid noe under tallene for Nordland. Dette gjelder også både for gutter og jenter. Den yrkesaktive befolkningens andel ligger på sin side noe over andelen i Nordland totalt sett, og har økt noe siden 1994 når det gjelder menn. Dette i motsetning til fylket hvor det totalt sett har vært en reduksjon blant menn i denne aldersgruppen. Andelen yrkesaktive kvinner har på sin side blitt redusert *sterkere* enn i Nordland sett under ett. Sammenlignet med fylket utgjør de eldre i regionen en noe større andel av befolkningen på mannsiden, mens andelen eldre kvinner er noe lavere i aldersgruppen over 80 år. Blant de eldste har det også vært en noe sterkere økning siden 1994 enn fylket totalt sett.

Følgende tabell viser en framskrivning av befolkningen i Indre Helgeland fordelt på kjønn og aldersgrupper:

Tabell 2.4.: Indre Helgeland og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.

Aldersgruppe	Menn		Kvinner		Totalt	
	<i>Regionen</i>	<i>Nordland</i>	<i>Regionen</i>	<i>Nordland</i>	<i>Regionen</i>	<i>Nordland</i>
0-5 år	-12,8	-8,3	-15,2	-10,1	-14,0	-9,2
6-19 år	-1,7	-1,4	-0,1	-0,3	-0,9	-0,8
20-66 år	-0,6	3,0	0,3	4,1	-0,2	3,6
67-79 år	15,4	19,0	8,4	4,4	11,5	10,9
80+ år	5,6	3,4	14,9	3,6	11,5	3,5

For Indre Helgelands vedkommende viser framskrivningen at barne- og ungdomsgruppene vil reduseres i perioden fram mot 2015. Denne reduksjonen vil være noe sterkere enn for Nordland sett under ett. Det vil ventelig også være en svak reduksjon i den yrkesaktive aldersgruppen i regionen; dette i motsetning til fylket hvor det forventes en vekst. Derimot ser vi at gruppen av eldre forventes å vokse i følge dette framskrivningsalternativet. Når vi ser på de eldste over 80 år, vil denne veksten ligge til dels betydelig over økningen i eldregruppen på fylkesnivå.

På dette grunnlaget vil det være rimelig å forvente at presset på velferdsordninger vil avta for de yngste aldersgruppene, gitt at framskrivningen slår til. Derimot vil dette presset øke på tjenester for de eldste. Sammen med den forventede reduksjonen i den yrkesaktive befolkningen – som skal bidra til å finansiere velferdsordninger for en større eldregruppe – er det rimelig å hevde at dette representerer en utfordring for velferdsproduksjonen i regionens kommuner i årene framover.

Salten

I Salten ser vi at barne- og ungdomsgruppene utgjør en større andel av befolkningen enn i fylket sett under ett. Når vi sammenligner Salten og Nordland med hensyn til endringer siden 1994 i disse aldersgruppene, viser tabellen at det har vært en tilbakegang i den yngste aldersgruppen for begge kjønn – når det gjelder guttene er denne større enn fylkesgjennomsnittet. I ungdomsgruppen har andelen av befolkningen økt for jentenes del, men ikke like mye som fylket. Guttenes andel er uendret i aldersgruppen mellom 7 og 19 år, mens fylkets andel i denne gruppen har økt. Den yrkesaktive befolkningens andel ligger over fylket, og har også økt mer for begge kjønn siden 1994. De eldres andel av befolkningen i Salten ligger under fylkets andel i denne aldersgruppen.

En framskrivning av befolkningen i Salten fordeler seg på følgende måte på kjønn og aldersgrupper:

Tabell 2.5.: Salten og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.

Aldersgruppe	Menn		Kvinner		Totalt	
	<i>Regionen</i>	<i>Nordland</i>	<i>Regionen</i>	<i>Nordland</i>	<i>Regionen</i>	<i>Nordland</i>
0-5 år	-6,0	-8,3	-9,0	-10,1	-7,5	-9,2
6-19 år	-1,3	-1,4	2,8	-0,3	0,7	-0,8
20-66 år	6,8	3,0	8,6	4,1	7,7	3,6
67-79 år	31,3	19,0	13,0	4,4	21,0	10,9
80+ år	4,8	3,4	5,6	3,6	5,3	3,5

Framskrivningen viser at Salten vil få en reduksjon i gruppen av førskolebarn, men denne vil ikke være like stor som for fylket sett under ett. I ungdomsgruppen vil regionen oppleve en forholdsvis stabil situasjon i årene fram mot 2015, mens befolkningen i yrkesaktiv alder antas å øke noe mer enn hva tilfellet vil være for Nordland sett under ett. Den eldre delen av befolkningen forventes også øke betydelig, og da særlig i aldersgruppen 67-79 år. For denne aldersgruppen vil økningen være markant større enn for fylket sett under ett.

Slår denne framskrivningen til, vil det åpenbart knytte seg utfordringer til produksjonen av velferd for de eldre i regionen, mens presset på velferdsordninger for de yngste ventelig vil avta noe. Siden det antas at befolkningen i yrkesaktiv alder vil øke, knytter det seg muligens ikke like store utfordringer til framtidig finansiering av velferdsordninger som tilfellet er i andre regioner i Nordland.

Ofoten

Ofotens andel av barn i førskolealder er lavere enn fylket som helhet, både når det gjelder gutter og jenter. Reduksjonen i denne gruppen siden forrige levekårsundersøkelse er noe større for jentenes del og noe mindre for guttenes del når vi sammenligner med fylket. Ungdomsgruppens andel er også lavere enn fylkets, og veksten siden 1994 har heller ikke vært like sterk. Den yrkesaktive delen av befolkningen er noe større i Ofoten når det gjelder menn, mens kvinner i aldersgruppen 20-66 år utgjør en noe lavere andel av befolkningen sammenlignet med fylket. Reduksjonen i denne gruppen har også vært noe sterkere i Ofoten enn i fylket sett under ett. Gruppen ”yngre pensjonister” – mellom 67 og 79 år – utgjør en større andel av befolkningen i Ofoten enn i Nordland; særlig gjelder dette kvinner. De eldste over 80 år utgjør en større andel av befolkningen på

kvinnesiden enn hva tilfellet er for fylket, mens andelen menn er noe mindre. Økningen siden 1994 i gruppen over 80 år har vært noe svakere enn i fylket totalt sett.

En framskrivning av befolkningen i Ofoten viser følgende utvikling:

Tabell 2.6: Ofoten og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.

Aldersgruppe	Menn		Kvinner		Totalt	
	<i>Regionen</i>	<i>Nordland</i>	<i>Regionen</i>	<i>Nordland</i>	<i>Regionen</i>	<i>Nordland</i>
0-5 år	-12,7	-8,3	-9,1	-10,1	-11,0	-9,2
6-19 år	-4,8	-1,4	-3,2	-0,3	-4,1	-0,8
20-66 år	2,2	3,0	1,6	4,1	1,9	3,6
67-79 år	7,7	19,0	-9,5	4,4	-2,1	10,9
80+ år	11,2	3,4	12,2	3,6	11,9	3,5

Som tabellen viser, forventes Ofoten å få en reduksjon i barne- og ungdomsgruppene som er noe større enn fylket sett under ett. Befolkningen i yrkesaktiv alder forventes å øke noe, men ikke i samme grad som Nordland totalt sett. I følge dette framskrivningsalternativet vil også gruppen av eldre over 80 år vokse betydelig mer enn fylket for øvrig. Antallet eldre mellom 67 og 79 år vil derimot reduseres noe.

Forutsatt at framskrivningen gir et noenlunde korrekt bilde av Ofotens befolkningsutvikling fram mot 2015, vil presset på velferdsgoder i første rekke manifestere seg i tjenester for de eldste og mest omsorgskrevende innbyggerne i regionen. Presset på velferdsgoder for de yngste vil som ellers i fylket avta.

Lofoten

I Lofoten utgjør gutter i førskolealder en like stor andel av befolkningen som fylket totalt sett, mens jentenes andel av befolkningen er noe større enn fylkets i denne aldersgruppen. I ungdomsgruppen mellom 7 og 19 år er guttenes andel av befolkningen noe lavere enn fylkets, mens andelen jenter er noe større. På fylkesnivå har det vært en økning i ungdomsgruppen for begge kjønn siden 1994, men i Lofoten har det vært en tilbakegang i perioden. Andelen yrkesaktive ligger under andelen i fylket sett under ett, men utviklingen i Lofoten har vært noe mer positiv i denne gruppen i løpet av de siste sju årene enn hva tilfellet er for

Nordland. Vi ser også at de eldres andel av befolkningen i Lofoten ligger over fylkesnivået, med unntak av menn over 80 år.

En framskrivning av befolkningsutviklingen i Lofoten fram mot 2015 viser følgende utvikling:

Tabell 2.7: Lofoten og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.

Aldersgruppe	Menn		Kvinner		Totalt	
	Regionen	Nordland	Regionen	Nordland	Regionen	Nordland
0-5 år	-4,4	-8,3	-7,1	-10,1	-5,7	-9,2
6-19 år	4,1	-1,4	2,8	-0,3	3,5	-0,8
20-66 år	0,0	3,0	2,7	4,1	1,3	3,6
67-79 år	6,5	19,0	-12,2	4,4	-3,9	10,9
80+ år	13,1	3,4	2,4	3,6	5,8	3,5

For Lofotens vedkommende vil reduksjonen i gruppen av barn i førskolealder være mindre enn i fylket for øvrig. Som tabellen viser gir dette framskrivningsalternativet også en økning i ungdomsgruppen. Befolkningen i yrkesaktiv alder forventes å øke noe, men ikke i samme grad som fylket for øvrig. Den eldste delen av befolkningen antas å øke noe mer enn tilfellet er for Nordland, men vil i følge dette alternativet få en reduksjon i gruppen av eldre mellom 67 og 79 år.

På bakgrunn av denne framskrivningen vil det være rimelig å anta at presset på velferdsgoder for den yngste delen av befolkningen i Lofoten vil avta noe i perioden fram mot 2015, mens presset vil øke noe på tjenester for de eldste over 80 år. Lofoten framstår likevel som den befolkningsmessig mest stabile regionen i Nordland.

Vesterålen

I Vesterålen ligger andelen barn i førskolealder over fylkets andel for guttenes vedkommende; andelen jenter i denne aldersgruppen ligger derimot noe under andelen på fylkesnivå. Mens fylket som helhet har opplevd en viss tilbakegang i denne aldersgruppen siden 1994, har nivået på Vesterålens førskolebarn holdt seg konstant. Ungdomsgruppens (7-19 år) andel av befolkningen i Vesterålen ligger under fylkesnivået for begge kjønns vedkommende. Det samme er tilfellet for regionens befolkning i yrkesaktiv alder. Andelen eldre i Vesterålen er derimot

høyere enn hva tilfellet er for fylket som helhet. Siden 1994 har også den eldste aldersgruppens andel (over 80 år) økt mer enn fylkets andel. Samtidig legger vi merke til at reduksjonen i aldersgruppen 67-79 år har vært større i denne perioden enn tilfellet er for Nordland sett under ett.

En framskrivning av befolkningsutviklingen i Vesterålen fram mot 2015 gir oss følgende bilde:

Tabell 2.8.: Vesterålen og Nordland: Framskrivning av befolkningen etter alder og kjønn, 2000-2015. Prosent. Kilde: SSB.

Aldersgruppe	Menn		Kvinner		Totalt	
	Regionen	Nordland	Regionen	Nordland	Regionen	Nordland
0-5 år	-12,8	-8,3	-13,7	-10,1	-13,2	-9,2
6-19 år	-2,4	-1,4	-4,9	-0,3	-3,6	-0,8
20-66 år	1,6	3,0	1,3	4,1	1,5	3,6
67-79 år	20,3	19,0	1,0	4,4	9,6	10,9
80+ år	-6,0	3,4	-8,9	3,6	-7,9	3,5

Tabellen viser at barne- og ungdomsgruppene i regionen vil reduseres i noe sterkere grad enn hva tilfellet er for Nordland sett under ett. Befolkningen i yrkesaktiv alder forventes å ha en svak vekst frem mot 2015, men noe mindre enn fylket totalt sett. Dette prognosealternativet spår også at eldre i aldersgruppen 67-79 år vil øke i denne perioden. Samtidig ser vi at gruppen over 80 år forventes betydelig redusert.

Framskrivningen gir grunn til å anta at presset på velferdsgoder vil avta noe både for tjenester til den yngste og den eldste delen av befolkningen i Vesterålen. Selv om behovet for velferdsgoder sannsynligvis vil øke for aldersgruppen 67-79 år, er det sannsynlig at kommunene i Vesterålen vil oppleve mindre press på tjenesteproduksjonen sammenlignet med de øvrige regionene i fylket.

2.3 FLYTTING

Som nevnt innledningsvis i dette kapitlet, har de aller fleste kommunene i fylket opplevd en negativ flyttebalanse i perioden siden forrige levekårsundersøkelse – unntaket er typiske vekstsentra som Bodø, Sortland, Brønnøy og Nesna. Flytting

blir i mange sammenhenger betraktet som et problem. I Nordlands tilfelle har flytting bidratt betydelig til reduserte folketall i mange distriktskommuner, noe som på sikt kan føre til utarmede lokalsamfunn hvor det er vanskelig å opprettholde et godt velferdstilbud for innbyggerne. Sett fra den enkeltes ståsted behøver imidlertid ikke flytting å være problematisk. Tvert i mot; muligheten for å være geografisk mobil kan i mange tilfeller representere et levekårsgode for den enkelte. Flytting kan gi en bedre livskvalitet for mange – nærhet til jobb og familie, adgang til et bedre arbeidsmarked, bedre velferds- og servicetilbud og nye sosiale miljøer kan være eksempler på slike positive sider.

Årsaken til at folk velger å flytte er imidlertid sammensatte, og kan være motivert av strukturelle trekk ved det lokalsamfunnet en bor i, så vel som rent private forhold. Eksempler på det første vil være negative endringer på arbeidsmarkedet, mangel på utdanningstilbud eller et dårlig oppvekstmiljø for barn. Mer ”private” grunner til flytting vil ofte være knyttet til personlige relasjoner; når familie- og kjærlighetsforhold oppstår, forvitrer eller skal vedlikeholdes kan tilknytningen til hjemstedet fort bli en mindre interessant variabel i den enkeltes levekårssituasjon. Uansett vil enhver flytting – kanskje med unntak av det tilfellet at en av yrkesmessige årsaker er beordret til å flytte – være en konsekvens av en personlig vurdering av den enkelte og den nærmeste familie. I levekårsundersøkelsen har vi stilt spørsmål knyttet til konkrete flytteplaner, motiver for å flytte og hvilken tilknytning den enkelte har til sitt bosted.

I forrige levekårsundersøkelse svarte 10,1% av utvalget at de helt sikkert eller kanskje hadde planer om å flytte fra sitt bosted. 10,9% av mennene og 9,3% av kvinnene svarte da at de hadde slike planer. I 2001-undersøkelsen har andelen som svarer at de helt sikkert eller kanskje har planer om å flytte blitt noe redusert, om enn ikke dramatisk; dette gjelder 9% av utvalget totalt sett. Forskjellen mellom kvinner og menn har imidlertid økt noe. Fortsatt er det mennene som har den høyeste flyttetilbøyeligheten, denne ligger nå på 10,2% av mennene i utvalget. Blant kvinnene oppgir nå 7,5% av kvinnene at de helt sikkert eller kanskje kommer til å flytte.

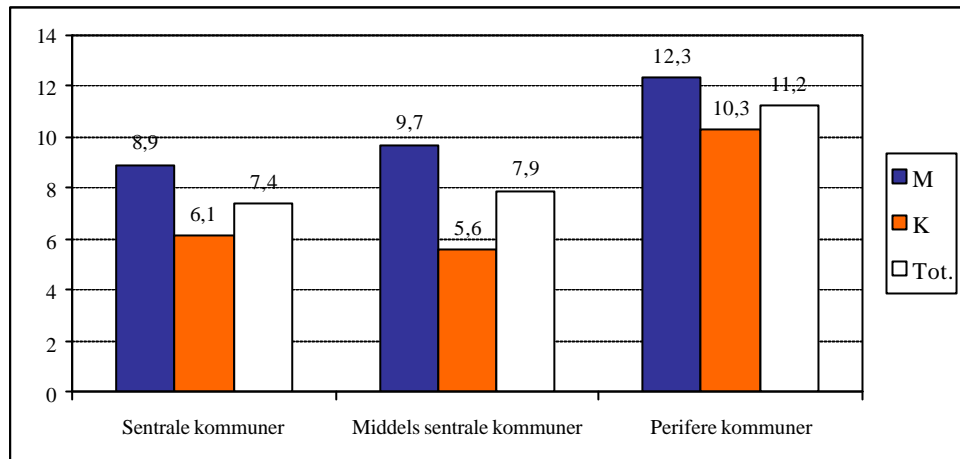
Det er grunn til å anta at det vil være til dels betydelige forskjeller i flyttetilbøyelighet i ulike stadier av livet. Dette bekreftes når vi fordeler andelen med flytteplaner på ulike aldersgrupper, og sammenligner tallene for 1994 og 2001:

Tabell 2.9: Andel som oppgir at de helt sikkert/kanskje hadde/har planer om å flytte fra kommunen, 1994 og 2001, etter alder (prosent).

Aldersgrupper	1994	2001	Endring 94-01
15-39 år	8,6	5,6	-3,0
40-66 år	1,2	2,6	+1,4
67 år+	0,4	0,6	+0,2

Siden yngre mennesker er den gruppen som er mest mobile i forhold til utdanning og arbeidsmarked - og samtidig i en familieetableringsfase - er det rimelig å forvente at disse har den sterkeste flyttetilbøyeligheten. Det er derfor ikke overraskende at det er de ”yngre voksne” som oppviser den sterkeste flyttetilbøyeligheten; i aldersgruppen 15-39 år er andelen som helt sikkert eller kanskje har flytteplaner over dobbelt så stor som i aldersgruppen 40-66 år, og mer enn fem ganger større enn i pensjonistgruppen. Men som tabellen ovenfor viser, har det vært en reduksjon i flyttetilbøyelighet blant 15-39-åringene siden forrige levekårsundersøkelse, mens flyttetilbøyeligheten for middelaldrende og eldre har økt noe. En mulig forklaring på disse endringene kan være at betydningen av utdanningsflytting har avtatt siden 1994, noe som derfor reduserer flyttetilbøyeligheten for den gruppen hvor dette har størst betydning (15-39 åringene). Samtidig har betydningen av jobbrelatert flytting økt, noe som på sin side kan slå ut i sterkere flyttetilbøyelighet i gruppen mellom 40 og 66 år. Den sterkere flyttetilbøyeligheten hos de eldre er vanskelig å forklare ut fra disse forholdene, men endringen her er heller ikke særlig markant. Vi kommer nærmere tilbake til ulike flyttemotiver nedenfor.

Hvis vi ser på hvordan flyttetilbøyeligheten fordeles seg langs sentrum/periferi-dimensjonen i Nordland, er det åpenbart sterkest flyttetilbøyelighet i de perifere kommunene. Dette fremgår av følgende figur:

Figur 2-3: Andel som oppgir at de helt sikkert/kanskje har planer om å flytte fra kommunen i løpet av 2001, etter kjønn og kommunens sentralitet (prosent)⁹.

I levekårsundersøkelsen spør vi også om hvilke *grunner* den enkelte har for å vurdere flytting. Svarene fordeler seg på de oppgitte alternativene på følgende måte:

Tabell 2.10: Årsak til flytteplaner (prosent).

Flyttegrunn	Totalt	Endring 94-01
På grunn av arbeid/jobb i en annen kommune	35,2	+8,5
Ektefellen/samboeren har fått jobb i annen kommune	4,2	-1,4
Må flytte for å få den utdanningen jeg ønsker	25,8	-10,6
"Kjærlighet" – har møtt en person i en annen kommune	7,0	+1,4
Flytter for å få et bedre fritids- og kulturtilbud	18,5	+14,9
Flytter for å få et bedre oppvekstmiljø for barna	4,9	+1,3
Bedre offentlig servicetilbud	13,6	-
Annet	38,5	+18,5

Med unntak av kategorien "annet", viser tabellen at det først og fremst er *jobbrelaterte* årsaker til flytteplanene. Flytteplaner som knytter seg til utdanning

⁹ Kommunene er inndelt i tre sentralitetsnivåer med utgangspunkt i SSBs standard for kommuneklassifisering (1994). Sentrale kommuner tilsvarer SSBs sentralitetsnivå 2B, middels sentrale kommuner tilsvarer sentralitetsnivå 1B og perifere kommuner tilsvarer sentralitetsnivå 0B. Nordland fylke har ikke kommuner på andre sentralitetsnivåer enn disse tre.

kommer også høyt på listen. Vi merker oss at både et bedre fritids-/kulturtilbud og et bedre offentlig servicetilbud slår ut som viktige årsaker til flytteplaner, om enn ikke i samme grad som forhold knyttet til jobb og utdanning. Som tidligere nevnt har betydningen av de jobbrelaterte flytteplanene økt i perioden siden 1994, samtidig som utdanningsmotiverte flytteplaner har fått redusert betydning. Hovedforklaringen henger mest sannsynlig sammen med utviklingen på arbeidsmarkedet. Sammenlignet med 1994 har etterspørselen etter arbeidskraft økt, og ledigheten er lavere. Arbeidsmarkedet har på denne måten åpnet for større mobilitet. Samtidig har det skjedd endringer i utdanningstilbudene; flere desentraliserte tilbud finnes. I tillegg bidrar sentraliseringen av befolkningen i seg selv til at utdanningsflytting ikke har samme betydning som tidligere. Den årsaken til flytteplaner som har økt sin betydning mest (hvis vi ser bort fra kategorien "annet") er imidlertid muligheten til å få et bedre kultur- og fritidstilbud. Dette kan også antyde at typisk "urbane" kvaliteter har blitt en viktigere begrunnelse for å velge nytt bosted.

Det er imidlertid en liten andel av utvalget vårt som har svart på spørsmålet om flytteplaner, siden relativt få faktisk har slike planer. I tillegg tilhører de som har svart på spørsmålet i størst grad den yngste og mest mobile gruppen i utvalget. Vi har imidlertid også spurt utvalget om årsakene til at de flyttet til sitt *nåværende* bosted – et spørsmål som altså belyser årsakene til *faktisk* flytting. Her er aldersfordelingen jevnere, og kan inkludere personer som flyttet til nåværende bosted for relativt lang tid tilbake. Med andre ord; mens den foregående tabellen kan gi en indikasjon på flyttemotiver for den yngste delen av utvalget vårt, gir tabellen nedenfor et mer *historisk representativt* bilde av flyttegrunner – men gir kanskje mindre innsikt i hvordan trenden framover vil være når det gjelder flyttemotivasjon.

Tabell 2.11: Årsak til flytting til *nåværende* bostedskommune, etter kjønn (prosent).

Flytteårsak	Menn	Kvinner	Totalt
På grunn av arbeid/jobb	35,9	22,4	29,2
Ektefellen/samboeren har fått jobb i kommunen	5,3	13,0	9,1
Måtte flytte for å få den utdanningen jeg ønsker	3,1	3,8	3,4
"Kjærlighet" –møtte en person i en annen kommune	8,3	16,0	12,1
Flyttet for å få et bedre fritids- og kulturtilbud	3,3	2,0	2,7
Flyttet for å få et bedre oppvekstmiljø for barna	6,1	7,3	6,7
Bedre offentlig servicetilbud	1,8	1,4	1,6
Annet	15,2	18,5	16,8

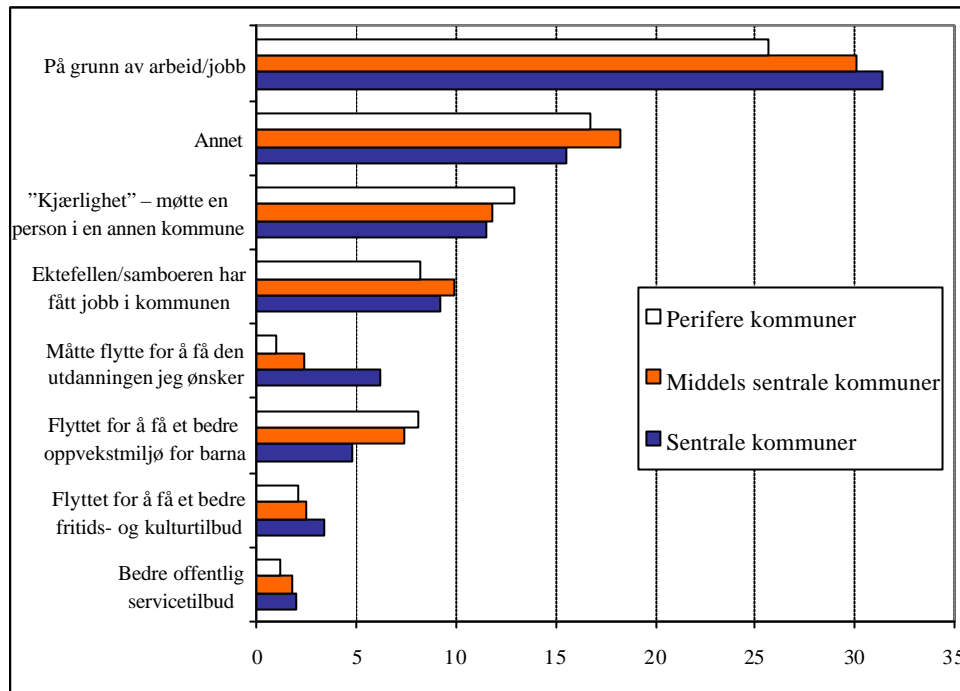
Denne tabellen gir et noe annet bilde av motivene for flytting. Fortsatt er det jobbrelatert flytting som slår ut sterkest, særlig for menn, men vi ser for eksempel at utdanning og kultur/fritidstilbud spiller en langt mindre rolle som flyttegrunn enn i foregående tabell. Derimot slår personlige relasjoner og familieforhold sterkere ut, og dette er faktorer som særlig påvirker kvinnenes flyttevalg. Dette styrker en hypotese om at mennenes flyttevalg i sterkere grad er styrt av en "instrumentell rasjonalitet" med fokus på mål/middel-tenkning, mens kvinners flyttevalg i større grad er motivert av det som har blitt kalt "omsorgsrasjonalitet" eller "ansvarsrasjonalitet" (Wærness 1975, Sørensen 1982). I hvilken grad de ulike "rasjonalitetsformene" kommer til uttrykk kan imidlertid variere mellom generasjoner. Vi har derfor også valgt å bryte faktiske flyttegrunner ned på alder:

Tabell 2.12: Årsak til flytting til nåværende bostedskommune, etter kjønn og alder (prosent).

Flytteårsak	15-39 år		40-66 år		67+ år	
	M	K	M	K	M	K
På grunn av arbeid/jobb	36,4	27,7	39,0	23,9	26,8	10,2
Ektefellen/samboeren har fått jobb i kommunen	6,4	9,5	5,4	15,5	1,9	14,8
Måtte flytte for å få den utdanningen jeg ønsker	6,1	7,2	1,1	2,3	0,7	-
"Kjærlighet" –møtte en person i en annen kommune	8,4	16,1	9,7	17,1	4,5	14,2
Flyttet for å få et bedre fritids- og kulturtilbud	4,6	3,7	2,3	0,8	2,6	1,2
Flyttet for å få et bedre oppvekstmiljø for barna	7,6	9,4	5,7	7,6	3,0	3,2
Bedre offentlig servicetilbud	1,8	1,9	1,7	1,1	2,2	1,2
Annet	17,6	20,2	14,1	19,5	11,9	13,7

Når flyttegrunnene er brutt ned på både kjønn og alder ser vi tydelige generasjonsforskjeller i hvilke begrunnelser som gis. Som nevnt er flyttegrunner knyttet til personlige relasjoner og familieforhold viktigere faktorer for kvinner. Men tabellen ovenfor viser at disse faktorene relativt sett får en viktigere betydning for kvinner med økende alder. Det kan bety at flytting begrunnet i personlige relasjoner og familieforhold er et uttrykk for et generasjonsfenomen, hvor stor vekt på slike faktorer gjenspeiler et mer tradisjonelt kjønnsrollemønster blant eldre.

Vi har også valgt å se på hvordan de ulike begrunnelsene for flytting fordeler seg etter ulik grad av sentralitet på respondentenes hjemkommune. Følgende figur viser denne fordelingen:

Figur 2-4: Årsaker til flytting til *nåværende* bostedskommune, etter kommunens sentralitetsgrad (prosent).

Flytting til sentrale kommuner viser seg ikke overraskende å være motivert av mulighetene for å skaffe seg jobb og utdanning; det er disse årsakene som skiller mest mellom de ulike kommunetypene i favør av sentrale kommuner. De flyttemotivene som skiller seg mest ut i favør av perifere kommuner er knyttet til personlige relasjoner og familieforhold. Både "kjærlighet" og flytting for å få et bedre oppvekstmiljø for barna er motiver som gjør perifere kommuner til attraktive flyttemål, relativt sett. Likevel er det jobbrelatert flytting som står mest sentralt, også for distriktskommunene.

2.4 OPPSUMMERING

Befolkningsutviklingen i Nordland preges av at trendene i retning av aldring og urbanisering fortsetter. Siden 1994 har det skjedd en sentralisering i fylkets befolkning til regionsentra som Bodø, Sortland og Brønnøy, mens typiske

utkantkommuner har opplevd en tilbakegang i folketall. De sentrale vekstsentraene har i hovedsak både hatt et positivt fødselsoverskudd og en positiv flyttebalanse i denne perioden. De typiske distriktskommunene – som Nordland har flest av – har uten unntak opplevd en negativ flyttebalanse når vi ser årene etter 1994 i sammenheng. Flertallet av disse har også hatt et negativt fødselsoverskudd, selv om situasjonen for en god del av distriktskommunene fortsatt kjennetegnes av et *positivt* fødselsoverskudd.

Utviklingen i alderssammensetningen i fylket har vært preget av en reduksjon i andelen førskolebarn i denne perioden, mens ungdomsgruppen (7-19 år) har hatt en svak vekst. Andelen førskolebarn ligger noe under landsgjennomsnittet, mens ungdomsgruppen ligger noe over. Befolkningen i yrkesaktiv alder har holdt et stabilt nivå i denne perioden; andelen menn i denne gruppen har hatt en svak økning, mens andelen kvinner har blitt noe redusert. Andelen eldre ligger derimot noe over landsgjennomsnittet, og denne andelen har også økt siden 1994 når vi ser på de eldste og mest omsorgskrevende.

Når vi ser på forventet befolkningsutvikling fram mot 2015 (basert på SSBs framskrivninger), finner vi til dels betydelige variasjoner mellom utviklingen i Nordland sett under ett og de ulike regionene i fylket. Framskrivningene for fylket viser en reduksjon i barne- og ungdomsgruppene, mens befolkningen i yrkesaktiv alder viser en svak vekst. Gruppen av eldre vil også øke, særlig i gruppen ”yngre pensjonister” mellom 67 og 79 år. Ut fra dette vil hovedkonklusjonen være at presset på velferdsordninger fortsatt vil forskyves fra å gjelde ordninger for barn til å gjelde ordninger for eldre. Den viktige utfordringen vil imidlertid knytte seg til spørsmålet om veksten i den yrkesaktive befolkningen - og dermed også i inntekter - vil være tilstrekkelig til å dekke de økte utgiftene til velferdsordninger for eldre som må påregnes i de neste årene. Tatt i betraktning at utgiftene til de yngste aldersgruppene vil reduseres, er det mulig at utfordringen for fylket som helhet ikke vil være uoverkommelig. Men dette bildet har klare variasjoner når vi tar i betraktning de regionale forskjellene innad i fylket. I så måte ser det særlig ut til at Indre Helgeland og Ofoten står overfor en utfordring. Her forventes den eldste aldersgruppen å vokse mest sett i forhold til fylket som helhet, samtidig som befolkningen i yrkesaktiv alder forventes å vokse mindre enn fylket. Særlig gjelder dette Indre Helgeland; dette er den eneste regionen i Nordland hvor befolkningen i yrkesaktiv alder forventes å bli *redusert* i perioden fram mot 2015.

Når det gjelder flytting, ser vi at færre oppgir å flytteplaner enn i forrige levekårsundersøkelse fra 1994, og dette gjelder særlig i aldersgruppen 15-39 år. Respondenter i perifere kommuner signaliserer en noe større grad av flyttestilbøyelighet. Flytteplaner er først og fremst knyttet til arbeid, og betydningen

av jobbrelaterte flytteplaner ser ut til å ha økt siden forrige levekårsundersøkelse. Flytteplaner med utgangspunkt i utdanning betyr også mye, men ser ut til å ha fått redusert betydning. Hovedforklaringen henger mest sannsynlig sammen med utviklingen på arbeidsmarkedet. Sammenlignet med 1994 har etterspørselen etter arbeidskraft økt, og ledigheten er lavere. Arbeidsmarkedet har på denne måten åpnet for større mobilitet. Samtidig har det skjedd endringer i utdanningstilbudene; flere desentraliserte tilbud finnes. I tillegg bidrar sentraliseringen av befolkningen i seg selv til at utdanningsflytting ikke har samme betydning som tidligere. Størst endring i forhold som motiverer flytting finner vi imidlertid når det gjelder muligheten til å få et bedre fritids- og kulturtilbud; dette er forhold som også ser ut til å ha fått økt betydning.

Når vi ser på grunner til *faktisk* flytting – flytting til nåværende bosted – framtrer imidlertid et noe annet bilde. Her framstår flyttegrunner relatert til personlige relasjoner og familieforhold som mer betydningsfulle. Den andelen av utvalget som har svart på dette spørsmålet utgjør en større og aldersmessig mer sammensatt gruppe enn den andelen av utvalget som har oppgitt grunner til *planlagt* flytting. Forskjellen mellom motivasjon for planlagt og faktisk flytting kan derfor være et utslag av både forskjeller i livsfase og forskjeller mellom generasjoner. Flytting til sentrale kommuner viser seg ikke overraskende å være motivert av mulighetene for å skaffe seg jobb og utdanning; det er disse årsakene som skiller mest mellom de ulike kommunetypene i favør av sentrale kommuner. Samtidig er dette de viktigste grunnene for flytting til alle kommuner uavhengig av sentralisert. De flyttemotivene som skiller seg mest ut i favør av perifere kommuner er knyttet til personlige relasjoner og familieforhold.

Referanser

Brox, O.(1994): *Nord-Norge: Fra allmenning til koloni*. Universitetsforlaget

Wærness, K.(1975): *Kvinnens omsorgsarbeid i den ulønnede produksjon*. Arbeidsnotat fra Levekårsundersøkelsen. 1975:80

Sørensen, B.(1982): *Ansvarsrasjonalitet. Om mål-middeltenkning blant kvinner i Holter, Harriet(red.)*. Kvinner i fellesskap. Universitetsforlaget.

3. UTDANNING

Av Ingrid Fylling

3.1 INNLEDNING

Utdanning blir oppfattet å være kanskje en av de aller mest sentrale indikatorer på folks levekår. Den viktigste årsaken til dette er at utdanning påvirker våre muligheter på arbeidsmarkedet, som igjen har stor innflytelse på faktorer som inntekt, helse og risiko for arbeidsledighet. De siste 20 årene har utdanning blitt stadig mer viktig. Andelen som tar utdanning er stigende, kombinert med at kompetansekravene i arbeidslivet er kraftig endret i retning av større vekt på formell kompetanse.

I vår sammenheng er det fordelingen av utdanningsgodet i et regionalt perspektiv som er i fokus. Tradisjonelt har det i Norge vært store ulikheter mellom regioner når det gjelder befolkningens utdanningsnivå. Særlig har forskjellene vært store mellom sentrale og mer perifere strøk. Vi påpekte i levekårsundersøkelsen fra 1994 at utdanningsnivået i Nordland i gjennomsnitt lå noe under resten av landet. Men samtidig så vi at forskjellen var minst i den yngste aldersgruppen, noe som klart reflekterer at en stor del av forskjellene mellom Nordland og landet for øvrig er et kohortfenomen. Vi konkluderte med at Norge utdanningsmessig sett er i ferd med å bli et likere land.

3.1.1 Geografisk tilhørighet og utdanningsvalg

Fra 1970-tallet har vi i Norge hatt en sterk desentralisering av utdanning. Utbygging av videregående opplæring i regi av fylkeskommunene, samt etablering av en rekke distriktshøgskoler, skulle bidra til å sikre at ungdom i distriktet fikk lettere tilgang på videregående og høyere utdanning i rimelig nærhet til hjemstedet. Politisk sett var dette først og fremst et virkemiddel for å styrke regional kompetanseoppbygging, ut fra et resonnement om at ungdom som fikk tilgang til utdanning i nærheten av egen oppvekstkommune med større sannsynlighet også ville etablere seg i regionen etter endt utdanning.

Langt på vei må man også si at dette har lyktes. Gjennomsnittlig utdanningsnivå har økt betydelig i alle regioner i løpet av de siste 20 år. Dette skyldes først og fremst en sterk utbygging av det regionale utdanningssystemet, både på

videregående og høghskolenivå. Desentralisering av utdanningstilbud, gjennom høghskolenes og studieforbundenes fjernundervisningsarbeid, har også hatt betydning her. Samtidig har vi hatt en utvikling på arbeidsmarkedet hvor det stilles stadig høyere krav til formell kompetanse, og hvor ungdom har stadig svakere sjanser til å få arbeid uten utdanning. Valgmulighetene for ungdom kan derfor sies å ha blitt svekket over tid.

Det blir også spennende å se om kompetansereformen for voksne får betydning for det samlede utdanningsnivå i befolkningen. Et interessant trekk her er innføringen av realkompetanse som vurderingskriterium ved opptak til høyere utdanning, noe som på sikt kan bidra til å svekke en barriere mot å ta høyere utdanning i voksen alder. Disse endringene er imidlertid så nye at vi ikke vil kunne se effekt av dem før om ytterligere noen år.

3.2 UTDANNINGSNIVÅ I NORDLAND

I undersøkelsen vår har vi bedt folk om å oppgi sin høyeste fullførte utdanning. For sikkerhets skyld har vi også sjekket våre tall opp mot Statistisk Sentralbyrås registerdata for 1999, som ledd i å sjekke om vårt materiale har skjevheter av betydning. Vi fant at for gruppen med lavest utdanning, det vil si 9-årig grunnskole som høyst fullførte utdanning, er der ingen forskjeller mellom våre tall og SSB's registertall. På videregående utdanning ligger vårt materiale ca 10 prosentpoeng under SSB's tall, og på universitets-/høghskoleutdanning ca 10 prosentpoeng over. Dette har etter all sannsynlighet en metodologisk forklaring. SSB's tall er som nevnt registerdata, det vil si at universiteter og høghskoler rapporterer til SSB antall er 1-2 år universitets-/høghskoleutdanning. Det betyr at de som for eksempel har forberedende prøve (ex.phil), 5- eller 10-vektallskurs fra høghskoler eller gjennom andre studieorganisasjoner som AOF eller Folkeuniversitetet, ikke vil komme med i SSB's tall, mens de etter all sannsynlighet med i våre tall hvor folk selv har rapportert sin utdanning. Etter sjekking av andre deler av materialet er det ingenting som tyder på at vårt utvalg er sosialt skjevt, det vil si at vi skulle ha en overrepresentasjon av folk med høy utdanning i vårt materiale sammenlignet med fordelingen i populasjonen.

I dette kapitlet hvor blant annet befolkningens utdanningsnivå er ett av hovedtemaene, har jeg likevel valgt å benytte tall fra offentlig statistikk. En av grunnene til dette er at vi i forrige levekårsrapport fra 1994 benyttet tall fra NSD's kommunedatabase. Jeg har derfor valgt å gjøre det også denne gangen, slik at sammenligningen med 1994-dataene blir enklere.

Tabell 3.1: Personer 16 år og eldre, etter høyeste fullførte utdanningsnivå. Tall for Nordland og for Norge. 1.oktober 2000. Prosent

	Nordland	Norge
Grunnskolenivå	27,7	22,0
Videregående skolenivå	56,2	56,3
Universitets/høgskole-nivå, kort (3-4 år)	14,0	17,2
Univ/høgskolenivå, lang (5 år eller mer)	2,3	4,7

Kilde: SSB

Vi ser at forskjellen mellom Nordland og landet som helhet først og fremst viser seg når det gjelder andel som har universitets-/høgskoleutdanning: Dersom vi slår sammen de to kategoriene for høyere utdanning, ser vi at mens landet som helhet har en andel på 21,9 har Nordland en andel på 16,3. Vi ligger med andre ord over 5 prosentpoeng under landsgjennomsnittet når det gjelder høyere utdanning, mens vi tilsvarende ligger 5 prosentpoeng under landsgjennomsnittet i andel som kun har grunnskoleutdanning.

Samtidig er det viktig å påpeke at andelen som har videregående skole som høyest fullførte utdanning i Nordland ligger helt likt med landsgjennomsnittet. Det er med andre ord like mange som tar videregående utdanning her som andre steder. Forskjellen ligger dermed i at en høyere andel (27,7% mot 22% i landet som helhet) i Nordland kun har grunnskoleutdanning. Her ligger vi på tredje siste plass blant fylkene: Bare Finnmark og Hedmark har en høyere andel av befolkningen som kun har grunnskoleutdanning.

Tabell 3.2: Personer 16 år og over i Nordland fylke, etter høyeste fullførte utdanning og bostedskommune. 1.oktober 2000

Tabellen viser at det er byene og de større regionale sentrene hvor høyest andel av befolkningen har utdanning ut over videregående skolenivå. Og det trer særlig tydelig fram, for øvrig ikke overraskende, at høyskolebyene (Bodø, Narvik og Nesna) ligger godt over gjennomsnittet for fylket. Vi ser også at de kommunene som ligger godt under gjennomsnittet (mellom 6 og 10%) er mindre kommuner med relativt ensidig næringsstruktur basert i stor grad på primærnæringsvirksomhet. Forklaringen på dette vil etter all sannsynlighet være at arbeidsmarkedet for personer med høyere utdanning primært er i større kommuner/tettsteder med variert arbeidsmarked. Som nevnt ligger Bodø, som både er høyskoleby og administrasjonssenter for fylket, betydelig over andre kommuner i andel av befolkningen som har høyere utdanning.

3.3 TILFREDSHET MED EGEN UTDANNING

I undersøkelsen har vi spurt om hvor viktig folk oppfatter at det er å ha en utdanning. Spørsmålet er stilt i sammenheng med vurdering av en rekke områder som kan tenkes å ha betydning for folk, hvor utdanning er ett av 21 slike områder.

I Nordland vurderer 48% av befolkningen det som svært viktig å ha en utdanning. I 1994 var dette tallet på 56,5%, vi ser med andre ord en nedgang på 7 prosentpoeng fra da til nå. Siden vi overfor nettopp har sett at det gjennomsnittlige utdanningsnivået har økt i Nordland i samme periode, er dette tydeligvis ikke et uttrykk for at nordlendingene prioriterer ned utdanning. Det kan imidlertid være at situasjonen både på utdannings- og arbeidsmarkedet var noe mer usikker i 1994, og at dette dermed ble betonet som viktig i større grad. Samtidig ser vi at forskjellen i prioritering ligger mellom verdien ”ganske viktig” og ”svært viktig”, dersom vi slår sammen disse to verdiene får vi omtrent akkurat samme oppslutning som i 1994, like under 90%. Det er med andre ord ikke blitt flere nordlendinger som *ikke* synes utdanning er viktig.

Oppslutning om utdanning som verdi er like stor i alle aldersgrupper. Vi ser imidlertid en relativt stor forskjell mellom kvinner og menn: Andel menn som vurderer utdanning som svært viktig er 41,8%, mens tilsvarende andel for kvinner er 54,5%. Men også her ser vi at denne forskjellen jevnes ut dersom vi tar med verdien ”ganske viktig”: Da har menn en andel på 86% mot kvinner på 90%.

Vi har også spurt om hvor tilfredse nordlendingene er med den utdanningen de har. Totalt er 19% av nordlendingene svært tilfreds med sin utdanning eller sitt utdanningsnivå, og tar vi med verdien ”ganske tilfreds” er vi oppe i en andel på over 70%. Den yngste aldersgruppen er mer tilfreds enn eldre, og menn er

gjennomgående mer tilfredse enn kvinner, bortsett fra aldersgruppen 40-66 år hvor kvinner har en noe større andel som er svært tilfredse med egen utdanning. Dette mønsteret så vi også i 1994, men da var den totale andelen som var svært tilfreds noe høyere, 25%, og slått sammen med ”ganske tilfreds” var vi oppe i nesten 90%. Det er dermed en klar tendens til at tilfredsheten med egen utdanning har sunket over disse 7 årene, på tross av at stadig flere har fått innpass i utdanningssystemet.

Tabell 3.3: Prosentandel som er svært tilfreds med egen utdanning, etter kjønn og region. Tall for 1994 og 2001 (tall for 1994 i parentes). .

Andel som er svært tilfreds med egen utdanning	Menn	Kvinner
Vesterålen	18 (34)	16 (23)
Lofoten	15 (23)	19 (37)
Ofoten	22 (17)	19 (19)
Salten	26 (25)	19 (21)
Ytre/Sør-Helgeland	19 (29)	21 (21)
Indre Helgeland	13 (27)	14 (22)

Tabellen viser en klar utjevning mellom kvinner og menn i ulike regioner når det gjelder tilfredshet med egen utdanning. Salten og Indre Helgeland danner ytterpunkter, særlig er dette tydelig når det gjelder menn. Forskjellene mellom kjønnene var for øvrig relativt store i alle regioner i 1994, og kvinner i alle regioner bortsett fra Lofoten og Ofoten var gjennomgående mindre tilfredse med egen utdanning enn menn. I 2001 ser vi at menn er mindre tilfredse nå enn de var sist, bortsett fra i Salten og Ofoten hvor andelen menn som er svært tilfreds med egen utdanning har økt noe. Endringene er imidlertid ikke markante. Menn i Indre Helgeland er minst tilfreds med egen utdanning, bare 13% av mennene i denne regionen oppgir å være svært tilfreds med utdanningen sin.

Kvinner er mindre tilfredse med egen utdanning nå enn i 1994 både i Indre Helgeland, Lofoten og Vesterålen. Den mest betydelige endringen er i Lofoten, hvor 37% av kvinnene i 1994 oppga at de var svært tilfredse med egen utdanning, mens denne andelen nå har sunket til 24. Mens kvinnene i Lofoten sist skilte seg markant ut, ligger de nå omtrent på gjennomsnittet for kvinner. Også blant kvinnene er det Indre Helgeland som kommer svakest ut: Bare 17% av kvinnene her er svært tilfreds med sin utdanning.

Tabell 3.4: Prosentandel i ulike grupper utenfor det ordinære arbeidsmarkedet som er mindre eller ikke tilfreds med egen utdanning. Tall for 2001 og 1994 (1994-tall i parentes).

	Elev/student/lærling	Arbeidsløs	Trygdet	Gift/samboer uten eget arbeid
Andel som er mindre eller ikke tilfreds med egen utdanning	21 (16)	47 (62)	32 (33)	32 (29)

Vi ser at tabellen viser klare forskjeller mellom ulike grupper utenfor det ordinære arbeidsmarkedet når det gjelder tilfredshet med egen utdanning. Det er de som for tiden er arbeidsledig som i størst grad er misfornøyd med egen utdanning: 47% oppgir å være mindre eller ikke tilfreds. Samtidig ser vi at arbeidsledige er langt mer fornøyd med egen utdanning i dag enn i 1994: Den gang var det over 60% som var lite eller ikke fornøyd. Personer som er i en utdanningssituasjon opplever naturlig nok også den største tilfredsheten: Likevel er det over 20% som er misfornøyd med egen utdanning. Om det er uttrykk for misnøye med den utdanningen man holder på med, eller med selve utdanningssituasjonen, er ikke så lett å si noe om.

Tabell 3.5: Tilfredshet med egen utdanning, etter bransje. Tall for 2001 og 1994¹⁰ (1994 i parentes). Prosent.

Tilfredshet med egen utdanning	Svært tilfreds	Ganske tilfreds	Lite/ikke tilfreds
Hvilken bransje arbeider du i?			
Industri/håndverk	14 (22)	54 (54)	29 (23)
Varehandel/butikk	9 (17)	41 (45)	46 (38)
Samferdsel/transport/post/tele	18 (24)	45 (48)	33 (29)
Jordbruk/skogbruk/fiske	23 (25)	42 (49)	29 (18)
Undervisning og forskning	38 (38)	51 (52)	10 (11)
Bank/forsikring/finans	24 (7)	58 (79)	19 (14)
Off.adm/politi/forsvar/rettsvesen	25 (27)	58 (53)	17 (20)
Andre bransjer	26 (18)	49 (51)	22 (30)

¹⁰ Merk at radene i tabellen ikke summerer seg til 100%. Dette skyldes at vet-ikke og ubesvartkategoriene ikke er med.

Man kan tenke seg at vår vurdering av egne formelle kvalifikasjoner både knytter seg til kvalifikasjoner for å utføre den jobben vi har i dag, og til hvor omsettelig vår kompetanse er på et arbeidsmarked som er preget av omskiftninger. Det blir stadig mindre vanlig å være tilsatt på ett arbeidssted gjennom hele vår yrkesaktive periode. De fleste skifter jobb en eller flere ganger, og vil kanskje derfor oppleve behov for utdanning som er omsettelig til nye arbeidssituasjoner og –krav.

Tabell 4.5 viser at det er store bransjemessige forskjeller i tilfredshet med egen utdanning. De som skiller seg ut med høy tilfredshet er først og fremst de som arbeider innenfor undervisning og forskning: Her er 38% svært tilfredse med egen utdanning, og dersom vi tar med verdien ”ganske tilfreds” kommer vi opp i 89%. I den andre enden ser vi industri/håndverk og varehandel/butikk, som har henholdsvis 14% og 9% som er svært tilfreds med egen utdanning. Begge disse gruppene var betydelig mer tilfredse i 1994 enn i 2001. Vi ser for øvrig det motsatte for bank og forsikring, som i 1994 hadde en andel på 7% som var svært tilfreds, men som i 2001 er oppe i 24%.

3.4 OPPSUMMERING

Nordland ligger fremdeles noe under landet som helhet når det gjelder utdanningsnivå. Andelen i Nordland som har høyere utdanning er 16,2%, mot 22% i landet som helhet. I 1994 slo vi fast at det hadde skjedd en klar utjevning i utdanningsnivå mellom Nordland og landet, mens vi fra 1994 til i dag ser en stagnasjon: Forskjellene er omtrent på samme nivå i dag som de var i 1994.

Det synes også som at folk er mindre tilfredse med egen utdanning i dag enn i 1994. Dette kan synes noe påfallende, sett i lys av at arbeidsmarkedssituasjonen generelt sett er betydelig lysere i dag enn den var på begynnelsen av 90-tallet, da arbeidsledigheten var langt større enn den er nå. Samtidig har vi fått et mer skiftende arbeidsmarked, og også et arbeidsmarked som stiller stadig høyere kompetanse- og effektivitetskrav for å delta. Dette kan kanskje bidra til å forklare disse endringene: Kanskje vurderer folk utdanningen sin som mindre ”trygg” nå enn før, med tanke på stadige endringer i arbeidsmarkedet og mindre grad av jobbtrygghet for den enkelte.

4. ARBEIDSLIV OG TRYGDELIV

Av Jan-Inge Hanssen

4.1 INNLEDNING

Deltakelse i arbeidsmarkedet er kanskje den aller viktigste enkeltstående levekårsfaktoren. Om en deltar i lønnsarbeid eller ikke, vil i regelen påvirke så å si alle andre levekårsområder sterkt – ikke minst den materielle velferden. Men det påvirker også i betydelig grad de psyko-sosiale levekårsforholdene i det arbeidsplassen utgjør et viktig sosialt system hvor en etablerer sosiale relasjoner til andre. I økende grad er det slik i vårt samfunn at relasjonene til andre, vennsrelasjoner og endog familiære relasjoner etableres nettopp på arbeidsplassen. I tillegg bidrar deltakelse i arbeidsmarkedet til å strukturere tiden og til å konstituere sosial status og posisjon i samfunnet.

De aller fleste av oss henter vårt utkomme fra lønnsarbeid. Andelen av den voksne befolkningen som deltar i arbeidsstyrken og som forsørger seg gjennom arbeid, har økt ganske sterkt gjennom de siste 30 årene. Hovedgrunnen til dette er at det i dag er vanlig at også kvinner deltar i arbeidslivet. Men, selv om veksten i sysselsettingen har vært sterk er det stor bekymring for at vi i framtiden kommer til å mangle arbeidskraft innenfor en rekke sektorer – først og fremst innenfor helse- og sosialsektoren. Dette henger selvsagt sammen med at behovet for arbeidskraft - særlig i velferdsyrkene - øker ettersom vi får stadig flere eldre og uføre i befolkningen. Samtidig som vi har hatt en sterk vekst i sysselsettingen har nemlig andelen av befolkningen som står utenfor arbeidsmarkedet, og som lever av offentlige trygdeoverføringer, økt meget sterkt. Det sterkt økende forbruket av trygd er kanskje det utviklingstrekk som vekker størst bekymring i et nasjonalt perspektiv ved overgangen til det 21. århundret. Igjen er det demografiske faktorer som i første rekke ligger bak – særlig veksten i antallet eldre. Og at de eldre ikke bare blir flere, men flere av dem lever lengre. Mange vil ha behov for omsorgstjenester i lengre tid. Men vi har også kunnet registrere en betydelig og bekymringsfull vekst i forbruket av andre trygdeordninger – i første rekke uføretrygd og syketrygd. Det er stadig flere i yrkesaktiv alder som står enten permanent, eller langvarig utenfor arbeidslivet. På landsbasis er en av ti personer i såkalt arbeidsfør alder nå uføretrygdet. Antallet nærmer seg faretruende 300 000.

Og som vi skal se er andelen uføretrygdede – slik det har vært siden uføretrygden ble innført som en statlig ordning for vel 40 år siden – høyere i Nordland og de øvrige nord-norske fylkene, enn i landet for øvrig. Et meget bekymringsfullt trekk er den veksten vi kan se i antallet *unge* uførepensjonister. Mange av disse har psykiske eller psyko-sosiale diagnoser som grunnlaget for tilståelse av syke- eller uføretrygd. Og som vi skal vise i dette kapitlet har de som står utenfor arbeidsmarkedet en betydelig større sjanse for å havne i økonomiske problemer og i fattigdom, det påvirker deres sosiale deltakelse og de har som vist foran dårligere helsetilstand enn de som deltar i arbeidsmarkedet.

Disse trekkene; sysselsettingsutviklingen og trygdeforbruket – har utviklet seg ulikt i ulike deler av landet. At det er betydelige regionale forskjeller når det gjelder arbeid og trygd har vi kunnet registrere så lenge det har vært gjennomført analyser av arbeidsmarkedets og trygdeforbrukets struktur her i landet fra begynnelsen av 1970-tallet. Vi skal i dette kapitlet se på hvordan sysselsettingen og trygdeforbruk har utviklet seg i Nordland siden forrige levekårsundersøkelse i 1994, sammenlignet med resten av landet. Deretter skal vi se på hvordan sysselsetting og trygdeforbruk varierer internt i Nordland for til sist å drøfte hvilke levekårsmessige følger det har om en deltar i arbeidsmarkedet eller ikke. Vi skal i dette kapitlet benytte oss av to ulike datasett. Det ene er registerdata basert på ulike offentlige registre stilt tilgjengelig for oss gjennom SSB. Det andre datasettet er surveydata fra levekårsundersøkelsene for Nordland i henholdsvis 1994 og 2001. Antallet personer i ulike kategorier som arbeidsledige og sosialhjelpsmottakere vil være noe ulik i de to ulike datasettene. I den første delen av dette kapitlet skal vi legge registerdata til grunn for analysene. I den andre skal vi legge surveydata til grunn.

4.2 PÅ OG UTENFOR ARBEIDSMARKEDET

Et godt stykke på vei kan vi hevde at en persons levekår determineres av ens relasjoner til arbeidsmarkedet. Noen er unntatt fra den generelle arbeidsplikten som gjelder i samfunnet. Det gjelder barn i alle fall fram til de er ferdige med obligatorisk skolegang og har nådd myndighetsalderen. Og det gjelder eldre som har nådd pensjonsalderen. Disse grensene er imidlertid langt fra absolutte. Dels er det slikt at unge utdanner seg lengre og at de bor lengre hjemme. Ungdomstiden er trukket ut i tid og det er uklart hvor den starter og hvor den slutter. Dels er det slik at det eksisterer mange ulike pensjonsaldere avhengig av hvilket yrke en har. Og selv om 67 år er den offisielle pensjonsalder er det en generell anledning til å gå av ved nådd 64 års alder. I mange yrker eksisterer det avtaler mellom partene i arbeidslivet som gjør at en kan ta ut pensjon tidligere, samtidig som at mange arbeider utover pensjonsalderen. Andre igjen er fritatt for arbeidsplikten som en

følge av sykdom eller uførhet. Den reelle gjennomsnittlige pensjonsalderen er således betydelig lavere.

Vi skal for enkelhetens skyld i dette kapitlet konsentrere oppmerksomheten omkring de som er mellom 16 og 67 år – de som er i hva vi kunne kalle ”arbeidsfør alder.” Vi skal i det følgende se nærmere på tre posisjoner i forhold til arbeidsmarkedet; de som er medlemmer i arbeidsstyrken, de som er ute av arbeidsstyrken på midlertidig basis eller på grensen til å falle ut av arbeidsstyrken, nemlig de som er arbeidsledige eller sykmeldte. Og endelig de som er permanent utenfor arbeidsstyrken gjennom at de er uføretrygdet. Nå skal vi imidlertid være klar over at den enkeltes tilpasning til arbeidsmarkedet ikke nødvendigvis er et enten eller. Noen har gradert uførepensjon, andre er såkalt aktivt sykmeldte osv.

Sysselsettingen

Det er, som vi ser av tabell 4.1, om lag tre fjerdedeler av befolkningen i arbeidsdyktig alder som er medlemmer i arbeidsstyrken. Dette inkluderer imidlertid - i tillegg til de som faktisk er i arbeid – på hel eller deltid - også de som er midlertidig fraværende fra arbeidsmarkedet som arbeidsledige eller sykmeldte.

Det utelukker imidlertid de som er permanent ute fra arbeidsmarkedet som 100 prosent uføre, samt husmødre, skoleelever og studenter og andre som ikke har tilknytning til arbeidsmarkedet i form av deltidsarbeid. En betydelig andel personer som er i såkalt arbeidsdyktig alder – tilsvarende et sted mellom 20 og 25 prosent - er således utenfor arbeidsmarkedet. Og som vi skal komme tilbake til nedenfor, stadig flere på permanent basis.

Som vi ser av tabellen er det forskjeller i arbeidstyrkens størrelse mellom fylkene i landet. Nordland ligger imidlertid som vi ser noe under landsgjennomsnittet med en sysselsettingsandel tilsvarende vel 75 prosent. På landsbasis var i 2000 83 prosent av mennene og 74 prosent av kvinnene i alderen 16-66 år er i arbeidsstyrken, andeler som har holdt seg rimelig stabilt de siste 5 årene. I motsetning til hva som er tilfellet for landet sett under ett, har det vært en liten nedgang i sysselsettingsandelene både for kvinner og menn i Nordland i denne perioden. Henholdsvis 80 prosent av mennene og 71 prosent av kvinnene var medlemmer i arbeidsstyrken. Nordland ligger som vi ser av tabell 4.1 lavest sammen med de to øvrige Nord-norske fylkene samt Aust-Agder. Den viktigste grunnen til den nedgang i arbeidsstyrken vi har kunnet observere fra 1996 til 2000, er vekst i førtidspensjoneringen og særlig i uførepensjoneringen.

Andelen som er medlemmer i arbeidsstyrken varierer selvsagt i betydelig grad med alderen. Den er naturlig nok lav blant unge og det er relativt sett få under 20 år som har arbeidsmarkedstilknytning. I 20 årene er det en ikke ubetydelig del som er skoleelever eller studenter, men de aller fleste av disse har likevel tilknytning til arbeidslivet i form av deltidsarbeid, eller sesongbetont arbeid, arbeide i ferier og lignende.

Tabell 4.1: Andel av befolkningen som er medlemmer i arbeidsstyrken i 1996 og 2000, kvinner, menn og total etter fylket. Kilde: Statistisk Sentralbyrå

	Kvinner 1996	Menn 1996	Totalt 1996	Kvinner 2000	Menn 2000	Totalt 2000
<i>Landet</i>	71.5	82.7	77.3	73.6	83.0	78.4
Østfold	66.8	78.8	72.9	73.6	83.0	78.4
Akershus	71.4	81.2	76.3	78.5	86.7	82.7
Oslo	70.3	76.9	73.6	76.7	83.8	80.3
Buskerud	70.3	79.8	75.4	72.8	80.9	77.0
Hedmark	72.7	83.8	78.4	73.6	82.6	78.2
Oppland	73.3	82.2	77.8	77.2	84.5	80.9
Vestfold	67.7	78.4	73.1	73.6	83.1	78.4
Telemark	69.6	79.9	74.9	72.7	81.3	77.1
Aust-Agder	66.6	78.4	72.7	70.6	80.3	75.7
Vest-Agder	67.5	79.8	73.9	71.3	83.1	77.4
Rogaland	71.2	85.0	78.3	77.1	88.4	83.0
Hordaland	71.4	83.3	77.6	74.5	84.4	79.7
Sogn- og Fjordane	76.7	87.5	82.3	76.3	84.4	80.5
Møre og Romsdal	70.5	84.1	77.6	73.5	84.6	79.3
S-Trøndelag	71.3	82.7	77.2	73.5	82.9	78.3
N-Trøndelag	73.0	85.0	79.2	72.3	82.8	77.7
Nordland	71.3	82.2	77.0	70.7	80.2	75.7
Troms	73.2	82.8	78.3	70.1	80.2	75.9
Finnmark	77.7	86.4	82.4	73.0	80.2	76.8

4.2.1 Forskjeller mellom regioner i Nordland

Vi finner grovt sett det samme mønsteret som gjelder for landet og de enkelte fylkene om vi ser på regionene internt i Nordland – som illustrert i tabell 4.2. Rundt regnet 80 % av mennene er i arbeidsstyrken, mens kvinneandelen som nevnt ligger på ca 70. Imidlertid er det enkelte forskjeller regionene imellom det er verd å merke seg. Arbeidsmarkedsdeltakelsen er noe lavere i to av regionene, nemlig Ytre- og Søndre Helgeland og i Ofotenregionen. På den andre siden ser vi at arbeidsmarkedsdeltakelsen blant menn er høyere i Lofoten og Vesterålen med

henholdsvis 84.5 og 81 prosent. Lofoten har endog en sysselsettingsandel for menn som også ligger over snittet for landet.

For kvinnene sin del ser vi at forskjellene mellom regionene i Nordland er forholdsvis små, og her registrer vi heller ikke store endringer fra 1996 til 2000.

Tabell 4.2: Andel av befolkningen som er medlemmer i arbeidsstyrken i 1996 og 2000, kvinner, menn og total etter region i Nordland. Kilde: Statistisk Sentralbyrå

	Kvinner 1996	Menn 1996	Totalt 1996	Kvinner 2000	Menn 2000	Totalt 2000
<i>Landet</i>	71.5	82.7	77.3	73.6	83.0	78.4
Nordland	71.3	82.2	77.0	70.7	80.2	75.7
Sør/Ytre Helgeland	69.9	80.6	75.6	69.6	79.4	74.7
Indre Helgeland	71.3	82.6	77.2	71.4	80.1	75.9
Salten	71.3	80.1	76.0	71.0	78.9	75.2
Ofoten	70.5	82.7	76.9	69.7	77.3	73.7
Lofoten	74.6	86.3	80.8	70.8	84.5	78.1
Vesterålen	70.4	82.9	76.8	71.8	81.1	76.6

4.2.2 Høyere arbeidsledighet i Nordland

I 2000 var i gjennomsnitt, som vi kan se av tabell 4.3, 3.4 prosent av arbeidsstyrken registrert som arbeidsledige.¹¹ I alle fylkene utenom de 4 nordligste var ledighetsraten under landsgjennomsnittet. Fra Nord-Trøndelag og nordover var ledigheten større enn gjennomsnittet for landet, og aller høyst i Nordland med 5.2 prosent registrerte ledige og i Finnmark med hele 7.8 %. Det vil si at mens ledigheten har gått ned i alle andre fylker siden 1994, ligger den om lag på samme nivå, eller ubetydelig lavere, i de nordlige fylkene sammenlignet med situasjonen for 6 år siden.

Også andelen sykmeldte¹² er høyere i nord.

Også når det gjelder andelen sykmeldte trekker den nordligste landsdelen landsgjennomsnittet opp. 8 prosent av arbeidsstyrken var registrert som sykmeldte i

¹¹ Arbeidsledige er her definert som de som har registrert seg som helt arbeidsledige ved arbeidskontor i løpet av en måned og tallene vi her benytter angir årsgjennomsnittet i de enkelte fylkene.

¹² Som sykmeldte regnes her antallet avsluttede sykepengetilfelle over 8 uker i løpet av 2000. det omfatter således alle tilfeller som er sykemeldt i over 8 uker – og i prinsippet kan en person ha flere enn en sykemeldingsperiode på over 8 uker i løpet av et år.

løpet av 2000. Dette gjelder tilfeller som i løpet av 2000 var sykemeldt i 8 uker eller mer – altså det en oftest definerer som langtidssykmeldte. Det er denne andelen som de senere årene har vokst sterkest og som vekker størst bekymring, jmf. det såkalte Sandmannutvalgets innstilling (NOU 2000:27). I Nordland var andelen 8.5 prosent, mens den i Troms og Finmark var henholdsvis 9.9 og 9.4 prosent. Dette er de to fylker i lander som hadde flest antall sykepengetilfeller. Det laveste antallet sykepengetilfeller finner vi i Rogaland og Oslo med henholdsvis 5.9 og 6.2 prosent.

4.3 NORDLAND HAR FORTSATT HØYERE UFØRERATE¹³ ENN LANDET

Selv om de fleste er i arbeid, er det altså en betydelig andel som midlertidig står utenfor arbeidslivet. La oss så rette oppmerksomheten mot den delen av befolkningen som står permanent utenfor, nemlig de uføretrygdede.

Vi har de siste 30 årene hatt en jevnt stigende uførerate her i landet og i dag er hele 280 000 personer uføretrygdet. I hele denne perioden har uføreraten vært større i de nordligste fylkene, og vi kan av tabell 4.3 se at dette fortsatt gjelder. Mens uføreraten på landsbasis i 2000 var 10 prosent – regnet som antallet helt uføretrygdede i prosent av befolkningen mellom 16 og 66 år - var andelen uføretrygdede i Nordland 12.4 og på linje med de uføreratene vi finner i Finnmark, Troms og Aust-Agder – alle fylker som tradisjonelt har rangert blant de fylker med de høyeste uføreratene.

Om vi sammenligner uføreratene for 2000 med tilsvarende tall som ble presentert i levekårsundersøkelsen for Nordland fra 1994 ser vi at uføreratene gjennomgående har økt.

¹³ Antallet uførepensjonister inkluderer mottakere av uførepensjon etter folketrygdlovens kapittel 12.

Tabell 4.3: Andel i av befolkningen 16-66 år i arbeidsstyrken, uføre og sykmeldte. Landet og fylker 2000. Prosent. Kilde: Statistisk Sentralbyrå/NSD-kommunedatabasen.

Landet/fylker	Arbeidsstyrken	Arbeidsledige	Sykmeldte	Uføre
Landet	78.4	3.4	8.0	10.0
Østfold	78.4	2.7	8.3	10.7
Akershus	82.7	1.6	7.5	7.1
Oslo	80.3	3.1	6.2	7.3
Buskerud	77.0	3.0	8.3	11.0
Hedmark	78.2	2.4	8.7	10.4
Oppland	80.9	2.0	8.1	8.1
Vestfold	78.4	2.6	8.7	11.2
Tele mark	77.1	3.0	8.6	11.6
Aust-Agder	75.7	3.3	7.9	12.3
Vest-Agder	77.4	3.2	8.4	11.8
Rogaland	83.0	3.0	5.9	6.8
Hordaland	79.7	3.3	6.4	7.2
Sogn- og Fjordane	80.5	1.9	7.3	7.7
Møre og Romsdal	79.3	2.9	7.8	8.6
S-Trøndelag	78.3	3.2	8.2	9.8
N-Trøndelag	77.7	4.8	7.8	10.3
Nordland	75.7	5.2	8.5	12.4
Troms	75.9	4.7	9.9	14.1
Finnmark	76.8	7.8	9.4	12.4

4.4 VARIASJONER MELLOM REGIONENE I NORDLAND

La oss så rette blikket mot variasjoner internt i Nordland fylke. Selv om forskjellene som framkommer i tabellen nedenfor kan synes å være forholdsvis små, må vi understreke at vi her har regnet andeler med utgangspunkt i den samlede befolkningen i alderen 16-66 år. Det dreier seg derfor om et stort antall personer som både har status som arbeidsledige, sykmeldte og uføretrygdede. Det vil selvsagt være meget få personer i alle disse kategoriene blant unge under 20 år. Andelen sykmeldte øker med alderen og særlig andelen uføre er stor i de eldste aldersgruppene selv om vi har kunnet registrere en økning også blant personer under 40 år (Hanssen og Bliksvær 1999).

Når det gjelder arbeidsledigheten var den i 2000 betydelig større i Lofoten enn i noen andre regioner i fylket, med Vesterålen hakk i hæl. Dette er som vi husker også de regionene med de høyeste sysselsettingsratene. Alle regioner i Nordland

hadde en arbeidsledighet høyere enn landsgjennomsnittet på 3.4 prosent. Et interessant trekk er imidlertid at Indre Helgeland, med Ranasamfunnet som opplevde så store og dramatiske omstillinger på 1980-tallet og begynnelsen på 1990-tallet med nedleggningen av jernverket og koksverket i Mo i Rana og aluminiumsverket i Mosjøen (blant annet), hadde den laveste registrerte ledigheten i 2000. Et ti-år etter de betydelige omstillingsprosessene som fant sted framstår denne regionen som den som har både lavest ledighet og lavest sykefravær og ved siden av Saltenregion også lavest uførate.

Denne observasjonen gir sterke indikasjoner på at den omfattende innsatsen som har vært satt inn i form av omstillingsressurser og tiltak gjennom de siste 15 årene har båret frukter, en politikk som både staten, fylkeskommunen og kommunene selv – for utenom næringslivet, har vært delaktige i. Sysselsettingsandelene øker, sykefraværet er ikke større enn i andre kommuner og uføreraten er i forhold til andre kommuner i Nordland endog rimelig lav.

Det synes foreløpig ikke slik at de omstillingsressurser som har vært satt inn for eksempel i Ofoten med Narviksamfunnet som det største – har vært like vellykket om en benytter den type indikatorer som vi her har rettet søkelyset mot.

Tabell 4.4: Andel i av befolkningen 16-66 år i arbeidsstyrken, uføre og sykmeldte. Landet og fylker 2000. Prosent. Kilde: Statistisk Sentralbyrå/NSD-kommunedatabasen.

Landet/fylker	Arbeidsstyrken	Arbeidsledige	Sykmeldte	Uføre
Landet	78.4	3.4	8.0	10.0
Nordland	75.7	5.3	8.5	12.4
Sør/Ytre Helgeland	74.7	4.4	7.4	12.1
Indre Helgeland	75.9	3.7	8.2	11.5
Salten	75.2	5.1	8.0	11.4
Ofoten	73.7	4.9	9.3	16.1
Lofoten	78.1	8.5	10.4	12.0
Vesterålen	76.6	6.1	9.5	13.2

4.4.1 Stort sett de samme kommuner som hadde høy ledighet og uføerate i 1994 som i 2000

Trenger vi enda dypere ned i materialet finner vi at det i all hovedsak er de samme kommunene som hadde henholdsvis høye ledighetsrater og uførerater i 1994 som vi finner i 2000. Ledighetsratene er imidlertid gjennomgående lavere og uføreratene gjennomgående høyere i dag enn for 6 år siden, men variasjons-

mønstrene ser i all hovedsak ut til å holde seg. Og variasjonene kommunene imellom er – som vi ser av tabell 4.5 - meget betydelige. Arbeidsledighetsratene varierer for eksempel fra 2.2 i Bindal til 12.1 i Flakstad. Uføreratene varierer fra 8.2 på Røst og 8.5 i Dønna til 18.9 i Evenes og 18.0 i Hadsel. Og også bykommunene i fylket, Narvik med 16.5 prosent og Bodø med 15.7 prosent ligger meget høyt når det gjelder uføerate – mens de ligger i det lavere sjikt med hensyn til ledighet.

Selv om det generelle bilde er at ledigheten har gått ned de siste 6 årene, har arbeidsledigheten likevel gått opp i deler av Lofoten – som i kommunene Værøy, Moskenes og Flakstad – fra 6-7 prosent i 1994 til 10-12 prosent i 2000. Vi finner noe av de samme tendenser i enkelte andre kommuner – dog ikke i samme omfang som i de tre nevnte kommunene.

Det gjelder Vågan hvor ledighetsraten har gått opp fra 5.8 til 6.0, Lødingen fra 4.7 til 5.1, Alstadhaug hvor ledigheten har økt fra 5.7 til 7.0 og Sømna, 3.0 til 4.1.

Uføreratene er fortsatt avgjort høyst i deler av Ofotenkommunene. Vi har allerede nevnt Narvik med en uføerate på 16.5, men de er meget høye i alle kommunene i regionen – og altså høyest i Evenes med 18.9 prosent av den voksne befolkningen som uførepensjonert. Det er en meget høy andel. Den gjennomsnittlig laveste uføreraten finner vi faktisk i Lofoten-regionen, men de regionvise forskjellene er ikke så store – når vi ser bort fra Ofoten.

Når det gjelder langtidssykefraværet er det gjennomsnittlig høyest Lofotenkommunene, mens det er høyt både i Vesterålen og Ofoten. Ser vi imidlertid på enkeltkommuner er variasjonene store – og høyest i Moskenes og Øksnes med i overkant av 11 prosent – men det er svært mange kommuner som har et sykefravær på over 10 prosent. Lavest sykefravær finner vi i Nesna (4.6), Rødøy (5.7), Træna (5.8) og Lødingen (6.2).

Tabell 4.5 Andel medlemmer i arbeidsstyrken, arbeidsledige, sykepenge-tilfeller og uføre i prosent av befolkningen mellom 16 og 66 år etter kommuner i Nordland, 2000.

Kommune	Arbeidstyrken	Arbeidsledighet	Sykefravær	Uføre
Bodø	81.6	3.1	7.8	15.7
Narvik	75.7	2.6	10.5	16.5
Bindal	70.0	2.2	9.2	9.7
Sømna	76.2	4.1	7.9	11.7
Brønnøy	76.4	3.2	7.8	13.9
Vega	71.9	4.5	9.5	10.8
Vevelstad	76.5	3.8	7.3	13.5
Herøy	75.8	3.9	6.9	11.0
Alstadhaug	75.8	7.0	7.1	13.3
Leirfjord	71.0	5.0	7.0	11.3
Vefsn	78.2	3.0	9.2	12.0
Grane	75.9	2.9	7.4	13.3
Hattfjelldal	75.0	3.9	8.2	14.8
Dønna	73.8	5.4	7.8	8.5
Nesna	75.2	4.6	4.6	12.6
Hemnes	73.0	3.7	10.6	11.3
Rana	78.0	4.3	9.5	10.2
Lurøy	72.8	4.7	7.3	9.5
Træna	81.1	3.6	5.8	10.0
Rødøy	75.7	5.4	5.7	10.5
Meløy	76.0	3.9	7.7	12.8
Gildeskål	74.1	3.4	7.8	11.4
Beiarn	72.7	7.7	7.2	12.0
Saltdal	78.1	4.5	7.0	10.6
Fauske	75.2	6.3	8.8	10.6
Skjerstad	73.0	5.0	7.5	13.3
Sørfold	73.8	6.6	7.3	11.9
Steigen	72.7	5.7	8.2	13.2
Hamarøy	74.8	4.3	10.5	16.2
Tysfjord	70.0	8.5	10.6	12.3
Lødingen	76.6	5.1	6.2	11.9
Tjeldsund	80.2	3.2	9.7	17.4
Evenes	72.8	4.5	7.5	18.9
Ballangen	73.4	3.9	11.7	12.6
Røst	82.7	4.8	10.6	8.2
Værøy	81.6	11.4	10.6	13.6
Flakstad	74.4	12.1	8.9	13.8
Vestvågøy	74.5	7.1	10.9	11.0
Vågan	76.7	6.0	10.4	11.4
Hadsel	77.1	6.4	10.3	18.0
Bø	72.6	7.8	9.3	14.0
Øksnes	77.4	7.7	11.4	9.2
Sortland	78.1	5.1	8.7	13.3
Andøy	77.6	3.4	7.9	12.7
Moskenes	78.7	9.9	11.1	12.4

Arbeidsmarkedstilpasninger

Selv om hoveddelen av befolkningen i arbeidsfør alder har tilknytning til arbeidsmarkedet, er variasjonene store med hensyn til hvor *sterk* tilknytningen er. Noen har fast tilknytning gjennom at de arbeider heltid, andre har en løsere tilknytning gjennom at de arbeider deltid eller har en varierende tilknytning. Og andre igjen går inn og ut av arbeidsmarkedet gjennom at de i perioder på grunn av arbeidsledighet eller sykdom er midlertidig fraværende fra arbeidsmarkedet.

Så langt har vi forsøkt å tegne et generelt bilde av variasjoner i tilpasningene til arbeidsmarkedet i Nordland i aggregert form basert på registerdata. Dels har vi sammenlignet arbeidsmarkedstilknytningen for befolkningen i aldersgruppen 16-66 år mellom Nordland og resten av landet og dels mellom regioner og kommuner innad i Nordland fylke. Hensikten med dette har vært å tegne et bakteppe for den videre diskusjon av levekårsmessige følger av ulik arbeidsmarkedstilpasning. For å kunne studere levekårsmessige følger av ulik arbeidsmarkedstilknytning må vi imidlertid benytte et annet datasett enn de registeropplysningene vi så langt har basert oss på, nemlig de surveydata som er samlet inn spesielt for denne levekårsstudien. Det betyr imidlertid at de tall og andeler som framkommer om sysselsettingsrater, ledighetsrater og trygdeforbruk ikke er direkte sammenlignbare mellom de to datasettene.

Om vi tar utgangspunkt i surveyundersøkelsen oppgir respondentene i aldersgruppen 16-66 år følgende arbeidsmarkedsmessige tilknytning på intervjudispunktet:

Tabell 4.6 Tilknytning til arbeidsmarkedet blant personer i alderen 16-66 år i Nordland etter kjønn. SSB/Nordlandsforskning. Levekårsundersøkelsen 2001

	Kvinner	Menn	Alle
Arbeider heltid	53.1	74.0	63.2
Arbeider deltid	25.9	4.9	15.7
Varierende arbeidsmarkedstilknytning	2.9	3.4	3.2
Arbeider ikke	18.0	17.8	17.9
Totalt	100	100	100
N=	1292	1215	2507

Vel 80 prosent av respondentene oppgir at de arbeider enten heltid eller deltid, eller de har varierende tilknytning til arbeidsmarkedet. Vel 60 prosent oppgir at de er i heltidsarbeid, vel 15 prosent oppgir at de har deltidsarbeid, mens 3 prosent oppgir at de har varierende arbeidsmarkedstilknytning. Dette gjelder for eksempel arbeid i

skoleferier og sesongbetont arbeid. Nærmere en av fem i såkalt arbeidsdyktig alder oppgir at de ikke har noen tilknytning til arbeidsmarkedet.

Arbeidsmarkedstilknytningen er samlet sett ganske lik mellom kvinner og menn, men det er om lag 20 prosent flere av mennene som arbeider heltid. På den andre siden er det altså ikke overraskende en betydelig større andel kvinner enn menn som oppgir å arbeide deltid. Dette var et bilde vi også fant i forrige undersøkelse, men her kan vi registrere en interessant utvikling;

Det er en større andel kvinner som arbeider i 2001 enn i 1994, og en større andel av de kvinner som arbeider som har heltidsarbeid. *Det skjer altså en utjevning mellom kjønnene med hensyn til arbeid, selv om det fortsatt er betydelige forskjeller.*

Arbeidsmarkedstilpasningene varierer imidlertid ikke bare mellom kvinner og menn, men også i betydelig grad etter alder. Om vi så ser på tilknytningen til arbeidsmarkedet for ulike aldersgrupper finner vi som forventet at deltakelsen på arbeidsmarkedet er lavere i den yngste og den eldste aldersgruppen. Dette henger – som vi skal komme tilbake til nedenfor – sammen med at en stor del av aldersgruppen under 25 år er under utdanning og at en betydelig andel i aldersgruppen over 40 år er (uføre)trygdet.

Menn i aldersgruppen 25-39 år er den gruppen som er – som vi ser av tabell 4.7 – mest aktiv på arbeidsmarkedet og den gruppen som oftest arbeider heltid. Om lag en av fire kvinner arbeider deltid i alle aldersgrupper, mens det bare er blant unge menn at deltidsarbeid er vanlig. I denne aldersgruppen arbeider vel 20 prosent av mennene deltid – oftest i kombinasjon med utdanning.

Tabell 4.7. Personer som arbeider heltid, deltid eller hvor arbeids-tilknytningen varierer etter kjønn og alder. SSB/Nordlandsforskning: Levekårsundersøkelsen Nordland. 2001.

	15-24 år		25-39 år		40-66 år		15-66 år
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Alle
Heltid	24.6	35.4	62.5	85.8	49.3	71.3	62.1
Deltid	24.6	20.8	25.0	3.5	26.7	4.5	15.4
Variierer	8.7	14.6	2.4	2.9	2.8	2.9	3.1
Arbeider ikke	42.0	29.2	10.2	7.8	21.2	21.3	19.4
Totalt	100	100	100	100	100	100	100
N=	69	48	501	346	722	821	2553

Samlet sett er det altså vel 3 prosent av personer i såkalt arbeidsfør alder som har en varierende tilknytning til arbeidsmarkedet. Og vi ser at denne type tilpasning er mest vanlig i den yngste aldersgruppen, hvor henholdsvis 9 prosent av kvinnene og 15 prosent av mennene oppgir at de har varierende tilknytning til arbeid. I all hovedsak dreier det seg om unge under utdanning som har sesongbasert arbeid knyttet til skoleferier, og det synes som at unge menn oftere arbeider i skoleferien enn unge kvinner.

Gjennomgående er det altså en av fem som står helt utenfor arbeidslivet. Andelene er klart høyest blant unge – noe som igjen henger sammen med at en stor andel unge er under utdanning – og det er betydelig flere unge kvinner enn unge menn som står helt utenfor arbeidsmarkedet. Andelen som ikke er i arbeid er klart lavere i aldersgruppen 24-39 år, men øker igjen når vi ser på aldersgruppen over 40 år hvor vi heller ikke kan registrere kjønnsmessige forskjeller.

4.4.2 Viktigste gjøremål for de som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet

Vi har spurt de respondentene (16-66 år) i undersøkelsen som oppgir at de ikke arbeider, eller at de har en løs eller varierende tilknytning til arbeidsmarkedet, om hvilken aktivitet som på intervjuetidspunktet best passer deres situasjon. Resultatet framkommer i tabell 4.8 nedenfor:

Tabell 4.8. Viktigste gjøremål blant personer i alderen 16-66 år i Nordland som ikke arbeider, eller som har varierende arbeidsmarkedstilknytning, etter kjønn. SSB/Nordlandsforskning. Levekårsundersøkelsen 2001.

	Kvinner	Menn	Alle
Elev/student/lærling	15.1	9.8	12.5
Arbeidsledig	4.5	5.5	5.0
Trygdet	39.0	42.3	40.7
Forsørget	14.2	8.6	11.4
Annet	27.2	33.7	30.4
Totalt	100	100	100
N=	418	423	841

Som vi ser oppgir 13 prosent at de er under utdanning, 15 prosent blant kvinnene og 10 prosent blant mennene i aldersgruppen 16-66 år. 5 prosent oppgir at de for tiden er arbeidsledig – noen flere menn enn kvinner – mens hele 41 prosent oppgir at de er trygdet. 11 prosent oppgir at de er forsørget av ektefelle eller samboer, mens en tredjedel av de som oppgir at de ikke er i arbeid oppgir at de har annen

tilpasning. 5 prosent oppgir å være arbeidsledige på intervju tidspunktet. Arbeidsledigheten er generelt sett lavere i 2001 enn i 1994 – noe vi også finner på landsbasis.

Vi registrerer noe overraskende at andelen trygdede er noe større blant menn enn blant kvinner blant personer i arbeidsfør alder i Nordland. Dette skyldes en rimelig stor andel førtidspensjonerte menn, mens andelen uførepensjonerte er høyere blant kvinner – slik det også er i landet sett under ett.

En betydelig andel innenfor alle kategorier har imidlertid en eller annen form for tilknytning til arbeidsmarkedet. Det synes å bli mer vanlig - både for de som er under utdanning og for de som har trygdestatus – å ha en viss tilknytning til arbeidslivet i form av deltidsarbeid eller sesongbetont arbeid. Dette gjelder i særdeleshet for elever og studenter hvor hele 40 prosent arbeider i tillegg til å studere. Når det gjelder trygdede er det 13 prosent som oppgir at de har deltidsarbeid eller varierende arbeid. Det er avgjort slik at stadig flere kombinerer ulike tilpasninger i 2001 enn i 1994. Dette har igjen sammenheng med at arbeidsmarkedet er bedre ved overgangen til det nye århundret enn hva som var tilfelle i første halvdel av 1990-årene, et forhold som selvsagt har betydelige levekårsmessige virkninger.

Tabell 4.9: Viktigste gjøremål for personer som ikke er i arbeid etter kjønn og alder. SSB/Nordlandsforskning:Levekårsundersøkelsen Nordland. 2001.

	15-24 år		24-39 år		40-66 år		15-66 år
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Alle
Elev/student/lærling	85.1	87.0	15.0	12.8	2.3	3.5	12.6
Arbeidsledig	2.1	4.3	6.7	10.3	3.9	4.4	5.0
Trygdet	2.1	4.3	13.3	11.6	57.8	52.7	40.6
Forsørget	4.3		21.7	16.7	12.5	7.3	11.4
Annet	6.4	4.3	43.3	48.7	23.4	32.2	30.4
Totalt	100	100	100	100	100	100	100
N=	47	23	52	78	256	317	842

Om vi ser på respondentenes viktigste gjøremål for de som ikke arbeider heltid fordelt etter alder og kjønn finner vi ingen overraskende funn. Det er om lag like mange kvinner som menn som er under utdanning i den yngste aldersgruppen – vel 85 prosent, mens henholdsvis 15 og 13 prosent blant menn og kvinner i aldersgruppen 25-39 år oppgir at deres viktigste beskjeftigelse er utdanning.

Overraskende nok – og til forskjell fra hva vi fant i undersøkelsen for 1994 – er andelen arbeidsledige lavere i aldersgruppen under 25 år enn i aldersgruppen 25-39 år. Og det er særlig blant menn i aldersgruppen 25-39 år arbeidsledigheten er størst, vel 10 prosent av de som ikke er i heltidsarbeid. Andelen trygdede øker naturlig nok med alderen og utgjør 55 prosent blant de som ikke er i fulltidsarbeid i aldersgruppen over 40 år.

4.4.3 Viktigste gjøremål etter region

Heller ikke etter region er det store forskjeller eller overraskende funn. Og også her finner vi gjennomgående samme mønster i 2001 som i 1994. Sysselsettingen er høyest i Saltenregionen og lavest i Lofoten. I alle regioner finner vi imidlertid en høyere sysselsettingsandel i 2001 enn hva vi fant i 1994, noe som også henger sammen med at arbeidsledigheten generelt er lavere. Gjennomgående ligger økningen i sysselsettingen på om lag 10 prosentpoeng. Sterkest sysselsettingsvekst finner vi i Ofoten, Salten og Ytre Helgeland – og det er andelen av befolkningen i heltidsarbeid som har økt, mens andelen som jobber deltid har holdt seg rimelig konstant på tilsvarende 12-14 prosent. Den høyeste andelen heltidssysselsatte finner vi ikke overraskende blant menn i Saltenregionen, og de laveste andelene heltidssysselsatte menn finner vi henholdsvis Lofoten og Ytre-og Sør-Helgeland. Den høyeste andelen heltidssysselsatte kvinner finner vi kanskje noe overraskende i Ofoten. Men forskjellene regionene imellom er ikke store.

Når det gjelder deltidsarbeidende finner vi de høyeste andelene i Vesterålen og på Helgeland, mens Lofoten er den regionen hvor flest har en varierende tilknytning til arbeidsmarkedet – kanskje ikke så overraskende gitt den store andelen sysselsatte i fiskerinæringen som jo er sterkt sesongbetont.

Det er heller ikke store variasjoner regionene i Nordland imellom når det gjelder de andeler som står utenfor arbeidsmarkedet. Den regionen som imidlertid utmerker seg er Lofoten hvor en høy andel – særlig kvinner – står utenfor arbeidsmarkedet.

Tabell 4.10: Personer som arbeider heltid, deltid eller hvor arbeids-tilknytningen varierer etter kjønn og region. SSB/Nordlandsforskning: Levekårsundersøkelsen Nordland, 2001.

		Ytre-/Sør Helgeland	Indre Helgeland	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Heltid	Alle	63.3	63.3	69.6	68.0	60.5	64.8
	Kvinner	54.2	51.8	55.5	59.9	49.2	51.0
	Menn	72.0	73.9	83.0	75.5	71.0	77.5
Deltid	Alle	16.3	15.5	13.6	13.7	15.0	16.7
	Kvinner	28.4	26.9	24.0	23.1	23.0	30.3
	Menn	4.9	5.1	3.8	5.0	7.6	4.1
Varierer	Alle	3.8	3.3	2.5	2.3	4.7	3.1
	Kvinner	1.9	4.4	2.5	2.0	3.3	3.2
	Menn	5.5	2.2	2.4	2.5	6.1	3.0
Arbeider Ikke	Alle	16.6	17.9	14.3	16.0	19.8	15.4
	Kvinner	15.5	16.9	18.2	15.0	24.6	15.5
	Menn	17.7	18.8	10.8	17.0	15.3	15.4
Totalt		100	100	100	100	100	100
N=		319	93	816	306	253	324

Om vi går denne gruppen nærmere etter i sømmene ser vi av tabell 4.11 nedenfor, at det gjennomgående er en høyere andel kvinner i alle regioner som er under utdanning. Unntakene er Ofoten og Vesterålen hvor vi ikke finner store kjønnsmessige forskjeller. En særlig stor andel kvinner under utdanning finner vi i Indre Helgeland og i Salten-regionen hvor vel 20 prosent av kvinner som oppgir ikke å være i arbeid, eller som har varierende arbeidsmarkedstilknytning, er under utdanning. De laveste andelene som er under utdanning finner vi i Ytre-/Sør-Helgeland og i Ofoten-regionen.

Andelen trygdede er høyest i Vesterålen og Ofoten-regionen. Den store andelen trygdede menn i Ofoten skyldes et stort antall førtidspensjonerte, noe som trolig må sees i sammenheng med de strukturendringene vi har vært vitne til i industrien i regionen. Noe av det samme bildet finner vi også i Saltenregionen som også har et høyt antall førtidspensjonerte menn.

Når det gjelder personer som er forsørget av ektefelle eller samboer, finner vi i alle regioner en markant større andel kvinner enn menn. Unntaket her er Lofoten-regionen hvor vi faktisk finner en større andel forsørgede menn enn kvinner. Men vi må her ta forbehold om at tallgrunlaget er lite og feilkildene store slik at tilfeldigheter her lett kan spille inn. Den laveste andelen forsørgede finner vi i Salten.

Tabell 4.11: Viktigste gjøremål for de som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet etter kjønn og region. SSB/Nordlandsforskning: Levekårsundersøkelsen Nordland, 2001.

		Ytre-/Sør Helgeland	Indre Helgeland	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Elev/student/	Alle	12.6	20.1	17.6	12.6	14.9	15.6
Lærling	Kvinner	12.8	23.7	20.5	12.2	16.7	15.2
	Menn	12.5	17.5	14.2	13.0	13.0	15.9
Arbeidsledig	Alle	5.8	3.9	6.0	2.9	6.4	7.8
	Kvinner	6.4	2.6	5.5	4.1	4.2	4.3
	Menn	5.4	4.9	6.5	1.9	8.7	11.4
Trygdet	Alle	31.2	32.9	36.1	39.8	34.1	42.2
	Kvinner	42.5	34.2	37.0	36.7	35.4	43.4
	Menn	30.3	32.0	35.0	42.6	31.6	40.9
Forsørget	Alle	12.6	12.8	8.2	13.6	17.0	7.8
	Kvinner	17.0	17.1	10.2	16.3	14.6	13.0
	Menn	8.9	9.7	5.7	11.1	19.6	2.3
Annet	Alle	37.9	30.2	32.2	31.3	27.7	26.7
	Kvinner	31.9	22.4	26.8	30.6	29.2	23.9
	Menn	42.9	35.9	38.7	31.5	26.1	29.5
Totalt		100	100	100	100	100	100
N=		103	54	816	306	253	324

Så langt har vi sett på ulike tilpasninger til arbeidsmarkedet. Det spørsmålet som i denne sammenhengen imidlertid er av størst interesse er hva ulike tilpasninger betyr i levekårsmessig forstand. Vi skal i det følgende konsentrere oss om jobbtilfredshet, hvilke inntektsmessige følger ulike tilpasninger til arbeidsmarkedet har og hvilke følger ulike tilpasninger har for sosial tilhørighet og tilfredshet med livet.

4.4.4 Jobbtilfredshet

Som vi har sett er langt de fleste nordlendingene i alderen 16-66 år i arbeid. Arbeid utgjør en viktig faktor i folks liv og i levekårssammenheng er det naturlig å stille spørsmålet om tilknytningen til arbeid innvirker på folks tilfredshet til jobben.

Vi ser av tabell 4.12 at type arbeidsmarkedstilknytning har overraskende liten betydning for den trivsel en opplever i jobben. Og det er bare små forskjeller å spore mellom kvinner og menn med hensyn til jobbtrivsel. Unntaket her er som vi ser de som har varierende arbeidsmarkedstilknytning som i betydelig grad er mindre tilfreds med jobben enn de som har enten hel- eller deltidsarbeid.

Gjennomgående er om lag 35 prosent av både kvinner og menn svært tilfredse med jobben. Og rundt halvparten uttrykker at de er ganske tilfreds med jobben de har. Av større interesse er kanskje de som oppgir at de ikke er tilfreds med den jobben de har. Her ser vi det interessante fenomen at det er flere blant heltidsarbeidende enn blant deltidsarbeidende kvinner som er mindre eller ikke tilfreds med jobben. Selv om forskjellene ikke er dramatisk store er de likevel påtakelige. Dette indikerer at deltidsarbeidende kvinner er rimelig tilfredse med jobben, noe som nok skyldes at de er mer fleksible og bedre klarer å avstemme andre forpliktelser – for eksempel knyttet til hjemmearbeid – og inntektsgivende arbeid, eller at de på grunn av en funksjonsnedsettelse klarer å stå i deltidsjobb som alternativ til full uførepensjon. Det indikerer viktigheten av å tilrettelegge for kombinasjon av arbeid og trygd og å gjøre utvekslingen mellom disse to tilpasningene mer fleksible og individuelt tilpasset. Vi finner – ikke overraskende – ikke samme bilde for menn. Her er det langt flere deltidsarbeidende enn heltidsarbeidende menn som ikke er tilfreds med jobben. Trolig har dette mer kulturelle årsaker knyttet til forventninger om at menn i arbeidsfør alder skal arbeide og arbeide heltid. Ofte er det enten/eller med menn – enten arbeider de eller de gjør det ikke. Men også her vil muligens en bedre tilrettelegging av deltidsarbeid i kombinasjon med trygd føre til at flere uføretrygdede menn opprettholder, eventuelt etablerer en tilknytning til arbeidslivet. Men dette vil i tillegg til en fleksibel tilrettelegging også kreve et betydelig holdningsskapende arbeid fra myndighetenes og arbeidsgiveres side.

Vi ser videre at de som har varierende arbeidsmarkedstilknytning – oftest de mest marginale i arbeidsstyrken – også er de mest utilfredse. Det gjelder igjen særlig menn, men det gjelder i høy grad også for kvinner. Dette indikerer at stabilitet i tilknytningen til arbeid er særdeles viktig for folks tilfredshet.

Tabell 4.12: Tilfredshet med jobben etter arbeidstilknytning.

		<i>Hvor tilfreds er du med jobben?</i>						
		Svært tilfreds		Ganske tilfreds		Mindre eller ikke tilfreds		Total
<i>Arbeid:</i>	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn		
Heltid	34.7	34.9	54.6	52.4	12.7	10.8		100
Deltid	37.3	34.5	53.3	50.0	9.4	15.5		100
Variierer	25.0	18.4	40.6	60.5	34.4	61.7		100
N=	369	334	546	535	93	86		1963

4.4.5 Inntektsmessige følger av ulik tilknytning til arbeidsmarkedet

Vi nevnte innledningsvis i dette kapitlet at tilknytningen til arbeidsmarkedet er den arena som har den største levekårsmessige betydning. Ikke bare materielt men også

sosialt. La oss starte med å se på de inntektsmessige forhold. Hvilken inntektsmessig betydning har det om en er på eller utenfor arbeidsmarkedet?

Tabell 4.13: Inntekt etter arbeidsmarkedstilknytning. Personer i alderen 16-66 år. Nordland 2001.

Inntekt	Har du betalt arbeid på heltid eller deltid?				Totalt
	Heltid	Deltid	Varierer	Nei	
Under 100 000	0.5	13.0	26.8	28.5	7.3
100-200 000	10.4	52.2	47.9	50.7	23.8
200-400 000	77.1	32.2	23.9	14.8	59.5
Over 400 000	11.9	2.7	1.4	6.0	9.3
Totalt	100	100	100	100	100
N=	1646	370	71	365	2452

Sett under ett er det 7 prosent som har inntekt lavere enn 100 000 kroner årlig, 24 prosent har inntekt mellom 100 og 200 000 kroner, 60 prosent har mellom 200 og 400 000, mens 9 prosent har inntekt over 400 000 kroner årlig.

Som vi ser av tabellen øker andelen med inntekt under 100 000 kroner pr. år sterkt dess løsere tilknytning til arbeidsmarkedet en har. Blant de som er i heltidsarbeid er det bare 0.5 prosent som oppgir at de har inntekt under 100 000. Om en arbeider deltid øker andelen til 13 prosent, blant de som har varierende tilknytning til arbeidsmarkedet er andelen 27 prosent og blant de som står utenfor arbeidsmarkedet er andelen som har inntekt under 100 000 29 prosent. Nå henger jo selvsagt dette sammen med at det er en stor andel unge under utdanning som faller inn under den siste kategorien, men også en betydelig andel trygdede har lav inntekt.

Blant de som er i heltidsarbeid har således 90 prosent inntekt over 200 000 kroner årlig. Blant de som arbeider deltid er det bare 35 prosent som har over 200 000 kroner i inntekt og blant de som står utenfor arbeidsmarkedet er det bare 20 prosent som har inntekt over 200 000 kroner.

Som vi ser har tilknytningen til arbeidsmarkedet betydelige inntektsmessige følger.

Tabell 4.14: Viktigste gjøremål for de som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet. Personer 16-66 år. Nordland 2001.

Inntekt	Hvilken av disse beskrivelsene passer best for deg?					Total
	Elev/student	Arbeidsløs	Trygdet	Forsørget	Annet	
Under 100 000	49.5	8.3	28.8	14.5	4.4	19.6
100-200 000	33.0	58.3	56.1	33.7	23.3	39.9
200-400 000	8.7	22.2	14.0	41.0	64.3	34.1
Over 400 000	8.7	11.1	1.2	10.8	8.0	6.3
Totalt	100	100	100	100	100	100
N=	103	36	48	83	249	744

Halvparten av de som er under utdanning har under 100 000 kroner i inntekt. Men det gjelder også for nærmere en av tre trygdede. Og blant de som lever av trygd har førtidspensjonerte betydelig høyere inntekt enn de som lever av uføretrygd.¹⁴

4.4.6 Sosiale følger av ulik tilpasning til arbeidsmarkedet

Tilpasningen til arbeidsmarkedet har, som vi var inne på innledningsvis, ikke bare økonomiske men også sosiale følger. Vi skal begrense oss til å se på tre forhold; kontakten med venner utenom den nære familie, opplevelse av isolasjon og ensomhet samt tilfredshet med livet.

Generelt er det slik at kvinner oftere oppgir å ha fortrolige venner utenom sin egen familie sammenlignet med menn. Mens 86 prosent av kvinnene oppgir å ha en fortrolig venn, gjelder dette bare for 65 prosent av mennene. Disse kjønnsmessige forskjellene gjelder uavhengig av hvilken tilknytning en har til arbeidsmarkedet. Men samtidig er det slik at dess sterkere tilknytning en har til arbeidsmarkedet, dess oftere oppgir en å ha fortrolige venner.

¹⁴ Disse problemstillingene vil bli nærmere utdypet i en egen publikasjon fra prosjektet. Dette arbeidet vil være en oppfølging av rapporten *Funksjonshemmede i Nordland - levekår og livskvalitet*. NF-rapport nr.17/97. Bodø: Nordlandsforskning.

Tabell 4.15: Andel med fortrolige venner utenom egen familie etter arbeidsmarkedstilknytning for personer i alderen 16-66 år. Nordland 2001.

Arbeid:	Bortsett fra medlemmer av din egen familie, har du noen som står deg nær og som du kan snakke fortrolig med?						Total
	Ja		Nei		Vet ikke		
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	
Heltid	89.1	66.7	7.3	22.5	3.6	10.8	100
Deltid	83.6	61.0	8.7	25.4	7.8	13.6	100
Varierer	84.2	58.5	10.5	22.0	5.3	19.5	100
Nei	78.4	58.4	15.1	27.6	6.5	14.0	100
Total	85.6	64.7	9.1	23.5	5.3	11.8	100
N=	1104	783	118	285	68	143	2501

Om vi retter blikket mot de som står utenfor arbeidsmarkedet ser vi at de som er under utdanning – og som vi har sett foran i hovedsak personer i den yngste aldersgruppen – er den gruppen som oftest oppgir å ha fortrolige venner utenom familien. Det er de som står utenfor arbeidsmarkedet – og som lever på trygd – som oftest rapporterer at de *ikke* har fortrolige venner – og dette gjelder igjen i langt større grad menn enn kvinner. Det synes således om at særlig menn som står utenfor arbeidsmarkedet – midlertidig eller permanent – er den gruppen som oftest ikke har fortrolige og som derfor er mest isolerte. Kvinner synes i større grad å opprettholde nære og fortrolige vennskapsforhold selv om de står utenfor arbeidsmarkedet.

Tabell 4.16: Andel med fortrolige venner utenom egen familie etter viktigste gjøremål for personer i alderen 16-66 år som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet. Nordland 2001.

Viktigste gjøremål	Bortsett fra medlemmer av din egen familie, har du noen som står deg nær og som du kan snakke fortrolig med?						Total
	Ja		Nei		Vet ikke		
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	
Elev/student	93.8	70.7	6.3	9.8	-	19.5	100
Arbeidsledig	73.7	65.2	15.8	30.4	-	-	100
Trygdet	75.0	54.1	18.3	29.2	7.8	17.5	100
Forsørget	83.3	55.6	8.3	16.7	8.3	27.8	100
Annet	85.2	63.8	10.4	22.7	4.3	13.5	100
Total	81.8	59.5	12.5	24.3	5.7	16.1	100
N=	346	247	53	101	24	67	838

Dette bildet styrkes når vi spør respondentene om deres opplevelse av ensomhet. Resultatene er rapportert i tabell 4.17 nedenfor. Det allmenne bildet er at graden av ensomhet er mindre dess sterkere tilknytningen til arbeidsmarkedet er. Det er de som står utenfor, eller har det løseste fotfeste i arbeidsmarkedet som i størst grad rapporterer om ensomhet.

Tabell 4.17: Opplevelse av ensomhet etter arbeidsmarkedstilknytning for personer i alderen 16-66 år. Nordland 2001.

Arbeid:	Hender det at du føler deg ensom?						Total
	Ofte		Av og til		Sjelden eller aldri		
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	
Heltid	3.1	3.3	31.2	20.5	65.7	76.2	100
Deltid	3.9	3.4	32.6	30.5	63.5	66.1	100
Varierer	13.2	9.8	42.1	26.8	44.7	63.4	100
Nei	8.2	10.2	33.8	25.9	58.1	63.9	100
Total	4.5	4.8	32.4	22.2	63.2	73.0	100
N=	58	58	417	269	813	886	2501

Og blant de som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet, er graden av ensomhet størst blant arbeidsledige og trygdede. Når det gjelder de som er under utdanning er ensomhetsratene om lag som for de som er i arbeid. Igjen observerer vi imidlertid en betydelig forskjell mellom kvinner og menn; *De sosiale følgene av å stå utenfor arbeidsmarkedet, enten dette gjelder på midlertidig eller permanent basis, er betydelig større blant menn enn blant kvinner.*

Tabell 4.18: Opplevelse av ensomhet etter viktigste gjøremål for personer i alderen 16-66 år som i hovedsak står utenfor arbeidsmarkedet. Nordland 2001.

Viktigste gjøremål:	Hender det at du føler deg ensom?						Total
	Ofte		Av og til		Sjelden eller aldri		
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	
Elev/student	3.1	4.9	32.8	26.1	64.1	67.8	100
Arbeidsledig	15.8	27.3	36.8	22.7	35.5	50.0	100
Trygdet	11.8	10.2	35.5	26.0	52.6	63.8	100
Forsørget	-	8.3	43.3	19.4	55.0	72.2	100
Annet	10.5	4.3	28.1	19.1	61.4	76.6	100
Total	8.6	7.9	34.4	23.6	57.0	68.5	100
N=	36	33	145	98	240	285	837

La oss til sist rette søkelyset mot den generelle tilfredsheten med livet etter hvorvidt personer er i arbeid eller står utenfor arbeidsmarkedet.

Fra tabell 4.19 ser vi at om lag en av tre kvinner - og en noe lavere andel menn - rapporterer at de er svært tilfreds med livet for tiden. Og gjennomgående er kvinner mer tilfreds med livet enn menn, uavhengig av hvilken tilknytning de har til arbeidslivet – dog slik at de som står utenfor arbeidsmarkedet er noe mindre tilfredse enn de som er i arbeid. Det er altså en lavere andel menn i arbeid som sier de er svært tilfredse med livet og det gjelder i særlig grad de som har en løsere tilknytning enten som deltidsarbeidere eller har varierende arbeidsmarkeds-tilknytning. De som er minst tilfredse er kvinner og menn med varierende tilknytning til arbeidslivet, og de som ikke har tilknytning til arbeidslivet.

Tabell 4.19: Tilfredshet med livet for tiden, etter arbeidsmarkedstilknytning.

	Hvor tilfreds er du med livet ditt for tiden?						Total
	Svært tilfreds		Ganske tilfreds		Mindre eller ikke tilfreds		
<i>Arbeid:</i>	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	
Heltid	33.8	28.8	59.7	65.1	6.5	7.7	100
Deltid	36.3	25.4	56.2	62.7	7.5	11.9	100
Varierer	28.9	22.0	44.7	61.0	26.3	17.1	100
Nei	27.8	21.6	61.3	59.6	10.9	18.7	100
Total	33.3	27.1	58.6	59.6	8.2	14.4	100
N=	427	327	753	770	104	109	2454

Blant de som ikke har arbeid som sin hovedbeskjeftigelse er kvinnelige elever og studenter de som oftest svarer at de er svært fornøyd med livet, mens mannlige elever og studenter er mindre fornøyde. Trygdede er gjennomgående mindre fornøyde med livet enn andre, og igjen; dette gjelder i særdeleshet for menn. Igjen er altså bildet slik at status som trygdet eller arbeidsledig – det vil si det å være midlertidig eller permanent utenfor arbeidslivet – har større negativ betydning for menn enn for kvinner.

Tabell 4.20: Tilfredshet med livet for tiden etter arbeidsmarkedstilknytning.

<i>Viktigste gjøremål</i>	Hvor tilfreds er du med livet ditt for tiden?						Total
	Svært tilfreds		Ganske tilfreds		Mindre eller ikke tilfreds		
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	
Elev/student	44.4	12.2	49.2	75.6	4.8	12.2	100
Arbeidsledig	21.1	26.1	73.7	43.5	5.3	26.1	100
Trygdet	18.7	16.5	66.7	60.6	12.6	22.0	100
Forsørget	28.3	31.3	60.0	62.5	10.0	6.2	100
Annet	34.8	28.6	48.7	66.4	13.0	5.0	100
Total	28.6	23.4	58.7	63.3	9.1	12.7	100
N=	120	96	246	260	38	52	830

4.4.7 Oppsummering

Nordlandsbefolkningens forhold til arbeid og trygd kan oppsummeres på følgende vis;

- Nordland har gjennomgående lavere sysselsettingsrater både for kvinner og menn i 2000 enn gjennomsnittet for landet, mens vi midt på 1990-tallet bare kunne registrere ubetydelige forskjeller.
- Det har vært en liten nedgang i sysselsettingen i Nordland, mens vi for landet sett under ett kan registrere en vekst i sysselsettingen i denne perioden.
- Nedgangen i sysselsettingen i Nordland gjelder imidlertid bare blant menn, mens sysselsettingen blant kvinner er økende.
- En større andel kvinner i 2001 arbeider heltid og en lavere andel arbeider deltid om vi sammenligner med situasjonen i 1994.
- Selv om det fortsatt er høyere sysselsettingsrate blant menn, kan vi registrere en betydelig utjamning mellom kjønnene med hensyn til deltakelse på arbeidsmarkedet.
- Sysselsettingsratene er lavest i Ytre og Søndre Helgeland og i Ofotenregionen, mens de er høyest i Lofoten og Vesterålen.
- Nordland har fortsatt høyere arbeidsledighet, høyere andel langtids-sykmeldte og høyere uførerate enn landsgjennomsnittet, og nedgangen i

arbeidsmarkedsdeltakelsen blant menn skyldes i første rekke en voksende førtidspensjonering og en økende uførepensjonering i aldersgruppen over 40 år.

- Undersøkelsen dokumenterer at de sosiale følgene av å stå utenfor arbeidslivet er store – særlig blant menn.
- De som står utenfor arbeidslivet – som arbeidsledig, langtidssykmeldte eller uførepensjonerte - rapporterer at de sjeldnere har fortrolige venner, oftere opplever ensomhet og er mindre tilfredse med livet i sin alminnelighet enn de som er i arbeid.

Referanser

Bliksvær, Trond og Jan-Inge Hanssen (1997): *Funksjonshemmede i Nordland - levekår og livskvalitet*. NF-rapport nr.17/97. Bodø: Nordlandsforskning.

Hanssen, Jan-Inge and Trond Bliksvær (1999): "Income differences between disabled and non-disabled; age-, cohort- or period effects?" In *Scandinavian Journal of Disability Research* VOL1, nr 2.

NOU 2000:7: *Sykefravær og uførepensjonering*.

5. DEN ØKONOMISKE VELFERDEN

Av Jan-Inge Hanssen

5.1 INNLEDNING

Inntekt er en avgjørende side ved folks levekår. En sikker, stabil og god inntekt gir trygghet og uavhengighet og vil ofte være av avgjørende betydning for folks muligheter til deltakelse på ulike samfunnsarenaer. Inntekt regulerer også statuser i samfunnet og ulikhet i inntekt skaper sosial ulikhet.

I dette kapitlet skal vi tegne et bilde av inntektsulikheter blant befolkningen i Nordland. Vi vil søke å identifisere de grupper som har henholdsvis høy og lav inntekt med utgangspunkt i alder, kjønn, sivilstand, utdanning og deltakelse i arbeidsmarkedet. Deretter vil vi vie oppmerksomhet til de som lever under økonomisk knapphet. Vi skal studere ulike gruppers økonomiske beredskap, og tilslutt rette søkelyset mot de som har økonomiske problemer og lever i fattigdom i Nordland.

En analyse av befolkningens økonomiske velferd vil selvsagt være sterkt avhengig av hvilket inntektsmål som legges til grunn. En gruppe knyttet til Statistisk sentralbyrå har drøftet og analysert hvilke ulike inntektsmål som best er egnet til å belyse befolkningens levekårsmessige situasjon (Andersen et.al. 1995). Deres konklusjon er at disponibel inntekt er det beste målet. Det inntektsmål som er lagt til grunn i denne studien er imidlertid brutto inntekt (all samlet inntekt før skatt og fradrag), men sammenhengen mellom de to inntektsmålene er så stor at det ikke gjør så stor forskjell for vårt formål hvilket inntektsmål en benytter seg av. Et annet diskusjonstema er om en skal benytte personlig inntekt og husholdsinntekt som grunnlag i analysene. En betydelig del av befolkningen lever som vi vet i enpersonhushold. Denne "familietypen" har økt de siste 20 årene, men samtidig har andelen som lever i samboerskap i ulike former økt noe som også gjør det vanskelig å ha reell informasjon om antallet personer i husholdningen. Det ville selvsagt være en fordel å benytte et inntektsbegrep som tok hensyn til antallet medlemmer i husholdet og justere for stordriftsfordeler store husholdninger har. Det er avgjort slik at en person som lever i enpersonhushold trenger forholdsvis større inntekt en person i flerpersonhushold for å oppnå den samme økonomiske velferd. Vi skal altså benytte personlig disponibel inntekt (etter skatt) og samlet

disponibel husholdningsinntekt (etter skatt) som inntektsmålene i dette kapitlet uten å justere for antallet medlemmer i husstanden. Vi vil imidlertid sammenligne inntektsforholdene i ulike husholdstyper. Vår hensikt er å tegne et mer overordnet bilde av inntektsvariasjoner i fylket.

5.2 INNTEKTSVARIASJONER I NORDLAND

La oss starte med å se på fordelingen av befolkningen i Nordland etter *personlig inntekt* i ulike inntektsgrupper. Vi registrerer av tabell 5.1 at 12 prosent av befolkningen har en inntekt under 100 000 kroner, mens bare 2.6 prosent har en inntekt over 500 000 kroner. Majoriteten av befolkningen har som vi ser en personlig inntekt i inntektsspennet mellom 100 000 og 300 000 kroner.

Det er imidlertid betydelige kjønnsmessige forskjeller. Kvinner har gjennomgående et betydelig lavere inntektsnivå enn menn. Det er flere kvinner som har ekstremt lav inntekt – altså under 100 000 kroner og langt færre kvinner enn menn som har meget høy inntekt, det vil si tilsvarende mer enn 500 000 kroner årlig. 17 prosent av kvinnene og 7 prosent av mennene har inntekt under 100 000 kroner, mens 0.4 prosent av kvinnene og 5 prosent av mennene har inntekt over 500 000 kroner. Henholdsvis 73 prosent av kvinnene og 60 prosent av mennene har inntekt i de midlere inntektsklassene. Som i landet som helhet er det altså fortsatt betydelige kjønnsmessige forskjeller i inntekt.

Tabell 5.1: Befolkningen over 15 år i Nordland fordelt etter personlig inntekt.

	Kvinner	Menn	Total
Inntil 60.000 kr	4.1	1.6	2.8
60 - 99 999 kr	13.2	5.3	9.2
100-159 999 kr	18.5	13.9	16.2
160-199 999 kr	15.5	12.7	14.1
200-299 999 kr	39.4	33.0	36.1
300-399 999 kr	7.9	22.8	15.5
400-499 999 kr	0.9	6.1	3.6
500-699 999 kr	0.3	3.5	2.0
700-899 999 kr	0.1	0.8	0.4
900 000 kr eller mer	-	0.4	0.2
Total	100	100	100
N=	1435	1480	2915

Ser vi imidlertid på husstandens samlede brutto inntekt – som vist i tabell 5.2 - vil

det naturlig nok være færre som har ekstremt lav inntekt og flere som har inntekt i de høyere inntektsgruppene. Men det mest interessante trekk i denne sammenhengen er at de inntektsforskjellene mellom kvinner og menn basert på personlig inntekt vi kommenterte ovenfor, jevnes betydelig ut om vi legger husholdningens samlede inntekt til grunn. Her er det om lag samme andel kvinner og menn som har disponibel husholdsinntekt over 400 000 kroner. For begge kjønn ligger andelen med inntekt over 400 000 kr i underkant av 50 prosent. En av de viktigste årsaker til den utjamning kjønnene imellom som vi her registrerer når vi betrakter de to inntektsmålene, er at en langt større andel menn enn kvinner lever i enpersonhushold.

En lang rekke faktorer vil selvsagt bidra til å utfylle og nyansere dette bildet av inntektsvariasjoner vi så langt har tegnet. En viktig faktor er selvsagt alder. En annen er husholdningstype og antallet husholdsmedlemmer.

Tabell 5.2: Husstandsinnkomst blant befolkningen over 15 år etter kjønn.

	Kvinner	Menn	Total
Inntil 60.000 kr	0.5	0.7	0.6
60 – 99 999 kr	5.0	1.9	3.4
100-159 999 kr	6.3	6.6	6.5
160-199 999 kr	5.0	6.4	5.7
200-299 999 kr	17.9	17.4	17.6
300-399 999 kr	16.5	20.8	18.7
400-499 999 kr	21.8	19.1	20.4
500-699 999 kr	22.7	20.7	21.7
700-899 999 kr	3.8	4.7	4.3
900 000 kr eller mer	0.6	1.6	1.1
Total	100	100	100
N=	1435	1480	2915

5.2.1 Personlig inntekt etter alder og kjønn

Ser vi på *personlig inntekt* etter alder og kjønn er det flere slående – om enn ikke overraskende funn: Det er de yngste og de eldste aldersgruppene som har de største andeler med lav inntekt. Blant de yngste er det 80 prosent blant kvinnene og 70 prosent av mennene som har inntekt lavere enn 200 000. Dette skyldes selvsagt at de aller fleste i denne aldersgruppen er under utdanning, og i den grad de har arbeidsinntekt har de deltidsarbeid eller sesongarbeid. Blant de eldste er det hele 90 prosent blant kvinnene og 80 prosent av mennene som har inntekt under 200 000 kroner og over halvparten av kvinnene i denne aldersgruppen har en inntekt lavere

enn 100 000 kroner. Dette henger selvsagt sammen med at en betydelig andel av de kvinnelige pensjonistene har lave pensjoner tilsvarende minstestytelsene i folketrygden.

Tabell 5.3: Personlig brutto inntekt før skatt og fradrag blant befolkningen i Nordland over 15 år etter kjønn og alder. Prosent.

	16-24 år		25-39 år		40-66 år		67 år +	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Inntil 99.999 kr	43.7	40.0	6.2	3.3	13.2	2.2	52.8	19.6
100-199 999 kr	36.2	28.6	34.7	10.6	32.2	21.7	37.8	58.0
200-399 999 kr	19.1	31.5	57.0	69.8	53.5	63.3	9.0	21.7
400-699 999 kr			2.1	15.1	1.0	11.2	0.5	0.6
700 000 kr +				1.2	0.1	1.7		
Total	100	100	100	100	100	100	100	100
N=	47	35	486	338	701	812	201	295

Vi registrerer således som et generelt trekk at det er store kjønnsmessige forskjeller i inntekt og at disse forskjellene øker med økende alder. Inntektsnivået er gjennomgående lavere blant kvinner enn blant menn. Det er større andeler kvinner i de lavere inntektsklasser og færre i de høyere inntektsklassene sammenlignet med menn.

5.2.2 Husholdsinntekt etter alder og kjønn

La oss så se på *husholdsinntekten* etter alder og kjønn, slik som illustrert i tabell 5.4 nedenfor. Vi registrer for det første at hovedskillet i husholdsinntekt går mellom eldre og resten av befolkningen. Det er en meget stor andel eldre – nærmere en av tre - som har en husholdsinntekt under 100 000 kroner pr. år. Dette henger sammen med i hovedsak to forhold; det ene er at en stor andel av eldre lever i enpersonhushold og har således bare en inntekt. Det andre er at en betydelig andel eldre i Nordland – som vi har vært inne på ovenfor - har inntekt tilsvarende minstestytelsene i folketrygden.

Tabell 5.4: Husholdsinntekt blant befolkningen i Nordland over 15 år etter kjønn og alder. Prosent.

	16-24 år		25-39 år		40-66 år		67 år +	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Inntil 99.999 kr	2.0	5.0	1.2	1.5	3.3	1.4	30.6	27.8
100-199 999 kr	9.8	7.5	6.7	5.4	9.2	7.1	33.3	45.5
200-399 999 kr	45.1	40.0	34.0	40.4	35.0	37.7	9.7	24.6
400-699 999 kr	29.4	35.0	53.2	47.6	48.2	47.2	4.1	9.0
700 000 kr +	13.8	12.5	4.8	7.8	4.2	7.3	-	0.8
Total	100	100	100	100	100	100	100	100
N=	51	40	477	332	660	795	144	266

Det er kanskje noe overraskende at det i den andre aldersgruppen som har en høy andel enpersonhushold, nemlig aldersgruppen under 25 år, er det relativt sett meget få som har husholdsinntekt lavere enn 100 000 kroner. Forklaringen på dette er i første rekke at en betydelig andel unge under 25 år bor hjemme og at foreldrenes inntekt er lagt til grunn for den samlede husholdsinntekten som respondentene har oppgitt.

I den yrkesaktive del av befolkningen er de kjønnsmessige forskjellene relativt små, sammenlignet med om vi ser på personlig inntekt, noe som jo henger sammen med at de fleste bor sammen med ektefelle eller samboer og at husholdningen i regelen er basert på to inntekter.

5.3 BARE MARGINALE REGIONALE FORSKJELLER I INNTEKT

La oss til slutt i denne deskriptive gjennomgangen av inntektsvariasjoner i befolkningen i Nordland se om vi finner regionale forskjeller i inntekt. I 1994-undersøkelsen fant vi med få unntak forskjeller mellom regionene, og de samme små inntektsmessige forskjeller kan vi registrere også i 2001. Salten og Ofoten har relativt sett færrest hushold med inntekt under 200 000 kroner og de høyeste andeler med inntekt over 700 000 kroner. Dette bildet kan best forklares med henvisning til næringsstrukturen ved at dette er de regionene med den høyeste andelen sysselsatte i offentlig tjenesteyting og den laveste andel sysselsatte i primærnæringene. Men det gjennomgående trekk er altså at de inntektsmessige forskjellene regionene imellom er små.

Tabell 5.5: Husholdsinntekt. Befolkningen over 15 år i Nordland etter region. Prosent.

	Ytre/Sør Helgeland	Indre Helgeland	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Inntil 60.000 kr	0.8	1.0	0.8	0.2	0.7	0.2
60 – 99 999 kr	3.1	3.5	2.3	2.2	4.4	4.6
100-159 999 kr	6.7	5.6	6.2	3.9	7.6	9.0
160-199 999 kr	6.7	5.4	4.1	7.1	6.4	5.3
200-299 999 kr	20.0	20.4	16.2	15.9	18.2	15.4
300-399 999 kr	18.1	18.8	18.1	17.8	21.6	17.9
400-499 999 kr	20.6	22.3	17.5	20.7	17.6	23.4
500-699 999 kr	20.4	19.2	26.3	26.3	18.0	19.5
700-899 999 kr	2.5	3.9	5.8	4.9	4.2	4.1
900 000 kr eller mer	1.0	-	2.5	1.0	1.3	0.7
Total	100	100	100	100	100	100
N=	480	485	513	410	450	435

5.4 BEFOLKNINGENS ØKONOMISKE PROBLEMER

Vi har foran vist at det er store inntektsmessige variasjoner i befolkningen i Nordland, som det er det i befolkningen i landet for øvrig. I befolkningen generelt har det skjedd en betydelig velstandsøkning siden forrige levekårsundersøkelse i Nordland i 1994. Det er nok gjennomgående flere som i løpet av denne perioden har fått høyere inntekt hva enten man måler ut fra personlig eller fra husholdningens inntekt. Men samtidig lever en ikke ubetydelig andel i 2001, som i 1994, under økonomisk knapphet og har betydelige problemer med å få endene til å møtes. Om vi studerer den forskning som har vært gjennomført på dette området gjennom de siste 20 årene tegnes det et bilde av at forskjellene har økt. Det er stadig mer "strek i laget" i den forstand at det er flere som har god inntekt og flere som har lav inntekt.

Hvor stort omfang har så økonomiske problemer i befolkningen i Nordland? Hvordan er den økonomiske beredskapen når uforutsette utgifter dukker opp? Og hvor mange og hvem er reelt sett fattige i den betydningen at de må søke det offentlige om hjelp til å få endene til å møtes?

Økonomiske problemer og fattigdom skal vi fange opp gjennom 3 ulike mål;

- Vi har for det første spurt respondentene om husstanden har hatt problemer med å klare de løpende utgifter til mat, transport, bolig og lignende (økonomisk problemer/økonomisk knapphet).
- Dernest har vi spurt om de ville klare å skaffe til veie midler for å dekke en uforutsett regning på 5000 kroner i løpet av 3 dager (økonomisk beredskap).
- Og endelig har vi spurt respondentene om de har mottatt sosialhjelp i løpet av de siste 12 månedene (fattigdom).

5.4.1 Omfanget av økonomiske problemer blant befolkningen i Nordland

La oss starte ut med å se på hvor store andeler av befolkningen blant kvinner og menn i ulike aldersgrupper som opplever problemer med å klare sine løpende utgifter til nødvendig livsopphold.

Av tabell 5.6 ser vi at økonomiske problemer er vanligst i befolkningen under 40 år. Det er altså de helt unge (under 25 år) og personer i etableringsfasen som oftest opplever at de ikke får økonomien til å strekke til. Eldre har gjennomgående sjelden økonomiske problemer. Anslagsvis 85 prosent oppgir at de aldri har økonomiske problemer.

Blant de aller yngste er det bare vel halvparten som sier de *aldri* har problemer med å klare sine løpende utgifter, blant de eldste er det 85 prosent som aldri har økonomiske problemer.

Tabell 5.6 Andel av befolkningen hvor husstanden har hatt problemer med å klare de løpende utgifter til mat, transport, bolig og lignende etter alder og kjønn. Prosent.

	16-24 år		25-39 år		40-66 år		67 år +	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Ofte	7.5	10.4	8.6	7.4	5.3	3.0	1.3	2.4
Av og til	19.1	22.9	22.0	19.2	13.9	11.8	8.4	4.8
Sjelden	26.5	12.5	18.6	18.9	12.6	13.0	6.2	5.8
Aldri	54.2	54.2	50.5	53.6	67.9	71.6	83.1	85.6
Vet ikke	0.5		0.4	0.9	0.3	0.6	0.9	1.4
Total	100	100	100	100	100	100	100	100
N=	68	48	501	349	732	831	225	292

Vi ser videre at det ikke er nevneverdige forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder andelen i ulike aldersgrupper som oppgir at de ofte eller av og til har økonomiske problemer. Det er, som vist i tabell 5.7, heller ingen nevneverdige forskjeller å spore når det gjelder graden av økonomiske problemer etter regioner i Nordland.

Tabell 5.7: Andelen av befolkningen hvor husstanden har hatt problemer med å klare de løpende utgifter til mat, transport, bolig og lignende etter region. Prosent.

	Ytre/Sør Helgeland	Indre Helgeland	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ofte	4.7	5.0	5.3	5.2	5.3	4.4
Av og til	15.5	13.8	13.8	13.7	14.1	14.6
Sjelden	15.1	11.9	15.4	12.8	14.1	11.9
Aldri	64.2	68.5	65.2	66.7	66.1	68.0
Vet ikke	0.6	1.0	0.4	1.5	0.4	1.2
Total	100	100	100	100	100	100
N=	536	523	552	460	505	481

5.4.2 Graden av økonomiske problemer i befolkningen større i Nordland enn i landet som helhet

Om vi imidlertid sammenligner resultatene fra Nordland med tilsvarende spørsmål stilt til befolkningen i Norge i SSB's levekårsundersøkelse fra 1998 framgår det at betydelig færre i Nordland enn i landet rapporterer at de *aldri* har vansker med å klare de løpende utgifter. Dette gjelder alle aldersgrupper og begge kjønn. Forskjellene mellom landet og Nordland er størst blant de yngste og minst blant de eldste, men i alle aldersgrupper er forskjellene signifikante.

Likeledes er det betydelige større andeler i alle aldersgrupper og for begge kjønn som rapporterer at de *ofte* har økonomiske problemer, men dette gjelder særlig for personer under 40 år, det vil si ungdom og personer i etableringsfasen.

Trenger vi dypere ned i materialet ser vi at det både for Nordland og for landet særlig er de tradisjonelle lavinntektsgruppene som rapporterer om økonomiske problemer; det vil si særlig personer som lever i enpersonhushold, eneforsørgere, personer som er arbeidsledige eller lever på uførepensjon.

5.5 NORDLANDSBEFOLKNINGENS ØKONOMISKE BEREDSKAP

I hvilken grad har befolkningen i Nordland økonomisk beredskap til å takle uforutsette utgifter, som eksempelvis uforutsette utgifter til helsehjelp, tannbehandling og lignende? Tabell 5.8 nedenfor tegner et bilde av dette etter alder og kjønn.

Det første vi kan registrere er at kvinner i alle aldersgrupper oppgir at de har dårligere økonomisk beredskap enn menn. Det er altså færre som svarer at de ville klare å skaffe tilveie 5000 kroner til uforutsette utgifter enn hva som er tilfellet med menn. Særlig er det mange kvinner i den yngste aldersgruppen som har dårlig økonomisk beredskap.

Tabell 5.8: La oss si at du fikk en uforutsett utgift på 5000 kroner. Ville du klare å skaffe penger på 3 dager? Etter alder og kjønn. Prosent.

	16-24 år		25-39 år		40-66 år		67 år +	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Ja	60.0	73.2	74.2	80.0	79.2	88.1	81.1	91.1
Nei	40.0	26.8	25.8	20.0	20.8	11.9	18.9	8.9
Total	100	100	100	100	100	100	100	100
N=	55	41	454	310	650	772	201	271

Vi ser også at den økonomiske beredskapen øker med alder, og at det er eldre menn som har den høyeste økonomiske beredskapen.

Heller ikke når det gjelder befolkningens økonomiske beredskap finner vi noen som helst regionale skilnader i Nordland.

Tabell 5.9: La oss si at du fikk en uforutsett regning på 5000 kroner. Ville du klare å skaffe penger i løpet av 3 dager? Etter region. Prosent.

	Ytre/Sør Helgeland	Indre Helgeland	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ja	82.5	81.0	82.5	82.6	80.8	81.8
Nei	17.5	19.0	17.5	17.4	19.2	18.2
Total	100	100	100	100	100	100
N=	469	485	504	419	442	444

5.5.1 Den økonomiske beredskapen er gjennomgående lavere i Nordland enn i landet

Sammenligner vi også her resultatene fra Nordland med tilsvarende landsdekkende undersøkelser finner vi, konsistent med en større andel av befolkningen i Nordland enn i landet rapporterer om økonomiske problemer, at den økonomiske beredskapen i Nordland gjennomgående er dårligere enn i landet sett under ett. Det er altså flere i Nordland enn i landet som rapporterer at de ikke ville kunne klare en uforutsett regning.¹⁵ Gjennomgående er det om lag 10 prosentpoeng færre i Nordland i alle aldersgrupper og blant begge kjønn som rapporterer at de ville klare å takle uforutsette utgifter.

5.6 FATTIGDOM I NORDLAND

Tilslutt i dette kapitlet skal vi se på omfanget av fattigdom i Nordland. Tradisjonelt har det vært slik – som vi også viste i levekårsundersøkelsen for 1994 – at de økonomiske problemene i befolkningen gjennomgående er mer vanlig i Nordland enn gjennomsnittet for landet, og den økonomiske beredskapen er gjennomgående

¹⁵ Nå opereres det i Statistisk Sentralbyrå's landsomfattende levekårsundersøkelse med en sum tilsvarende 3000 kroner, mens en i Levekårsundersøkelsen for Nordland benytter en sum tilsvarende 5000 kroner. Dette kan nok forklare noe av de forskjeller vi kan registrere. På den andre siden er forskjellene så store at forskjellene i kronebeløp langt fra kan forklare hele forskjellen. Det er derfor grunn til å anta at de forskjellene vi finner i høyeste grad er reelle.

dårligere. Tradisjonelt har det også slik at fattigdommen er mer utbredt i de nordligste delene av landet enn i andre deler av landet – for de siste 20 årene med unntak av Aust-Agder som ligger på linje med de tre nordligste fylkene.

Det pågår en kontinuerlig diskusjon om hvordan fattigdom rent teoretisk skal defineres og forstås, og det opereres med ulike operasjonelle definisjoner, ikke bare i vårt land men også internasjonalt (Hanssen 2001, West Pedersen 2001, Hvinden 2001, Lødemel og Halvorsen 2001).

Det vanligste målt på fattigdom er at de som lever i hushold med inntekt under halvparten av medianinntekten er å regne som fattige. Et annet mål er subjektiv opplevelse av fattigdom, målt ved økonomisk beredskap, som vi har behandlet ovenfor. Og en tredje vanlig benyttet definisjon når en skal måle omfanget av fattigdom er å betrakte de som mottar fattighjelp (sosialhjelp) som fattige. Nå vet en imidlertid at mange faktorer påvirker forbruket av sosialhjelp – som er den moderne utgaven av tidligere tiders fattighjelp. Vi vet for eksempel at det eksisterer betydelige barrierer i befolkningen mot å søke sosialhjelp slik at mange som nok ville kunne få sosialhjelp ikke søker sosialhjelp, men benytter andre kilder for å avhjelpe sine økonomiske problemer. På den andre siden er det slik at det ligger et såkalt subsidiaritetsprinsipp i sosialhjelpsinstusjonen, som betyr at alle andre kilder for hjelp skal være uttømt før sosialhjelp tilstås. Dette gjelder både andre offentlige støtteordninger, avtaler med finansieringsinstitusjoner (banker og lignende), og de ressurser og den støtte som familie kan bidra med. Det å søke og få sosialhjelp representerer således en offentlig anerkjennelse om at en har økonomiske problemer som en ikke får avhjulpet på annen måte, og betyr at en reelt sett er å betrakte som fattig. En slik status, eller tilstand kan være og er i de aller fleste tilfelle av midlertidig karakter, eller den kan være av mer langvarig - om enn kanskje ikke så ofte av permanent karakter. På den andre siden er det avgjort også slik kriteriene for tilståelse av sosialhjelp varierer til dels betydelig fra den ene kommune til den andre. Tildeling av sosialhjelp er jo en kommunal oppgave og et lokalpolitisk ansvar, og en lang rekke faktorer vil selvsagt påvirke den lokale fattighjelpspolitikken. Kommunenes økonomi er ofte løftet fram som en viktig og kritisk variabel i så måte, men systematiske studier gir få holdepunkter for at økonomien til kommunene spiller en så avgjørende rolle (Hanssen og Terum 1992). Viktigere er trolig de rent politiske, verdi- og holdningsmessige faktorer knyttet til fattighjelpen i tillegg til skilnader i den administrative behandlingen av sosialhjelpssøknader som den enkelte sosialarbeider står for. Men størst betydning spiller nok såkalte strukturelle, eller samfunnsmessige forhold som arbeidsmarkedssituasjonen, familiestruktur m.v.

Vi skal i det videre benytte sosialhjelp som indikator på omfanget av fattigdom i Nordland, og har spurt respondentene om de i løpet av år 2000 mottok økonomisk støtte fra sosialkontoret.

Tabell 5.10: Har du i løpet av 2000 mottatt hjelp fra sosialkontoret? Etter alder og kjønn. Prosent.

	16-24 år		25-39 år		40-66 år		67 år +	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Ja	4.9	9.4	2.6	3.3	0.8	1.6	1.9	2.1
Nei	95.1	90.6	97.4	96.7	99.2	98.4	98.1	97.9
Total	100	100	100	100	100	100	100	100
N=	41	32	462	329	621	698	105	145

Som vi ser av tabellen var det – som forventet – flest sosialhjelpsmottakere blant den yngste aldersgruppen, henholdsvis nærmere 10 prosent blant menn og 5 prosent blant kvinner. I aldersgruppen 25-39 år var andelene for menn og kvinner henholdsvis litt under og litt over 3 prosent. Disse andelene harmonerer forholdsvis godt med landsomfattende surveyundersøkelser, men ligger likevel i underkant av tilsvarende registeropplysninger. Grunnen til dette er at sosialhjelpsmottak blir underkommunisert i slike undersøkelser som dette, og at disse undersøkelser ofte ikke fanger opp grupper med store sosiale problemer gjennom at frafallet i disse gruppene er noe større enn det generelle frafallet i befolkningen.

Oppsummering

- Den økonomiske velferden er gjennomgående fortsatt lavere i Nordland enn i landet sett under ett.
- Kvinner har – slik det også gjelder for resten av landet – lavere personlig inntekt enn menn, men om vi ser på husholdets samlede inntekt er kjønnsforskjellene små.
- Inntekten er lavest i de yngste og de eldste aldersgruppene. Dette skyldes at mange unge er under utdanning og mange eldre har lave pensjoner. En større andel eldre i Nordland enn gjennomsnittlig for landet lever på minstepensjon.
- Det er bare beskjedne regionale forskjeller i Nordland når det gjelder inntektsforhold.

- Befolkningen i Nordland har oftere økonomiske problemer enn gjennomsnittet for landet. Den økonomiske beredskapen er gjennomgående dårligere og det er en større andel som mottar sosialhjelp. Disse trekkene er imidlertid ikke av ny dato, men er trekk vi har kunnet registrere i mange ti-år.
- Andelene som rapporterer om økonomiske problemer, dårlig økonomisk beredskap og fattigdom er høyest blant unge og blant personer i etableringsfasen, mens økonomiske problemer og fattigdom opptrer sjelden blant eldre.

Referanser

Hanssen, Jan-Inge og Lars Inge Terum (1992): *Samfunnsendring og sosialhjelpsvekst*. INAS-rapport 92:7. Oslo-Bodø:INAS.

Hanssen, Jan-Inge (1998/2001): *Teoretiske tilnærminger til studiet av sosialhjelpsbruk - Om fattigdommens drivkrefter*. NF-arbeidsnotat. Bodø: Nordlandsforskning.

Hvinden, Bjørn (2002): *Fattigdom og tiltak mot fattigdom i Norge*. Notat. NTNU/Sosialdepartementet.

Lødemel, Ivar og Knut Halvorsen (2002): *Ein betre politikk mot fattigdom i Norge*. Problemforståing, strategiar og tiltak. Notat. Høgskolen i Oslo/Sosialdepartementet.

Pedersen, Axel West (2002): *Om fattigdomsbegrepet og dets implikasjoner for praktisk politikk*. Notat. NOVA/Sosialdepartementet.

6. HELSE

Av Johans Tveit Sandvin

6.1 INNLEDNING

Helse kan på mange måter sies å være vår viktigste levekårsfaktor. Et visst nivå av helse er en forutsetning for å kunne nyte godt av andre levekårsfaktorer. Dårlig helse reduserer også muligheten for å opparbeide eller vedlikeholde gode levekår på andre områder. Det kan begrense deltakelsen i inntektsgivende arbeid, og dermed reduserer den økonomiske handlefriheten. Inntektsvariasjoner mellom ulike grupper i samfunnet kan ofte tilbakeføres til variasjoner i folks tilknytning til arbeidsmarkedet (Bliksvær et. al. 1998, Hanssen og Bliksvær 1999). Dårlig helse kan også redusere folks deltakelse i sosiale aktiviteter, og føre til sosial isolasjon. Men helsen vår er også påvirket av andre levekårsfaktorer, som inntekt, boligforhold, utdanning, sosial deltakelse osv. Studier som sammenligner levekårene mellom ulike land viser systematiske sammenhenger mellom helse og andre levekårsfaktorer, og helsetilstanden i vårt eget land har utviklet seg betydelig i positiv retning i pakt med den generelle levekårsutviklingen.

God helse er ikke enkelt å definere, fordi den har både objektive og subjektive komponenter. Hva som regnes som god helse vil variere mellom ulike grupper i samfunnet. Trolig vil eldre mennesker og mennesker som har opplevd mye sykdom stille mindre krav til hva de vil karakterisere som god helse, enn yngre mennesker og personer som alltid har vært friske. Også de offisielle helsedefinisjonene er gradvis utvidet i tråd med en slik oppfatning, fra tidligere definisjoner som var sterkt knyttet til objektivt registrerbare symptomer, (Hagen et.al. 1994), til definisjoner som omfatter både fysiske, psykiske og sosiale forhold, og som i tillegg innbefatter subjektiv velvære og subjektive oppfatninger om egen helse.

Undersøkelsen "Helse på Norsk" viser i tillegg at folk har et relativt pragmatisk og kontekstavhengig syn på helse¹⁶. Så lenge personer kan opprettholde det som for dem er viktige sosiale og samfunnsmessige roller, eller kan ta aktivt del i aktiviteter som de trives med, så vil de fleste være tilbøyelig til å betrakte sin helse som god, i

¹⁶ Tverrfaglig prosjekt, med støtte fra Norges forskningsråd, som gjennomføres av Benedicte Ingstad og Per Fugeli. Prosjektet ble presentert på Rehabiliteringskonferansen Sør i Kristiansand, 18. og 19. Juni 2001.

alle fall dersom de er litt opp i årene og ”må forvente at det skranter litt”. Det er når de ikke lenger kan jobbe, ikke lenger kan dra ut med båten, ikke lenger ta eneansvar for husstell og husholdning når barn og barnebarn er hjemme på besøk etc. at det får kritiske konsekvenser for deres syn på egen helse. At de roller som oppleves viktige for kvinner er mer knyttet til hjemmet, kan påvirke terskelen for hvordan helse vurderes mellom kjønn. At ulike jobber stiller ulike krav til helse, betyr at vurderingen av egen helse vil kunne påvirkes av utdanningsnivå og næringstilknytning. Det er viktig å ha dette relative og pragmatiske synet på helse i tankene når vi ser på variasjoner i opplevd helse.

Vi skal i dette kapitlet begynne med å se på hvordan befolkningen i Nordland opplever egen helse i dag. Dette vil bli sammenlignet både med den norske befolkning generelt, og med befolkningen i Nordland sin opplevelse av egen helse i 1994. Vi vil også se på variasjoner mellom ulike befolkningsgrupper, både etter alder og kjønn, og etter hvilken region de bor i. Deretter skal vi se litt mer konkret på variasjoner i *fysisk* helse og hvilke konsekvenser eventuelle begrensninger fysisk helse har for funksjonsevne og for sosial deltakelse. Vi skal også se på variasjoner i *psykisk* helse, før vi til slutt ser på variasjoner i kontakt med ulike deler av helsevesenet. Hvordan befolkningen vurderer helsetjenestetilbudet blir behandlet i eget kapittel, som behandler fornøydhet med kommunale tjenester generelt.

6.2 OPPLEVD HELSETILSTAND

Tabell 6.1 viser hvordan befolkningen i Nordland beskriver sin allmenne helsetilstand; totalt og etter kjønn og alder. Vi ser at 35.2 prosent av befolkningen i Nordland oppgir at helsen er ”meget bra”. Andelen er noe høyere blant kvinner enn blant menn. Vi ser også at andelen som oppgir å ha meget bra helse, naturlig nok synker med økende alder, fra 51,3 prosent blant de under 40 år, til 16,1 prosent blant de over 67 år. Bare 2.7 prosent av befolkningen i fylket oppgir å ha ”meget dårlig” helse. Her er forskjellen liten mellom kvinner og menn. Selv blant de over 67 år er det bare 6.3 prosent som oppgir å ha meget dårlig helse. Forskjellene etter alder blir tydeligere dersom en slår sammen de som oppgir å ha ”meget dårlig” og ”litt dårlig” helse – fra 6.8 prosent for de under 40 år, til 33.2 prosent for de over 67 år. Det viktigste her er kanskje likevel at hele 67 prosent av befolkningen over 67 år oppgir å ha bra eller middels bra helse.

Tabell 6.1 Befolkningen i Nordland sin beskrivelse av egen helsetilstand, totalt, etter kjønn, og i ulike aldersgrupper (prosent).

	Kjønn		Alder			
	Totalt	Mann	Kvinne	15-39 år	40-66 år	67 år+
Meget bra	35.2	34.4	36.0	51.3	31.6	16.1
Nokså bra	30.8	31.2	30.4	33.0	31.2	24.5
Middels	16.9	17.5	16.4	9.0	18.7	26.3
Litt dårlig	14.4	14.3	14.4	5.0	16.3	26.9
Meget dårlig	2.7	2.6	2.8	1.8	2.2	6.3
Sum:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Det er litt færre i Nordland enn i landet som helhet som oppgir å ha meget god helse (35.2 mot 36.7 prosent). Andelen som oppgir å ha meget dårlig helse er 1 prosent i landet som helhet, mot 2.7 prosent i Nordland. Når det gjelder mellomkategoriene er det brukt litt ulike svaralternativer i de to undersøkelsene, slik at forskjellene er litt vanskelig å tolke. Noe av forskjellene mellom Nordland og landet som helhet kan forklares med at andelen eldre (over 67 år) er høyere i Nordland enn i resten av landet, men selv blant personer over 67 år er andelen som oppgir å ha god helse noe lavere i Nordland enn i landet som helhet. En annen faktor kan være ulikheter i næringsstruktur. Statistisk sentralbyrås helseundersøkelse fra 1998 viser at fiskere er den yrkesgruppe, sammen med gårdbrukere, som har de største arbeidsrelaterte helseproblemene. Hver femte fisker eller gårdbruker svarer at de har vansker med å mestre jobben sin på grunn av varige helseproblemer, mot bare 5 prosent for yrkesaktive som helhet. Noe av forskjellen kan også skyldes måten spørreskjemaet er besvart på i de to undersøkelsene, men det kan altså synes som om folk i Nordland definerer sin helse som noe dårligere enn det som er tilfellet i resten av befolkningen.

Tabell 6.2 viser beskrivelsen av egen helse etter hvilken region svargiverne bor i. Som vi ser er det små variasjoner mellom regionene i fylket når det gjelder hvordan befolkningen beskriver sin helse. Vi ser at det er en noe høyere andel i Salten, enn i de andre regionene, som beskriver sin helse som "meget bra". Dersom en slår sammen "meget bra" og "nokså bra" så ser vi at Salten og Vesterålen skiller seg noe ut fra resten av regionene, hvor ca. 71 prosent beskriver sin helse som bra, mot ca. 66 prosent i de andre regionene.

Tabell 6.2 Befolkningen i Nordland sin beskrivelse av egen helsetilstand, fordelt på region (prosent).

	Y/S.Helgel.	I. Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Meget bra	35.6	36.0	42.6	35.5	32.5	36.7
Nokså bra	30.1	30.0	28.3	29.6	33.4	33.6
Middels	19.2	16.0	13.4	17.5	16.0	15.0
Litt dårlig	12.1	14.5	13.5	14.7	14.7	12.6
Meget dårlig	3.0	3.5	2.2	2.8	3.4	2.2
Sum:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Andelen som definerer sin helse som god er noe lavere i dag enn i 1994, noe som trolig først og fremst skyldes ulikheten i måten skjemaet er besvart på. Det interessante er imidlertid at variasjonen mellom regionene er mindre i dag enn i 1994. Det meste av utjevningen knytter seg til Ofoten, som i 1994 markerte seg ved systematisk å komme noe dårligere ut enn resten av fylket, men som i dag ikke lenger gjør det.

Som vi nevnte allerede i innledningen er det vanlig å finne variasjoner i helse etter inntekt. Rikdom beskytter i en viss grad mot dårlig helse, først og fremst ved at det samvarierer med en livsstil som forebygger uhelse. Tidligere gav det også lettere tilgang til god behandling ved sykdom, noe som fortsatt muligens kan spille en viss rolle.

Tabell 6.3 Befolkningen i Nordland sin beskrivelse av egen helsetilstand, etter personlig inntekt (i 1000 kr.) (prosent).

	<60	60-99	100-159	160-199	200-299	300-399	400-499	500-699	>700
Meget bra	31.6	13.0	19.8	30.3	42.0	49.0	49.5	59.6	46.2
Nokså bra	24.1	22.2	29.0	30.3	32.7	32.5	40.8	24.6	53.8
Middels	22.8	24.9	20.3	20.0	15.0	13.4	7.8	7.0	
Litt dårlig	16.5	32.6	24.6	15.9	9.6	5.1	1.9	7.0	
Meget dårlig	5.1	7.3	6.3	3.4	0.8			1.8	
Sum:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabell 6.3 viser befolkningens beskrivelse av egen helse, etter personlig inntekt. Vi ser at andelen som beskriver sin helse som god, stiger systematisk med økende inntekt. Unntaket er personer med inntekt under 60 tusen som beskriver sin helse som bedre enn de som tjener noe bedre. Dette skyldes at det i denne inntektskategorien er en overvekt av unge, bl.a. mange studenter. Inntektskategorien er lavere enn minstepensjon, slik at de fleste pensjonister vil ha en personlig inntekt mellom 60 og 160 tusen, hvor andelen som oppgir å ha god helse er betydelig lavere. Om vi sammenligner tallene i tabell 6.3 med tallene i tabell 6.1, så ser vi at andelen som beskriver sin helse som god eller middels god er lavere blant de med inntekt mellom 60 og 100 tusen, enn blant befolkningen over 67 år. Det styrker oppfatningen av at inntekt har en selvstendig (om enn indirekte) effekt på helse. Blant de med inntekt over 400.000 er det hele 89 prosent som beskriver sin helse som bra, og bare en person som oppgir å ha meget dårlig helse.

Vi har i spørreskjemaet også spurt om folk har sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter. Vi ser av tabell 3.4 at 38 prosent av befolkningen i Nordland oppgir å ha slik varig sykdom eller handikap. Dette er betydelig høyere enn i 1994, og må sees i lys av at undersøkelsen i 1994 ble foretatt ved telefonintervju. Personlige helsespørsmål er trolig blant de spørsmål som er følsomme for variasjon i måten å svare på, og som det er vanskelig å få nøyaktig informasjon om over telefon. Dagens tall, som er hentet gjennom spørreskjema, er trolig de mest nøyaktige.

Tabell 6.4 Andel av befolkningen i Nordland, hele landet, som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter (prosent).

	Nordland	Hele landet
Ja	38.4	36.0
Nei	61.6	64.0
Sum:	100.0	100.0

Vi ser at andelen som oppgir å ha varig sykdom eller handikap er noe høyere i Nordland enn i landet som helhet. Dette er i tråd med det vi fant når det gjelder beskrivelsen av egen helse. Også her kan forskjellen skyldes at den landsomfattende undersøkelsen er gjort ved hjelp av besøksintervju, som muligens gir en viss underrapportering av sykdom.

Igen er det de interne variasjonene som først og fremst er viktige, og som først og fremst kan sammenlignes undersøkelsene imellom. Tabell 6.5 viser andelen av befolkningen i Nordland som oppgir å ha varig sykdom, lidelse eller handikap,

etter kjønn og alder. Vi ser at forskjellen mellom kvinner og menn er liten, selv om kvinner, i likhet med i 1994, oppgir å ha varig sykdom eller handikap i noe større grad enn menn. Det samme er tilfelle i enda noe større grad når en ser på landet som helhet. Vi ser også at andelen som oppgir å ha varig sykdom eller handikap, som forventet øker med alderen. Vi kommenterte i 1994 at forskjellen etter alder kanskje var mindre enn en kunne forvente. De er ikke mye større i dag, verken i Nordland eller i landet som helhet, og kan tyde på at kriteriene for hva som regnes som varig sykdom eller handikap er strengere i den eldre befolkningen, enn i den yngre.

Tabell 6.5 Andel av befolkningen i Nordland, som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter etter kjønn, og i ulike aldersgrupper (prosent).

	Kjønn		Alder		
	Mann	Kvinne	15-39 år	40-66 år	67 år+
Ja	37.5	39.0	24.8	41.3	56.2
Nei	62.5	61.0	75.2	58.7	43.8
Sum:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabell 6.6 Andel av befolkningen i de ulike regionene i Nordland som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter (prosent).

	Y/S.Helgel.	I.Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ja	35.8	39.8	33.9	39.2	39.3	35.2
Nei	64.2	60.2	66.1	60.8	60.7	64.8
Sum:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabell 6.6 viser andel av befolkningen i Nordland som oppgir å ha varig sykdom, lidelse eller handikap, etter hvilken region svargiveren bor i. Som tilfellet var med beskrivelsen av egen helse, så er variasjonen mellom regionene relativt små. Igjen deler regionene seg i to relativt like grupper, hvor befolkningen i Indre Helgeland, Ofoten og Lofoten oppgir å ha varig sykdom eller handikap i noe høyre grad, enn i Salten, Vesterålen, og i dette tilfellet også Ytre-/Sørlige Helgeland. Men forskjellen er ikke større enn 4-5 prosent. I 1994 var forskjellen mellom Ofoten, som hadde den høyeste andelen av befolkningen som oppgav å ha varig sykdom eller handikap, og Ytre Helgeland som hadde den laveste andelen, hele 10 prosent.

Utjevningen består også her av at situasjonen i Ofoten er ”normalisert” i forhold til resten av fylket.

Tabell 6.7 Andel av befolkningen i Nordland som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter, etter personlig inntekt (i 1000 kr.) (prosent).

	<60	60-99	100-159	160-199	200-299	300-399	>400
Ja	44.6	63.7	52.1	45.4	31.6	25.2	22.4
Nei	55.4	36.3	47.9	54.6	68.4	74.8	80.6
Sum:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

I tabell 6.7 ser vi andelen som oppgir å ha varig sykdom eller handikap, etter personlig inntekt. Vi ser at variasjonen følger nøyaktig samme mønster som for den generelle beskrivelsen av egen helse. Andelen som oppgir å ha varig sykdom, lidelse eller handikap synker systematisk med økende inntekt, med unntak for de to laveste inntektsgruppene. Som vi kommenterte i forhold til tabell 6.3, så skyldes avviket i den laveste inntektsgruppen at denne domineres av mange unge, ofte studenter, som har deltidsarbeid. Men fra den nest laveste til den høyeste inntektsgruppen synker andelen som oppgir å ha varig sykdom eller handikap, fra 63.7 til 22.4 prosent.

Vi skal nå se litt mer konkret på hvilke funksjonsbegrensninger personer har som følge av helseproblemer eller funksjonshemming. Tabell 6.8 viser andel av kvinner og menn i Nordland, i dag og i 1994, som på grunn av helseproblem eller funksjonshemming opplever begrensninger i ulike fysiske eller sosiale aktiviteter. Dette gjelder altså bare de som svarte ”ja” på spørsmålet som er rapportert i tabell 6.4.

Tabell 6.8 Andel av kvinner og menn i Nordland og landet som helhet, som på grunn av helseproblemer eller funksjonshemming opplever begrensninger i ulike fysiske og sosiale aktiviteter (prosent).

	2001		1998		1994	
	Nordland	Hele landet	Nordland	Hele landet	Nordland	Hele landet
Bevege deg inne i boligen	16.1	..	14.5	10.5		
Bevege deg ut av boligen	18.8	7.7	23.3	12.5		
Delta i forenings -aktivitet	31.5	..	25.0	14.8		
Delta i fritidsaktiviteter	61.5	20.2	44.2	29.2		

Vi ser at bevegelse i og ut av bolig representerer et problem for henholdsvis 16 og 19 prosent av de som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter. Noen flere opplever begrensninger i forhold til å delta i foreningsaktivitet (vel 31 prosent), mens mer enn 61 prosent opplever begrensninger i forhold til fritidsaktiviteter. Vi ser at den relative forskjellen mellom andelen som oppgir å ha bevegelsesproblemer og de som opplever begrensninger i forhold til sosial deltakelse, er betydelig større i dag enn den var i 1994. Andelen som oppgir å ha bevegelsesproblemer er den samme eller litt lavere i dag enn den var i 1994, mens andelen som opplever begrensninger i forhold til sosial deltakelse, og særlig fritidsaktiviteter, er betydelig større i dag enn i 1994, og betydelig større enn for landet som helhet. Også i 1994 var andelen som opplevde begrensninger i aktivitet på grunn av sykdom eller handikap større i Nordland enn i landet som helhet, men disse forskjellene har økt. Det kan være mange årsaker som sammen forklarer disse forskjellene. En er at avstand og tilgjengelighet gjør at sykdom eller funksjonshemming får større konsekvenser for aktivitetsmønsteret i Nordland enn i resten av landet. En tilleggsforklaring kan være forskjeller i aktivitetsmønsteret, hvor flere i Nordland har fritidsinteresser som er vanskeligere å delta i om man er syk eller funksjonshemmet, som for eksempel aktiviteter knyttet til hav og fjell, som turer, jakt og fiske. Det kan også skyldes, som vi var inne på i rapporteringen fra levekårsundersøkelsen i 1994, at det i Nordland er flere som har mer alvorlige helseproblemer. Den nasjonale levekårsundersøkelsen for 1998, som la spesiell vekt på helse, kan tyde på det. Selv om andelen som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig natur bare er vel ett prosentpoeng høyere i Nordland enn i resten av landet, så er for eksempel andelen som oppgir å ha smerter i kroppen nesten 10 prosent høyere i Nordland enn i landet som helhet.

En måte å komme nærmere et svar på hva som skaper disse forskjellene, er å se på hva som karakteriserer de grupper hvor forskjellene er størst. Tabell 6.9 viser andelen av befolkningen i Nordland som på grunn av varig sykdom eller handikap opplever begrensninger i aktivitet, etter kjønn og alder. Dette er en tabell vi ikke hadde med i 1994, fordi utvalgets størrelse ikke tillot det. Derimot kan vi sammenligne med landet som helhet, for de to spørsmålene som er med i begge undersøkelsene. Vi minner igjen om at det bare er de som oppgav å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter, som har svart på spørsmålet om begrensninger i fysiske og sosiale aktiviteter.

Tabell 6.9 Andel av befolkningen i Nordland som på grunn av helseproblemer eller funksjonshemming opplever begrensninger i ulike fysiske og sosiale aktiviteter, etter kjønn og alder (prosent).

	Kjønn		Alder			
	Mann	Kvinne	15-24	25-39	40-66	67 år +
Bevege deg inne i boligen	11.8	19.8	13.0	7.3	16.1	39.0
Bevege deg ut av boligen	13.4	23.8	13.6	8.6	10.2	47.1
Delta i foreningsaktivitet	23.1	38.7	13.6	23.8	27.9	51.1
Delta i fritidsaktiviteter	56.9	65.4	47.8	53.8	71.0	61.6

Vi ser at det er markerte forskjeller mellom kvinner og menn. Bland de som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter er det betydelig flere kvinner enn menn som opplever begrensninger i fysisk og sosial aktivitet. Dette kan skyldes systematiske forskjeller i kvinners og menns helse, i den forstand at kvinners helseproblemer, i større grad enn menns, innebærer funksjonsnedsettelse. Men det kan også skyldes ulikheter i aktivitetsmønster og krav til mobilitet. Kvinner har et større praktisk ansvar i hjemmet, og opplever derfor bevegelsesproblemene som viktigere. Kvinner deltar også mer i foreningsliv enn menn, og dersom de har en funksjonsnedsettelse vil de derfor oftere enn menn oppleve begrensninger i forhold til foreningsaktivitet.

Når det gjelder alder, så ser vi at det er et markert skille mellom de under og de over 67 år. Unntaket er fritidsaktiviteter, hvor forskjellene mellom aldersgruppene er små, og hvor begrensningene oppleves størst blant de mellom 40 og 66 år. Effekten av alder er i det hele tatt mindre når det gjelder sosial deltakelse, enn når det gjelder bevegelse i og ut av egen bolig. Det er relativt sett flere i de yngre aldersgruppene som oppgir at deres sykdom eller handikap setter grenser for sosial deltakelse, og særlig i forhold til fritidsaktiviteter. Det er her vi finner årsaken til den store forskjellen i forhold til i 1994, og i forhold til landet som helhet, som vi så i tabell 6.8. Ikke mindre enn halvparten av personer under 40 år, som har en funksjonsnedsettelse av varig karakter, opplever begrensninger i forhold til å delta i fritidsaktiviteter.

Dette er for det første et alvorlig signal til politikken, hvor deltakelse og likestilling i forhold til ulike aktiviteter for personer med helseproblem og funksjonshemming er sentrale mål. Tallene tyder på at tilgjengelighet til foreningsaktivitet og fritidstilbud er dårlig, og klart dårligere enn i landet for øvrig. At begrensningene i forhold til deltakelse har økt fra 1994 kan også tyde på at det like mye handler om

sosiale barrierer, som om fysisk tilgjengelighet, og at de helse- eller funksjonsproblemer som ligger bak begrensningene i forhold til deltakelse, i større grad enn tidligere er av psykisk eller sosial karakter. Dette støttes også av rapporter om at psykiske vansker i økende grad er årsak til langtidssykemelding og uførepensjonering, og de tall vi har sett her kan tyde på at det er vanskeligere å leve med disse problemene i Nordland enn i andre deler av landet.

Tabell 6.10 Andel av befolkningen i Nordland, som på grunn av helseproblemer eller funksjons hemming opplever begrensninger i ulike fysiske og sosiale aktiviteter, etter personlig inntekt (i 1000 kr) (prosent).

	< 60	60-99	100-159	160-199	200-299	300-399	400-499	500-699	700-899
Bevege deg inne i boligen	9.1	36.6	22.3	10.1	6.4	2.6	5.6		
Bevege deg ut av boligen	17.4	46.3	23.3	12.5	6.8	5.3	11.1	9.1	
Delta i forenings- aktivitet	39.1	57.9	44.2	37.3	22.1	13.5	5.6	18.2	25.0
Delta i fritids- aktiviteter	73.3	84.8	74.1	68.2	56.3	44.2	36.8	45.5	25.0

Tabell 6.10 viser andelen av befolkningen i Nordland, som på grunn av helseproblemer eller funksjonshemming opplever begrensninger i aktivitet og deltakelse, etter personlig inntekt. Vi finner her et annet uttrykk for samme mønster som over. Med unntak av den laveste inntektsgruppen, som inneholder mange unge, så ser vi at begrensningene, både i forhold til bevegelse og i forhold til sosial deltakelse, synker systematisk med økende inntekt. Men på samme måte som med alder, så ser vi at sammenhengen er svakest når det gjelder fritidsaktiviteter. Det kan bety at de begrensninger som helseproblemer og funksjonshemming skaper i forhold til deltakelse i fritidsaktiviteter er mindre avhengig av inntekt, enn begrensningene i forhold til for eksempel foreningsvirksomhet. Men det kan også her skyldes systematiske forskjeller i aktivitetsmønster, og at fritidsaktiviteter som er mer vanlig blant personer med høy inntekt, stiller strengere krav til helse og mobilitet.

I tabell 6.11 ser vi hvordan de samme aktivitetsbegrensningene som følge av helseproblemer eller funksjonshemming, fordeler seg mellom regionene i fylket. Variasjonen er her noe større enn vi har sett for de andre helsevariablene. Det er noe overraskende, sett i forhold til 1994-undersøkelsen, at det er i Ofoten at begrensningene i forhold til bevegelse i og ut av boligen, er lavest. Ofoten ligger heller ikke over andre regioner når det gjelder begrensninger i forhold til sosial deltakelse.

Tabell 6.11 Andel av befolkningen i ulike regioner i Nordland, som på grunn av helseproblemer eller funksjonshemming opplever begrensninger i ulike fysiske og sosiale aktiviteter, (prosent)

	Y/S.Helgel.	I.Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Bevege deg inne i boligen	15.7	17.8	18.7	11.5	18.9	13.0
Bevege deg ut av boligen	22.2	18.6	20.9	15.9	19.4	18.0
Delta i foreningsaktivitet	38.6	35.7	31.3	33.8	27.4	32.1
Delta i fritidsaktiviteter	65.4	62.3	63.3	67.1	67.9	59.6

Både når det gjelder å bevege seg ut av bolig, og når det gjelder deltakelse i foreningsaktivitet, så er det i Ytre- og Søndre Helgeland at helseproblemer eller funksjonshemming har størst konsekvenser for aktivitet og deltakelse. Den rimeligste forklaringen på det – i tråd med tidligere antydninger – er at det skyldes geografi og fysiske forhold. Store avstander, mange øyer og ikke alt for gode eller tilgjengelige kollektive transportordninger, kan være med å bidra til at helseproblemer eller funksjonshemming får større konsekvenser for aktivitet og deltakelse. For eksempel er begrensningene i foreningsaktiviteten minst i Lofoten (11 prosent lavere enn Ytre-/Sør Helgeland), hvor fremkommeligheten kanskje er best i Nordland. Når det gjelder begrensninger i forhold til fritidsaktiviteter så er det i Vesterålen at problemene oppleves minst. Dette henger kanskje sammen med at Vesterålen har et stort og variert kulturliv, og at alternativene til turaktivitet, jakt og fiske er flere her enn i andre deler av fylket.

I levekårsrapporten fra 1994 så vi også spesifikt på ulike uttrykk for førlighet eller funksjonsevne, som det å kunne gå i trapper uten besvær, gå raskt i 5 minutter, lese vanlig tekst, evt. med briller osv. Disse spørsmålene er også stilt i undersøkelsen i 2001, og vil bli behandlet inngående i en egen rapport om funksjonshemmedes levekår. I forhold til befolkningens generelle helse gir ikke disse spørsmålene noe vesentlig tilleggsinformasjon ut over de spørsmål vi har benyttet over. Sammenlignet med 1994, kan det se ut som om den fysiske førligheten eller funksjonsevnen er noe forbedret, noe som er i tråd med det vi finner for bevegelseevnen i tabell 6.5.

6.3 PSYKISK HELSE

Vi har over antydnet at psykiske eller sosiale vansker har økt i omfang, og at dette er noe av grunnen til at mange av de som oppgir å ha sykdom, lidelse eller funksjonshemming av varig karakter opplever betydelige begrensninger i forhold til sosial deltakelse. Vi har både i 1994 og i 2001 spurt om folk i perioden før undersøkelsen har følt seg deprimert eller nedfor. Spørsmålet i 2001 er stilt på en litt annen måte enn i 1994, samtidig som svaralternativene er endret, slik at de derfor er vanskelig å sammenligne. Det er 6 prosent av befolkningen i Nordland som oppgir at de i løpet av de siste 6 månedene *ofte* har følt seg "deprimert og nedfor", slik at de ikke "orket noen ting". Vel 38 prosent oppgir at de *av og til* har følt det slik.

Tabell 6.12 viser andel av befolkningen i Nordland, som i løpet av de siste 6 mnd. har følt seg deprimert eller nedfor, etter hvor vidt de oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter. Vi ser at de som oppgir å ha varig sykdom, lidelse eller handikap i langt høyere grad har følt seg deprimert eller nedfor enn de som ikke oppgir å ha varig sykdom, lidelse eller handikap. Forskjellen er særlig stor blant de som sier at de *ofte* har følt seg deprimert eller nedfor siste 6 mnd, hvor andelen er mer enn tre ganger større blant de som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter, enn blant de som ikke har det.

Tabell 6.12 Andelen av befolkningen i Nordland som i løpet av de siste 6 mnd. har følt seg deprimert og nedfor, etter om de har sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter (prosent).

	Har du sykdom eller handikap av mer varig karakter?	
Har du i løpet av siste 6 måneder følt deg deprimert og nedfor?	Ja	Nei
Ofte	10.7	3.1
Av og til	47.8	34.3
Aldri	41.5	62.6
Totalt:	100.0	100.0

Tabell 6.13 Andelen av befolkningen i Nordland som i løpet av de siste 6 mnd. har følt seg deprimert og nedfor, slik at de ikke orker noen ting, etter kjønn og alder (prosent).

	Kjønn		Alder			
	Mann	Kvinne	15-24	25-39	40-66	67 år +
Har du i løpet av de siste 6 måneder følt deg deprimert og nedfor?						
Ofte	3.6	8.3	3.2	5.6	6.6	6.0
Av og til	33.0	46.0	38.9	41.0	36.9	42.2
Aldri	63.4	45.7	58.0	53.4	56.5	51.8
Totalt:	100.0	100.0	100.1	100.0	100.0	100.0

Tabell 6.13 viser andelen av befolkningen i Nordland som i løpet av de siste 6 mnd. har følt seg deprimert eller nedfor, etter kjønn og alder. Vi ser at andelen som har følt seg deprimert eller ulykkelig er betydelig høyere blant kvinner enn blant menn, mens variasjonene etter alder er små. Det er kvinner i den eldste aldersgruppen som i størst grad har følt seg deprimert og nedfor siste halvår. Andelen er høyere blant kvinner enn blant menn i alle aldersgruppene, med unntak av de i den yngste aldersgruppen som *ofte* har følt seg deprimert eller nedfor, hvor andelen er noe større blant menn. Dette var ett av de gjennomgående trekk vi fant i levekårsundersøkelsen som ble gjennomført i 1994, hvor unge menn på flere områder pekte seg ut som en sårbar gruppe. Vi fant det samme mønsteret når det gjaldt problemer med ensomhet og sosial kontakt. Vi skal vende tilbake til dette spørsmålet i kapittel 8, om sosial kontakt.

Vi har også spurt befolkningen i Nordland om de i løpet av siste 6 måneder har vært plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet. Heller ikke her er spørsmålstillingen og svaralternativene slik at vi kan sammenligne med 1994-undersøkelsen. Totalt er det 5 prosent av befolkningen i Nordland som sier at de *ofte* har vært plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet de siste 6 månedene, mens 34 prosent oppgir at de av og til har hatt slike plager.

Tabell 6.14 Andelen av befolkningen i Nordland som i løpet av de siste 6 mnd. har vært plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet, etter om de har sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter (prosent).

Har du i løpet av siste 6 måneder vært plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet?	Har du sykdom eller handikap av mer varig karakter?	
	Ja	Nei
Ofte	10.3	1.8
Av og til	38.2	32.1
Aldri	49.6	64.9
Totalt:	98.1	98.8

Tabell 6.14 viser andelen av befolkningen i Nordland som i løpet av de siste 6 mnd. har vært plaget av nervøsitet, angst eller rastløshet, etter hvor vidt de oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter. Vi ser at mønsteret er svært likt det vi så i tabell 6.12, både med hensyn til omfanget av plager, og når det gjelder variasjonen etter hvor vidt svargiveren oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av mer varig karakter. Vi vet ikke hvor mange av de som oppgir å ha sykdom, lidelse eller handikap av varig karakter, som først og fremst har psykiske plager. Trolig er det noen av de som oppgir at de *ofte* har vært plaget av nervøsitet eller angst, eller følt seg deprimert eller nedfor, som først og fremst har psykiske plager, men resultatet må også tolkes dit hen at varige helseplager eller funksjonshemming øker risikoen for å få psykiske plager.

6.4 KONTAKT MED HELSEVESENET

Vi skal nå se på hvilken kontakt befolkningen har med ulike deler av helsevesenet, og om befolkningen i Nordland har mer eller mindre kontakt med helsevesenet en resten av befolkningen. Vi skal også se om kontakten med helsevesenet har endret seg siden 1994. Vi er her bare opptatt av omfanget av kontakt, mens spørsmålet om hvor fornøyd folk er med helsevesenet vil bli behandlet i et eget kapittel om tilfredshet med kommunale tjenester.

Tabell 6.15 viser andelen av befolkningen i Nordland, både i 1994 og i 2001, og i landet som helhet, som i løpet av siste 30 dager før skjemaet ble besvart hadde hatt kontakt med lege. Vi ser at 16 prosent av befolkningen i Nordland hadde hatt telefonkonsultasjon med lege siste 30 dager. Dette er en økning med 3 prosent i forhold til 1994. I landet som helhet var det hele 28 prosent som hadde hatt telefonkonsultasjon med lege.

Tabell 6.15 Andel av befolkningen i Nordland og i landet som helhet, som har hatt følgende kontakt med helsevesenet (prosent).

	2001		1998		1994	
	Nordland		Hele landet		Nordland	
	Ja	Nei	Ja	Nei	Ja	Nei
Telefonkonsultasjon med lege	15.9	84.1	28.0	72.0	12.9	87.1
Hatt besøk av eller vært hos spesialist	11.4	88.6	19.1	80.9	8.6	91.4
Hatt besøk av eller vært hos annen lege	21.5	78.5	17.0	83.0

Vi ser videre at vel 21,5 prosent hadde hatt direkte kontakt med lege, enten ved besøk av eller besøk hos lege. Dette er en økning på vel 4,5 prosent i forhold til 1994. Her finnes det ikke sammenlignbare tall for landet som helhet. 11,4 prosent av befolkningen i Nordland hadde hatt kontakt med spesialist i løpet av siste 30 dager før undersøkelsen ble gjennomført, mot bare 8.6 prosent i 1994. Dette kan skyldes at tendensen i kommunehelsetjenesten til å henvise til spesialist har økt, men det er trolig også et uttrykk for at tilgangen på spesialister har økt i perioden, særlig i Nordland. Men til tross for denne økningen, ligger Nordland betydelig bak landet som helhet, hvor vel 19 prosent i 1998 hadde hatt kontakt med spesialist siste 6 mnd. før undersøkelsen ble gjennomført.

Tabell 6.16 viser kontakt med helsetjenesten, både de kontakter som er behandlet i tabell 6.15, og en rekke andre deler av helsetjenesten, etter kjønn og etter ulike aldersgrupper. Vi ser at det systematisk er flere kvinner enn menn som har kontakt med helsevesenet, selv om graden av variasjon mellom kjønnene varierer. Forskjellen er størst når det gjelder kontakt med allmennlege, både når det gjelder telefonkontakt og direkte kontakt, og til en viss grad også når det gjelder annet tradisjonelt helsepersonell, mens det for eksempel ikke er noen forskjell når det gjelder spesialist. Kjønnforskjellene skyldes nok først og fremst at kvinner i større grad enn menn har kontakt med helsevesenet på grunn av barna, og at denne kontakten først og fremst gjelder den allmenne helsetjenesten.

Tabell 6.16 Andel av befolkningen i Nordland som har hatt følgende kontakt med helsevesenet en eller flere ganger, etter kjønn og i ulike aldersgrupper (prosent).

	Kjønn		Alder		
	Mann	Kvinne	15-39	40-66	67 år+
Telefonkonsultasjon med lege	13.1	18.6	13.6	16.5	18.3
Konsultasjon med spesialist	11.3	11.5	8.2	11.7	16.5
Hatt besøk av eller vært hos sykepleier	3.7	4.2	3.0	3.1	7.9
Hatt besøk av eller vært hos annen lege	18.0	25.1	18.8	21.3	27.4
Vært hos psykolog eller psykiater	1.0	1.8	1.5	1.5	1.1
Vært hos fysioterapeut	6.9	9.6	6.0	9.6	9.1
Vært hos tannlege	14.9	15.5	12.3	16.8	14.8
Vært hos annet helsepersonell	3.3	4.9	2.8	4.6	5.4
Vært hos kiropraktor	2.7	3.2	2.5	3.0	3.3
Vært hos homøopat	1.0	1.1	1.0	0.9	1.5
Vært til annen alternativ behandling	3.3	5.5	4.5	4.1	5.2

Når det gjelder alder, så ser vi at kontakten med helsevesenet øker med stigende alder, men kanskje ikke i den grad som de fleste ville forvente. Det er særlig kontakten med lege, inklusiv spesialist, som øker med alderen, mens kontakten med annet helsepersonell ikke øker nevneverdig. Vi har ikke tatt med sammenlignbare tall fra undersøkelsen i 1994, men det er en interessant forskjell når det gjelder telefonkonsultasjon med lege. Den var i 1994 lavest i den eldste aldersgruppen, mens den i 2001 var høyest blant de eldste. Noe skyldes nok at flere eldre har fått telefon, men kanskje like mye at de bruker telefonen mer.

Som vi så i tabell 6.15 så har det skjedd en generell økning i kontakten med helsevesenet fra 1994 til 2001. Det er ikke alle kategoriene av helsepersonell som er tatt med i begge undersøkelsene, men for dem vi har sammenlignbare tall så har det vært en økning. Vi har kommentert økningen i kontakten med allmennlege og spesialist. Vi finner den samme økningen når det gjelder kontakten med psykolog/psykiater. I 2001 var det 1,4 prosent av befolkningen som hadde slik kontakt, mot bare 0,7 prosent i 1994. Det kanskje mest interessante er at kontakten med kiropraktor og homøopat begge er tredoblet siden 1994, både for kvinner og for menn. Når vi ser at kontakten med annen alternativ behandling også er

betydelig så indikerer dette også en viss dreining i folks bruk av helsepersonell. Økningen i kontakten er stor, både med det tradisjonelle og det alternative helsetilbudet, noe som tyder på en vekst både i tilbudet og i etterspørselen, men økningen er aller størst når det gjelder det alternative tilbudet.

Tabell 6.17 viser kontakt med helsetjenesten, totalt, og etter hvilken region de er bosatt i. Vi ser at det er relativt store forskjeller når det gjelder andelen av befolkningen som har hatt telefonkontakt med lege, fra 11,6 prosent i Salten til 19,3 prosent i Ytre- og Søndre Helgeland. Forskjellen mellom disse to regionene kompenseres heller ikke gjennom direkte kontakt med lege som også er noe høyere på Helgeland. Det er riktig nok en noe større andel i Salten enn i de andre regionene som har hatt kontakt med spesialist, noe som nok henger samme med at tilbudet der er størst. Vi ser videre at det er en særlig høy andel i Ofoten som har vært hos eller hatt besøk av lege (27 prosent, mot bare vel 17 prosent i naboregionen Vesterålen). Det samme var tilfellet i 1994 (23,2, mot 14,4). Kontakten med tannlege er størst i Lofoten. Det kan også være verd å nevne at det er Vesterålen som står for mye av veksten når det gjelder kontakt med homøopat, mens kontakten med annen alternativ behandling er mer jevnt fordelt. I 1994 var det ingen i Vesterålen som oppgav at de hadde hatt kontakt med homøopat.

Tabell 6.17 Andel av befolkningen i Nordland som har hatt følgende kontakt med helsevesenet, etter region (prosent).

	Y/S.Helgel	I.Helgel	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen	Totalt
Telefonkonsultasjon med lege	19.3	15.7	11.6	13.3	17.4	15.6	15.9
Konsultasjon med spesialist	9.8	11.0	12.5	10.3	10.8	11.1	11.4
Hatt besøk av/vært hos sykepleier	3.7	4.3	2.8	4.5	3.0	5.7	3.8
Hatt besøk av/vært hos annen lege	21.5	22.1	19.9	27.1	18.0	17.3	21.5
Vært hos psykolog eller psykiater	1.2	0.8	1.8	0.3	2.1	1.9	1.4
Vært hos fysioterapeut	7.1	10.1	5.7	8.8	8.1	7.8	7.7
Vært hos tannlege	15.4	13.7	11.9	17.1	14.1	14.6	13.9
Vært hos annet helsepersonell	4.4	3.5	3.9	4.0	3.3	4.5	3.9
Vært hos kiropraktor	2.0	3.2	3.6	2.8	1.5	3.8	3.0
Vært hos homøopat	0.2	1.1	0.9	1.0	0.6	2.4	1.0
Vært til annen alternativ behandl.	3.9	4.5	4.5	5.0	3.9	4.2	4.4

I tabell 6.18 ser vi på hvor tilfredse befolkningen i Nordland er med tilbudet fra helsetjenesten, både totalt og etter kjønn og alder. Det kanskje mest interessante i

denne tabellen er den høye andel av menn – og kanskje særlig eldre menn – som oppgir at de ikke vet. Dette tyder på at det er kvinnene som i størst grad forvalter familiens kontakt med helsetjenesten, ikke bare på vegne av barna men også på vegne av mann eller samboer. Ut over dette er variasjonene relativt små.

Tabell 6.18 Befolkningen i Nordland med helseproblemer sin tilfredshet med tilbudet fra helsetjenesten, totalt, etter kjønn, og i ulike aldersgrupper (prosent).

	Totalt	Kjønn		Alder		
		Mann	Kvinne	15-39	40-66	67 år+
Meget tilfreds	24.5	23.0	25.8	23.3	25.2	22.1
Nokså tilfreds	42.0	41.0	43.0	41.3	42.1	44.3
Lite tilfreds	16.0	14.7	17.1	16.7	17.7	11.4
Ikke tilfreds	5.8	5.9	5.6	8.7	4.7	5.4
Vet ikke	11.8	15.3	8.4	10.0	10.4	16.8
Sum:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Vi ser av tabell 6.19 at variasjonene er noe større mellom regionene i fylket. Tilfredsheten er størst i Salten, hvor hele 73 prosent sier at de er meget tilfreds eller nokså tilfreds med tilbudet fra helsetjenesten. Deretter følger Indre Helgeland, Ofoten og Lofoten hvor knapt 70 prosent sier de er tilfreds med tilbudet. Minst tilfreds er befolkningen i Ytre og Søndre Helgeland (59,5 prosent tilfredse) og i Vesterålen (62,2 prosent tilfredse). I Vesterålen er det hele 10 prosent av de som har svart som har valgt det mest kritiske svaralternativet ("ikke tilfreds"), mot bare vel 3 prosent på Helgeland.

Tabell 6.19 Befolkningen i Nordland med helseproblemer sin opplevelse av tilbudet fra helsetjenesten, etter region (prosent).

	Y/S.Helgel.	I.Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Meget tilfreds	19.1	25.6	33.3	26.1	28.4	17.0
Nokså tilfreds	40.4	43.6	39.7	43.5	40.5	45.5
Lite tilfreds	23.6	15.8	11.1	14.1	12.2	17.0
Ikke tilfreds	3.4	3.0	6.3	4.3	8.1	10.2
Vet ikke	13.5	12.0	9.5	12.0	10.8	10.2
Sum:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

6.4.1 Oppsummering

Helse er både en levekårsfaktor i seg selv, og en viktig forutsetning for opparbeiding og vedlikehold av gode levekår på andre områder. Men helse har både objektive og subjektive komponenter, og er derfor ikke uten videre lett og sammenlignbare mellom grupper i befolkningen. Bl.a. tar gjerne eldre mennesker alderen i betraktning når de vurderer sin helse. Selv om yngre mennesker har betydelig bedre helse enn eldre, så er ikke forskjellene like store når det gjelder beskrivelsene av egen helse.

Levekårsundersøkelsen inneholder en del spørsmål om befolkningens helse. De fleste spørsmålene var også med i undersøkelsen i 1994, og muliggjør en viss sammenligning. Blant de viktigste funnene er at:

- 35 prosent av befolkningen i Nordland oppgir å ha meget god helse, mot 37 prosent i befolkningen som helhet.
- 67 prosent av befolkningen over 67 år oppgir å ha middels eller bra helse
- Helse er positivt korrelert med inntekt; jo høyere inntekt jo bedre helse.
- Små forskjeller mellom regionene i Nordland, men noen flere i Salten og Vesterålen enn i resten av fylket oppgir å ha god helse.
- Små forskjeller mellom Nordland og resten av landet når det gjelder andel med varig sykdom eller handikap.
- Små kjønnsforskjeller i andel som oppgir å ha varig sykdom eller handikap, men kvinner opplever betydelig større begrensninger i forhold til fysiske og sosiale aktiviteter på grunn av sykdom eller handikap, enn menn.
- Inntekt påvirker også hvilke begrensninger som knytter seg til sykdom eller handikap. Jo høyere inntekt, jo mindre oppleves begrensningene i fysisk og sosial aktivitet som følge av sykdom eller handikap.
- 11 prosent av befolkningen i Nordland oppgir at de ofte har følt seg deprimert eller nedfor i løpet av de siste 6 mnd. før undersøkelsen ble gjennomført
- Andelen som ofte har følt seg deprimert eller nedfor er dobbelt så stor blant kvinner som blant menn
- Andel som ofte har angst eller føler seg deprimert er tre ganger større blant de med sykdom eller handikap, som blant resten av befolkningen i Nordland
- Andelen som har hatt kontakt med lege er større enn i 1994, men fortsatt betydelig lavere enn i landet som helhet
- Andelen som oppgir å ha benyttet seg av kiropraktor og alternativ medisin er betydelig større i dag enn i 1994.

Litteratur

Bliksvær, Trond, Ole-Martin Elvehøy og Jan-Inge Hanssen (1998): *Funksjonshemming, forsørgelse og inntektsnivå*. NF-rapport nr. 1/98. Nordlandsforskning, Bodø.

Hagen, Kåre et.al. (1994): *Oslo: Den delte byen?* FAFO Rapport 161. Oslo.

Hanssen, Jan-Inge og Trond Bliksvær (1999): *Income Differences between Disabled and Non-Disabled; Age-, Cohort- or Period Effects?* Scandinavian Journal of Disability Research. Vol. 1, Nr. 2.

7. NORDLENDINGENES SOSIALE NETTVERK

Av Ingrid Fylling

7.1 INNLEDNING

I dette kapitlet skal vi studere hvor løse eller tette nordlendingene sine sosiale nettverk er. Vi skal si noe om både hvor stor grad av sosial kontakt vi har med familie og venner, og hvilken betydning folk selv tillegger det å inngå i slike nettverk.

Nordland fylke må kunne betegnes som i overveiende grad et ruralt samfunn, med mange små kommuner og ingen storbyer. Ottar Brox (1972) har, i likhet med mange andre samfunnsforskere de siste 30 årene, vært opptatt nettopp av sosiale nettverk og sosiale relasjoner i urbane bysamfunn sammenlignet med rurale bygdesamfunn. Det har vært vanlig å hevde at vilkårene for å etablere nære sosiale relasjoner og tette sosiale nettverk er bedre i små samfunn (Simmel 1971, Wirth 1938), og dette blir også ofte fremhevet som en styrke ved rurale strøk.

I undersøkelsen fra 1994 konkluderte vi med at nordlendingene hadde tettere nettverk enn folk i landet som helhet. Vi så også at yngre var mer sosialt aktive enn eldre, at yngre jenter var mer sosialt aktive enn yngre gutter, men at eldre kvinner over 67 år hadde svake sosiale nettverk sammenlignet med andre grupper i Nordland. Vi reiste den gang spørsmålet om hvorvidt dette var et "kulturelt etterslep" som ville jevne seg ut med årene, eller om det skulle tolkes som et uttrykk for en stabil forskjell i kultur og lokal tilhørighet.

To hovedspørsmål skal derfor forfølges i dette kapitlet:

1. Er det fremdeles slik i 2001 at nordlendingene sett under ett er mer sosialt aktive og har sterkere sosiale nettverk enn landet som helhet?
2. Ser vi noen endring i nordlendingenes sosiale nettverk fra 1994 til 2001, når vi sammenligner ulike grupper i befolkningen?

Vi skal først drøfte begrepet sosialt nettverk og vise på hvilken måte vi mener begrepet kan relateres til og fungere som indikator på folks levekårssituasjon. Deretter skal vi se nærmere på hvordan nordlendingene prioriterer ulike verdier

knyttet til relasjoner til andre mennesker, for så å se på hvilken kontakt vi har med familie og venner. Til slutt skal vi få et innblikk i hvor mange som opplever ensomhet, og hvorvidt dette kan knyttes til andre levekårsmessige faktorer.

7.2 BEGREPET SOSIALT NETTVERK – AVKLARING OG AVGRENSNING

I sosiologifaget står begrepet "sosial integrasjon" sentralt. En grov definisjon vil være å si at sosial integrasjon på den ene siden handler om sammenknytning av sosiale systemer og/eller sosiale strukturer, mens det på den annen side handler om enkeltindividets tilknytning til samfunnet gjennom systemer eller grupper. I undersøkelser om velferd og levekår i befolkningen er det først og fremst den siste delen av definisjonen som har stått sentralt (Wærness 1986).

Begrepet sosialt nettverk retter fokus mot forbindelsene mellom mennesker i større eller mindre sammenhenger. Schiefloe (1992) definerer sosialt nettverk som "et sett av relativt varige uformelle relasjoner mellom mennesker" (ibid, s.19). Definisjonen løfter frem to sentrale aspekter som vi skal se nærmere på: Relasjoner må kunne betraktes som "relativt varige" og "uformelle", for å inngå som relasjoner i vårt sosiale nettverk. Dette innebærer at relasjonene i et sosialt nettverk er våre stabile, frivillige relasjoner til andre. Hva som skal regnes som relativt varig er imidlertid et definisjonsspørsmål. Begrepet benyttes sannsynligvis for å skille mellom flyktige kontakter med et mer eller mindre tilfeldig preg, og mer stabile relasjoner over tid. Dette sier imidlertid ingenting om kvaliteten eller utbyttet av relasjoner totalt sett. For eksempel kan et kort og intenst vennskap ha stor verdi og gi mange gode erfaringer, men personen vil likevel antagelig ikke regnes som en del av vårt mer varige nettverk.

Definisjonen presentert overfor påpekte også at relasjoner i vårt sosiale nettverk er uformelle. Vi snakker dermed om familie, venner og naboer, til forskjell fra kolleger, organisasjonsmedarbeidere, foreningsmedlemmer. Dette kan imidlertid også by på noen avgrensingsproblemer. Ofte er våre relasjoner til andre mennesker sammensatte, vi kan for eksempel både ha kollegiale og vennskapelige bånd til en og samme person, eller vi kan utvikle vennskap til mennesker vi møter i ulike formelle sammenhenger. Sett fra en annen kant kan man også diskutere den reelle frivilligheten i ulike former for sosial kontakt, i små lokalsamfunn eller i slektsrelasjoner (Fylling 1994). Mange vil nok kunne oppleve at man inngår i sosiale nettverk med mennesker man ikke nødvendigvis har valgt direkte, som for eksempel når man etablerer seg i nye familier og slektsrelasjoner. Og andre vil oppleve at fysiske, sosiale eller økonomiske begrensninger gjør at man ikke kan

ivareta det omfanget av sosial kontakt som man egentlig ville ønske. Denne diskusjonen skal vi imidlertid la ligge her. Vårt fokus i dette kapitlet er hvor utstrakt vår kontakt med familie og venner er, og i hvordan vi selv vurderer betydningen av slike relasjoner. I forhold til vår operasjonalisering av begrepet sosialt nettverk, er det dermed viktig å påpeke at vi ikke studerer selve relasjonene mellom individer, men individets rapportering av relasjoner til andre mennesker.

7.3 FORHOLDET MELLOM SOSIAL DELTAKING OG LEVEKÅR

Et sentralt spørsmål i forbindelse med en levekårsundersøkelse blir selvsagt på hvilken måte sosiale nettverk og sosiale relasjoner har betydning for våre levekår. Sosial deltakelse skiller seg fra andre levekårsindikatorer på flere måter. Et element er at de frivillige og uformelle aspekter ved sosiale relasjoner gjør at det er et område som vanskelig kan gjøres til gjenstand for politisk styring (Schiefløe 1995). Vi kan til en viss grad påvirke folks utdanning, inntekt og arbeidssituasjon gjennom å sette inn tiltak, mens folk sine relasjoner til andre ikke like enkelt kan settes inn tiltak overfor. Et annet element er at sammenhengen mellom sosial kontakt og andre velferds- eller levekårsindikatorer kan være vanskelig å definere presist (Fylling 1994). Sammenhengen mellom en vanskelig økonomisk situasjon og andre levekårsområder som er betinget av økonomi kan være iøynefallende, som når enkelte uføretrygdede med anstrengt økonomi rapporterer at de ikke har råd til nødvendig medisinsk behandling ("Funksjonshemmedes levekår", NHF 2002). Hvilken innvirkning vår selvvalgte sosiale kontakt får på vår personlige velferd er litt mer komplisert å trekke slutninger om. Fordi folk er ulike vil man også oppleve ulike behov og ha ulike forventninger når det gjelder sosial kontakt. Vi kan velge å ikke bruke mye tid på vårt sosiale nettverk uten at dette med nødvendighet influerer negativt på andre levekårsområder i våre liv.

Forskning har imidlertid nokså klart vist at sosial kontakt for de fleste av oss har en klar sammenheng med velferd. På et overordnet samfunnsnivå har sosiologer i 100 år vært opptatt av sammenhengen mellom sosial integrasjon og sosiale problemer (Durkheim 1993). Flere nyere undersøkelser viser sammenheng mellom sosial deltaking og faktorer som helse og trivsel (Sosialt utsyn 1993). Betydningen av sosialt nettverk for levekår er også knyttet til hvorvidt vi har et *mobiliserbart* nettverk (Holter 1973). Sosiale nettverk gir ikke bare sosial kontakt, men kan også betraktes som et uformelt "hjelpeapparat" i situasjoner hvor vi trenger det. Som vi skal se i kapittel 8 fungerer sosiale nettverk som både utfyllende og erstattende i forhold til offentlig hjelpeapparat når det gjelder omsorgsutøvelse.

7.4 HVOR VIKTIG ER RELASJONELLE VERDIER FOR FOLK I NORDLAND?

I levekårsundersøkelsen for Nordland 2001 ble respondentene bedt om å ta stilling til ulike områder i livet, og oppgi om de synes det enkelte område er svært viktig, ganske viktig, mindre viktig eller ikke viktig. Det samme spørsmål ble stilt i 1994-undersøkelsen, så det gir oss også grunnlag for å sammenligne resultater fra de to undersøkelsene. I tabellen nedenfor har vi valgt ut noen verdier som handler om relasjoner til andre mennesker, og vi har konsentrert oss om de som opplever ulike verdier som *svært viktige*.

Tabell 7.1: Prosentandel som opplever ulike verdier som svært viktige, etter alder og kjønn. Tall for 2001 og 1994 (tall fra 1994 i parentes).

Alder Kjønn	15-39 år		40-66 år		67 år eller mer		Alle
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	
Å ha familie	80 (80)	94 (92)	85 (88)	94 (96)	69 (88)	77 (95)	85(89)
Å ha barn	64 (51)	78 (69)	79 (80)	91 (89)	66 (81)	74 (90)	76(73)
Å ha god kontakt med slektninger	39 (62)	64 (75)	44 (77)	66 (83)	58 (82)	70 (92)	55(76)
Å ha venner	68 (83)	87 (94)	58 (84)	76 (89)	59 (88)	70 (88)	71(88)
Å vite at noen er glad i deg	82 (84)	96 (96)	74 (86)	91 (95)	70 (89)	79 (97)	83(91)
Å vite at du betyr noe for andre	75 (83)	93 (93)	68 (84)	85 (93)	63 (88)	72 (94)	78(89)

Vi ser av tabellen at det å ha familie og det å vite at noen er glade i oss er det de fleste oppfatter som svært viktig. Deretter kommer det å ha venner og ha barn, mens god kontakt med slektninger oppfattes som svært viktig bare av vel halvparten av nordlendingene. Vi ser også at sammenlignet med 1984 har alle verdiene sunket i oppslutning, bortsett fra å ha barn som får større oppslutning i 2001.

Tabellen viser samtidig at det er klare forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder oppslutning om verdier som knytter seg til relasjoner til andre mennesker. Menn har en klart lavere oppslutning om disse verdiene enn kvinner, noe som også var tydelig i tallene for 1994. Kjønnforskjellene nyanseres ytterligere når vi

sammenligner ulike aldersgrupper: Det er særlig i den yngste aldersgruppen at kjønnsforskjellene er store. Det kommer tydeligst til uttrykk når det gjelder verdiene ”å ha god kontakt med slektninger” og ”å ha venner”, som får henholdsvis 25 og 19 prosentpoeng lavere oppslutning blant menn enn blant kvinner. Forskjellene er også store i aldersgruppen 40-66 år, mens de er minst tydelig blant personer over 67 år. Her ser vi for øvrig også et annet interessant trekk, nemlig at slike verdier får lavere oppslutning hos både menn og kvinner i den eldste aldersgruppen, sammenlignet med yngre. Særlig tydelig er det når det gjelder verdiene ”å ha familie”, ”å vite at noen er glad i deg” og ”å vite at du betyr noe for andre”.

Vi ser også endringer fra 1994 til 2001 når det gjelder betydning av ulike relasjonelle verdier i ulike grupper i befolkningen. Særlig det å ha venner og å ha god kontakt med slektninger oppfattes mindre viktig i 2001 enn i 1994, og forskjellene er til dels dramatiske: I 1994 var det 76% av Nordlands befolkning som oppfattet god kontakt med slektninger som en svært viktig side ved livet, mens i 2001 er denne andelen sunket til 55%. Interessant nok er det først og fremst personer over 67 år som gir slike verdier mindre oppslutning i 2001.

7.5 KONTAKT MED FAMILIEN

Vi skal først se nærmere på hvor ofte nordlendingene har kontakt med nærmeste opphavsfamilie, her definert som foreldre og søsken. Det er i underkant av 10 % som enten ikke har svart eller har svart ”vet ikke”, og de fleste av disse er personer som ikke har verken foreldre eller søsken.

Tabell 7.2: Hyppighet av kontakt med foreldre og/eller søsken, etter alder og kjønn. Prosent. Tall fra 2001 og 1994 (tall fra 1994 i parentes).

Hvor ofte treffer du dine foreldre (mor/far) eller søsken?	15-39 år		40-66 år		67 år eller mer		Alle
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	
Daglig	23 (42)*	23 (35)*	13 (31)*	14 (23)*	4 (**)	5 (**)	16
Ukentlig	36 (27)	39 (29)	35 (32)	33 (31)	21 (**)	26 (**)	34
Månedlig	12 (10)	12 (15)	13 (16)	14 (19)	18 (**)	16 (**)	13
Flere ganger i året	7 (13)	7 (12)	16 (11)	18 (16)	23 (**)	20 (**)	18
Sjeldnere	12 (7)	10 (8)	23 (11)	21 (10)	34 (**)	33 (**)	19

*I levekårsundersøkelsen for Nordland 1994 var ”bor sammen med foreldre” et av svaralternativene i dette spørsmålet. For å gjøre det sammenlignbart har vi i denne tabellen slått sammen ”bor sammen med foreldre” og ”treffer daglig”.

** Antallet respondenter i disse kategoriene var for små i 1994-materialet til å ta dem med her.

Tabellen viser at en stor andel av befolkningen i Nordland har hyppig kontakt med sin opphavsfamilie. Vi ser at rundt 50% av respondentene i de to yngste aldersgruppene (opp til 66 år) har kontakt med foreldre eller søsken ukentlig eller oftere. For den eldste aldersgruppen ligger disse andelene omkring 25-30%, noe som sannsynligvis først og fremst skyldes at svært få i denne aldersgruppen har gjenlevende foreldre og opphavsfamilien blir dermed mindre. Sammenlignet med tall for landet som helhet fra 1998¹⁷ ser vi at andelene for begge de yngste aldersgruppene ligger ca 10 prosentpoeng lavere. Dette tyder på at kontakt med foreldre og søsken er klart hyppigere i Nordland enn i landet som helhet.

Andelen som har daglig kontakt med foreldre eller søsken er høyest i den yngste aldersgruppen, noe som blant annet skyldes at en del i denne gruppa fremdeles bor hjemme hos en eller begge foreldrene. For øvrig er det lite forskjell mellom aldersgruppene når det gjelder kontakt med foreldre og søsken. Det er også verd å legge merke til at det så å si ikke er forskjeller mellom kjønnene når det gjelder kontakt med familien: Menn har like hyppig kontakt med foreldre og søsken som kvinner har. Dette mønsteret ser vi også i tallene fra 1994: De kjønnsforskjellene som fremtrer der er i kategorien "daglig kontakt" for de to yngste aldersgruppene, og skyldes først og fremst at betydelig flere menn enn kvinner bor sammen med foreldre i voksen alder.

Samtidig ser vi, når vi sammenligner med 1994-tallene, at hyppigheten av kontakt med foreldre og søsken er systematisk lavere i 2001. Særlig er dette tydelig blant de yngste mennene, og blant både kvinner og menn i aldersgruppen 40-66 år. Hvis vi ser på kategorien "sjeldnere enn flere ganger i året" har denne økt betraktelig fra 1994 til 2001 i disse tre gruppene. Dette kan blant annet ha sammenheng med endrede flyttemønstre over de siste ti årene, slik at flere i dag bor på andre steder enn opphavsfamilie og dermed ikke har anledning til å ha hyppig kontakt.

Dette kan vi få nyansert når vi nå skal se på hvor ofte man har kontakt med opphavsfamilie pr brev, telefon eller e-post.

¹⁷ Tallene er fra den nasjonale levekårsundersøkelsen gjennomført av Statistisk Sentralbyrå 1998.

Tabell 7.3: Hyppighet av kontakt pr brev, telefon eller e-post med foreldre eller søsken, etter alder og kjønn. Prosent. Tall fra 2001 og 1994 (tall fra 1994 i parentes). (Merk: I 1994 var ikke alternativet "e-post" med)

Hvor ofte kontakt pr brev, telefon eller epost med foreldre eller søsken	16-39 år		40-66 år		67 år eller mer		Alle
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	
Daglig	22 (17)	32 (33)	9 (25)	19 (31)	2 (**)	14 (**)	16
Ukentlig	61 (56)	60 (58)	51 (46)	53 (49)	28 (**)	40 (**)	34
Månedlig	14 (17)	7 (5)	22 (14)	17 (10)	28 (**)	17 (**)	13
Flere ggr i året	1 (2)	0 (0)	11 (1)	6 (2)	21 (**)	17 (**)	18
Sjeldnere	1 (10)	0 (1)	7 (14)	4 (9)	22 (**)	11 (**)	19
	99	99	100	99	101	99	100

Vi ser av tabellen at 50% av nordlendingene har kontakt med foreldre eller søsken pr brev, telefon eller e-post ukentlig eller oftere. Her er imidlertid store forskjeller mellom aldersgruppene når det gjelder dette spørsmålet: I den yngste aldersgruppen er det mellom 80 og 90% som har så hyppig kontakt, mens samme andel i den eldste aldersgruppen ligger omkring 40%. Og mens vi i forrige tabell ikke så tydelige kjønnsforskjeller, er det i denne tabellen klare forskjeller mellom menn og kvinner. Særlig tydelig er kjønnsforskjellen når det gjelder daglig kontakt: Her ligger kvinner 10 prosentpoeng over menn i begge de yngste aldersgruppene. Resultatene indikerer dermed klart at kvinner i større grad enn menn opprettholder hyppig kontakt med opphavsfamilie pr brev, telefon eller e-post. Vi kan imidlertid ikke slutte av dette at det gjelder kontakt med foreldre og søsken som bor langt unna. Man kan godt tenke seg at de som har god kontakt med opphavsfamilie både besøker/treffer dem ofte og samtidig ringer ofte.

7.6 KONTAKT MED VENNER

Det å ha nettverk utover egen familie kan være vesentlig for opprettholdelsen av stabile sosiale nettverk. Dersom vår kontakt ensidig er knyttet til egen familie eller opphavsfamilie, vil vi være sårbare for endringer i familien som for eksempel skillsmisse, flytting og dødsfall. Vi så i begynnelsen av dette kapitlet at når det gjelder prioritering av viktige områder i livet var kontakt med venner betraktet som betydelig mindre viktig i 2001 enn i 1994, og forskjellene var særlig store blant

menn. Det blir derfor interessant å se om dette slår igjennom også når det gjelder faktisk kontakt med venner.

95 % av nordlendingene sier at de har gode venner på stedet de bor, utenom egen familie. Der er ingen store forskjeller mellom kvinner og menn, og heller ikke mellom aldersgruppene, når det gjelder dette spørsmålet. Den eneste gruppen som skiller seg ut er kvinner over 67 år, hvor 87% oppgir å ha venner på stedet. Tallene er så å si identiske med tallene for 1994. Her ser vi med andre ord ingen endring over tid, heller ikke for eldre kvinner.

Tabell 7.4: Prosentandel som er sammen med venner ukentlig eller oftere, etter alder og kjønn. Tall for 2001 og 1994 (1994-tall i parentes).

	16-39 år		40-66 år		67 år eller mer	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Samvær med venner ukentlig eller oftere	88 (91)	84 (93)	64 (71)	66 (71)	53 (68)	67 (64)

Vi ser at det fremdeles er mange nordlendinger som har hyppige kontakt med venner. Samtidig ser vi at andelen som har treffer venner ukentlig eller oftere har sunket fra 1994 til 2001. Denne tendensen gjelder for begge kjønn, og i alle aldersgrupper. Den eneste gruppen som har økt sin andel fra 1994 til 2001 er kvinner over 67 år. Det er så å si ingen kjønnsforskjeller når det gjelder kontakt med venner, derimot er det klare forskjeller mellom aldersgrupper: De yngste er mest sammen med venner. I aldersgruppen 16-39 år er det ca 20 prosentpoeng flere som oppgir at de treffer venner ukentlig eller oftere, enn i aldersgruppen 40-66 år.

Sammenlignbare tall for landet som helhet viser også klare forskjeller mellom Nordland og landet som helhet, særlig i de to eldste aldersgruppene. Andelen som er sammen med venner ukentlig eller oftere ligger godt under 50% for disse to aldersgruppene, mens i Nordland ligger denne andelen på over 60%.

Tabell 7.5: Prosentandel som har en fortrolig de kan snakke med, etter alder og kjønn. Tall for 2001 og 1994 (1994-tall i parentes).

	16-39 år		40-66 år		67 år eller mer	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Har en jeg kan snakke fortrolig med	75 (81)	95 (93)	72 (72)	86 (85)	68 (68)	80 (56)

81% av nordlendingene opplever at de har noen de kan snakke fortrolig med, utenom egen familie. Her ser vi imidlertid klare forskjeller mellom kjønnene: Det er klare større andel kvinner, i alle aldersgrupper, som opplever at de har fortrolige venner. Dette er ikke nødvendigvis et uttrykk for svakere sosialt nettverk for menns del: Mange hevder at kvinner tradisjonelt fokuserer mer på betydningen av å kunne snakke med noen om ting man strever med, enn menn gjør. Kjønnforskjellene i denne tabellen kan kanskje like gjerne være et uttrykk for et svakere behov hos menn for slike kontakter. Samtidig er spørsmålet stilt slik at det ikke fokuserer på hvor ofte man faktisk har slike samtaler, men hvorvidt man har anledning til å mobilisere slike samtalepartnere dersom det skulle være behov for det. Sett i det perspektivet kan disse kjønnforskjellene innebære at menn faktisk har svakere nettverk de kan mobilisere når de trenger å snakke med noen.

Et annet interessant trekk i tabellen er endringer over tid. For de fleste gruppene er det så å si ingen endringer fra 1994 til 2001, bortsett fra menn under 40 og kvinner over 67. Menn under 40 har en lavere andel i 2001 som har noen de kan snakke fortrolig med, mens kvinner over 67 år har økt sin andel betydelig, fra 56% i 1994 til 80% i 2001.

7.7 ENSOMHET

Som vi var inne på i innledningen til kapitlet trenger ikke lite sosial kontakt nødvendigvis å oppleves som en mangel eller et savn for alle. Folk har ulike behov når det gjelder omfang av sosial kontakt med andre, og vi må også kunne gå ut fra at grad og type sosial kontakt også vil endre seg gjennom ulike livsfaser. En indikasjon på problematisk mangel på sosial kontakt er dermed å se på hvorvidt og i hvilken grad nordlendingene opplever at de er ensomme. Vi så at det i 1994 ikke var noen nevneverdig forskjell mellom Nordland og landet som helhet når det gjaldt omfang av ensomhet (Fylling m. fl.1994, s.215).

Tabell 7.6: Opplevelse av ensomhet, etter alder og kjønn. Tall for 2001. Prosent.

Hender det du føler deg ensom?	16-39 år		40-66 år		67 år eller mer		Alle
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	
Ofte	6	4	4	7	4	14	6
Av og til	20	33	24	32	28	46	29
Sjelden	42	41	37	38	29	21	37
Aldri	32	22	35	24	38	19	28
	100	100	100	101	99	100	100

Langt de fleste (over 60%) opplever sjelden eller aldri at de føler seg ensomme. Andelen som ofte opplever å føle seg ensomme er lav i alle grupper (omkring 5%), bortsett fra kvinner over 67% hvor 14% opplever dette. Der er ellers lite forskjell mellom aldersgrupper og mellom kjønn når det gjelder andel som ofte føler seg ensomme. Dersom vi ser på kategorien "av og til" ser vi klarere forskjeller: Her er det i alle aldersgrupper klart flere kvinner enn menn som av og til opplever ensomhet. Den motsvarende kjønnsforskjellen ser vi blant de som aldri opplever ensomhet: Her er det klart flere menn enn kvinner. Der fremkommer for øvrig ingen klare aldersforskjeller når det gjelder ensomhet. Sammenligninger med landet som helhet er vanskelig, fordi spørsmålsstillingen i andre undersøkelser er formulert annerledes enn i vår undersøkelse. Men dersom man sammenligner ulike undersøkelser gis det en indikasjon på at andelen som opplever ensomhet i slikt omfang at det må sies å representere et problem, ligger på 10-14%.

I spørreundersøkelsen fra 1994 ble også dette spørsmålet stilt noe annerledes, og kan dermed ikke sammenlignes direkte. Den gang spurte vi om man i løpet av de siste ukene hadde følt seg svært ensom. I dette materialet var der klare forskjeller mellom aldersgrupper, hvor gruppen over 67 år hadde betydelig høyere andeler som følte seg ensom. Der var det imidlertid kvinner som trakk opp, med en andel på nesten 30% mot menn over 67 år på 13%. Også den gang var der en klar tendens til at kvinner i større grad opplevde ensomhet enn menn. Men også den gang var det langt de fleste som ikke følte seg ensomme: Over 80% i alle grupper bortsett fra eldre kvinner oppgav at de ikke hadde følt seg svært ensomme de siste ukene.

7.8 OPPSUMMERING

Oppslutningen om det vi kan kalle relasjonelle verdier har endret seg noe fra 1994 til 2001. Dette fremkommer særlig tydelig når det gjelder verdiene å ha venner og å ha god kontakt med slektninger, og endringen er særlig stor i aldersgruppen over 67 år. Andre verdier har fått større oppslutning (se for øvrig kapittel 10).

Samtidig ser vi at hyppighet av kontakt med foreldre og søsken har sunket betraktelig fra 1994 til 2001, noe som særlig fremkommer blant de yngste mennene, og blant menn og kvinner i alderen 40-66 år. Her ligger dermed antydninger om en sammenheng mellom holdning til relasjonelle verdier og faktisk hyppighet av kontakt. Hvilken retning sammenhengen går vet vi derimot ikke: Dersom endring i flyttemønstre gjør at kontakten med foreldre og søsken blir sjeldnere kan dette påvirke hvor viktig man opplever at slik kontakt er. Dette kunne tenkes å komme til syne i brev- og telefonkontakt. Der så vi imidlertid at hyppigheten av kontakt pr telefon, brev eller e-post har gått opp fra 1994 til 2001

kun for den yngste aldersgruppen, mens for folk over 40 år har den gått ned. Samlet sett kan det dermed se ut som at vår kontakt med foreldre og søsken er svekket over de siste 7 årene.

Har samvær med venner bidratt til å kompensere for svakere kontakt med familie? Lite tyder på det. Når det gjelder andel som treffer venner ukentlig eller oftere, så vi at den har sunket i alle aldersgrupper og for begge kjønn. Unntaket er kvinner over 67 år som har en svak økning i hyppig kontakt med venner. Også fortrolige venner har de fleste av oss fremdeles. Her så vi imidlertid en endring for yngre menn og eldre kvinner: Mens yngre menn i mindre grad i 2001 opplever å ha fortrolige venner, er det langt høyere andel kvinner over 67 år i 2001 som opplever dette. I rapporten fra 1994 drøftet vi et mønster som fremkom nettopp knyttet til disse to gruppene, som begge syntes noe utsatt sosialt sett. Funnene fra 2001 indikerer at kvinner over 67 år i dag har en bedre situasjon sosialt sett, mens yngre menn fremdeles skårer lavere på de fleste variable som omhandler sosial kontakt, sammenlignet med andre grupper.

Der er imidlertid svært få som ofte føler seg ensomme. Kun 6% av nordlendingene føler ofte ensomhet. Imidlertid ser vi at kvinner over 67 år opplever dette oftere enn andre grupper. Tallene tyder likevel på at det for denne gruppen har skjedd en positiv endring over tid: I 1994 var det nesten 30% av kvinner over 67 år som de siste ukene hadde følt seg svært ensomme, mens det i 2001 var 14% i denne gruppen som ofte følte seg ensomme.

Innledningsvis stilte vi spørsmålet om hvorvidt nordlendingene fremdeles hadde tettere sosiale nettverk enn landet som helhet, slik vi så det i 1994. Analysene i dette kapitlet peker i retning av at vi på det sosiale området har opplevd en "utjevning", både når det gjelder prioriteringer av sosiale relasjoner og faktisk sosial kontakt. Nordlendingene peker seg ikke lenger ut som et område med sterkere sosiale bånd til familie og venner enn resten av landet. Det er imidlertid viktig å påpeke at dette ikke med nødvendighet innebærer at vi har svakere og mer sårbare sosiale nettverk enn tidligere. Den lave frekvensen av ensomhet antyder i hvert fall at nordlendingene selv ikke oppfatter mangel på sosiale relasjoner. Det har skjedd en endring som også kan være en dreining over mot større grad av sosial kontakt på arenaer som ikke vil regnes som uformelle. Mange bruker mye tid på jobb og har også et sosialt nettverk der. Mange, og flere enn før, har store deler av fritiden bundet opp til egne og/eller barns organiserte aktiviteter, som også representerer sosiale møteplasser. Kanskje får vi dermed dekket våre sosiale behov gjennom andre kanaler enn hyppig personlig kontakt med familie og venner. Hvilke konsekvenser det får når det gjelder styrken i de mobiliserbare nettverk kan

vi ikke besvare her, men det vil være et interessant spørsmål å forfølge videre når det gjelder forskning omkring sosiale nettverk.

Litteratur

Fylling, I., J.I. Hanssen, J. T. Sandvin og J. T. Størkersen (1994): *Levekår og livskvalitet i Nordland*. NF-rapport nr 15/94

Funksjonshemmedes levekår. NHF-publikasjon 2002

Schiefloe, P.M. (1992b): *Bylivet og nærmiljø*, i: Fyrand, Live (red): *Perspektiver på sosialt nettverk*. Oslo: Universitetsforlaget

Schiefloe, P.M. (1995): *Nettverk og velferd: Utenfor det offentliges rekkevidde*, i: Lingås, Lars Gunnar (red): *Myten om velferdsstaten – 25 år etter*. Oslo: Pax forlag

Schiefloe, P.M.(1992a): *Sosiale nettverk*, i: Fyrand, Live (red): *Perspektiver på sosialt nettverk*. Oslo: Universitetsforlaget

Wirth, L. (1938): *Urbanism as a way of life*. American Journal of Sociology 1938 vol 44.

Wærness, K. (1986): *Integrasjon og nærmiljø: Velferdspolitiske dilemmaer*, i: Alldèn, L; N. R. Ramsøy og M.Vaa (red): *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal forlag

8. OMSORGSYTING I ENDRING

Av Trond Bliksvær

8.1 INNLEDNING

Omsorg er det en kan kalle for en ”myk” levekårskomponent. Omsorg er ikke noe en person er i besittelse av, og det kan heller ikke telles opp, slik en kan gjøre med for eksempel penger eller boligareal. Det er heller ikke noe som er avgrenset til ett bestemt individ. Omsorg dreier seg snarere om egenskaper ved en *sosial relasjon*, mellom en omsorgsmottaker og en omsorgsyter. Omsorg er noe som skapes og utvikles i en relasjon mellom mennesker (Wærness 1984). Wærness sier at i en slik omsorgsrelasjon viser omsorgsutøveren omtenkksomhet, bekymring, kjærlighet eller hengivenhet overfor omsorgsmottakeren, og gjør det for mottakeren som antas å være det beste for denne ut fra en vurdering av her-og-nå-situasjonen.

Omsorgsyteren kan være en person som står en nær og som en kjenner godt, eller det kan være en offentlig tjenesteyter som en ikke en gang vet navnet til, og som en møter bare en gang. I sistnevnte tilfelle vil omsorgsyteren ofte være representant for et omsorgsapparat, for eksempel den kommunale pleie- og omsorgstjenesten. Omsorgsmottakeren har dermed ikke bare en relasjon til den enkelte omsorgsperson, men også til et omsorgssystem. En kan således snakke om ulike typer omsorgsrelasjoner, avhengig av hvem som er omsorgsyter. En kan videre sondre mellom ulike typer omsorg etter skiller som: uformell/formell, privat/offentlig, ubetalt/betalt, spontan/avtalt omsorg. Vi skal ikke ta for oss alle disse aspektene ved omsorg i sin fulle bredde, men avgrense oss til et utvalg sider ved omsorgsbehov, omsorgsyting og omsorgsmottak i Nordland som levekårsundersøkelsen gir mulighet for å belyse. Tar vi videre utgangspunkt i Wærness sin forståelse av omsorg, som forutsetter kjennskap til omsorgsmottakerens og omsorgsyterens intensjoner og opplevelse av relasjonen, vil vi her bare kunne se på en avgrenset side ved omsorg, det vi kunne kalle den ”ytre” eller formelle siden av omsorg, og i mindre grad omsorgsrelasjonens innhold.

Når vi snakker om omsorg som en relasjon mellom to mennesker, er et viktig trekk ved omsorg som relasjon at den har en viss grad av *gjensidighet*. Mangler denne gjensidigheten vil det ikke lenger være like treffende å snakke om omsorg, i noen tilfeller kan det da være mer riktig å snakke om *personlig service* (Wærness 1984). Det gjelder for eksempel dersom det arbeidet som utføres er noe mottakeren selv ikke er forhindret for å utføre av grunner som alder, sykdom eller lignende. Det vil være flytende overganger mellom hva som kan regnes som omsorg og hva som kan regnes som personlig service. Husarbeid kan være et slikt eksempel. Dersom husarbeidet systematisk faller på den ene personen i et parforhold er det neppe rimelig å kalle det for omsorg. Samtidig vil det også være slik at mange oppgaver i hjemmet utføres fordi to personer har omsorg for hverandre.

Alle vil være omsorgsmottaker en eller flere ganger i løpet av livet, men noen livsfaser innebærer et større omsorgsbehov enn andre livsfaser, f.eks barn og eldre. Samtidig er det noen grupper av befolkningen som er mer avhengige av omsorg mer enn andre, for eksempel kronisk syke og personer med funksjonshemming.

I dette kapitlet skal vi først ta for oss omfanget av husarbeid i nordlandsbefolkningen, og blant annet se på hvem som utfører det. Vi skal også prøve å danne oss et bilde av "omsorgsbyrden" i Nordland slik det kan defineres ut fra offentlig statistikk, ved å se på størrelsen på omsorgstrengende grupper (funksjonshemmede og eldre) i forhold til antall personer i yrkesaktiv alder (Sosialt Utsyn 2001). Vi skal se nærmere på følgende grupper omsorgsmottakere: barn, eldre, funksjonshemmede og personer med nedsatt helse. I analysene skal vi se på både formell og uformell, privat og offentlig omsorg. Til slutt skal vi ta for oss noen spørsmål som kan belyse nordlandsbefolkningens *tilfredshet* med det kommunale omsorgstilbudet.

8.2 HUSARBEID

Som nevnt innledningsvis er husarbeid en aktivitet som kan plasseres i grenselandet mellom omsorg og personlig service. Når vi tar det med i dette kapitlet, så er det fordi husarbeid ofte godt kan være praktisk hjelp som den ene utfører av omtanke for den andre. Det kan også være en felles aktivitet en utfører sammen, og som slik blir en del av det å uttrykke omsorg for hverandre.

Men samtidig handler som nevnt husarbeid også om noe mer, nemlig om ulønnet arbeid i hjemmet. Dette knytter også an til en større diskusjon om hvilken samfunnsmessig verdi husarbeid blir tilskrevet og om forskjeller mellom kjønnene når det gjelder hvem som tradisjonelt har stått for husarbeidet. Tradisjonelt har

husarbeid vært noe kvinner har stått for det meste av mens mannen i stedet har brukt mer tid ute i lønnet arbeid. Gjennom de siste to tiårs kjønnsforskning (se for eksempel Christensen og Syltevik 1999), har det funnet sted en økende synliggjøring av husarbeidet som noe viktig i et samfunnsmessig perspektiv. Mens det - i motsetning til inntektsgivende arbeid - tradisjonelt har vært en tendens til å framstille husarbeid som noe uproduktivt og unyttig, har kjønnsforskningen gitt innpass til nye beskrivelser av husarbeid, for eksempel i termer av "ulønnet arbeid", "hjemmearbeid", "dobbeltarbeid" og "den usynlige velferdsstaten". En grundigere drøfting av dette temaet vil sprengte rammene for dette kapitlet, men det illustrerer at det eksisterer flere viktige grunner til å inkludere husarbeid i en levekårsstudie som dette.

Hvem er det så som utfører mest husarbeid i Nordland - menn eller kvinner? Har det i så måte skjedd noen endringer siden 1994? Og skiller forholdet mellom kjønnene i Nordland seg fra mønsteret i landet som helhet?

Det er selvsagt ikke overraskende å observere at kvinnene i vårt fylke gjør langt mer husarbeid enn menn (tabell 8.1). Mens knapt halvparten blant menn vanligvis utfører mer enn seks timer på husarbeid pr. uke, er den tilsvarende andelen blant kvinner vel tre av fire.

Dersom vi sammenligner mønsteret for Nordland med mønsteret for landet som helhet ser vi en svært interessant forskjell: Menn i Nordland bruker klart mer tid på husarbeid enn menn i landet som helhet. Og blant kvinner er det en motsatt tendens - her bruker kvinner i Nordland langt mindre tid på husarbeid enn den kvinnelige befolkningen på landsbasis.

Tabell 8.1: Omtrent hvor mange timer bruker du vanligvis på husarbeid i uken? Som husarbeid regnes matlaging, rengjøring, vask og stell av tøy osv., men ikke pass av barn, syke og lignende.

	Nordland (2001)			Landet (SSB 1998)*		
	M	K	Totalt	M	K	Totalt
< 6 t.	56,1	22,6	39,2	55,6	15,8	35,1
6-9 t.	18,2	22,8	20,5	27,8	25,7	26,7
10-19 t.	15,2	33,5	24,4	13,7	34,3	24,3
20-29 t.	4,6	10,9	7,8	2,3	18,6	10,7
> 30 t.	1,7	3,7	2,7	0,2	5,3	2,8
Vet ikke	4,3	6,5	5,4	0,2	0,3	0,3
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*SSB: laveste verdi er "under 5 t."

Hva kan forklaringen være på at menn og kvinner i Nordland skiller seg så tydelig ut fra menn og kvinner i landet generelt når det gjelder tid brukt på husarbeid? Vi vet for eksempel at det er et større innslag av primærnæringer (landbruk, skogbruk og fiske) i Nordland enn i landet for øvrig. Det er altså mulig at noe av forskjellene blant menn kan knyttes til forskjeller i næringsstruktur mellom Nordland og landet ellers. Fiskere regner kanskje matlaging, vask og rydding i sjarken som husarbeid, og mannlige gårdbrukere er kanskje oftere innom boligen i løpet av dagen enn personer som er ansatt hos arbeidsgivere et annet sted. En annen mulig tolkning er at det reflekterer kulturforskjeller, ved at den mannlige delen av befolkningen i vårt fylke er mer "hjemmeorientert" og i større grad deltar i huslige sysler enn i landet for øvrig. Det kan også være en sammenheng mellom disse to faktorene: Det mindre klare skillet mellom arbeidsliv og hjemmeliv i primærnæringer sammenlignet med andre yrker, kan ha ført til at kjønnsrollemønsteret har blitt mindre tydelig enn i landet for øvrig.

Dette karakteristiske trekket ble også observert i levekårsundersøkelsen fra 1994. Her fant en de samme forskjellene mellom Nordland og landet generelt når det gjelder husarbeid blant menn og kvinner. Men forskjellene var imidlertid noe større i 1994¹⁹ enn i 2001, særlig blant kvinner. Det tyder altså på at kvinner i Nordland på dette området over tid har blitt mer like sine medsøstre i landet generelt.

8.3 HVOR STOR ER "OMSORGSBYRDEN" I NORDLAND?

De delene av befolkningen som vil ha størst behov for omsorg er barn og eldre. Størrelsen på disse gruppene i forhold til befolkningen i yrkesaktiv alder blir gjerne brukt for å gi et grovt mål på det som ofte kalles for et samfunns "omsorgsbyrde" (Sosialt Utsyn 2000). Målet er rent kvantitativt og gir et bilde av hvor stor de deler av befolkningen som mottar omsorg er i forhold til de deler av befolkningen som sørger for omsorg, enten i form av arbeidskraft eller mer indirekte som skatteyter. En svakhet ved et begrep som "omsorgsbyrde" er at det kan gi negative assosiasjoner til omsorgsbehov som en belastning. Derfor kunne en kanskje med fordel valgt en annen term. For å unngå forveksling med andre begreper, velger vi likevel å bruke termen i det følgende.

I tabell 8.2 er det tatt utgangspunkt i antallet eldre personer over 80 og antallet barn under 6 år i forhold til antallet personer i yrkesaktiv alder (16-66 år). Av tabellen

¹⁹ Ser vi på andelen som brukte under 5 timer husarbeid pr. uke i 1994-undersøkelsen (tabell 10.2), var det en prosentforskjell på 13 mellom kvinner i Nordland og kvinner i landet generelt (hhv. 25 og 12 prosent), i 2001 er andelen 7 prosentpoeng. Blant menn har det vært små endringer.

ser vi at Nordland har en større omsorgsbyrde enn landet som helhet. I landet som helhet er dette forholdstallet på 22,8, i Nordland 23,5. Vi ser videre at dette i hovedsak skyldes at andelen eldre er en god del høyere i Nordland enn i landet generelt. Samtidig er andelen barn noe lavere i Nordland. Omsorgsbyrden i Nordland er altså større enn i landet ellers, men har også en annen sammensetning.

Av regionene er det Søndre/Ytre Helgeland som har høyest samlet omsorgsbyrde, og Ofoten lavest. De øvrige regionene fordeler seg relativt likt omkring gjennomsnittet for fylket. For S/Y Helgeland skyldes den høye omsorgsbyrden særlig en høy andel eldre, men samtidig som de også ligger relativt høyt når det gjelder andelen barn under 6 år. I Ofoten skyldes den lave totalskåren at andelen barn under 6 år er lav. Lofoten har en omsorgsbyrde nær fylkesgjennomsnittet, men skiller seg tydelig ut når det gjelder sammensetningen av omsorgsbyrden. Dette er den regionen som har klart høyest andel barn og samtidig klart lavest andel eldre over 80.

Tabell 8.2: "Omsorgsbyrden"²⁰ i Nordland, Norge, og regioner i Nordland. 2001.

	Barn under 6 år	Eldre over 80	Totalt
Nordland	14,1	9,4	23,5
Norge	14,5	8,3	22,8
S/Y Helgeland	14,4	10,1	24,6
Indre Helgeland	14,8	8,6	23,4
Salten	12,9	10,2	23,2
Ofoten	12,5	9,2	21,7
Lofoten	15,7	7,7	23,4
Vesterålen	14,7	9,2	23,9

Kilde: SSB's befolkningsstatistikk 2001.

8.4 OMSORG FOR BARN

Foreldrene har som regel hovedansvaret for barnas forsørgelse og omsorg. Selv om dette ansvaret formelt sett varer helt til barna fyller 16 år, vil imidlertid ansvaret for det praktiske tilsynet avta mer gradvis etter hvert som barnet blir mer selvstendig. Utøvelsen av omsorgen skjer i stor grad av andre enn foreldrene allerede fra

²⁰ Antall barn under skolealder (6 år) og de eldste eldre (personer over 80 år) i forhold til antall personer i yrkesaktiv alder (16-66 år). Kilde: SSB's befolkningstall pr. januar 2001.

omkring ettårs alder, noe som delvis har sammenheng med eksisterende permisjonsmuligheter og som blant annet inkluderer lønnet permisjon i inntil ett år etter barnets fødsel. For eksempel har tidskonto-ordningen gjort at foreldrene gradvis kan tre inn i yrkesaktiv arbeid allerede før barnet har fylt sitt første år. Det har over tid også skjedd andre viktige samfunnsmessige endringer som har påvirket omsorgssituasjonen for barn. En av de kanskje viktigste endringene som har skjedd med omsorgspotensialet i familien knytter seg til en økende yrkesaktivitet blant kvinner med små barn de siste tiårene (Schytte-Blix 1993). En viktig politisk reform er innføringen av kontantstøtteordningen i 1998, noe som har ført til endringer i hvem som står for tilsynet av barna. På landsbasis synes det først og fremst å ha gitt en endring i retning av økt tilsyn av foreldrene for ettåringene, mens toåringene i noen større grad har brukt barnehageplass (Reppen og Rønning 1999).

8.4.1 Barnehagebruk og barnehagedekning

Vi skal nå se nærmere på bruken av en av de viktigste tilsynsordningene for barn, nemlig barnehage. Vi skal først ta for oss omfanget av barnehagebruk for barn under skolealder.

Tabell 8.3 viser andel barnefamilier (familier med barn under 11 år) som har barn i barnehage. Vi registrerer at andelen har økt siden 1994, fra 38 prosent til 49 prosent i 2001. Det er altså nær halvparten av barnefamiliene i Nordland som i dag er brukere av barnehage. Også den offentlige statistikken for barnehagedekning (SSB's barnehagestatistikk) viser en sterk økning i perioden, fra 43,8 prosent i 1994 til 55,6 prosent i dag. Barnehagedekningen i Nordland ligger i dag godt over landsgjennomsnittet på 52,2 prosent.

Tabell 8.3: Andel barnefamilier* med barn i barnehage, og barnehagedekning. Nordland 1994 og 2001

	1994	2001
Har barn under skolealder i barnehage	37,9	49,1
Barnehagedekning**	43,8	55,6

* 'Barnefamilie': Husholdning med barn som er 10 år eller yngre.

** Barnehagedekning: Andel barn 0-5 år som går i barnehage. Kilde: Statistisk Sentralbyrås barnehagestatistikk .

Dersom vi ser på de ulike regionene når det gjelder andel av barnefamiliene med barn i barnehage, er det klare forskjeller. Her skiller Vesterålen seg klart ut med høyest andel (54 prosent), og med Ofoten på andreplass (51 prosent). Andelen er lavest i Lofoten (46 prosent). Vi så tidligere at Lofoten også er regionen med den

høyeste andel barn under 6 år i forhold til den yrkesaktive befolkningen. I Lofoten er det altså forholdsvis mange småbarn samtidig som relativt få av barnefamiliene har barn i barnehage.

Tabell 8.4: Andel barnefamilier med barn i barnehage etter region. Nordland 2001.

	Y/S. Helgel.	I. Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ja	48,4	47,3	48,8	51,3	45,7	53,5
Nei	51,6	52,7	51,2	48,7	54,3	46,5
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Det er jo ikke sikkert at alle barnefamilier med barn i førskolealder ønsker barnehageplass som tilsynsordning. Et annet uttrykk for tilbudet av barnehage som tilsynsordning i forhold til behovet, kan vi få gjennom et spørsmål som tar utgangspunkt i behovet slik barnefamiliene selv opplever det. I undersøkelsen ble det stilt et spørsmål om folk har barn i barnehagealder som de ikke har plass til men som de gjerne skulle hatt plass til.

Av tabell 8.5 ser vi at også denne indikatoren gir et bilde av klart bedre dekning av behovet siden 1994. Prosentandelen som ikke har barnehageplass men som ønsker det er bare en tredjepart av hva den var i 1994.

Tabell 8.5: Har du barn under 6 år* som ikke har barnehageplass men som du gjerne skulle hatt plass til? Nordland 1994 og 2001

	1994	2001
Ja	18,3	6,3
Nei	81,7	93,7
Totalt	100,0	100,0

* I 1994: barn under 7 år.

Ser vi på den regionvise fordelingen er det barnefamiliene i Vesterålen og Ofoten som oftest rapporterer om manglende barnehageplass. Det er også verd å merke seg at barnefamilier i Lofoten er de som sjeldnest oppgir at de mangler barnehageplass. Som vi så foran var dette den regionen som kom høyest ut når det gjelder andel barn under 6 år i forhold til den yrkesaktive befolkningen (jf. tabell 8.2), samtidig som det også er den regionen hvor andelen barnefamilier med barn i barnehage er lavest. Tilsynelatende er det altså slik at befolkningen i Lofoten i en viss grad

ordner seg med andre tilsynsordninger enn barnehage, og at de er fornøyd med det. Noe av forklaringen på at befolkningens egen behovsrapportering ikke synes å stå i forhold til det ”objektive” behovet slik det fremkommer av tabell 2, kan evt. være at det å allerede ha et barn i barnehage øker sannsynligheten for at en også ønsker barnehageplass til et eller flere andre barn. Det motsatte tilfelle ser vi i Vesterålen, hvor andelen som rapporterer om behov for barnehageplass er høy samtidig som det er en høy andel familier som har barn i barnehage. For denne regionen kan imidlertid noe av forklaringen være at Vesterålen har det høyeste gjennomsnittlige barnetallet (barn 10 år eller yngre pr. barnefamilie) av alle regioner (2,73, mot 2,60 for hele fylket). (For Lofoten er tilsvarende gjennomsnitt 2,57 barn, altså nær snittet for fylket).

Tabell 8.6: Har du barn under 6 år som ikke har barnehageplass men som du gjerne skulle hatt plass til? Nordland 2001

	Y/S. Helgel.	I. Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ja	4,5	6,1	5,1	9,5	2,6	11,1
Nei	95,5	93,9	94,9	90,5	97,4	88,9
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

8.4.2 Privat eller offentlig barnehage?

Hva slags barnehagetilbud er det så som benyttes i Nordland; privat eller offentlig? I rapporten fra 1994 fant vi at 37 prosent av barnehagetilbudet som ble benyttet av barnefamiliene i Nordland var drevet i privat regi, mens 62 prosent var offentlig drevet. Dersom vi ser nærmere på forholdet mellom bruk av offentlig versus privat barnehagetilbud i 2001, så ser vi at forholdet er omtrent likt forholdet i 1994. Godt og vel hver tredje barnefamilie i fylket som benytter barnehage bruker et privat tilbud.

Ser vi på regionene, er Lofoten den regionen hvor det er vanligst å bruke et privat drevet barnehagetilbud (57 prosent), mens Indre Helgeland kommer på en andreplass (41 prosent), et mønster som vi også fant i rapporten fra 1994. Privat barnehagetilbud er minst vanlig i Ytre/Søndre Helgeland (24 prosent).

Tabell 8.7: Bruk av offentlig/privat barnehage. De som har benyttet tjenesten i løpet av de siste 12 måneder. Nordland og regionene 2001.

	Fylket	Y/S. Helgel.	L. Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Offentlig	63,5	75,7	59,0	67,7	61,6	42,9	67,0
Privat	36,5	24,3	41,0	32,3	38,4	57,1	33,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Samlet sett tyder tallene på at forholdet mellom offentlige og private barnehager i Nordland har vært relativt stabilt siden 1994. De sier oss videre at den økningen vi har sett i barnehagedekning har funnet sted innenfor både offentlige og private barnehager.

Ved å se på offentlig barnehagestatistikk, med opplysninger om eierskap av barnehagene, kan vi sammenligne Nordland med landet generelt når det gjelder omfanget av private barnehager (tabell 8.8). Her finner vi at privat barnehagetilbud er noe mindre vanlig i Nordland enn i landet som helhet: 39 prosent av barnehagebarna i Nordland er i private barnehager, mot 41 prosent i landet som helhet.

Tabell 8.8: Andel barn i private barnehager i Nordland og Norge. SSB barnehagestatistikk 2000.

	Andel private barnehager
Landet	40,5 %
Nordland	38,6 %

8.4.3 Utgifter til barnepass

Vi skal nå gå over til å se på barnefamilienes utgifter til barnepass. Her har vi avgrenset oss til barnefamilier som har svart at de har barn i barnehage. Vi kan imidlertid likevel ikke slutte at utgiftene utelukkende gjenspeiler familienes utgifter til barnehage, da familiene også kan ha andre barn som de har andre tilsynsløsninger for.

Dersom vi sammenligner med 1994, så viser tabellen at andelen med relativt høye utgifter har vokst betraktelig på disse syv årene. Mens hver femte familie (18 prosent) hadde månedlige utgifter til barnepass på kr. 3000 eller mer i 1994, gjelder det halvparten av familiene (54 prosent) i 2001. Noe av økningen skyldes naturligvis prisutviklingen siden 1994 (tabellen gjengir nominelle kroneverdier), men det er også grunn til å anta at det reflekterer den økte bruk av barnehage i perioden, slik vi tidligere har sett.

Tabell 8.9: Hva er husstandens samlede månedlige utgifter til barnepass? (Husstander som har barn i barnehage). Prosent

	1994	2001
Ingen ting	2,1	1,3
Under 1000 kr	7,8	1,9
1000-1999 kr	28,2	16,3
2000-2999	36,7	26,5
3000-3999 kr	11,4	31,1
4000-4999 kr	5,7	12,9
5000 kr el. Mer	0,8	9,6
Vet ikke	7,3	0,4
Total	100,0	100,0

Ser vi på de ulike regionene, så er det barnefamiliene i Ofoten som har de høyeste månedlige utgiftene til barnepass (69 prosent betaler kr. 3000 eller mer), mens Ytre/søndre Helgeland kommer lavest (31 prosent betaler kr. 3000 eller mer).

Tabell 8.10: Hva er husstandens samlede månedlige utgifter til barnepass?, etter region. Nordland 2001. (Alle som har barn i barnehage, prosent)

	Y/S.Helgel.	I. Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ingen ting	1,6	1,1	1,4	3,2	-	-
Under 1000 kr	4,8	3,4	1,4	1,6	-	-
1000-1999 kr	32,3	12,6	15,5	8,1	27,7	8,9
2000-2999	30,6	24,1	23,9	17,7	23,4	39,2
3000-3999 kr	14,5	32,2	33,8	45,2	29,8	27,8
4000-4999 kr	12,9	11,5	13,4	8,1	17,0	15,2
5000 kr el. mer	3,2	12,6	10,6	16,1	2,1	8,9
Vet ikke	-	2,3	-	-	-	-
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

8.5 OMSORGSYTING TIL ELDTRE, FUNKSJONSHEMMEDE OG PERSONER MED DÅRLIG HELSE

8.5.1 Omsorgsbehov

Tidlig i dette kapitlet brukte vi en indikator for "omsorgsbyrden" i Nordland fylke, basert på befolkningsdata. Dette var et mål konstruert på grunnlag av befolkningsstatistikk, og samsvarer ikke nødvendigvis med de behov folk selv opplever. I dette avsnittet skal vi ta utgangspunkt i husholdningenes egen rapportering av omsorgsbehov, gjennom et spørsmål om det er noen i husstanden som trenger ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder.

Neste tabell viser at ni prosent av befolkningen rapporterer om at det er noen i husstanden som trenger ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder. Det er en liten økning fra 1994, men bildet må kunne sies å tegne en stabilitet i husholdningenes omsorgsbehov.

Tabell 8.11: Er det noen i husstanden som trenger ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder? (prosent)

	1994	2001
Ja	7,8	9,0
Nei	92,2	91,0
Sum	100,0	100,0

Det er også relativt små forskjeller i de ulike regionene når det gjelder omsorgsbehov på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder. Vesterålen ligger lavest (8 prosent), og Lofoten høyest (10 prosent).

Tabell 8.12: Er det noen i husstanden som trenger ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder?, etter region. Nordland 2001 (prosent)

	Y/S. Helgel.	I. Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ja	8,9	9,3	9,1	8,7	9,8	8,2
Nei	91,1	90,7	90,9	91,3	90,2	91,8
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Hvilke husstandsmedlemmer er det så som har behov for slik hjelp? Her skal vi se nærmere på et oppfølgingsspørsmål som ble stilt til de som svarte bekreftende på spørsmålet om noen i husstanden hadde et ekstra omsorgsbehov på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder.

Dersom vi først ser på fordelingen for hele fylket for 2001, er det respondenten selv som klart oftest er den omsorgstrengende, nærmere bestemt i fire av ti husstander. Mange av disse er trolig personer som bor alene, og de fleste av disse igjen trolig eldre. De nest største kategoriene omsorgstrengende er "ektefelle/samboer" (25 prosent) og "barn"(22 prosent).

Dersom vi sammenligner fordelingen for hele fylket med fordelingen fra 1994, ser vi at "barn" er den eneste kategorien hvor det rapporterte omsorgsbehovet har endret seg nevneverdig, med en økning fra 15 prosent i 1994 til 22 prosent i 2001.

Den regionvise fordelingen viser at Salten skiller seg ut med en lav andel med "ektefelle/samboer" som omsorgstrengende, og en høy andel hvor respondenten selv er det. Ytre/Søndre Helgeland skiller seg ut med en relativt høy andel med omsorgstrengende "foreldre/svigerforeldre" i husholdningen (15 prosent), mens Vesterålen har den laveste andelen, bare tre prosent. De regionale forskjellene kan være et uttrykk for regionale variasjoner i husholdningssammensetning, som igjen delvis vil gjenspeile regionale demografiske forskjeller knyttet særlig til alder.

Tabell 8.13: Kategorier husstandsmedlemmer som trenger ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder etter region. Regionene 2001 og fylket 2001 og 1994.

	Y/S. Helgel.	I. Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen	Fylket 2001	Fylket 1994
Foreldre/svigerf.	14,7	8,9	8,0	9,7	8,6	2,9	8,7	9,6
Barn	20,6	21,4	20,7	19,4	25,7	26,5	22,0	14,5
Ektef./samboer	26,5	28,6	17,4	37,5	28,6	22,9	25,2	26,5
Deg selv	41,2	41,1	49,4	38,7	40,0	37,1	42,8	42,4
Andre svar	2,9	1,8	4,7	3,2	5,7	2,9	3,6	12,3

For mange omsorgstrengende vil bl.a. spørsmålet om *omfanget* på hjelpebehovet avgjøre om omsorgsbehovet kan løses innenfor familien, eller om en må ty til det offentlige hjelpeapparat. For noen vil hjelpebehovet være så stort og varig at det å søke om plass i en omsorgsbolig eller et sykehjem blir et alternativ. Også *hvem* en

bor sammen med, og *om* en bor sammen med noen, vil ha betydning for om en vil ha behov for hjelp fra det offentlige.

Vi kan nærme oss spørsmålet om hvor *mye* hjelp disse husholdningene har behov for gjennom et spørsmål som kartlegger hvor stor del av døgnet den omsorgstrengende har behov for hjelp. Her ser vi av neste tabell at det for nærmere en fjerdedel (24 prosent) dreier seg om behov for hjelp hele døgnet eller hele dagen, altså et ganske omfattende hjelpebehov. En tredje del (33 prosent) av de med omsorgsbehov har behov for hjelp til bestemte ting hele dagen. Det kan imidlertid synes som om hjelpebehovet omfangsmessig er noe mindre blant de som har hjelpebehov enn det var i 1994.

Dersom vi ser på ulike aldersgrupper ser vi at husholdninger med personer i eldre aldersgrupper oftere har behov for hjelp for kortere tidsrom enn tilfellet er i husholdninger som består av personer i yngre aldersgrupper. I husholdninger hvor respondenten er under 40 års alder er det en av fire (26 prosent) som har behov for døgnekontinuerlig hjelp, mot en av seks (17 prosent) blant de som er 67 år eller eldre. De aldersbetingede forskjellene i hjelpebehov kan trolig forklares med at det handler om ulike typer hjelpebehov. Blant eldre vil det ofte dreie seg om behov for praktisk hjelp på grunn av aldersbetingede helsesvekkelser (hjelp til vask, matlaging osv). I yngre aldersgrupper vil det trolig oftere være snakk om funksjonshemminger som innebærer mer omfattende hjelpebehov, for eksempel hjelp til å kle på seg, personlig stell og hygiene, osv. Et annet forhold kan være ulike forventninger i ulike aldersgrupper når det gjelder deltagelse på ulike samfunnsarenaer, til det å kunne bevege seg omkring, delta på ulike arrangementer osv, og som vil ha betydning for hvor mye/lenge en trenger hjelp av gangen.

Tabell 8.14: Hvor stor del av døgnet trenger vedkommende ekstra stell, tilsyn eller hjelp? Aldersgrupper 2001, og hele fylket i 1994 og 2001.

	15-39 år	40-66 år	67 år+	Fylket 2001	Fylket 1994
Hele døgnet	26,2	19,2	17,4	20,3	15,7
Hele dagen	6,6	1,4	2,9	3,4	11,4
Til bestemte ting hele dagen	27,9	41,1	27,5	32,9	27,9
Mer enn 1 time	19,7	16,4	20,3	19,3	12,9
1 time eller mindre	19,7	21,9	31,9	24,2	32,1
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

8.5.2 Omsorgsyting

På samme måte som *hvem* det er i husholdningen som har et omsorgsbehov et stykke på vei vil reflektere måten husholdningene er satt sammen på, er det også grunn til å tro at hvem det er som faktisk *yter* hjelpen, har sammenheng med hvilke personer som er tilgjengelig i husholdet og som en derfor kan få hjelp fra. Vi har alle hørt historier om ektefeller eller andre nære familiemedlemmer som har gjort en enorm innsats for å gjøre hverdagen best mulig for sine nærmeste, til og med om de selv har hatt store behov for praktisk hjelp. I tillegg vil omfanget på hjelpebehovet selvsagt også spille inn; enkelte hjelpebehov kan dekkes innenfor familien mens andre vil være så store at de overskrider det den nærmeste familie kan ta seg av.

Nedenfor skal vi se på svarfordelingen på et spørsmål om hvem det er som yter hjelpen som den omsorgstrengende får. Vi har gruppert tabellen etter sivilstatus til den som svarer (tabell 8.15). Gifte/samboende yter naturlig nok i stor grad omsorg til hverandre, slik tabellen viser. Derimot må enslige (ugifte, skilte eller enker/-menn) ofte ty til hjelp fra andre, enten det er andre familiemedlemmer (som egne barn) eller andre personer utenfor husholdningen. Det er også flere blant enslige enn blant samboere/gifte som rapporterer om at de ikke får noen hjelp.

Dersom vi ser på fylket som helhet kan det se ut til at det har funnet sted en reduksjon siden 1994 i andelen som mottar omsorg fra noen utenfor husholdet ("andre personer" + "andre svar") mens egenomsorg og omsorg fra ektefelle/samboer har økt. Med andre ord, den uformelle omsorgen er omfattende, og den har vært økende. Det har samtidig også vært en nedgang i andelen som rapporterer at de ikke får noen hjelp overhodet. Dersom dette reflekterer reelle endringer er det et viktig funn. Flere mulige forklaringer kan her tenkes. En forklaring kan være at økningen i den uformelle omsorgen har absorbert en del av de omsorgsbehov som tidligere var udekket.

Tabell 8.15: Hvem yter i hovedsak denne hjelpen som vedkommende trenger?, etter sivilstatus. 2001, samt fylket 1994 og 2001.

	Fylket 1994	Fylket 2001	Ugift/skilt/enke	Gift/ samboer
Deg selv	31,0	45,5	30,8	54,8
Ektefelle/samboer	19,4	26,3	1,3	39,3
Andre familiemedlemmer	9,0	9,4	23,1	1,5
Andre personer	31,0	6,1	16,7	0,7
Ingen/får ikke hjelp	5,2	2,3	5,1	0,7
Andre svar	4,5	10,3	23,1	3,0
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

8.5.3 Omsorgsyting fra det offentlige

Ovenfor har det i stor grad handlet om omsorg, omsorgsbehov og omsorgsyting husholdningsmedlemmene imellom i Nordland. Vi har sett at den uformelle omsorgen er betydelig. Men mange vil også være mottakere av omsorg fra den kommunale omsorgstjenesten. Dette kan skje i ens egen opprinnelige bolig, men for noen vil det også være nødvendig å motta omsorgen i offentlige tilbud utenfor ens opprinnelige hjem, for eksempel i kommunale bo- og servicetilbud for eldre.

Vi skal først se på mottak av omsorg av offentlige omsorgsytere i eget hjem. Vi skal nærmere bestemt se på omfanget av mottak av omsorg fra de kommunale hjemmetjenester, nærmere bestemt hjemmehjelp og hjemmesykepleie. De som hadde hatt hjelp eller besøk av hjemmehjelp og/eller hjemmesykepleie de siste 30 dager, ble bedt om å oppgi hvor mange timer de hadde benyttet slik hjelp. Innledningsvis kan vi notere oss at det var om lag dobbelt så mange som svarte at de hadde mottatt hjemmehjelp som hjemmesykepleie.

Ser vi nærmere på tabellen (høyre del av tabellen viser 2001), finner vi at en vanligvis mottar langt flere timer med hjemmesykepleie enn hjemmehjelp. Mens en av fire som mottok hjemmehjelp benyttet tjenesten i 5 timer eller mer, var det halvparten av de som mottok hjemmesykepleie som benyttet denne tjenesten tilsvarende mye. Dersom vi sammenligner med tallene fra 1994 så har det skjedd en interessant endring. For syv år siden var mønsteret stikk motsatt; da benyttet mottakerne flere timer hjemmehjelp enn hjemmesykepleie.

Tabell 8.16: Hvor mange timer i løpet av de siste 30 dager har du benyttet...? Prosent. Fylket 1994 og 2001.

	1994		2001	
	Hjemmehjelp	Hjemmesykepl.	Hjemmehjelp	Hjemmesykepl.
1 - 4 timer	34,6	78,0	72,2	48,8
5 - 9 timer	38,3	4,9	17,2	25,5
10 - 14 timer	9,9	4,9	4,3	4,2
15 - 19 timer	11,1	7,3	4,2	6,8
20 - 29 timer	2,5	2,4	1,4	4,7
30 timer eller mer	3,7	2,4	0,7	10,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

* Spørsmålet ble stilt til kun de som har hatt besøk av tjenesten i løpet av de siste 30 dager.

Som nevnt er det også en del som vil være mottakere av tjenester i institusjoner eller boformer med fast personale, altså utenfor ens eget opprinnelige hjem. Vi skal nå ta for oss noen sider ved omfanget i bruken av denne typen omsorgstjenester.

Neste tabell viser at andelen i fylket som har foreldre eller svigerforeldre i kommunale omsorgsinstitusjoner eller andre botilbud med heldøgnservice har økt noe, fra knapt 6 prosent i 1994 til vel 7 prosent i 2001. Sammenligner vi regionene ser vi at Indre Helgeland har den høyeste andelen (8 prosent), mens Ofoten og Ytre-/Sør-Helgeland ligger lavest.

Tabell 8.17: Har du foreldre eller svigerforeldre som bor på aldershjem, sykehjem eller andre botilbud med heldøgnservice? Regionene 2001 og fylket 1994 og 2001 (Prosent)

	Fylket 1994	Fylket 2001	Y/S.Helgel.	I.Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ja	5,5	7,2	6,6	8,0	7,3	6,5	6,6	7,3
Nei	94,5	92,8	93,4	92,0	92,7	93,5	93,4	92,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Et spørsmål som kanskje er vel så interessant som å fastslå hvor mange som *har* plass, er å vite noe om hvor mange som opplever et udekket *behov* for slik plass. Vi skal nå ta for oss et oppfølgingsspørsmål, hvor respondentene ble spurt om en hadde foreldre eller svigerforeldre som ikke har slik plass i dag, men som har behov for en slik plass.

Her skal vi gjøre følgende grep: For å luke ut unge respondenter som ennå har ganske unge foreldre/svigerforeldre og som enda ikke vil ha et omsorgsbehov, skal vi gjøre en aldersavgrensning. Vi skal ta for oss informanter som er 50 år eller eldre og som har mor og/eller far i live. Da vil foreldrene være i alderen 70-90 år i dag dersom de var mellom 20 og 40 år gamle da respondenten ble født.

Det vi da ser (tabell 8.18), er for det første en merkbar økning siden 1994 i andelen som rapporterer om et udekket behov for plass i institusjon eller bolig med heldøgns service. I 1994 var det 18 prosent som rapporterte om et slikt behov, mot 21 prosent i 2001. Av regionene er det Vesterålen som skiller seg klart ut med et udekket behov, hvor nærmere hver tredje opplever et manglende tilbud til sine foreldre eller svigerforeldre. Salten og Indre Helgeland kommer på andre og tredjeplass med hhv. 24 og 21 prosent. Ofoten og Ytre/Søndre Helgeland er de regionene hvor det sjeldnest rapporteres om et slikt udekket behov.

Tabell 8.18: Har du foreldre eller svigerforeldre som ikke har plass i dag, men som har behov for slik plass? Personer som er 50 år eller eldre og hvor minst en av foreldrene lever. Regionene 2001 og fylket 1994 og 2001. Prosent.

	Fylket 1994	Fylket 2001	Y/S.Helgel.	I.Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ja	18,4	21,3	14,3	21,2	24,0	13,9	15,6	30,0
Nei	81,6	78,7	85,7	78,8	76,0	86,1	84,4	70,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

I hvilken grad er det botilbudet for eldre som benyttet drevet i henholdsvis offentlig og privat regi? Vi ser av neste tabell at hver tredje som har benyttet (enten selv eller som pårørende) botilbud for eldre de siste 12 måneder, har benyttet et tilbud som er drevet i privat regi. Av regionene er det Lofoten som har den høyeste andelen brukere av et privat tilbud (45 prosent), mens Salten ligger lavest (24 prosent).

Tabell 8.19: Bruk av offentlig/privat botilbud for eldre. De som har benyttet tjenesten i løpet av de siste 12 måneder. Nordland og regionene 2001.

	Fylket	Y/S.Helgel.	I.Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Offentlig	67,5	73,4	69,4	75,6	59,4	55,1	61,7
Privat	32,5	26,6	30,6	24,4	40,6	44,9	38,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

8.5.4 Uformell omsorg utenom husholdet

Vi har til nå sett på ulike sider ved omsorg, og hvor hovedfokus har vært på de to mest vanlige kildene for omsorgsyting - nærmeste familie og det offentlige. Bildet som har tegnet seg så langt, er et inntrykk av en betydelig økning i den uformelle omsorgen enten i form av egenomsorg eller omsorg fra ektefelle/samboer. Dette er for så vidt ikke et trekk som er særegent for Nordland; det har også blitt dokumentert for landet som helhet at det har blitt flere som yter uformell omsorg for andre (Sosialt Utsyn 2000 s. 61).

Mye av det omsorgsbehovet som blir dekket uformelt, dekkes som vi har sett av personer som står en nær i husholdningen. Men samtidig er det også mange som mottar omsorg fra andre utenom egen husholdning. Også denne formen for uformell omsorg mellom husholdninger har vært økende på landsbasis (op.cit.),

noe som blant annet antas å ha sammenheng med at det over tid har blitt flere eldre som bor alene. Men det kan også tenkes flere andre faktorer som vil påvirke denne formen for omsorg. Det offentlige omsorgstilbudet er en opplagt faktor, en annen er befolkningens oppfatninger av hva som er det offentlige og hva som er det sivile samfunns oppgaver. En tredje er av mer moralsk karakter og handler om fellesskaps- og ansvarsfølelse folk imellom generelt.

Vi skal nå først se på *mottak* av denne typen omsorg. Fordi spørsmålsbatteriet om uformell omsorg i 1994 inkluderte hjelp til barn²¹ i tillegg til de andre omsorgsformene, noe spørsmålet ikke gjorde i 2001, skal vi også her gjøre en avgrensning: Vi skal nærmere bestemt se til personer som er 60 år eller eldre. Da vil vi i stor grad stå igjen med husholdninger hvor omsorg til barn ikke er aktuelt, og som derfor langt på vei er sammenlignbare på de to tidspunktene.

Talene våre tyder på en dramatisk nedgang i andelen som mottar omsorg fra slekt, venner eller naboer siden 1994. Dersom vi sammenligner med foreliggende nasjonale tall (SSB's landsomfattende levekårsundersøkelse fra 1998), finner vi at Nordland også så vidt ligger noe under det nasjonale nivået når det gjelder denne typen uformell omsorg.

Tabell 8.20: Får husstanden regelmessig ulønnet hjelp fra slekt, venner eller naboer? Vi tenker her på tilsyn eller praktisk hjelp til syke, funksjonshemmede eller eldre. Personer over 60 år. Prosent.

	Nordland 1994	Nordland 2001	Landet 1998
Ja	19,1	8,3	8,8
Nei	80,9	91,7	91,2
Totalt	100,0	100,0	100,0

Av regionene er det mest vanlig å motta omsorg fra slekt, venner eller naboer i Ytre/Søndre Helgeland (24 prosent), og minst vanlig i Lofoten (10 prosent).

²¹ En liten utdyping er nødvendig her: Barnepass var i 1994 inkludert i spørsmålet om en gir ulønnet hjelp til slekt, venner eller naboer, men ikke spørsmålet om ens egen husholdning selv mottar slik hjelp. Når vi likevel gjør en aldersavgrensning for spørsmålet om mottak av slik hjelp, er det fordi dette spørsmålet fulgte rett etter spørsmålet om en gir ulønnet hjelp, og fordi vi antar at det kan ha vært fare for en "smitte-effekt" fra det første spørsmålet til det andre. Spørsmålene har nemlig svært lik ordlyd, og vi kan ikke utelukke at respondenten ut fra dette har antatt at det andre spørsmålet gjaldt de samme omsorgsformer som det første, og dermed latt være å lese spørsmålet helt i gjennom og unngått å få med seg denne nyansen.

Tabell 8.21: Får husstanden regelmessig ulønnet hjelp fra slekt, venner eller naboer? Vi tenker her på tilsyn eller praktisk hjelp til syke, funksjonshemmede eller eldre. Personer over 60 år. Regioner i Nordland. Prosent.

	Y/S.Helgel.	I.Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ja	23,8	16,4	15,5	15,6	10,2	19,5
Nei	76,2	83,6	84,5	84,4	89,8	80,5
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vi skal nå gå over til å se på *yting* av uformell omsorg til andre husstander (slekt, venner eller naboer). I dette spørsmålet har vi avgrenset oss til data fra 2001 fordi dette spørsmålet i 1994 også inkluderte pass av barn og dermed ikke vil være direkte sammenlignbart. Videre ser vi her på alle aldersgrupper.

Tabellen viser at en av fem nordlendinger gir slik omsorg regelmessig. Av den regionvise fordelingen ser vi at Ytre/Søndre Helgeland er den regionen hvor det er vanligst å yte omsorg til slekt, venner eller naboer, mens det er minst vanlig i Lofoten, Ofoten og Salten. Igjen ser vi at Ytre/Søndre Helgeland skiller seg ut med en høy grad av uformell omsorg mellom husholdninger, et mønster som også ble dokumentert i levekårsrapporten fra 1994 (Fylling m. fl. 1994:280).

Tabell 8.22: Gir du regelmessig noe ulønnet hjelp til slekt, venner eller naboer? Vi tenker her på tilsyn eller praktisk hjelp til syke, funksjonshemmede eller eldre.

	Hele fylket	Y/S.Helgel.	I.Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Ja	21,7	25,3	23,0	20,0	19,5	19,4	24,3
Nei	78,3	74,7	77,0	80,0	80,5	80,6	75,7
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

8.6 BEFOLKNINGENS TILFREDSHET MED OMSORGSTILBUDET

Vi skal nå nærme oss den offentlige omsorgsytingen i Nordland fra en annen side, nemlig ved å se på befolkningens egen vurdering av de kommunale omsorgstjenestene av ulikt slag. Respondentene ble bedt om å oppgi om de i løpet av de siste 12 måneder hadde benyttet ulike tjenester, og de ble også bedt om å gi sin vurdering av tjenesten. *Alle* respondentene ble bedt om å gi sin vurdering, også de

som ikke hadde erfaringer med tjenesten selv. Dersom en ikke hadde benyttet tjenesten selv, ble en bedt om å svare på grunnlag av sitt *inntrykk* av tjenesten.

Respondentenes ytringer om de ulike tjenestene kan således reflektere ulike ting samtidig. Det kan være oppfatninger forankret i egne (positive eller negative) erfaringer med bruken av tjenestene, eller det kan være oppfatninger basert på det inntrykk en har av tjenesten basert på andres fortellinger om sine erfaringer eller inntrykk. Mer generelt kan en kanskje si at det gjenspeiler "folk flest" sine oppfatninger i fylket av de kommunale tjenestene. Dette har dessuten ikke bare med kvaliteten på tjenesten å gjøre, men vil også være avhengig av de forventninger en har til hvordan tjenesten bør være. Forventningene kan for eksempel være preget av at en har blitt vant til et tjenestetilbud på et visst nivå, dvs. at de på ulike vis kan gjenspeile tjenestene i en kommune slik de har vært forut i tid kvalitetsmessig og omfangsmessig.

I tabellen uttrykkes tilfredsheten gjennom en "tilfredshetsscore". Dette er ein indikator for innbyggernes samlede tilfredshet med en tjeneste, basert på deres rangering langs en opprinnelig 6-delt skala for "tilfredshet", hvor ytterpunktene var 1 ("svært misfornøyd") og 6 ("svært fornøyd") (jfr. spørreskjema i vedlegget). Alle innbyggernes vurderinger er så omregnet til en felles score, som varierer mellom 0 og 100 poeng. En tilfredshetsscore lik 100 innebærer at samtlige brukere er svært fornøyd, mens score 0 betyr at alle er svært misfornøyd.

Den tjenesten i tabellen som nordlendingene er klart mest tilfreds med, er barnehager, mens barnevernstjenesten og tilbudet til psykisk utviklingshemmede får dårligst karakter. I så måte skiller nordlendingene seg ikke nevneverdig fra landets befolkning som helhet – her havner de samme tjenester på topp/bunn. Men av kolonnen lengst til venstre, som viser hvor stor andel av nordlendingene som hadde benyttet tjenesten, ser vi samtidig at det er en sammenheng mellom tilfredsheten med tjenesten og hvor stor andel som har benyttet tjenesten. Og selv om *alle* ble bedt om å oppgi svar på spørsmålene om tilfredshet, er antallet som faktisk gjorde det lavest for de tjenestene som ble gitt dårligst karakter. Det synest altså å være en viss sammenheng mellom bruk av tjenestene og hvem som har oppgitt om en er fornøyd/misfornøyd med tjenesten. I kapittel 11 vil befolkningens tilfredshet med de kommunale tjenestene bli studert nærmere, blant annet om det er en sammenheng mellom bruk/ikke-bruk av tjenesten og tilfredshet.

Dersom vi fokuserer på forskjeller mellom Nordland og landet som helhet, ser vi at et flertall av tjenestene gis svakere karakter i Nordland enn i landet generelt, med fire unntak. Unntakene er aldershjem, hjemmehjelp, tilbud til psykisk utviklingshemmede, og barnevernstjenesten. De tjenestene hvor det er størst

forskjell mellom Nordland og landet som helhet, er eldresenteret, tilbudet til psykisk utviklingshemmede, og barnehagen.

Tabell 8.23: Tilfredshet med kommunale tjenester. Nordland 2001 og landet 2000 (Norsk Gallup).

	Prosent benyttet	Antall oppgitt	Tilfredshetsscore Nordland 2001	Tilfredshetsscore Landet 2000
Barnehagen	17,2	1584	74,1	79,3
SFO	9,4	1877	63,8	64,9
Sykehjemmet	8,6	1859	60,9	61,6
Aldershjemmet	5,0	1971	61,0	59,3
Tilrettelagt bolig m/heldøgns pleie	2,4	2234	58,7	59,7
Tilrettelagt bolig u/heldøgns pleie	3,6	2279	59,3	60,9
Hjemmehjelp	8,4	1231	60,5	58,4
Hjemmesykepleie	7,6	1211	62,6	64,0
Eldresenteret	2,7	959	61,0	75,0
Tilbud til psykisk utviklingshemmede	1,6	934	56,0	49,2
Barnevernstjenester	2,2	868	51,9	49,2

For et utvalg av tjenestene har vi mulighet for å gjøre en sammenligning over tid for Nordland. De tjenestene det gjelder, er barnehage, SFO, sykehjemmet, aldershjemmet, omsorgs/-eldrebolig, hjemmehjelp og hjemmesykepleie. Her ser vi at tilfredsheten med barnehage og skolefritidsordning har gått ned sammenlignet med 1995 og 1997, mens tilfredsheten med aldershjem har økt noe. Tilfredsheten med hjemmehjelp og hjemmesykepleie har blitt mindre siden 1997.

Tabell 8.24: Tilfredshet med kommunale tjenester. Nordland 1995 (Norsk Gallup), 1997 (Norsk Gallup) og 2001.

"Tilfredshetscore"			
	1995 (Gallup)	1997 (Gallup)	2001
Barnehagen	80,6	83,0	74,1
SFO	71,1	65,2	63,8
Sykehjemmet	61,6	-	60,9
Aldershjemmet	57,3	-	61,0
Omsorgs-/eldrebolig	65,3	75,9	-
Hjemmehjelp	-	71,3	60,5
Hjemmesykepleie	-	71,8	62,6

Dersom vi sammenligner de ulike regionene når det gjelder tilfredshet med utvalget av kommunale omsorgstjenester, så skiller Ytre/Søndre Helgeland seg ut med størst tilfredshet på seks av de elleve tjenestene, mens befolkningen i Ofoten skiller seg ut med å gi den dårligste karakteren på ni av tjenestene. De tjenestene hvor Ofoten særlig skiller seg negativt ut fra de andre regionene på, er eldreomsorg (sykehjem, aldershjem, eldrecenter). Barnehage får best karakter i Lofoten, og eldrecenter og tilbudet til psykisk utviklingshemmede får best karakter i Lofoten og Vesterålen. Befolkningen i Salten og Vesterålen er mest fornøyd med barnevernstjenesten.

Tabell 8.25: Tilfredshet med kommunale tjenester. Regionene i Nordland 2001.

	Y/S.Helgel.	I.Helgel.	Salten	Ofoten	Lofoten	Vesterålen
Barnehagen	74,1	73,9	73,8	72,8	76,4	74,5
SFO	64,5	64,3	64,4	61,0	64,0	63,4
Sykehjemmet	67,9	59,5	61,3	53,7	63,1	59,5
Aldershjemmet	66,1	60,3	61,7	54,6	62,3	60,0
Tilrettelagt bolig m/heldøgns pleie	63,6	58,4	57,3	53,7	57,8	60,8
Tilrettelagt bolig u/heldøgns pleie	62,7	57,2	60,9	55,0	60,0	59,0
Hjemmehjelp	67,2	55,9	58,7	58,5	64,8	63,2
Hjemmesykepleie	68,3	58,7	60,0	62,6	64,2	66,6
Eldrecenteret	61,2	59,4	61,1	53,8	65,0	65,1
Tilbud til psyk. utviklingshemmede	58,1	55,7	53,5	53,0	59,8	58,5
Barnevernstjenester	51,9	48,3	55,2	47,9	51,4	55,0

Det er også noen tydelige aldersforskjeller i tilfredshet. Vi ser at den eldste aldersgruppen (67-98 år), og til en viss grad også den nest eldste (40-66 år), er gjennomgående mer tilfreds med tjenestene enn yngre aldersgrupper. Det gjelder særlig tjenester som sykehjem, aldershjem, hjemmehjelp, hjemmesykepleie og eldrecenteret. Forskjellene er mindre når det gjelder tilbudet til psykisk utviklingshemmede og barnevernstjenesten. Forskjellen de to yngste aldersgruppene i mellom er størst når det gjelder barnehage. Det er her interessant å konstatere at den aldersgruppen (25-39 år) som omfatter de fleste av de som er brukere av barnehagetjenester er mer fornøyd enn den yngste, hvor en del er kommende brukere av et slikt tilbud.

Noen av de registrerte forskjellene vil være knyttet til at ulike aldersgrupper i ulik grad vil ha egen erfaring med bestemte tjenester. Men det er også trolig slik at forskjellene i en viss grad uttrykker ulike (generasjonsbestemte) forventninger til innholdet offentlig tjenesteyting mer generelt, men også forskjeller mellom ulike generasjoner når det gjelder det å kunne stille krav til det offentlige. Mens eldre har vokst opp og levd et voksenliv i en tid hvor velferdsstaten var i sterk utvikling og hvor det var knyttet sterk optimisme til velferdsstaten, har unge vokst opp i en tid hvor det har blitt mer vanlig å stille kritiske spørsmål til det offentlige, og ikke ta de tilbudene som eksisterer for gitt.

Tabell 8.26: Tilfredshet med kommunale tjenester etter alder. Nordland 2001.

	15-24 år	25-39 år	40-66 år	67-98 år
Barnehagen	65,7	76,7	71,5	78,3
SFO	60,2	62,1	65,0	70,8
Sykehjemmet	51,2	56,7	62,3	72,9
Aldershjemmet	51,8	56,4	62,1	73,6
Tilrettelagt bolig m/heldøgns pleie	56,5	55,0	60,9	62,2
Tilrettelagt bolig u/heldøgns pleie	54,0	55,4	60,8	69,5
Hjemmehjelp	53,5	55,0	61,9	73,2
Hjemmesykepleie	53,2	57,5	64,2	74,6
Eldrecenteret	53,0	55,0	62,5	76,6
Tilbud til psyk. utviklingshemmede	58,2	52,8	57,0	63,9
Barnevernstjenester	52,3	50,7	52,6	57,9

Menn og kvinner er stort sett like tilfreds med de ulike kommunale tjenestene. De tjenester hvor det synes å være noe forskjell, er tilbudet til psykisk utviklingshemmede (menn noe mer tilfreds) og barnehagetilbudet (kvinner noe mer tilfreds).

Tabell 8.27: Tilfredshet med kommunale tjenester etter kjønn. Nordland 2001.

	Menn	Kvinner
Barnehagen	72,5	75,7
SFO	63,4	64,2
Sykehjemmet	61,5	60,3
Aldershjemmet	61,6	60,3
Tilrettelagt bolig m/heldøgns pleie	59,7	57,9
Tilrettelagt bolig u/heldøgns pleie	59,4	59,0
Hjemmehjelp	61,3	59,8
Hjemmesykepleie	61,9	63,2
Eldresenteret	61,0	60,9
Tilbud til psykisk utviklingshemmede	57,4	54,7
Barnevernstj.	51,3	52,5

8.7 OPPSUMMERING

I dette avsnittet skal vi summere opp de viktigste funnene i dette kapittelet, og gi noen hovedkonklusjoner. Et sammendrag av de viktigste funnene på de ulike områdene er:

Husarbeid:

- Forskjellen mellom kjønnene når det gjelder tid brukt på husarbeid er mindre i Nordland enn i landet som helhet; menn i Nordland bruker mer tid på husarbeid enn menn ellers og kvinner i Nordland bruker mindre tid på husarbeid enn kvinner ellers. Men fortsatt gjør kvinner i Nordland mer husarbeid enn menn.

”Omsorgsbyrde”:

- ”Omsorgsbyrden”, dvs. størrelsesforholdet mellom de grupper av befolkningen hvor det er flest omsorgsmottakere (barn og eldre) og befolkningen i yrkesalder, er større i Nordland enn i landet ellers. Dette skyldes særlig at befolkningen i Nordland består av en høyere andel eldre enn i landet ellers.

Omsorg til barn:

- Barnehagedekningen i Nordland har økt siden 1994, og ligger godt over landsgjennomsnittet. Samtidig har andelen familier som ønsker

barnehageplass til barn som ikke er i barnehage gått ned. Vesterålen har den høyeste andelen barnefamilier som brukere av barnehage, men er også den regionen hvor flest oppgir at de har barn uten barnehageplass og som de gjerne skulle hatt plass til. Til tross for en relativt høy andel barn i barnehagealder i Lofoten, rapporterer barnefamilier i denne regionen sjeldnest om et udekket behov for barnehageplass.

- Forholdet mellom private/offentlige barnehager synes å ha vært relativt stabilt siden 1994. Bruken av privat barnehage tilbud er vanligst i Lofoten, men minst vanlig i Ytre/Søndre Helgeland.

Omsorg til funksjonshemmede, personer med nedsatt helse og eldre:

- Ni prosent av befolkningen i Nordland svarer at noen i husstanden trenger ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, uførhet eller høy alder. I 1994 var prosentandelen omtrent den samme, åtte prosent. Lofoten er den regionen hvor flest oppgir at det er noen i husstanden som trenger ekstra stell eller tilsyn av slike grunner, mens Vesterålen ligger lavest. På fylkesbasis har det fra 1994 vært en økning i andelen som rapporterer om et slikt omsorgsbehov hos *barn*, mens det har holdt seg relativt stabilt for andre grupper.
- Omsorgsbehovet er omfangsmessig størst i husholdninger der den hjelpetrengende er en ung person. Her er det mange som har behov for døgkontinuerlig hjelp. I husholdninger med eldre er det mest vanlig å ha behov for hjelp til bestemte ting i et avgrenset tidsrom. I 2001 er andelen som rapporterer om et døgkontinuerlig hjelpebehov større enn den var i 1994. Dette kan trolig sees i sammenheng med at andelen som rapporterer om et slikt omsorgsbehov hos barn, har økt.
- Egenomsorg og omsorg fra andre i husholdningen har økt siden 1994, og andelen som mottar omsorg fra andre utenfor husholdningen har gått ned.
- Andelen som rapporterer om et udekket behov for plass i institusjon eller bolig med heldøgns service har økt siden 1994. Vesterålen er den regionen som skiller seg sterkest ut i så måte, mens befolkningen i Ofoten og Ytre/Søndre Helgeland er de som sjeldnest rapporterer om et slikt udekket behov.
- Uformell og ulønnet omsorgsyting mellom *husholdninger* har gått markant ned siden 1994. Denne formen for omsorg er vanligst i Ytre/Søndre Helgeland og lavest i Lofoten.
- Alt i alt tegner det seg et bilde av en økt uformell omsorgsyting innad i husholdningene, enten i form av egenomsorg eller i form av omsorg mellom husholdningsmedlemmer.

Tilfredshet med det kommunale omsorgstilbudet:

- Den tjenesten som befolkningen gir klart best karakter av de tilbud som er tatt med her, er barnehager. Barnevernstjenesten og tilbudet til psykisk utviklingshemmede får dårligst karakter. Nordlendingene skiller seg her ikke ut fra landets befolkning generelt.
- Nordlendingene synes å være noe mer misfornøyd enn befolkningen i landet ellers på et flertall av omsorgstjenestene som er inkludert her. Nordlendingene er imidlertid mer fornøyd med aldershjem, hjemmehjelp, tilbudet til psykisk utviklingshemmede, og barnevernstjenesten. De tjenestene hvor nordlendingene er mer misfornøyd enn befolkningen ellers i landet, er særlig eldresenteret og barnehage.
- Av regionene skiller Ytre/Søndre Helgeland seg ut med som mest tilfreds (på seks av de elleve tjenestene), mens befolkningen i Ofoten skiller seg ut som minst tilfreds (ni av elleve tjenester).
- Kvinner er mest tilfreds med barnehagen og barnevernstjenesten. Menn mest tilfreds med eldreomsorg (bortsett fra hjemmesykepleie) og tilbudet til psykisk utviklingshemmede.

Referanser

Christensen, Karen og Syltevik, Liv Johanne (1999): "Omsorg, underordning og sosialpolitikk – en introduksjon til Kari Wærness' sosiologi", I: Christensen, Karen og Syltevik, Liv Johanne (red.): *Omsorgens forvitring?* Fagbokforlaget.

Fylling m. fl. (1994): *Levekår og livskvalitet i Nordland*. NF-rapport 15/94. Nordlandsforskning, Bodø.

Reppen, Heidi Kristin og Rønning, Elisabeth (1999): *Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte våren 1999*. Rapporter 1999/27, Statistisk Sentralbyrå.

Blix, Karin Wenche Schytte (1993): *Barnehager: behov, etterspørsel og fordeling*. INAS-rapport 1993:8, Institutt for sosialforskning, Oslo.

Sosialt Utsyn (2001): Statistiske analyser, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

Sosialt Utsyn (2000): Statistiske analyser, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

Wærness, Kari (1984): "The rationality of caring", I: Söder, Mårten (red.): *Economic and Industrial Democracy*. London, Sage Publications.

Mastekaasa et. al. (1988): *Livskvalitetsforskning*. Rapport 1988:6, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

9. FRITID

Av Johans Tveit Sandvin

9.1 INNLEDNING

Fritid er et område som er svært vanskelig å avgrense. Hva er egentlig fritid? Noen vil si at fritiden er den tiden vi selv rår over, den tiden som ikke er bundet til lønnet arbeid eller andre formelle forpliktelser. Den tiden vi selv fullt ut kan bestemme hva vi vil gjøre. Om vi tenker oss om, så er det likevel ikke så enkelt. Hva med den tiden vi benytter til omsorg av egne barn, eller omsorg av gamle foreldre? Hva med den tiden en bruker som foreldrekontakt i klassen til sønn eller datter, nødvendig reparasjon av garasjetaket, eller økonomiansvaret i borettslaget? Og hva med frivillig ulønnet overtid på jobben? For noen vil matlaging eller hagearbeid oppleves som en plikt, mens slike gjøremål for andre er en hobby, eller bare er en kilde til avkobling.

De fleste vil være enig i at noen har mer fritid enn andre, og at dette dels er uforskyldt. Om noen sier vi at de nesten aldri har tid. Vi sier at tiden er en knapp ressurs som det moderne mennesket alltid har for lite av. Det er også status knyttet til det å ha liten tid – og dermed lite fritid. Det er et tegn på at man er viktig. Mange av oss velger derfor å disponere mye av den tiden vi selv rår over, på en måte som gir oss lite fritid.

Selv om fritid er et dagligdags begrep, som de fleste føler at de vet hva betyr, så ser vi at det likevel er ganske vanskelig å avgrense tydelig. Dette er kanskje viktig å ha i tankene når vi skal se nærmere på litt av det folk gjør på fritiden. Man kunne argumentere for at fritid i seg selv er en levekårsfaktor som folk hadde mer eller mindre av, men på grunn av vanskelighetene med å avgrense fritiden – både i tid og i innhold – vil ikke det være praktisk mulig. Trolig ville vi finne at de som har mest "fritid", i betydningen tid som de rår over selv, vil være de som oppgir å ha *minst* fritid, og at de som oppgir å ha *mest* fritid, i betydningen minst arbeidstid, er de som kommer dårligst ut på andre levekårsfaktorer

Vanskelighetene med å avgrense fritid gjør at vi heller ikke kan si noe om hva folk *fyller fritiden* med. Det vi i stedet skal gjøre er å se på hvor mange som deltar på visse typer fritidsaktiviteter, og hva som eventuelt kan bidra til å forklare ulikheter i aktivitets- eller deltakelsesmønster. Det vil ikke være mulig å inkludere alle de

aktiviteter som folk bruker fritiden til. Blant annet har vi valgt å se bort fra bruken av media, som TV, radio og aviser. En av grunnene til det er at svært mye av mediabruk faller sammen med jobb, og varierer like mye etter hvilken jobb folk har, som etter interesse. En annen aktivitet som legger beslag på mye av fritiden, er sosialt samvær med familie, slekt og venner. Dette er behandlet i et eget kapittel (kap. 7). Her skal vi begrense oss til et utvalg av kultur- og fritidsaktiviteter, som i alle hovedsak foregår utenfor hjemmet. Det gjelder friluft- og idrettsaktiviteter, underholdningspregede aktiviteter og kulturaktiviteter i mer tradisjonell forstand, som teater, konserter, utstillinger osv. Vi har også inkludert deltakelse i politiske og religiøse møter.

9.2 ENDRINGER I AKTIVITETSMØNSTER

Vi skal starte med å se på grad av deltakelse i ulike kultur- og fritidsaktiviteter, etter kjønn, og andelen som *ikke* har deltatt på de ulike aktivitetene i 2001, sammenlignet med tall fra undersøkelsen i 1994.

Tabell 9.1 viser befolkningen i Nordland sin deltakelse i ulike fritids- og kulturaktiviteter, i 2001 og i 1994. Det viktigste som tabellen viser er at andelen som oppgir å ikke ha deltatt på ulike kultur- og fritidsaktiviteter har gått ned fra 1994 til 2001, på samtlige av de aktivitetene vi har spurt om. For noen aktiviteter er forskjellene ganske store, mens de for andre er mindre. At andelen som ikke har deltatt er redusert, betyr ikke uten videre at aktivitetsgraden er økt. Vi ser for eksempel at andelen som oppgir at de ikke har vært på kino siste 12 mnd. er redusert fra 55.7 prosent i 1994, til 32.4 prosent i 2001. Det er likevel bare 1.5 prosent som oppgir at de har vært på kino minst en gang per uke. I 1994 var det 3.8 prosent som oppgav at de gikk på kino minst en gang i uken. Det var også flere i 1994 enn i 2001 som gikk på kino minst en gang i måneden. At det er færre som oppgir at de ikke har gått på kino, betyr altså at det har skjedd en utjevning når det gjelder kinobesøk. Det er stadig flere som går en gang i blant, men færre som går svært ofte.

Tabell 9.1: Befolkningen i Nordland sin deltakelse i ulike kultur- og fritidsaktiviteter, etter kjønn, og den totale andelen som ikke har deltatt, sammenlignet med 1994 (prosent).

	Deltatt				Ikke deltatt					
	Minst en gang per uke		Minst en gang per mnd.		Sjeldnere		Aldri		Totalt	
	M	K	M	K	M	K	M	K	2001	1994
Fot- eller skiturer i nærmiljøet	59.0	62.7	16.9	14.1	17.0	14.4	7.1	8.7	8.0	15.1
Fot- eller skiturer lengre unna	15.0	10.8	23.2	19.0	35.6	41.1	26.2	29.2	27.8	45.1
Idrett/trening i regi av idrettslag	9.7	5.8	3.3	0.7	7.4	4.8	79.6	88.8	84.3	85.5
Annen sport eller mosjon	34.9	35.4	9.5	8.5	21.4	19.8	34.2	36.3	35.5	54.6
Tilskuer ved idrettsarr.	8.1	4.9	13.3	10.0	34.1	30.3	34.5	54.7	49.6	55.6
Kino	1.5	1.5	12.6	11.1	49.6	59.3	36.7	28.1	32.4	55.7
Dans/diskotek	3.9	3.2	17.1	13.5	45.5	45.9	33.5	37.4	35.8	37.6
Restaurant/kafé	21.2	23.3	33.6	34.8	39.1	36.5	6.2	5.4	6.0	20.4
Gått på konsert	0.7	1.2	9.8	12.5	52.6	59.5	37.0	26.7	31.9	52.2
Deltatt i kor eller orkester	7.6	7.7	2.2	0.9	3.2	5.2	87.0	86.4	86.6	90.4
Gått på teater, revy el.l.	0.3	0.2	1.3	2.7	35.7	52.2	62.6	44.8	53.9	71.4
Deltatt i teater, revy el.l.	0.3	0.9	0.4	0.7	5.2	5.2	94.2	93.1	93.7	95.9
Deltatt i gudstj. eller relig. møte	3.3	3.9	3.4	8.0	42.2	49.4	51.1	38.7	44.8	51.9
Gått på kunstutstilling	0.2	2.2	1.5	2.1	24.5	34.9	73.8	63.0	68.5	72.8
Vært på museum	0.4	1.5	1.0	2.1	32.6	32.8	66.1	65.7	65.9	72.1
Lånt bok på bibliotek	3.2	5.3	10.2	18.5	26.6	34.0	60.0	42.2	51.2	64.1
Vært på politisk møte	1.6	0.7	4.4	2.9	15.9	13.0	78.1	83.4	80.5	83.4

Dette er et mønster vi finner når det gjelder flere aktiviteter, noe som i seg selv kan bidra til å forklare noe av selve mønsteret; Når det er stadig flere som deltar, på stadig flere aktiviteter, så er det naturlig at frekvensen i deltakelsen på hver enkelt aktivitet synker. I stedet for en generell økning av deltakelsen i kultur- og fritidsaktiviteter, kan det altså i stedet se ut som vi har å gjøre med en endring i aktivitetsmønsteret. Vi skal kommentere dette nærmere for hver enkelt aktivitet, og vi skal se at mønsteret ikke er helt gjennomgående.

Unntak fra mønsteret knytter seg først og fremst til det som gjelder fysisk aktivitet. Her har det vært en generell økning i aktiviteten. Vi ser at det er bare 8 prosent som ikke har gått fot- eller skitur i nærmiljøet, mot 15 prosent i 1994. Ca. 61 prosent (59% av menn og 62.7% av kvinner) har gått fot- eller skitur minst en gang per uke, mot vel 55 prosent i 1994. Også når det gjelder turer lengre unna, og når det gjelder annen sport eller mosjon har det vært en økning i andelen som deltar ofte. Vi ser også at menn, oftere enn kvinner drar på fot- eller skitur lengre unna hjemmet, mens det er liten forskjell når det gjelder turer i nærmiljøet og annen sport eller mosjon. Det er også flere menn enn kvinner som driver organisert idrett, og som er tilskuer ved idrettsarrangement.

Når det gjelder kino, så har vi allerede brukt det som eksempel på endring i deltakelsesmønsteret. Det samme mønsteret finner vi også når det gjelder dans/diskotek. Det er færre som aldri har deltatt siste år, men også færre som har vært på dans eller diskotek minst en gang i uken. Det samme gjelder konserter, og kan tyde på at det særlig er blant unge at en finner denne endringen – eller utjevningen – i aktivitetsmønsteret.

Det er flere kvinner enn menn som har vært på kino siste år, men det er ikke flere kvinner enn menn som går ofte på kino. Vi ser samme tendens når det gjelder konserter. Det er blant de som deltar sjelden, at en først og fremst finner kjønnsforskjellene. Når det gjelder dans/diskotek er det motsatt. Det er flere menn enn kvinner som har deltatt siste år, men hele forskjellen knytter seg til de som deltar relativt ofte. Når det gjelder det å gå på restaurant eller kafé, er nesten ingen forskjeller mellom kvinner og menn. Derimot er det en økning fra 1994 til 2001 i andelen som går ofte, både blant kvinner og menn.

Når det gjelder den mer tradisjonelle kulturaktiviteten, som deltakelse i musikk- og teateraktivitet, gå i teater, eller gå på kunstutstilling eller museum, så er jo aktiviteten generelt lavere, selv om det altså er noen flere som deltar i dag enn i 1994. Det siste gjelder særlig andelen som har vært på teater. Vi ser at det er 59.3 som oppgir at de ikke har vært på teater eller revyforestilling siste år, mot 71.4 prosent i 1994. Også her er det flere kvinner enn menn som deltar. Det har også

vært en klar økning i andelen som har vært på museum, og igjen er andelen størst kvinner. Når det gjelder aktiv deltakelse i musikk eller teatervirksomhet, så er økningen i andelen som deltar mindre, og kjønnsforskjellene relativt små. Større kjønnsforskjeller er det når det gjelder kunstutstillinger, som kvinner besøker i større grad enn menn.

Det er kanskje overraskende at også andelen som ikke har deltatt på gudstjeneste eller religiøst møte, er redusert siden 1994. Men også her finner vi den samme endringen i deltakelsesmønsteret; Det er færre som aldri deltar, men det er også færre som deltar ofte. Det er liten forskjell når det gjelder de som deltar minst en gang per uke, men andelen som deltar mindre enn ukentlig, men minst en gang per måned, er redusert fra 8.8 prosent i 1994, til 6.7 prosent i 2001.

Det er flere som benytter seg av biblioteket i 2001 enn det var i 1994. Bare 51 prosent oppgir at de ikke har lånt bok på biblioteket i 2001, mot 64 prosent i 1994. Men også her er det andelen, mer enn hyppigheten som har økt. Dersom en slår sammen andelen som låner bok hver uke og de som låner minst en gang per måned, så har andelen sunket fra 23.2 prosent i 1994, til 18.9 prosent i 2001. Vi ser at det er en klar overvekt av kvinner som benytter biblioteket. Dette henger trolig både sammen med at kvinner leser mer litteratur, og at de låner bøker sammen med sine barn. Også andelen som har vært på politisk møte har økt noe siden 1994, og her er det en viss overvekt av menn.

9.3 TRE ULIKE AKTIVITETSPROFILER

For å få et bedre og mer nyansert bilde av aktivitets- og deltakelsesmønster har vi valgt å gjøre en faktor-analyse²² basert på spørsmål om deltakelse i ulike kultur- og fritidsaktiviteter. På bakgrunn av faktoranalysen er det mulig å skille ut tre ulike dimensjoner eller aktivitetsprofiler. Det vil si at det er visse aktiviteter som samvarierer på den måten at deltakelse på en av disse aktivitetene, øker sannsynligheten for å delta også på de andre. På bakgrunn av faktoranalysen har vi laget tre indekser²³ som korresponderer med disse aktivitetsprofilene. Under skal vi presentere de tre aktivitetsprofilene, og deretter se hva som karakteriserer de personer som representerer disse profilene.

Den ene aktivitetsprofilen har vi kalt ”generell kultur”, og inkluderer det å gå på teater- eller revyforestilling, gå på konsert, gå på kunstutstilling og på museum. At

²² Se metodekapitlet

²³ Se metodekapitlet

disse aktivitetene danner en faktor, betyr altså at en del av svargiverne tenderer å delta i flere av disse aktivitetene. Det er derfor vi kaller det aktivitetsprofiler.

Den andre profilen har vi valgt å kalle "ung fritid", noe som antyder en forventning om at det først og fremst er unge som har det aktivitetsmønster som profilen representerer. Denne profilen inkluderer det å drive med konkurranseidrett, være tilskuer på idrettsarrangement, gå på kino og gå på dans eller diskotek. Den tredje profilen, som vi har kalt "mosjon", inkluderer det å gå fot- eller skiturert nær hjemmet, fot- og skiturer lengre unna hjemmet, samt å drive annen uorganisert idrett eller mosjon. Det er også andre aktiviteter som korrelerer med disse aktivitetene, men for de aktivitetene som er inkludert er korrelasjonen ganske sterk²⁴.

I tabellene som vises under er det brukt gjennomsnittlig score på indeksen. Gjennomsnittsverdien er beregnet ut fra grad av deltakelse (daglig, ukentlig, månedlig, sjeldnere eller aldri) i de ulike aktivitetene som inngår i indeksen. Tallverdiene i indeksen går fra 1.00 til 5.00 (med to desimaler), hvor 1.00 uttrykker den høyest mulige deltakelse (deltar daglig på alle aktivitetene som inngår i indeksen), mens 5.00 er lavest mulig (deltar aldri på noen av de aktivitetene som inngår). Siden det er gjennomsnittstall som benyttes, vil variasjoner på noen tideler representere viktige forskjeller.

Når det gjelder deltakelse i det vi har kalt "generell kultur" er variasjonene svært små, både mellom kvinner og menn og mellom ulike aldersgrupper. Vi ser av tabell 9.2 at deltakelsen er noe høyere blant kvinner enn blant menn, men variasjonen mellom aldersgruppene, både totalt og blant kvinner og menn, har et gjennomsnitt som avviker lite fra det totale gjennomsnittet på 4.49. Gjennomsnittet antyder også at deltakelsen blant de aller fleste er ganske liten. Det eneste som gir signaler om at det finnes visse systematiske variasjoner, er at standardavviket (kolonnen helt til høyre) øker med alderen. Det betyr at variasjonen i deltakelse er størst blant de eldste. Det er altså først og fremst blant de eldste at vi finner de "storforbrukerne" av flere slike kulturtilbud, som faktoranalysen indikerte. Vi har også undersøkt variasjoner i forhold til noen andre variabler, og både inntekt og utdanning påvirker deltakelsen i positiv retning, og gir kanskje en viss støtte for oppfatninger om at dette er "finkultur". Det er også små variasjoner mellom regionene, men aktiviteten er størst i Salten.

²⁴ sterkere enn .5

Tabell 9.2: Aktivitetsprofilen "KULTUR", totalt, og etter kjønn (gj.sn. indeksscore).

Kjønn	Alder	Gj.snitt	N	Std. avvik
Mann	15-24 år	4.64	79	0.32
	25-39 år	4.59	572	0.40
	40-66 år	4.52	629	0.43
	67 år +	4.47	207	0.62
	Total	4.54	1487	0.45
Kvinne	15-24 år	4.45	78	0.36
	25-39 år	4.48	546	0.40
	40-66 år	4.37	595	0.46
	67 år +	4.44	242	0.53
	Total	4.43	1462	0.45
Total	15-24 år	4.55	157	0.35
	25-39 år	4.54	1118	0.40
	40-66 år	4.45	1224	0.45
	67 år +	4.45	449	0.57
	Total	4.49	2948	0.45

Når det gjelder det vi har kalt "ung fritid" så er variasjonen større. Vi ser av tabell 9.3 at vi får støtte for vår hypotesen om at dette fanger opp aldersforskjeller. Slik som disse indeksene er konstruert, så er de forskjellene vi her ser mellom aldersgruppene ganske sterke. Vi ser at kvinner generelt er noe mer aktive enn menn (totalt 4.23, mot 4.34), og de aldersmessige forskjellene er også noe større blant kvinner enn blant menn (fra 3.59 blant de yngste, til 4.65 blant de eldste). I motsetning til det vi så i forhold til "generell kultur", så ser vi at standardavviket når det gjelder "ung fritid" er størst blant de yngste, særlig blant menn. Det betyr at det her er stor variasjonsbredde blant de yngste mennene, med noen svært aktive, og andre som er ganske passive.

Også her øker aktiviteten med økende inntekt, fra ca. 4.60 blant de som tjener under hundre tusen, til ca. 4.20 blant de høyeste inntektsgruppene (4.09 for de under seksti tusen, men som tidligere nevnt er dette i stor grad ungdom). Heller ikke her er det nevneverdige forskjeller mellom regionene, men Salten skiller seg noe ut med litt høyere deltakelse enn i de andre regionene.

Tabell 9.3: Aktivitetsprofilen "UNG FRITID", totalt, og etter kjønn (gj.sn. indeksscore).

Kjønn	Alder	Gj.snitt	N	Std. svvik
Mann	15-24 år	3.69	79	0.86
	25-39 år	4.04	586	0.70
	40-66 år	4.37	640	0.51
	67 år +	4.55	206	0.64
	Total	4.23	1511	0.67
Kvinne	15-24 år	3.59	78	0.67
	25-39 år	4.19	547	0.48
	40-66 år	4.44	601	0.48
	67 år +	4.65	238	0.50
	Total	4.34	1463	0.55
Total	15-24 år	3.64	157	0.77
	25-39 år	4.11	1133	0.61
	40-66 år	4.40	1240	0.50
	67 år +	4.60	443	0.57
	Total	4.28	2973	0.62

Aktivitetsprofilen "mosjon" består som nevnt av friluftaktivitet og uorganisert trening og mosjon, som vi tidligere har sett aktiviserer mange. I tabell 9.4 ser vi da også at gjennomsnittsverdiene er gjennomgående lavere enn for de to andre profilene. Vi ser at forskjellene i mosjonsaktivitet mellom kvinner og menn (totalt) er ubetydelige. Derimot er det større forskjell mellom aldersgruppene blant menn enn blant kvinner. De yngste kvinnene mosjonerer i gjennomsnitt mer enn de yngste mennene, mens de eldste kvinnene mosjonerer mindre enn de eldste mennene. Vi ser også at standardavviket her er enda større enn for de to andre profilene, som betyr det at det her er ganske store variasjoner som ikke fanges opp av variablene kjønn og alder. Inntekt betyr en del. De med inntekt mellom seksti og hundre tusen har en gjennomsnittsscore på 3.67, mens de som tjener mellom fir og fem hundre tusen har en score på 3.05. Når det gjelder region, så er det en viss forskjell mellom Indre Helgeland, Salten og Ofoten, med en score på ca.3.15, og resten som alle har en score på ca. 3.35.

Tabell 9.4: Aktivitetsprofilen ” MOSJON”, totalt, og etter kjønn (gj.sn. indeksscore).

Kjønn	Alder	Gj.snitt	N	Std. avvik
Mann	15-24 år	3.17	79	0.86
	25-39 år	3.19	583	0.86
	40-66 år	3.19	657	0.90
	67 år +	3.32	245	1.18
	Total	3.21	1564	0.93
Kvinne	15-24 år	2.93	78	0.73
	25-39 år	3.13	550	0.76
	40-66 år	3.26	613	0.90
	67 år +	3.61	277	1.24
	Total	3.26	1519	0.94
Total	15-24 år	3.05	157	0.80
	25-39 år	3.16	1134	0.81
	40-66 år	3.22	1270	0.90
	67 år +	3.48	522	1.22
	Total	3.23	3083	0.94

Oppsummering

Fritid er vanskelig å avgrense, både teoretisk og empirisk. Det samme er fritidsaktiviteter. Vi har i dette kapittelet begrenset oss til å beskrive graden av deltakelse blant befolkningen i Nordland i en del ulike kultur- og fritidsaktiviteter. Fordi graden av deltakelsen i disse aktivitetene også var inkludert i undersøkelsen fra 1994, vil vi også kunne beskrive eventuelle endringer over tid.

Det viktigste å fortelle om befolkningen i Nordland sin deltakelse i kultur- og fritidsaktiviteter på bakgrunn av denne levekårsundersøkelsen er at:

- andelen som oppgir å *ikke* ha deltatt på ulike kultur- og fritidsaktiviteter har gått ned fra 1994 til 2001, på samtlige av de aktiviteter vi har spurt om.
- nedgangen i andelen som ikke har deltatt har vært størst når det gjelder turer i skog og mark og annen uorganisert mosjon, det å gå på kino, konserter og teater eller revyer, og når det gjelder å gå ut på restaurant eller kafé.
- det er også færre som oppgir å delta svært ofte, noe som indikerer at det har skjedd en utjevning av aktivitetsmønsteret; Flere deltar på flere ulike aktiviteter.
- unntaket er turer i skog og mark, hvor også andelen som deltar mye, har økt.

- kvinner deltar generelt mer enn menn
- ”tradisjonelle kulturtilbud”, som å gå på teater, konserter, kunstutstillinger og i museer, har sine storforbrukere i de eldste aldersgruppene, både blant kvinner og menn.
- aktiviteter som idrett, kino og dans rekrutterer sterkest blant de aller yngste, og kjønnsforskjellene er samlet sett små.
- alle aldersgrupper mosjonerer stadig mer. Blant de yngste er kvinner mer aktive enn menn, men de eldste mennene mosjonerer mer enn sine jevnaldrende kvinner.

10. BEFOLKNINGENS LIVSKVALITET

Av Arild Gjertsen og Trond Bliksvær

10.1 INNLEDNING

I dette kapitlet skal vi se nærmere på befolkningen i Nordland sin livskvalitet. Livskvalitet, slik begrepet ofte brukes i levekårsforskning, har å gjøre med enkeltindividers opplevelse av livet som godt eller dårlig²⁵. Livskvalitet skal vi her mer konkret definere som befolkningens subjektive oppfatning av levekår, slik vi også gjorde i den første levekårsstudien av Nordland (1994).

Mens vi i de tidligere kapitler i denne rapporten har konsentrert oss om å kartlegge levekår som objektive og materielle tilstander og prosesser, skal vi i dette kapitlet altså ta for oss befolkningens egne oppfatninger og vurderinger av ulike sider ved livet. Vi tar her utgangspunkt i to dimensjoner; hvilke levekårsfaktorer som ulike deler av befolkningen opplever som viktige for en selv ('hva en setter høyt'), og hvor tilfreds den enkelte er med ulike sider av levekårene ('hva en er fornøyd med'). Dimensjonene beskrives både etter alder og kjønn, og er også fordelt på region. Vi ser også på hvordan vurderingen av levekårsfaktorene har utviklet seg siden 1994.

Vi skal innledningsvis også ofre noen ord på spørsmålet om det å fortolke forskjeller i rapportert livskvalitet. Et nærliggende spørsmål er gjerne hvor vidt forskjeller i livskvalitet kan *årsaksforklares* med ulikheter i "objektive" levekår. Å kartlegge slike kausale sammenhenger viser seg imidlertid å være svært komplisert, av ulike grunner²⁶. En viktig grunn er at det ofte vil være snakk om komplekse sammenhenger mellom objektive levekår og den subjektive opplevelsen av dem. Dels kan det være snakk om "kurvilineære" sammenhenger – det er ikke sikkert at "mer" av noe betyr like mye for alle. For eksempel er det ikke sikkert at det å tjene mer penger vil framstå som en like viktig verdi for en velstående person helt uten økonomiske bekymringer som for en som har store vansker med å få endene til å møtes i det daglige. Et annet viktig forhold i vår sammenheng, er hvilke typer av faktorer som observerte forskjeller langs de ulike livskvalitetsindikatorer vil kunne

²⁵ Mastekaasa, Arne; Torbjørn Moum, Siri Næss og Tom Sørensen (1988): *Livskvalitetsforskning*. ISF-rapport 88:6.

²⁶ *Ibid.*

forklares med, og i hvilken grad de kan gi grunnlag for politisk handling. Dersom vi for eksempel observerer forskjeller i rapportert livskvalitet mellom ulike regioner i Nordland, er det lite sannsynlig at det kan tilskrives ulikheter i egenskaper på regionalt nivå, altså som har å gjøre med regioner som geografiske eller politisk-administrative enheter. Vi har altså muligheter til å rent deskriptivt fastslå hvor fornøyd befolkningen i regioner eller i fylket er med ulike sider av livet, men vi vil trolig lete forgjeves etter grunnleggende politisk operasjonaliserbare størrelser som kan forklare forskjellene, enn si peke på politiske handlingsmuligheter som kan endre på dem.

10.2 HVILKE LEVEKÅRSFAKTORER VERDSETTES HØYT AV NORDLENDINGENE?

Vi skal først ta fatt i spørsmålet om hvilke levekårsfaktorer befolkningen i Nordland ser på som viktige og hvilke faktorer de ser på som mindre viktige. Respondentene ble bedt om å gi sin vurdering av 21 ulike levekårsfaktorer, og oppgi hvor viktige hver enkelt faktor var for dem. Det ble stilt spørsmål om de samme faktorene i 2001 som i 1994, og vi har derfor også mulighet for å studere eventuelle endringer. I tabellene har vi slått sammen "ganske viktig" og "svært viktig". Et annet valg kunne være å fokusere bare på de som har svart "svært viktig". Av hensyn til forskjeller i innsamlingsmetode mellom de to undersøkelsene har vi imidlertid valgt det første, fordi det øker sammenlignbarheten mellom undersøkelsene. Men vi vil samtidig også miste noe informasjon, nemlig muligheten til å kunne si *hvor* viktig en faktor er blant de som synes faktoren er viktig. Mange verdier er av en slik karakter at de aller fleste vil si de er viktige (for eksempel å vite at en betyr noe for andre), men det vil derimot være variasjon med hensyn til *hvor* viktige en syns verdien er. Der denne forskjellen har betydning for mønstrene i tabellene vil vi kommentere dette.

Tabell 10.1 gir grunnlag for å fokusere på to ting. Det ene er hvilke verdier som rangeres høyest/lavest i 2001; det andre er hvilke endringer som har funnet sted siden 1994. Ser vi først på resultatene fra 2001, er det særlig det å vite at noen er glad i en, velordnet økonomi, og å vite at en betyr noe for andre, som settes høyt. Men avstanden er ikke stor til mange av de andre verdiene, som de aller fleste også oppgir som ganske eller svært viktig. Her endrer imidlertid resultatet seg en del dersom vi avgrenser oss til bare de som har svart "svært viktig" på spørsmålet (ikke vist i tabellen). Dersom en således fokuserer på ytterpunktet ("svært viktig"), skiller følgende verdier seg tydelig ut fra de øvrige: familie, vite at noen er glad i en, barn, lønnet arbeid, og å vite at en betyr noe for andre.

Det som sjeldnest oppgis som viktig eller svært viktig er mulighet for å være partipolitisk aktiv, og å kunne engasjere seg i samfunnsspørsmål.

Dersom vi fokuserer på endringer fra 1994 ser vi noen svært interessante trekk. Den generelle konklusjonen synes å være at Nordlendingene har blitt mer ”materialistiske” over tid. Tabellen viser nemlig at betydningen av det å tjene penger er den verdien som har hatt klarest fremgang siden 1994. 58 % av Nordlendingene vurderte dette som viktig eller svært viktig i 1994; i 2001 vurderer hele 95 % dette som viktig eller svært viktig. Samtidig ser vi at de fleste andre faktorerets betydning for livskvalitet har fått redusert betydning, og særlig gjelder dette muligheten for å kunne engasjere seg i samfunnsspørsmål og i partipolitisk aktivitet. Andelen som vurderer dette som viktig eller svært viktig har blitt redusert med henholdsvis 13 og 9 prosentpoeng. Også ”myke” verdier som kontakt med slekt, kultur og miljø har fått redusert betydning. Hvis vi bare konsentrerer oss om andelen som har svart ”svært viktig” (ikke vist i tabellen) er det særlig ”rent miljø” som har redusert sin betydning for livskvaliteten.

Tabell 10.1: Hva befolkningen i Nordland opplever som ganske viktig eller svært viktig for livskvalitet. 1994, 2001 og endring i perioden (prosent).

	1994	2001	Endring 1994-2001
Lønnet arbeid	92,6	94,4	1,8
Familie	98,8	98,4	-0,4
Barn	92,1	93,2	1,1
Egen bolig	86,7	86,7	0,0
Kontakt med slekt	97,3	92,9	-4,4
Leve sunt	96,2	94,5	-1,7
Ha venner	99,8	97,9	-1,9
Ha fritid	98,1	97,4	-0,7
Kunne dra ut i naturen	90,1	92,8	2,7
Tilgang på kulturtilbud	72,2	67,7	-4,5
Rent miljø	98,7	95,7	-3,0
Velordnet økonomi	99,1	99,0	-0,1
Tjene mye penger	58,3	94,5	36,2
Ha utdanning	89,4	88,4	-1,0
Fritt kunne disponere sin tid	95,1	97,4	2,3
Vite at noen er glad i en	99,3	99,1	-0,2
Vite at en betyr noe for andre	99,5	98,5	-1,0
Godt bosted/nabolag	97,5	96,9	-0,6
Tilgang til varer og tj. i nærmiljø	95,2	93,0	-2,2
Mulighet til partipolitisk aktivitet	22,7	13,3	-9,4
Kunne engasjere seg i samf. spørsmål	64,3	51,6	-12,7

En sentral bakgrunnsvariabel i mange verdistudier er kjønn. En vanlig forestilling har vært at menn vektlegger "harde" verdier mens kvinner er mer opptatt av "myke" verdier. Hvordan arter det seg for kvinner og menn i Nordland? Hvis vi først ser på hvilke verdier som rangeres høyt hos begge kjønn, er kvinner og menn enige i at det å vite at noen er glad i en, å vite at en betyr noe for andre, og familie blant de viktigste verdiene. Men også en velordnet økonomi kommer høyt, og særlig blant menn.

Menn betrakter det å ha lønnet arbeid som noe viktigere enn kvinner, mens begge kjønn er like opptatt av å kunne tjene mye penger. Kvinner oppgir oftere enn menn verdier som barn, slekt, venner, å leve sunt. Vi får altså av disse rapporteringene et stykke på vei bekreftet kjønnsrelaterte forskjeller i verdiprioriteringer. Men forskjellene synes i hovedsak å dreie seg om at kvinner oppgir "myke" eller relasjonelle verdier i større grad enn menn, mens de er relativt *like* når det gjelder mer materielle verdier som å kunne tjene mye penger og ha egen bolig.

Når vi ser på hvordan endringer over tid i vurderingene slår ut i forhold til kjønn, er det interessant å merke seg at betydningen av materielle enkeltfaktorer har økt sterkest blant kvinner. Det å tjene penger er et aspekt ved livskvalitet som øker med 41 prosentpoeng blant kvinner, mens økningen blant menn er på 32 prosentpoeng fra 1994 til 2001. Endringen i de fleste andre faktorene (mange i negativ retning) med betydning for livskvalitet er riktignok større for menn enn kvinner. Dette ser vi særlig når det gjelder mulighet til partipolitisk virksomhet, å kunne engasjere seg i samfunnsspørsmål, betydningen av tilgang på kulturliv, rent miljø og å ha kontakt med slekt.

Når det gjelder prioriteringen av materielle verdier så har altså kvinner og menn blitt mer like over tid, mens forskjellene bare synes å ha økt når det gjelder vektlegging av relasjonelle verdier.

Tabell 10.2: Hva befolkningen i Nordland opplever som ganske viktig eller svært viktig for livskvalitet, etter kjønn. 2001 og endring 1994-2001 (prosent).

	Menn 2001	Kvinner 2001	Endring, menn 1994-2001	Endring, kvinner 1994-2001
Lønnet arbeid	95,7	93,1	0,0	3,8
Familie	97,3	99,5	-0,6	-0,1
Barn	91,4	95,0	1,8	0,5
Egen bolig	86,7	86,5	-0,4	0,2
Kontakt med slekt	90,0	95,7	-6,7	-2,1
Leve sunt	92,0	96,9	-3,0	-0,6
Ha venner	97,0	98,8	-2,9	-0,8
Ha fritid	96,8	97,9	-1,3	-0,2
Kunne dra ut i naturen	91,2	94,3	1,8	3,5
Tilgang på kulturtilbud	59,4	76,1	-8,7	-0,2
Rent miljø	93,2	98,1	-5,0	-1,1
Velordnet økonomi	98,7	99,3	-0,7	0,4
Tjene mye penger	94,5	94,6	32,1	40,5
Ha utdanning	86,5	90,4	-3,0	1,0
Fritt kunne disponere sin tid	96,9	97,8	2,3	2,2
Vite at noen er glad i en	98,3	100,0	-0,3	0,1
Vite at en betyr noe for andre	97,4	99,7	-1,8	-0,1
Godt bosted/nabolag	95,8	97,9	-0,9	-0,4
Tilgang til varer og tj. i nærmiljø	90,7	95,4	-2,9	-1,3
Mulighet til partipolitisk aktivitet	12,6	13,8	-12,5	-6,6
Kunne engasjere seg i samf. spørsmål	49,3	53,8	-17,4	-8,1

Sammenligner vi betydningen av de enkelte levekårsfaktorene med undersøkelsen i 1994 i ulike aldersgrupper, ser vi at det har skjedd ulike endringer for de ulike aldersgruppene. Aldersgruppene skiller seg fra hverandre særlig på fem faktorer. Når det gjelder det å eie egen bolig ser vi at middelaldrende og eldre vurderer dette som mindre viktig enn i 1994, mens den yngste aldersgruppa opplever dette som *viktigere* enn i forrige levekårsundersøkelse. Utviklingen siden 1994 skiller også på alder når det gjelder det å leve sunt og det å ha kontakt med slekt; det er særlig de yngre og de middelaldrende som vurderer dette som mindre viktig enn i 1994. Noe av det samme bildet ser vi når det gjelder det å ha tilgang til kulturtilbud. Andelen som mener at det å tjene mye penger er svært viktig har økt markant i alle aldersgrupper siden forrige levekårsundersøkelse.

Tabell 10.3: Hva befolkningen i Nordland opplever som ganske viktig eller svært viktig for livskvalitet, etter alder. 2001 og endring 1994-2001 (prosent).

	2001			Endring 1994-2001		
	15-39 år	40-66 år	67+ år	15-39 år	40-66 år	67+ år
Lønnet arbeid	97,0	96,3	73,7	0,2	0,4	2,0
Familie	97,8	98,6	99,2	-0,9	0,0	0,1
Barn	89,0	95,5	98,2	1,1	0,0	2,4
Egen bolig	82,0	88,2	94,1	5,2	-5,5	-3,0
Kontakt med slekt	90,5	93,3	97,2	-6,3	-3,4	-2,2
Leve sunt	91,9	95,7	97,8	-2,8	-1,7	0,4
Ha venner	98,9	96,9	97,8	-1,1	-3,0	-1,1
Ha fritid	97,9	97,7	95,1	-0,8	-0,9	-0,5
Kunne dra ut i naturen	91,0	95,2	91,3	1,0	0,6	9,7
Tilgang på kulturtilbud	64,7	68,6	73,4	-6,7	-7,7	7,3
Rent miljø	93,5	97,0	97,5	-5,0	-2,6	0,1
Velordnet økonomi	98,4	99,3	99,8	-0,8	-0,1	1,2
Tjene mye penger	95,7	96,1	85,0	33,8	38,0	35,6
Ha utdanning	88,3	89,5	85,2	-3,8	-0,4	3,4
Fritt kunne disponere sin tid	97,4	97,3	97,5	3,0	1,6	1,9
Vite at noen er glad i en	98,7	99,3	99,8	-0,4	-0,4	1,0
Vite at en betyr noe for andre	98,1	99,0	98,7	-1,3	-0,6	-0,7
Godt bosted/nabolag	94,3	98,3	99,5	-0,8	-1,1	-0,5
Tilgang til varer og tj. i nærmiljø	90,1	93,8	98,2	-3,0	-2,5	-0,1
Mulighet til partipolitisk aktivitet	9,3	15,9	17,8	-9,6	-10,5	-7,3
Kunne engasjere seg i samf. spørsmål	44,9	56,6	57,0	-20,3	-11,2	2,2

Et interessant spørsmål er om det er noen av de 21 faktorene (eller verdiene) som det ble spurt om, som har en tendens til å høre sammen? Er det slik at bestemte verdier opptrer i ”knipper”, på den måten at når en person oppgir en verdi som viktig, så er det en tendens til at personen også oppgir en annen verdi som viktig? Vi har allerede vært inne på begreper som ”materialist”, ”idealist” osv. – kan vi finne igjen slike grupperinger – eller dimensjoner – når vi ser på måten verdier forknippes på? Og er det slik at ulike grupper av nordlandsbefolkningen vektlegger noen dimensjoner sterkere enn andre?

Vi har gjort bruk av en teknikk som kalles for faktoranalyse for å se om det eksisterer slike dimensjoner i materialet. Enkelt sagt gjør faktoranalysen det mulig for oss å observere hvilke faktorer/verdier som har en tendens til å bli rangert høyt

samtidig. Faktoranalysen gjorde det mulig å skille ut følgende dimensjoner blant de 21 enkeltfaktorene som det ble spurt om i spørreskjemaet:

- sosialt miljø, fritid og friluftsliv
- trygt bo- og nærmiljø
- personlige relasjoner
- materielle faktorer
- familie
- samfunnsdeltakelse

Vi skal nå se nærmere på hvilke grupper av nordlandsbefolkningen som vektlegger de ulike dimensjonene, og vi konsentrerer oss her om forskjeller i dag, dvs. vi avgrenser oss til 2001- data. Dessuten skal vi bryte ned materialet på aldersgruppe og kjønn i en og samme tabell, slik at vi har mulighet for å observere evt. samspill mellom alder og kjønn. Vi skal også gjøre en enkel analyse av betydningen av inntekt for hvordan en vektlegger de ulike dimensjonene. Et spørsmål her vil være om det er slik at det er de med lav inntekt, dvs. de med minst evne til å skaffe seg materielle verdier, eller om det er de med høy inntekt og antatt stor evne til å skaffe seg materielle verdier, som verdsetter materielle faktorer mest.

Som tabell 4 viser, er det en tendens til at alle disse dimensjonene får økt betydning for livskvalitet med økende alder – med to unntak. For det første ser det ut til at de materielle faktorene spiller en noe mindre rolle for den eldste aldersgruppen. Betydningen av personlige relasjoner ser i tillegg ut til å holde seg stabil med økende alder. Ser vi på forskjeller mellom kjønnene, spiller både sosialt miljø/fritid/friluftsliv og trygt bo- og nærmiljø generelt en større rolle for kvinner enn for menn, særlig i den yngste aldersgruppen. Når det gjelder materielle faktorer ser det særlig ut til å være en forskjell mellom kjønnene i den eldste aldersgruppen; eldre menn er mer ”materialistiske” enn eldre kvinner. Familie vurderes omtrent like viktig av både menn og kvinner, med et lite unntak av den yngste aldersgruppen, hvor menn vurderer dette som noe mindre viktig enn kvinner. Samfunnsdeltakelse er en livskvalitetsdimensjon som betyr markant mindre enn de andre faktorene for begge kjønn og i alle aldersgrupper. Her er det relativt små kjønnsforskjeller, men dimensjonen er viktigst blant personer som er 40 år eller eldre.

Tabell 10.4: Dimensjoner som oppleves som svært viktig for livskvalitet etter kjønn og alder, 2001 (prosent).

	Menn			Kvinner		
	15-39 år	40-66 år	67 år+	15-39 år	40-66 år	67 år+
Sosialt miljø, fritid og friluftsliv	82,7	87,0	89,8	95,1	94,4	96,3
Trygt bo- og nærmiljø	85,0	92,2	99,5	90,7	95,8	96,9
Personlige relasjoner	96,5	97,8	98,0	99,8	99,7	99,6
Materielle faktorer	96,4	96,0	78,1	94,7	96,8	66,7
Familie	90,7	95,4	97,1	95,5	97,5	100,0
Samfunnsdeltakelse	9,8	18,2	20,9	12,0	21,3	17,5

Ser vi på sammenhengen mellom kjønn, inntekt og de seks livskvalitetsdimensjonene (tabellen nedenfor), er det en tendens til at mange av faktorenes betydning reduseres med høy inntekt. Igjen er det to unntak. Det ene er materielle faktorer. Det er altså de med høy inntekt som synes å være mest ”materialistisk” orientert, både blant kvinner og menn. Det andre unntaket er samfunnsdeltakelse, som ser ut til å vektlegges sterkest blant de med høy inntekt.

Inntekt ser dessuten ut til å bety mer for menns vurdering av livskvalitetsdimensjonene. Kvinner er mer samstemte i sine vurderinger på tvers av inntektsgrupper – med unntak av familiedimensjonen, hvor inntekt skiller mer blant kvinner enn blant menn. Blant kvinner ser høy inntekt til å gi en noe lavere vurdering av familieverdier. Dette kan ha sammenheng med at høy inntekt også reflekterer en sterkere orientering mot yrkeskarriere fremfor familie. Forskjellen mellom kjønnene er størst når det gjelder sosialt miljø/fritid/friluftsliv, og dette gjelder særlig i gruppen med høy inntekt. Kvinner med høy inntekt vurderer dette som en betydelig viktigere livskvalitetsdimensjon enn menn med høy inntekt. Det samme gjelder betydningen av et trygt bo- og nærmiljø. Menn med høy inntekt er de som er desidert minst opptatt av nærmiljø og trygghet. For de andre livskvalitetsdimensjonene er forskjellene mellom menn og kvinner mindre i begge inntektsgrupper.

Tabell 10.5: Dimensjoner som oppleves som svært viktig for livskvalitet etter kjønn og inntekt, 2001 (prosent).

	Menn		Kvinner	
	Under 300 000	Over 300 000	Under 300 000	Over 300 000
Sosialt miljø, fritid og friluftsliv	87,2	83,4	94,9	95,3
Trygt bo- og nærmiljø	93,3	85,2*	94,0	94,7*
Personlige relasjoner	97,8*	96,8	99,9*	98,5
Materielle faktorer	93,0*	98,4*	93,7*	100,0*
Familie	94,0	93,8	97,6	93,8
Samfunnsdeltakelse	14,3	16,0	17,0	17,3

10.3 TILFREDSHET MED LEVEKÅRENE

Mens vi i forrige avsnitt så på hvilke forhold nordlandsbefolkningen vurderte som viktig for dem selv, skal vi nå ta for oss spørsmålet om hvor tilfreds de er med ulike forhold i livet. Også her har spørsmålene vært stilt på samme måte som i 1994-studien, slik at det er mulig også å se på endringer når det gjelder tilfredshet med levekårene. Analysen tar utgangspunkt i andelen som sier seg ganske eller svært tilfreds med disse faktorene. På samme måte som i spørsmålene om hvilke verdier en setter høyt, står vi også her i fare for å underslå noen nyanser ved å slå sammen de to svarkategoriene – i noen sammenhenger vil ikke det viktigste være *om* en er tilfreds eller ei, men *hvor* tilfreds en er. Der vi ser at dette har betydning for resultatene, vil vi kommentere dette.

Vi har sett at det har vært en forholdsvis stor stabilitet siden 1994 når det gjelder hvilke verdier som prioriteres høyt: relasjonelle og sosiale verdier som familie og å vite at noen er glad i en. Et interessant spørsmål er om den markante økningen i prioriteringen av materielle verdier (å tjene mye penger) også gjenspeiles i Nordlandsbefolkningens tilfredshet med de materielle levekår?

Dersom vi først fokuserer på hva befolkningen i dag (2001) er mest tilfreds med av de oppgitte faktorene, gjelder det henholdsvis samvær med venner, boligen, og nærmiljøet. Disse faktorene ble også rangert høyt i 1994, men i tillegg var tilfredsheten med egen jobb relativt stor i 1994. Ser vi på hvilke faktorer en er minst fornøyd med i 2001, er det egen utdanning og husstandens økonomiske situasjon som skiller seg klarest ut.

Sammenligner vi det generelle bildet med 1994, legger vi straks merke til at det har

funnet sted en reduksjon i graden av tilfredshet på et flertall av faktorene. Et av unntakene er ens egen utdanning/utdanningsnivå. Reduksjonen i tilfredshet har vært størst når det gjelder jobben og husholdningens økonomiske situasjon.

Tabell 10.6: Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer totalt. 1994, 2001 og endring i perioden. Andel ganske og svært tilfredse (prosent).

	1994	2001	Endring 1994-2001
Din bolig/leilighet	93,0	93,1	0,1
Strøket der du bor	94,1	92,2	-1,9
Samværet med venner	98,5	94,9	-3,6
Forholdet til naboene	91,0	90,5	-0,5
Jobben du har	95,9	88,2	-7,7
Utdanningen du har	72,7	73,3	0,6
Husstandens økonomi	84,8	76,9	-7,9
Med livet ditt for tiden	96,8	91,8	-5,0

Ser vi på hvordan tilfredshet fordeler seg på kjønn, er et gjennomgående mønster at kvinner oppgir å være mer tilfreds enn menn på et flertall av faktorene. Dette mønsteret tydeliggjøres enda mer dersom vi avgrensner oss til de som har svart svært tilfreds. To unntak fra mønsteret er egen utdanning og jobb. Her er menn oftere tilfreds enn kvinner.

Når det gjelder endringer fra 1994, ser vi at reduksjonen i tilfredshet er større blant menn enn blant kvinner. Forholdet mellom kjønnene har endret seg tydeligst når det gjelder husholdningens økonomiske situasjon (tilfredsheten redusert mest blant menn) og egen utdanning (redusert tilfredshet blant menn og økt tilfredshet blant kvinner). Når det gjelder jobben har imidlertid tilfredsheten blitt redusert mer blant kvinner enn blant menn.

Tabell 10.7: Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer etter kjønn. 2001 og endring 1994-2001. Andel ganske eller svært tilfredse (prosent).

	Menn 2001	Kvinner 2001	Endring, menn 1994-2001	Endring, kvinner 1994-2001
Din bolig/leilighet	92,3	93,8	-0,4	0,5
Strøket der du bor	91,8	92,6	-2,2	-1,6
Samværet med venner	94,4	95,4	-4,2	-2,8
Forholdet til naboene	90,5	90,6	-0,3	-0,5
Jobben du har	88,9	87,4	-6,3	-9,4
Utdanningen du har	75,6	71,0	-1,6	2,8
Husstandens økonomi	76,4	77,4	-10,1	-5,7
Med livet ditt for tiden	91,3	92,5	-5,2	-4,6

Hvordan er tilfredsheten med levekårene i ulike aldersgrupper? De unge peker seg ut med den laveste tilfredsheten på syv av åtte områder mens de eldste er mest tilfreds på seks av åtte områder. Tilfredsheten blant de unge er særlig lav i forhold til de to andre aldersgruppene når det gjelder husholdningens økonomiske situasjon. De eldste er klart mest fornøyd med husstandens økonomi. Unge er også relativt lite tilfredse med boligen, strøket der en bor, og naboene.

Sammenligner vi med 1994, har tilfredsheten blitt redusert på flest områder for de middelaldrende, men vi merker oss også at mens de unge har blitt mindre tilfreds med egen utdanning, så har det motsatte skjedd for de to øvrige aldersgruppene.

Tabell 10.8: Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer etter alder. 2001 og endring 1994-2001. Andel ganske eller svært tilfredse (prosent).

	2001			Endring 1994-2001		
	15-39 år	40-66 år	67 år+	15-39 år	40-66 år	67 år+
Din bolig/leilighet	89,8	95,2	95,6	0,5	-0,5	-1,0
Strøket der du bor	89,8	93,5	94,6	-2,1	-2,1	-2,0
Samværet med venner	93,1	95,6	97,5	-4,6	-3,5	-1,3
Forholdet til naboene	85,8	93,0	95,6	2,3	-3,6	-2,4
Jobben du har	87,0	88,7	96,1	-8,0	-8,8	6,1
Utdanningen du har	73,1	73,6	73,4	-1,0	1,6	2,6
Husstandens økonomi	73,3	77,2	84,8	-8,2	-9,0	-5,5
Med livet ditt for tiden	92,7	91,0	91,8	-4,5	-5,1	-5,5

Forskjellene mellom regionene i tilfredshet med disse levekårsfaktorene er ikke særlig store, men det er mulig å peke på noen trekk. Mens Ofoten i 1994 var den regionen som kom dårligst ut i befolkningens tilfredshet, er dette ikke lenger tilfelle. Befolkningen i Vesterålen peker seg ut med høyest tilfredshet på flere områder. Utviklingen ser altså ut til å ha gått i retning av en utjamning i vurderingen av tilfredshet mellom regionene i Nordland.

Tabell 10.9a: Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer etter region. 2001 og endring 1994-2001. Andel ganske og svært tilfredse (prosent).

	Ytre-/Sørhelgeland		Indre Helgeland		Salten	
	2001	Endring 94-01	2001	Endring 94-01	2001	Endring 94-01
Din bolig/leilighet	93,3	-2,7	92,0	0,7	92,5	-1,3
Strøket der du bor	93,9	-1,3	91,6	-1,7	90,9	-2,8
Samværet med venner	95,1	-2,1	95,6	-3,9	93,6	-4,0
Forholdet til naboene	92,1	-1,1	90,5	1,6	88,2	-2,6
Jobben du har	88,0	-9,3	87,8	-8,0	88,4	-7,5
Utdanningen du har	72,9	-0,9	71,3	-0,2	74,6	1,0
Husstandens økonomi	74,2	-9,4	76,2	-10,0	78,6	-5,8
Med livet ditt for tiden	91,4	-5,4	93,2	-5,2	89,8	-5,5
Gjennomsnitt	87,6	-4,0	87,3	-3,3	87,1	-3,6

Tabell 10.9b: Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer etter region. 2001 og endring 1994-2001. Andel svært tilfredse (prosent).

	Ofoten		Lofoten		Vesterålen	
	2001	Endring 94-01	2001	Endring 94-01	2001	Endring 94-01
Din bolig/leilighet	93,7	3,3	94,2	2,4	94,5	-0,1
Strøket der du bor	91,8	-0,5	93,3	-1,6	93,8	-2,3
Samværet med venner	94,8	-3,2	96,0	-3,0	96,1	-3,5
Forholdet til naboene	90,7	5,0	92,9	-1,9	92,4	-2,1
Jobben du har	84,8	-8,0	89,9	-4,9	91,1	-7,6
Utdanningen du har	78,1	10,6	69,7	-4,7	72,7	-2,8
Husstandens økonomi	75,9	-7,4	77,4	-6,5	77,3	-9,8
Med livet ditt for tiden	92,0	-4,8	91,7	-5,7	94,9	-2,7
Gjennomsnitt	87,7	-0,6	88,1	-3,2	89,1	-3,9

10.4 OPPSUMMERING

10.4.1 Hva er viktig for livskvalitet?

Hva er livskvalitet for Nordlendingene? Det er selvsagt vanskelig å gi et uttømmende svar på dette ut fra et begrenset utvalg av levekårsfaktorer som denne analysen baserer seg på. Men gitt at de faktorene som vi har tatt utgangspunkt i her

representerer viktige aspekter ved livskvalitet, er det likevel mulig å si noe om hva som er viktig for ulike *grupper* av Nordlendinger. Kvinner ser ut til å ha et noe bredere spekter av viktige livskvalitetsdimensjoner enn menn. Kvinner nærmer seg imidlertid menn verdimessig mer enn omvendt, da materielle faktorer (som å tjene penger og lønnet arbeid) har fått økt betydning blant kvinner, mens ”myke” verdier (som kontakt med slekt og venner) ikke har fått økt betydning blant menn.

Analysen tyder på at de yngre Nordlendingene er noe mer ”selektive” i forhold til hva som er viktige levekårsfaktorer, mens middelaldrende og eldre har et noe bredere spekter av viktige dimensjoner i livet sitt. Unge er særlig opptatt av lønnet arbeid, venner og fritid.

Den dimensjonen som skiller *minst* mellom kjønnene og ulike aldersgrupper er betydningen av *personlige relasjoner*; ikke overraskende er dette viktig for de aller fleste. Like interessant er det å merke seg at den *materialistiske dimensjonen* ved livskvalitet ikke representerer noe stort skille mellom menn og kvinner. I et tradisjonelt kjønnsrollemønster kunne man kanskje forvente at en slik dimensjon skulle være viktigere for menn, men det er altså ikke tilfellet. Vi ser imidlertid at *eldre* kvinner er noe mindre materialistisk orientert enn eldre menn. På samme måte kunne man kanskje forvente at *familedimensjonen* ville være viktigere for kvinner, men igjen ser vi at kjønnsforskjellene er små – med et visst unntak for den yngste aldersgruppen. Betydningen av *aktiv samfunnsdeltakelse* for livskvalitet er generelt lav sammenlignet med de andre dimensjonene, men ser ut til å øke i betydning med alder. Forskjellen mellom kjønnene er imidlertid relativt liten. Hvis vi spissformulerer noe, ser de ulike livskvalitetsdimensjonene ut til å være viktig for følgende grupper av Nordlendinger:

- **Sosialt aktiv og fritidsorientert:** Kvinner.
- **Trygghets- og nærmiljøsøkende :** Eldre menn med lav inntekt
- **Relasjons - og følebesorientert :** Alle.
- **Materialistisk:** Unge og middelaldrende med høy inntekt.
- **Familieorientert:** Eldre kvinner med lav inntekt.
- **Samfunnsengasjert:** Middelaldrende og eldre.

Hvordan har utviklingen vært siden 1994 med hensyn til hva som er viktig for livskvalitet? En hovedkonklusjon må bli at Nordlendingene har blitt mer opptatt av materielle verdier i løpet av disse sju årene. Betydningen av materielle verdier har økt mest blant kvinner og blant middelaldrende. Samtidig ser vi at betydningen av å kunne engasjere seg i samfunnsspørsmål og i partipolitisk aktivitet har minsket betraktelig, noe som særlig gjelder for de yngste.

10.4.2 Livskvalitet og tilfredshet

Tilfredsheten med alle de levekårsfaktorene som er inkludert i analysen er på et lavere nivå enn i 1994. Nedgangen i tilfredshet er sterkest når det gjelder ens egen jobb og husstandens økonomiske situasjon. Unntakene er egen utdanning og bolig, hvor befolkningen er like tilfreds som tidligere. Menn er gjennomgående mindre tilfredse enn kvinner, og graden av misnøye har også økt mest blant menn siden 1994, særlig når det gjelder husstandens økonomiske situasjon. Et viktig unntak er egen jobb, hvor misnøyen har økt mest blant kvinner. Vi ser på samme måte at unge Nordlendinger er mindre tilfredse enn andre aldersgrupper på de fleste områder, men på en del områder har samtidig misnøyen økt mest blant de middelaldrende siden forrige levekårsundersøkelse.

Forskjellen i tilfredshet mellom regioner i Nordland er relativt liten. Vesterålen peker seg ut med høyest tilfredshet på flere områder. Det ser ellers ut til at det har skjedd en utjamning regionene imellom siden forrige levekårsundersøkelse. Ofoten, som kom dårligst ut i 1994, er den regionen i Nordland som har opplevd sterkest økning i tilfredshet på flere områder.

11. NORDLENDINGENES TILFREDSHET MED DE KOMMUNALE TJENESTENE

Av Per Arnt Pettersen

Når media kommenterer de kommunale aktivitetene – og spesielt tjenestene i kommunene – er det nesten alltid snakk om feil og mangler, enten det gjelder kvaliteten, kvantiteten eller helst begge deler. Eldresektoren, skolesektoren og sosialsektoren er antakelig de hyppigst framstilte ”krise og katastrofe”-områdene. Dersom alle de negative oppslagene i media styrte den offentlige opinion skulle en vente at tilfredsheten med de kommunale tjenestene var svært liten og at oppfatningen av ”krisetilstander” var meget utbredt. Flere undersøkelser viser imidlertid at folks tilfredshet varierer med ulike tjenester og med ulikt bosted. Dette indikerer at folks *erfaringer med de lokale tjenestene* er avgjørende for deres tilfredshet. Den vesentligste grunn till dette er at alle nordmenn bruker de kommunale tjenestene på en særlig *eksklusiv* måte, i den betydning at vi nesten alltid bruker bare **en** kommunes tjenester. Det er den samme kommune som tilbyr skole og barnehager, veier, vann og kloakk, helse og omsorgstjenester. Denne eksklusive bruken tilsier at en risikerer betydelige feilslutninger dersom en drar konklusjoner om tilfredsheten med de kommunale tjenestene i **en bestemt kommune** ut fra undersøkelser som er basert på gjennomsnittstall fra landsomfattende undersøkelser, og man kan definitivt ikke trekke slutninger om forholdene i **en** kommune ut fra mediaoppslag om forholdene i en annen kommune. Det beste eksemplet på denne type feilslutninger finner vi noen år tilbake, der mediaoppslag om forholdene innen eldreomsorgen i en bydel i Oslo førte til at Stortinget bevilget den berømte ”eldremilliarden” og spredte den over samtlige av landets kommuner. Ingen studier eller analyser antyder at det er eller har vært noe press i retning av en slik generell fordelingspolitikk.

Tilfredsheten med tjenestene som kommunene tilbyr sine innbyggere er i tillegg et av de aller viktigste forhold når en skal forklare folks tilfredshet med lokalpolitikken mer allment. Dette gjelder tilliten til lokalpolitikkerne så vel som oppfatningen av deres dyktighet. Det gjelder tilliten til de politiske av partiene som vesentlige og viktige for lokalpolitikken. På samme måte skaper tilfredshet med tjeneste tro på kommunestyret som demokratisk institusjon og kommunalforvaltningen som utøvende organ (Rose og Pettersen 2000, Pettersen og Rose 2000). Tilfredshet med de kommunale tjenestene er på mange måter hovedkilden til et positivt omdømme av det lokale selvstyre, det som ofte omtales som *politisk*

legitimitet i fagspråkets terminologi. Vi vet også at når folk blir spurt om hva de synes er de viktigste oppgavene for det lokale styringsverk – å være en demokratisk arena, å holde skattene og avgiftene la vest mulig eller at kommunen tilveiebringer et bredt og godt tjenestetilbud – så er de to siste alternativene som får størst oppslutning. Faktisk foretrekker folk fleste større kommunale effektivitet i tjenesteytingen enn større lokal autonomi (Pettersen og Rose 1997).

11.1 TIDLIGERE FORSKNING

På området tilfredshet med kommunale tjenester er det faktisk gjort en del forskning – ikke minst på bakgrunn av prosjektet – ”Brukere, Betalere, Borgere – Befolkningens forhold til kommunene”, som blir gjennomført for tredje gang i 2001 (Rose og Skare 1996). Her skal det rapporteres noen funn fra de to foregående undersøkelsene fra 1993 og 1996 og vi skal se disse funnene i sammenheng med hva vi kan forvente å finne i undersøkelsen av tilfredsheten med de kommunale tjenestene i Nordland i 2001 (Baldersheim m.f.l.1992, Kolbjørnsen 1995, Indergård 1996, Bekken 1997, Jensen 1998)

11.1.1 Kommunal rikdom og innsats

Det er store variasjoner kommunene imellom når det gjelder innsatsen – de beløp som brukes – inne ulike tjenesteområder. (For en oversikt, se Kommunal monitor for 1997, 1998 og 2000) Noen kommuner er rike – særlig de såkalte vannkraftkommunene – andre kommuner har lite av egne inntekter og er avhengige av statlige overføringer. Spørsmålet som umiddelbart synes aktuelt er om det er en sammenheng mellom ressursene kommunene disponerer og befolkningens tilfredshet med tjenestene. Svaret er ganske selvfølgelig at folk er mest tilfreds - i alle fall med kvantiteten på tilbudet – der kommunen har ressurser til å bygge ut barnehagene slik at de gis et tilbud til alle barn og *samtidig* alle eldre får et omsorgstilbud. Et eksempel på en slik kommune er kraftkommunen Suldal i Rogaland. Suldal har nesten dobbelt så store driftsutgifter pr. innbygger og dobbelt så store investeringer pr. innbygger som gjennomsnittet for Rogaland fylke. Det eneste folk var noe misfornøyd med var den kommunale svømmehallen, som bare er halvparten i størrelse (bare 12.5 meters lengde) i forholdet det utendørs oppvarmede bassenget i industri- og råbokommunen Sauda. (Sandvik 2000). En god del økonomer stiller imidlertid spørsmål med om denne type rikdom fører til *effektive løsninger*. Der pengemangel ikke er et problem tvinges ikke politikerne til å *prioriterere* eller finne de mest kostnadseffektive løsninger (Rattsø og Sørensen 1997). Det er under knapphet at politikernes må lete etter løsningene som gir de

laveste kostnadene – der vi får mest igjen for hver krone som blir investert (mer helse pr. krone). Denne diskusjonen dreier seg primært om kvantiteten på tilbudene i rike i forhold til mindre rike kommuner. Vurderingen av kvaliteten kan være gangse forskjellig fra hvordan størrelsen på tilbudet vurderes.

Kommunal rikdom kan måles på noe ulike måter, men for kommunepolitikerne er budsjettstørrelsen ganske sikkert den viktigste, spesielt den delen av budsjettet som ikke er øremerket – de såkalte kommunale ”frie inntektene”. Også store deler av de frie inntektene er bundet er opp tidligere beslutninger og prioriteringer, men det er marginene av disse pengene som kan brukes til nye satsinger, enten nye tiltak eller forbedringer av gamle. For de nordlandske kommunene var friinntektene i 1999 i gjennomsnitt 69 prosent av budsjettene, mot 67 prosent i gjennomsnitt i landet som helhet. Variasjonen innen fylket er imidlertid på over 10 prosent – fra 77 prosent i Sørfold i Salten til 65 prosent i Narvik. Selv om det er variasjon innen hver region – til dels stor – når det gjelder friinntektene for kommunene, er det verdt å merke seg at flere av kommunene i Ofoten ligger under det nordlandske gjennomsnittet for frie inntekter; Lødingen og Evenes, begge med 67 prosent. På den andre siden hadde Ballangen og Tjeldsund friinntekter på henholdsvis 73 og 74 prosent (Fylkesstatistikk 2001). Spørsmålet er om variasjonen i friinntekter har så stor betydning for politikernes handleevne- og tatt i betraktning at Narvik er en for Nordlands vedkommende folkerik kommune – at det bidrar til å redusere tilfredsheten med de offentlige tjenestene i nettopp denne regionen.

Ellers må det understrekes at ingen kommuner i Norge er så rike – målt på den ene eller andre måten – at de kan tilfredsstille alle krav og løse alle oppgaver samtidig. For de fleste – og det gjelder uten unntak kommunene i Nordland – er det knappheten som rår. Prioriteringer av oppgaver og løsninger er en politisk nødvendighet, og det er varierende og mange hensyn som skal imøtekommes når de politiske beslutningene fattes.

Som utgangspunkt er det vanskelig å tro noe annet enn at den gjennomsnittlige tilfredsheten er størst der politikerne har de flest ressurser til disposisjon, men det behøver ikke være noe nøyaktig forhold mellom ressursene og innsatsen til kommunene og *befolkningens tilfredshet*. Tilfredshet er en mental tilstand - en oppfatning av hvor godt det står til på ulike områder - der andre forhold som forventninger, erfaringer og oppfatninger av *hva som bør prioriteres*, kan påvirke den tilfredshet som folk gir uttrykk for.

11.1.2 Kommunestørrelse

Noen kommuner har høyt befolkningstall og er sentrerte, andre har liten befolkning og de bor spredtbygd. I de store kommunene kan en oppnå "stordriftsfordeler" på en rekke områder spesielt for kapitalintensive tjenester som preger teknisk etat. På noen områder er det bare et stort befolkningsgrunnlag som kan gi grunnlag for tjenesteutbygging. Det gjelder særlig tjenester som selges, som for eksempel kulturtjenester. For kapitalintensive og tjenester "for salg" finner vi derfor systematisk størst tilfredshet i byene og de store kommunene. På alle slike områder vil små kommuner har "smådriftsulempet". For tjenester som er arbeidsintensive, noe som som preger omsorgssektoren, er forholdet nærmest omvendt. Her er det lite å hente i stordriftsfordeler, og for de kommunene som forsøker å oppnå stordriftsfordeler ender det fort med kvalitetsforringelse, med kritikk av anonyme "omsørgere" og liten tid til omsorg. I små kommuner er det i alle fall en fordel at folk stort sett kjenner hverandre, at tjenesteapparatet er oversiktlig, at det er enklere å formidle behov og finne dekkende løsninger. Samtidig kan frekvensen i møter med omsorgsapparatet være hyppigere på grunn av små avstander. Alt dette skaper tilfredshet. Her er altså funnene fra tidligere forskning ganske entydige. Folk er mest tilfreds med de universelle tekniske tjenestene i de store byene og andre folkerike kommuner. Det samme gjelder for "betalingstjenestene" innen kultursektoren. Men der tjenestene forutsetter kontakt "ansikt til ansikt" – som i skolen og barnehage eller omsorg for eldre – er folk i de små kommunene mest tilfredse med disse tjenestene (Indergård 1996)

11.1.3 Brukere mer tilfredse enn ikke-brukerne

Et annet gjennomgående funn fra tidligere undersøkelser er at brukerne av ulike tjenester er mer tilfredse enn de som har en oppfatning om tilfredsheten, men som personlig ikke bruker tjenestene (Indergård 1996, Pettersen og Rose 2000). Dette indikerer sterkt at bruk og erfaringer med tjenestene, er av større betydning for hvordan tilfredsheten formes, enn de oppslagene vi finner i media. For vår undersøkelse er det vesentlig at bruken og erfaringene kan variere mellom ulike grupper. Det gjelder for menn og kvinner, det samme gjelder unge og gamle, og utdanningsgrupper tenderer til å bruke noen tjenester ulikt.

11.1.4 Kjønn

Det er ulik bruk og erfaringer som fører til av vi forventer – ikke større tilfredshet for et av kjønnene – men at de har ulike områder der de er misfornøyd og tilfreds. Menn og kvinner bruker ulike tjenester i ulik grad og dermed flyttes oppmerksomheten mot ulike kommunale tjenesteområder. Også når andre i familien – barna eller de gamle bruker ulike tjenester er det grunn til å tro at det er

ulikehet mellom menn og kvinner når kvaliteten på tjenestene vurderes. Kvinner har langt større bruk og erfaring med omsorgstjeneste enn det menn har, mens menn kanskje har større erfaring med de tekniske tjenestene i kommunen.

11.1.5 Alder

I ulike livsfaser har folk ulike behov som styrer vår bruk av forskjellige tjenester. I barndommen er det barnehavene, i ungdommen er det skolene, senere trengs tomt til hus og plass for egne barn i barnehavene, og etter hvert kan bekymringen for helse og omsorgsstellet i kommunen bli en realitet. På samme måte som ulike er faringer for menn og kvinner – kan ulike er faringer for ulike aldersgrupper – bidra til at tilfredsheten med tjenestene varierer.

11.1.6 Utdanning

Folks utdanning bidrar primært til økt kunnskapsnivå – allmennkunnskap så vel som spesiell kunnskap dersom en har en eller form for spesialistutdanning. I alle tilfelle gir kunnskap *innsikt*, også i politiske spørsmål. Det har vært vanlig å anta at tilfredsheten med kommunale tjenester – på samme måte som tilliten til politikerne – avtar med økende utdanning. Resonnementet bygger på at folk med høy utdanning lettere avslører svakhetene i tjenestesystemene og dermed ser potensialer for forbedringer – enten ved at kostnadene kan gå ned eller tjenestene forbedres. I sin mest uttalte form blir konklusjonen at de med høyest utdanning og den største innsikten blir en type *politiske kynikere*, misfornøyd med det meste og med mistillit til politikere så vel som politiske institusjoner. Men dette resonnementet kan snus på hodet. Selv om vi forutsetter at de som har høyeste utdanningen også har størst innsikt behøver den ikke være rettet mot negative opplevelser. Innsikt kan tvert imot bidra til forståelse for at både de politiske prioriteringene og vedtakene er vanskelige, og på samme måte kan innsikt gi forståelse for vanskelighetene som den faktiske tjeneste utøver har i sin jobb. Politikere vil sikkert, men kan vanskelig løse alle problemer samtidig, eller bevilge penger til alle gode formål. Til det er budsjettene for stramme. Deres oppgaver er å prioritere, og ikke så sjelden foreta upopulære nedskjæringer. Dette gir også rammebetingelsene for de som skal videreformidle og sette tjensteproduksjonen ut i livet. Innsikt i lærerrollen – omsorgsrollen – byråkratrollen – kontrollrollen, kan bringe forståelse for at både politikere og fagfolk gjør en god jobb, og dermed tilfredshet med tjenestene. I motsetning til politiske kynikere kan utdanning bidra til politisk *realisme* (Rose og Pettersen 2000).

11.2 PROBLEMSTILLINGER

I dette kapitlet skal fokus rettes mot tre sentrale problemstillinger:

For det første skal vi studere hvor fornøyd befolkningen i Nordland er med ulike tjenester som kommunene tilbyr sine innbyggere *sammenliknet med den gjennomsnittlige tilfredshet i landet som helhet*.

Dernest skal vi studere hvilke tjenester som folk er mest tilfreds med, og tilsvarende, hvor vi finner misnøye. Også her kan vi sammenlikne mønstret for befolkningen i Nordland og landet for øvrig.

Til siste skal vi undersøke om det fins forhold som skaper variasjon i tilfredsheten. Er det slik at kvinner er mer tilfreds med noen tjenester mens kanskje menn er tilfreds med andre. Eller varierer tilfredsheten med alder eller utdanning? Innen studiet av variasjon er det kanskje mest interessante om det fins variasjoner i tilfredsheten mellom regionene i Nordland.

Som nevnt er media hovedsakelig opptatt av kommunale tjenester når noe går eller har gått galt. I hvilken grad "allmenntilstanden" for de kommunale tjenesten er gode eller dårlig kan best testes ved å skille ut tilfredsheten blant de som er brukere av tjenestene i forhold til tilfredsheten blant de som har meninger om kvaliteten på tjenestene uten å ha brukt dem. Den første gruppen har både erfaring med tjenestene personlig og anledning til å kontrollere den informasjon som media bringer til torgs, den siste gruppen – ikke-brukerne – er i stor grad avhengig av hva andre formidler av erfaring når de skal vurderer mediainformasjon og de debatter som gjerne følger av oppslagene.

11.3 FRAMGANGSMÅTE

Kommunene tilbyr en lang rekke tjenester – antakelig langt flere enn de fleste er klar over. I vår undersøkelse har vi bedt folk gi uttrykk for sin tilfredshet med mer en 40 ulike kommunale tjenester. Det sier seg selv at dersom det ble laget tabeller om tilfredshet for hver enkelt av disse tjenestene ville det ta svært mye plass, bli en langdryg framstilling der de fleste – inkludert forfatteren – vil stå i fare for å miste oversikten. Vi har valgt en framgangsmåte som forenkler framstillingen betraktelig.

Nesten alle studier av folks meninger og holdninger – det som vanligvis kalles opinionsstudier – viser at meninger og holdninger – inkludert tilfredshet – kommer i klynger eller grupper av tilfredshet. I vårt tilfelle betyr dette at det er god grunn til

å tro at folk som er tilfredse med ett område innen for eksempel eldreomsorgen, også er tilfredse med de fleste andre områder innen eldreomsorgen, eller dersom en er tilfreds med renovasjonstjenesten i kommunen er en også tilbøyelig til å være tilfreds med andre tekniske tjenester. Den vanligste måten å finne slike klynger av meninger og oppfatninger er ved hjelp av *faktoranalyse*. Denne statistiske teknikken tar utgangspunkt i sammenhengene i tilfredshet – eller korrelasjonene som det heter i statistisk språkbruk – mellom samtlige tjenester vi har stilt spørsmål om, og deler tjenestene inn i grupper der det er et felles mønster i tilfredsheten. På denne måten kan vi redusere de over 40 ulike tjenestene som det er stilt spørsmål om til 8 *tjenesteområder* der tilbøyeligheten er sterk til at tilfredshet med en tjeneste henger godt sammen med tilfredshet med andre tjenester innen *samme tjenesteområde*. De tjenesteområdene det nå er snakk om er:

- tjenester rettet mot de eldre
- tjenester rettet mot barn
- tilfredshet med volumet på sentrale tjenestetilbud innen omsorgssektoren
- de allmenne helsetjenestene
- kultur og idrettstilbudet
- de administrative tjenestene i kommunene
- de tekniske tjenestene
- tjenestene knyttet til vedlikehold, renhold og snørydding av veiene i kommunen

For hver enkelt tjenesteområde kan vi så lage en *indeks* der vi analyserer hvilke grupper – kvinner eller menn, gamle eller unge, folk med høy utdanning i motsetning til de med lav, og folk som bor i ulike regioner – som er mest tilfreds med de ulike tjenesteområdene. Indeksen lages på den måten at tilfredshetsverdiene for hver enkelt tjeneste summeres og deretter divideres på antallet tjenester i hver indeks. Det er de målte sammenhengene mellom tjenestene som avgjør hvor mange tjenester som inngår i hver indeks. For noen tjenesteområder er det mange enkelttjenester som inngår. Det skaper et problem med indekskonstruksjonen dersom det for enkelte tjenester er svært få som har en oppfatning om akkurat denne tjenesten, fordi alle individene som skal inngå i en indeks må ha en oppfatning om tilfredshet for samtlige enkelttjenester. For å unngå at vi foretar analysen kun på et svært begrenset, og sannsynligvis skjev del av vårt statistisk utvalg, som i utgangspunktet er representativt for hele befolkningen i Nordland, vil enkelte tjenester som har slike lave forekomster av svar om tilfredshet eller misnøye bli utelatt fra indeksen.

Vi skal først se på tilfredsheten med den enkelte tjeneste, men gruppere dem innenfor de ovenfor nevnte tjenesteområdene. Vi skal både finne de tjenestene folk er mest og minst tilfredse med, og samtidig skal vi sammenlikne tilfredsheten i Nordland fylke med tilfredsheten i landet som helhet. Neste steg består i å finne de

egenskapene ved innbyggerne i Nordland som skaper variasjon i tilfredsheten. Når vi analyserer variasjon i tilfredsheten bruker vi ikke de enkelte tjenestene, men de konstruerte indeksene for hvert av tjenesteområdene.

11.4 TILFREDSHETEN MED ELDTREMSORGEN: GOD, MEN LITT LAVERE ENN I LANDET FOR ØVRIG

Den tjenesten innen eldreomsorgen folk er mest tilfredse med er "hjemmesykepleien". Både i Nordland og i Norge som helhet er det 42 prosent som synes at hjemmesykepleie i deres kommune fungerer svært eller meget tilfredsstillende. Noen synes kanskje at dette ikke er et svært imponerende tall, men tatt i betraktning at det bare er de *svært* og *meget* tilfredse som inngår i prosentandelen viser det faktisk betydelig tilfredshet. Hadde vi også tatt med de som er "nokså tilfredse" hadde andelen utgjort omkring 75 prosent. Sagt på en annen måte så er det svært få som gir uttrykk for at de er misfornøyde. Selv den minste andelen tilfredse, de 35 prosent som er tilfredse med "boliger for eldre uten heldøgns pleie" viser til betydelig tilfredshet. Her er det for eksempel mindre en 30 prosent som uttrykker noen form for utilfredshet, og ser vi på de som er svært eller meget utilfredse utgjør de bare omkring 10 prosent.

Tabell 11.1. Tilfredshet med kommunal tjenesteyting rettet mot eldre i Nordland fylke i 2001 og for Norge som helhet i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosent differanse mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, minimum og maksimum faktorladning.

Tjensteområder:	Nordland	Norge	Prosentdifferanse
Hjemmesykepleie	42	42	--
Sykehjemmet	39	(44)	-5
Aldershjemmet	38	(44)	-5
Eldresenter	38	i.t.	
Hjemmehjelp	37	42	-5
Bolig med heldøgns pleie	36	46	-10
Bolig uten heldøgns pleie	35	42	-7
Forklart varians:15.4	Faktorladninger:	Max .80	Min .74

i.t. = ikke tilgjengelig

Et annet trekk ved tilfredsheten innen eldreomsorgen er at variasjonen mellom tjenestene er så lav, bare 7 prosents differanse fra den tjenesten folk er mest

tilfredse med til den de er minst tilfredse med. Likevel er det verdt å merke seg at selv om tilfredsheten i Nordland godt kan beskrives som høy, så er tilfredsheten noe lavere enn for landet som helhet, men det gjelder først og fremst boliger for eldre med eller uten heldøgns pleie.

11.4.1 Variasjon i tilfredsheten

Et forhold er å beskrive nivået på tilfredshet med ulike tjenester. Neste spørsmål er altså om det fins variasjon i tilfredsheten med de ulike tjenesteområdene blant ulike befolkningsgrupper. Her skal brukes indeksene for hvert tjenesteområde og vi skal undersøke om den gjennomsnittlige tilfredsheten varierer fra gruppe til gruppe. Jo større verdi gjennomsnittet har jo større er tilfredsheten. Den skala vi opererer med går fra 1 til 6, der verdien 1 ville angitt at alle var svært utilfredse og motsatt, dersom verdien 6 skulle dukke opp betyr det at alle er svært tilfredse. Dersom folks tilfredshet fordeler seg jevnt eller normalfordelt over de 6 tilfredshetsverdiene vil vi få en beregnet tilfredshet på 3.5. Dersom de faktiske verdiene i analysen er over dette nivået kan vi si at tilfredsheten er større enn misnøyen. Vi skal også se om enigheten om tilfredsheten i de ulike gruppene er stor ved hjelp av standardavviket omkring gjennomsnittet. Økende standardavvik forteller at uenigheten – variasjonen – omkring gjennomsnittet øker. De gruppene vi er interesserte i er:

- kjønn
- ulike aldersgrupper
- folk med ulik utdanningslengde
- og folks som bor i ulike regioner i fylket.

Selvsagt kunne en rekke andre egenskaper med innbyggerne i Nordland vært benyttet for å undersøke hva som skaper variasjon, men de fire utvalgte er de mest sentrale med hensyn til viktige demografiske og geografiske egenskapene. Utdanning på sin side gir et uttrykk for om tilfredsheten varierer med formell kompetanse, men kan også betraktes som et mål på om tilfredsheten varierer med sosial status ettersom det er klare sammenhenger mellom økning i utdanningen til folk og inntekten individene har, hvilke yrker de innehar og lignende.

11.4.2 De eldste mest tilfreds med omsorgstjenestene

Tilfredsheten med omsorgstjenestene er som nevnt ganske høy i Nordland. Den gjennomsnittlige tilfredsheten kan vi registrere i nest siste linje i tabell 2 som forteller at tilfredsheten ligger godt over skala-gjennomsnittet på 3.5. Spørsmålet er hvilke grupper som ligger over og under verdien på 4.05. For menn og kvinner er forskjellene så små at de knapt kan registreres. (De ligger i dette tilfelle innenfor det som kalles statistiske feilmarginer)

For alder derimot er det klare variasjoner og det er den gruppen som er mest avhengige av omsorgstjenestene, de eldre, som er mest tilfredse. Mens folk under 40 år bare har et gjennomsnitt på 3.81 i tilfredshet har pensjonistene en skåre på 4.47. Dette er en betydelig forskjell som indikerer at erfaring med tjenestene skaper tilfredshet. De eldste i befolkningen husker også hvordan det engang var da deres foreldre ble gamle for 50 år siden. Mange av de tjenestene de er blitt bedt om vurderer tilfredsheten med eksisterte ikke da. Vi ser også at gruppen i midten - mellom 40 og 66 år - er mer tilfredse enn de yngste og mindre enn de eldste. Dette antyder en såkalt lineær sammenheng mellom alder og tilfredshet. Jo eldre en blir jo mer tilfreds er en med omsorgstjenestene.

Tabell 11.2. Gjennomsnittlig tilfredshet med kommunal tjenesteyting rettet mot eldre i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Kjønn		
Menn	4.09	.90
Kvinner	4.01	1.06
Alder		
Under 40	3.81	.99
40 – 66	4.13	.97
67 og over	4.47	.87
Utdanning		
Ungdomskole	4.34	1.07
Videregående skole	3.98	1.02
Universitet/høgsk	3.99	.83
Region		
Ytre Sør-Helgeland	4.27	.93
Indre Helgeland	3.89	1.01
Salten	3.90	.94
Ofoten	3.81	1.05
Lofoten	4.15	.95
Vesterålen	4.20	.97
Totalt	4.05	.99
N	831	

Tilfredshet med Boliger med og uten heldøgns pleie og Sykehjemmene inngår ikke i indeksen på grunn av at få har oppfatninger om tilfredshet med disse tjenestene.

Sammenhengen mellom utdanning og tilfredshet er også slående, men her er det bare de med lavest utdanning som utmerker seg med større tilfredshet enn de som har videregående eller universitetsutdanning. De siste to gruppene er nærmest

identiske med sin tilfredshet med omsorgstjenestene. Dette antyder at utdanning i dette tilfelle skaper holdninger som mer er rettet mot problemene og manglene om er knyttet til omsorgssektoren, enn vanskelighetene med å finne gode løsninger innen knappe budsjetter og ressursmangel.

Regionene i mellom er det også tydelige forskjeller. Mest tilfreds er innbyggerne i sør og nord i fylket – i Ytre Sør-Helgeland og i Vesterålen, med Lofoten noe etter. Lavest er tilfredsheten i Ofoten, med Salten like over. Spørsmålet som nå reiser seg er om vi vil finne systematikk i at befolkningen i Ofoten er mindre tilfredse med flere av tjenesteområdene, eller om det er slik at den geografiske variasjon er forskjellig fra det ene tjenesteområdet til det andre.

11.4.3 Barna har det bra, nesten like bra som ellers i Norge

Ser vi på tjenester som er rettet mot barn – barnehagene og skoleslagene – er tilfredsheten faktisk ennå høyere enn tjenestene rettet mot de gamle. Best står det til med barnehagene der over 60 prosent i Nordland er svært eller meget fornøyd. Faktisk er det nesten umulig å registrere folk som er svært misfornøyd (0.9%). Likevel er det slik at for landet som helhet så er det sammenliknbare tilfredshetsnivå 13 prosent høyere.

Tabell 11.3. Tilfredsheten med tjenester rettet mot barn i Nordland fylke i 2001 og Norge i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosentdifferanse mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, maksimum og minimum faktorladning.

Tjenesteområder	Nordland	Norge	Prosentdifferanse
Barnehagene	62	75	-13
Barneskolen	55	55	--
Musikkskolen	50	63	-13
Skolefritidsordningen	44	48	-4
Ungdomsskolen	42	38	+4
Forklart varians:6.6	Faktorladning:	Max .76	Min 48

Det neste trekk som er slående ved tabell 11.3 er at variasjonen er større enn for tjenesten for eldre, selv om den tjenesten en her er minst tilfreds med – ungdomskolene – får like godt skussmål som den mest populære tjenesten for eldre i Nordland. Ellers er det verdt å merke seg at tilfredsheten med skolefritidsordningen – en tilsynsordning for barn i 1. – 4. klasse i barneskolen– oppfattes som mindre tilfredsstillende som tilsynsordning enn både barnehagen og skolen. Bortsett fra barne- og ungdomsskolen, der folk i Nordland er tilfredse omtrent som

i landet forøvrig, ser vi at populære tjenester - de nevnte barnehagene og musikkskolene – er signifikant mer populære i landet som helhet sammenlignet med Nordland.

11.4.4 De eldste også mest tilfreds med tjenestene for barn

Tjenestene som er rettet mot barn er det som nevnt ennå større tilfredshet med enn tjenesten rettet mot den eldre delen av befolkningen. Den gjennomsnittlige tilfredsheten er hele 4.36 – nesten en skala-enhetes forskjell i forhold til skalaens midtverdi (3.5).

Fortsatt er det ingen vesentlig forskjell mellom menn og kvinner. De ligger begge omkring gjennomsnittet.

Tabell 11.4. Gjennomsnittlig tilfredshet med kommunal tjenesteyting rettet mot barn i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Kjønn		
Menn	4,34	.80
Kvinner	4,39	.82
Alder		
Under 40	4,28	.85
40 - 66	4,39	.79
67 og over	4,64	.78
Utdanning		
Ungdomskole	4,52	.91
Videregående skole	4,33	.83
Universitet/høgsk	4,32	.73
Region		
Ytre Sør-Helgeland	4,46	.81
Indre Helgeland	4,33	.83
Salten	4,33	.74
Ofoten	4,18	.94
Lofoten	4,53	.72
Vesterålen	4,32	.81
Totalt	4,36	.82
N=	1081	

Tilfredshet med Musikkskolene er ikke med i indeksen på grunn at få har oppfatninger om tilfredshet med denne tjenesten.

Men igjen er det store forskjeller mellom aldersgruppene. De yngste – de som har barn i skolealder – er langt mindre tilfreds enn de eldste. Forklaringen på dette er antakelig tosidig:

På den ene siden kan de gamle foreta sammenlikninger til sin egen skolegang og registrere nærmest enorme endringer i skolebygg, skoleutstyr, pedagogiske tilnærminger og ikke minst trivsel for barn i skolen, mens de yngre som har barna der nå, opplever problemene slik de fortøner seg i dag. Mange skolebygg er faktisk ikke spesielt velegnet for opphold i timesvis hver dag. Kjent er debatten om gamle skolebøker som ikke tilfredsstillt kravet til fornying, aktuell kunnskap og kvalitet. Moderne EDB-utstyr har mange skoler problemer med å skaffe i et antall som gjør PC'en tilgjengelig for alle elevene. I tillegg opplever mange foreldre at det som skulle være en gratis skolegang, bare er det i prinsippet. I praksis følger det med foreldrebetaling. Bruk av ulik målestokk når de eldste og yngste skal vurdere hvor tilfreds de er med skolene og andre tjenester over for barn er nok med på å skape forskjeller i tilfredshet mellom generasjonene.

For ulik utdanning er det de med minst utdanning som er mest tilfreds, og igjen er det ganske identiske verdier for folk med videregående skole og de som har høyskole eller universitetsutdanning. Her er det god grunn til å tro at jo høyere utdanning en har, jo mer oppmerksom er en på de problemene som dagens skole sliter med, og at denne oppmerksomheten overfor problemene skaper mindre tilfredshet.

Geografisk har vi også her vinnere og tapere, og mønstret er ikke så ulikt det vi fant for tjenester rettet mot eldre. Befolkningen i Lofoten er mest tilfreds, men tett fulgt av Ytre Sør-Helgeland. Minst tilfreds er igjen befolkningen i Ofoten, hvilket antyder en akkumulering av ”mindre tilfredshet”, tatt i betraktning at det var her vi også fant minst tilfredshet med tjenestene for de eldre. Resten av regionene ligger nokså likt i mellom disse regionene.

11.5 STOR VARIASJON I TILFREDSHETEN MED DEKNINGSGRAD

Tilfredshet med de tjenester som eksisterer er en ting, et annet spørsmål er om det er nok av dem.

Tabell 11.5. Tilfredshet med kvantiteten på omsorgstilbud i Nordland i 2001. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, maksimum og minimum faktorladning.

Tjenesteområder	Nordland	Informasjon om landet for øvrig mangler	
Barnehagedekningen	53		
Dekningen av hjemmehjelp/Hjemmesykepleie	36		
Dekningen av sykehjemsplasser	23		
Forklart varians: 3.7	Faktorladning	Max . 72	Min .54

Tabell 11.5 forteller at det er store variasjoner i hvor tilfredse folk er med dekningsgraden innen de tre tjenestene som er med. Over femti prosent er tilfredse med dekningsgraden for barnehager, som jo har vært et satsingsområde i en lengre periode. Når det gjelder hjemmehjelp og hjemmesykepleien er tilfredsheten sunket til 36 prosent. Dette motsvares av om lag 20 prosent som er svært eller meget utilfredse. For sykehjemsplassene er tilfredsheten nokså låger (23%) og her er misnøyen faktisk større; hele 27 prosent er svært eller meget misfornøyd med dekningsgraden for sykehjemsplasser.

11.5.1 Ytre/Sør-Helgeland er omsorgsregionen?

Neste spørsmål er hvem og hvor man er mest tilfreds med dekningsgraden når det gjelder ulike omsorgstjenester. Det første vi legger merke til er at tilfredsheten med dekningsgraden faller i forhold til vurderinger av kvaliteten på tjenestene. Tjenestene er med andre ord gode nok men ikke mange nok. En gjennomsnittlig tilfredshet på 3.91 nærmer seg skala-midtpunktet.

Fortsatt er forskjellen mellom kvinner og menn ubetydelige selv om kvinner nå viser seg som de mest tilfredse. Alder skaper imidlertid den samme variasjon som tidligere: de yngste er mindre tilfredse enn de eldre. Igjen er det grunn til å minne om erfaringene og hukommelsens evne til å skape sammenlikninger. De eldste husker hvordan det var og har opplevd forbedringene, mens yngre generasjoner ser problemene ved at etterspørselen etter tjenester er større enn tilbudet. Det kan åpenbart forklare de generasjonsulikheten som så langt er registrert når det gjelder tilfredsheten med omsorgstjenestene.

Tabell 11.6. Gjennomsnittlig tilfredshet med dekningsgraden for kommunal tjenesteyting innen omsorgssektoren i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Kjønn		
Menn	3.94	1.05
Kvinner	3.85	1.10
Alder		
Under 40	3.75	1.06
40 – 66	3.93	1.04
67 og over	4.23	1.12
Utdanning		
Ungdomskole	4.07	1.18
Videregående skole	3.88	1.03
Universitet/høgskole	3.89	.99
Region		
Ytre Sør-Helgeland	4.27	1.01
Indre Helgeland	3.67	1.04
Salten	3.90	1.06
Ofoten	3.86	1.13
Lofoten	4.03	1.02
Vesterålen	3.86	1.07
Totalt	3.91	1.07
N=	1773	

Også når det gjelder utdanning holder mønstret seg, om enn ikke så sterkt som i de to foregående analysene. De med minst utdanning er mest tilfreds, mens det ikke er noen forskjell mellom de som har videregående utdanning og de som har gått på universitet eller høgskole.

Regionalt sett peker Ytre Sør-Helgeland seg ut som den region der befolkningen totalt sett er best fornøyd med omsorgstjenestene, mens Ofoten og de indre av Helgeland er de regionene der folket er minst fornøyd. Lofoten ligger nærmest den sørlige regionen, mens folk i Salten og Vesterålen er sånn middels fornøyde når vi sammenlikner innen Nordland fylke.

11.6 DE KOMMUNALE PRIMÆRHELSETJENESTENE STÅR SEG GODT

Tilfredsheten med den legen en bruker er usedvanlig høy i Nordland. Nesten 70 prosent er svært eller meget tilfreds. Dette er faktisk 12 prosent høyere enn gjennomsnittlig for landet og antyder at dette er en tjeneste som nordlandske kommuner har klart å utbygge godt og med god kvalitet.

Tabell 11.7. Tilfredshet med det primær medisinske tilbudet i Nordland i 2001 og Norge i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosentdifferanse mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, maksimum og minimum faktorladning.

Tjenesteområder:	Nordland	Norge	Prosentdifferanse
Legen	69	57	+12
Fysioterapeuten	61	71	-10
Helsestasjonen	58	55	+3
Forklart varians: 4.5	Faktorladning:	Max .74	Min .66

Også den lokale fysioterapeuten er det stor tilfredshet med, selv om den er 10 prosent lavere enn for landet som helhet. Faktisk er det helsestasjonene folk er minst tilfredse med, selv om nesten 60 prosent også her uttrykker betydelig tilfredshet, og også her er tilfredsheten større enn i landet som helhet. Den betydelige tilfredsheten i Nordland med primærhelsetjenestene beskriver faktisk også en realitet. Mot slutten av 1990-årene var Nordland fylke nummer 3 når det gjelder utførte årsverk i kommunehelsetjenesten pr. 1000 innbyggere. Bare Finnmark og Troms lå foran (Kommunal monitor 1998 s. 38).

11.6.1 Tilfredsheten med primærhelsetjenestene er jevnt fordelt

Tilfredsheten med primærhelsetjenestene er som nevnt bemerkelsesverdig høy (4.57 i gjennomsnitt for fylket), tatt i betraktning fokuseringen på legemangel og rekrutteringsproblemer. Her er det god grunn til å tro at systematisk arbeid med oppbygging av helsesentrene og vekt på kompetanseheving innen helsesektoren har bidratt betydelig til å styrke helsetjenestene i hele fylket. Dette synes som en rimelig tolkning tatt fordelingen og variasjon i tilfredshet i betraktning. Variasjonene er i alle sammenhenger nå små. For skillet mellom kvinner og menn er avstanden ubetydelig.

Den eneste forskjellen det er vært å peke på er at de eldste fortsatt er mest tilfreds, mens de yngste er minst. Igjen er det grunn til å minne om erfaringer, opplevelser

og hukommelse for de eldste, mens de yngste ser problemene som helsevesenet fortsatt sliter med, ikke minst fordelingen av helsetjenester innad i den enkelte kommune. Spesielt for Nordlands befolkningsrike kommuner, med mange tettsteder, fins det en kontinuerlig diskusjon om hvor sentraliserte tjenestene skal være innen kommunen.

Tabell 11.8. Gjennomsnittlig tilfredshet med den primære medisinske tjenesteyting i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Kjønn		
Menn	4,51	.88
Kvinner	4.63	.87
Alder		
Under 40	4.45	.85
40 – 66	4.63	.88
67 og over	5,05	.85
Utdanning		
Ungdomskole	4.66	.96
Videregående skole	4.55	.90
Universitet/høgskole	4.61	.75
Region		
Ytre Sør-Helgeland	4.62	.90
Indre Helgeland	4.60	.88
Salten	4.48	.88
Ofoten	4.71	.87
Lofoten	4.55	.88
Vesterålen	4.57	.83
Totalt	4.57	.88
N=	831	

For utdanningsnivåene er forskjellene nå så godt som borte, og også for regionene er forskjellen nå så små at det er liten grunn til å legge stor vekt på de som fins. Men nå er det i Ofoten at folk er mest tilfreds, fulgt av Ytre Sør-Helgeland sammen med det Indre Helgeland. Bare i Salten er tilfredshet så lav at den skiller seg noe ut.

11.6.2 Stor variasjon i tilfredsheten med kulturtilbudet

Det kommunale kulturtilbudet viser stor variasjon, men etter et bestemt mønster. De kulturtilbudene som er vanlige - kinoen, og idrettsanleggene og svømmehallen er folk i betydelig grad tilfredse med i Nordland. Faktisk er man mest tilfreds med

idrettsanleggene og svømmehallene her, mens det nok er vanskelig for mange små kommuner å konkurrere med de store byene om for eksempel kinotilbudet.

Tabell 11.9. Tilfredshet med kultur og idrettstilbudet i Nordland fylke i 2001 og Norge i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosentdifferanse mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, og maksimum og minimum faktorladning.

Tjenesteområder	Nordland	Norge	Prosentdifferanse
Kinotilbudet	50	62	-12
Idrettsanleggene	43	37	+6
Svømmehallene	37	33	+3
Museumstilbudet	29	54	-25
Fritids og ungdoms -klubber	22	34	-12
Forklart varians: 6.4	Faktorladning:	Max .72	Min .52

Museumstilbudet står det enda verre til med. Dette må nok tilskrives at svært få kommuner i Nordland har utbygget museum og tilfredsheten blir deretter. Mer merkelig er det at tilfredsheten er så lav med tilbudet på fritids og ungdomsklubber – både den samlede tilfredshet i Nordland og sammenliknet med Norge for øvrig. Det mest nærliggende tolkning her er at dette langt fra har vært et av de prioriterte satsingsområdene for kommunen i Nordland.

11.6.3 Tilfredsheten med kulturtilbudene og idrettsanleggene står svakt.

Kulturtiltak og idrett er blant de kjennetegn som skaper blest om og identifikasjon med en kommune. De gode idrettslagene er noen kommuners stolthet og de årlig kulturtiltakene er en del av mange små kommuners selvbilde. Men disse områdene er blant de som er "frivillige" bevilgningsområder for de kommunale politikerne. Det vanligste er at når budsjettet er satt opp er det lite igjen til disse områdene, og for kultur og idrettslederne er usikkerheten stor hvert år om tildelingen kommer og hvor stor den blir. De mange små kommuner i Nordland – og også store med spredt befolkning – kan vanskelig gjøre seg nytte av de "stordriftsfordeler" som byene har, eller satse på "privat initiativ" med fortjeneste som mål for idrett og kultur.

Men store variasjoner kan vi heller ikke her registre. Menn er noe mer tilfreds enn kvinner, antakelig fordi flere menn er brukere av de idrettsanleggene som fins. Generasjonsforskjellene er heller ikke store, selv om de eldste fortsatt er mest tilfredse. For utdanningskategoriene er det knapt forskjeller. Derimot ser vi klare regionale forskjeller. Det Indre Helgeland utpeker seg nå som en tilfreds

befolkning, men folk i Lofoten, Salten og Ofoten er på omtrent samme nivå. Nå er det faktisk i Ytre Sør-Helgeland at tilfredsheten er lavest, og det er verdt å merke seg at misnøyen er så stor at vi faktisk kan registrere et tilfredshetsnivå under skala-midtpunktet: Det er flere utilfredse enn tilfredse.

Tabell 11.10. Gjennomsnittlig tilfredshet med kultur og idrettstilbudet i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Kjønn		
Menn	3.77	.90
Kvinner	3.68	.99
Alder		
Under 40	3.63	.92
40 – 66	3.79	.92
67 og over	3.95	1.13
Utdanning		
Ungdomskole	3.71	1.08
Videregående skole	3.75	.93
Universitet/høgskole	3.75	.79
Region		
Ytre/ Sør-Helgeland	3.13	.92
Indre Helgeland	4.06	1.03
Salten	3.77	.81
Ofoten	3.77	.96
Lofoten	3.80	.86
Vesterålen	3.65	.85
Totalt	3.72	.94
N=	1237	

Tilfredshet med Museumstilbudet inngår ikke i denne indeksen på grunn av at få har oppfatninger om denne tjenesten.

11.6.4 De kommunale ”kontorene” er ikke spesielt populære.

De siste årene har vært preget av mye debatt om politikere og lokal forvaltning. Begrepet ”politikerforakt” er blitt etablert. På samme måte er de ansatte i forvaltningen utsatt for kritikk for manglende lydhørhet, for å være stivbeinte regelryttere, med treg og langsom saksbehandling og en lite servicevennlig innstilling.

Tabell 11.11. Tilfredshet med kommunale tjenester av administrativ og teknisk art i Nordland fylke i 2001 og for Norge som helhet i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosentdifferansen mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, minimum og maksimum faktorladning.

Tjenesteområder:	Nordland	Norge	Prosentdifferanse
Kemnerkontoret	36	34	+2
Kulturkontoret	34	40	-6
Skolekontoret	29	30	-1
Landbrukskontoret	29	50	-21
PP-tjenestene	25	31	-6
Teknisk etat	24	27	-3
Rådmannskontoret	22	23	-1
Næringskontoret	17	31	-14
Kommunal informasjon til innbyggerne	23	28	-5
Forklart varians: 12.6	Faktorladning:	Max .72	Min .61

Tilfredsheten med de "kommunale kontorene" gjenspeiler slike oppfatninger. Her er det bare kemnerkontoret og kulturkontoret som får godkjent karakter. Eller er det ingen av tjenestene ved de administrative kontorene folk er spesielt tilfreds med i Nordland. Dårligst an ligger faktisk næringskontoret der bare 17 prosent er svært tilfreds eller meget tilfreds med servicen. Men det er bare 14 prosent som er svært eller meget misfornøyd med kontoret, slik at folk flest i Nordland antakelig har et svært uklart bilde av de tjenestene kontoret bidrar med. På landsbasis er næringskontoret langt fra så lite populært.

Besynderlig er det også at bare 22 prosent er betydelig tilfreds med rådmannens kontor, men igjen er dette antakelig et kontor folk flest har lite kontakt med siden bare 15 uttrykker betydelig misnøye. Ellers merker vi oss at Landbrukskontoret er populært på landsbasis, men ikke i Nordland. Men igjen er det heller ingen betydelig misnøye (12%). Felles for de kommunale "kontorene" er tendensen til at ingen av dem er oppfattet som å bidra med tilfredsstillende tjenester, men samtidig skaper de liten misnøye.

11.7 MANGELN PÅ POPULARITET ER GJENNOMGÅENDE

Tilfredsheten med de kommunale kontorene er altså ikke stor. Spørsmålet er om det i noen grupper er større tilfredshet enn andre, eller om det fins regioner der populariteten er merkbart større enn i andre. Det første vi merker oss er at den gjennomsnittlige tilfredshet med de administrative kontorene er omtrent som for kultur og idrett, i dette tilfelle 3.73, altså et nivå som nærmer seg skala-midtpunktet. Men på samme måte som for tilfredsheten med kultur og idrett er det svært lite variasjon – med unntak for alder - når vi følger fordelingene i tabell 11.12.

Tabell 11.12. Gjennomsnittlig tilfredshet med tjenester av administrativ og teknisk art i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Kjønn		
Menn	3.78	.87
Kvinner	3.74	.85
Alder		
Under 40	3.48	.86
40 – 66	3.90	.81
67 og over	4.16	.83
Utdanning		
Ungdomskole	3.90	.94
Videregående skole	3.73	.92
Universitet/høgskole	3.76	.72
Region		
Ytre Sør-Helgeland	3.75	.91
Indre Helgeland	3.77	.92
Salten	3.78	.85
Ofoten	3.66	.86
Lofoten	3.85	.85
Vesterålen	3.76	.88
Totalt	3.76	.86
N=	829	

Tilfredshet med Landbrukskontoret, Næringskontoret og PP-tjenesten inngår ikke i denne indeksen fordi få har oppfatninger om tilfredsheten med tjenestene.

For kvinner og menn er det ingen nevneverdig forskjell. For alder er imidlertid forskjellene ganske dramatiske. For de yngste er tilfredshetsnivået omtrent på skala-midtpunktet (3.48), det stiger til 3.90 for gruppen mellom 40 og 66 år, og når hele 4.16 for de eldste. Forklaringen på disse forskjellene er ikke åpenbar, men det

er god grunn til å tro at de som er over 67 år i stor grad er sluttet å bruke de kommunale kontorene. De yngste er derimot brukerne. Dersom det er "bruken" av tjenestene på de kommunale kontorene som skaper misnøyen, er det grunn til å tro at forholdet mellom brukernes forventninger til service og den faktiske tjenesteyting er stor.

For utdanning er det små forskjeller selv om det er de med lav utdanning som er mest tilfreds også her. Tendensen til at de med høy utdanning er minst tilfreds styrker imidlertid tolkningen av at det fins en betydelig diskrepans mellom forventninger og faktisk service, siden det er grunn til å tro at bruken av de nevnte kontorene øker med utdanningsnivå.

Ingen regioner ser ut til å stå særlig mye sterkere en andre når det gjelder den administrative servicen selv om vi merker at misnøyen er minst i Lofoten og størst i Ofoten.

11.7.1 De tekniske tjenestene klarer seg godt

En stor del av debatten om kommunale tjenesteyting de siste årene har stått om kommunene selv bør drive disse tjenestene eller om kommunen bør betale private firmaer for driften. For de tekniske tjenestene har dette særlig dreid seg om renovasjon.

Tabell 11.13. Tilfredshet med tekniske tjenester i Nordland i 2001 og Norge i 2000. Prosent som er svært og meget fornøyd. Prosentdifferanse mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, maksimum og minimum faktorladning.

Tjenesteområder	Nordland	Norge	Prosentdifferanse
Drikkevannet	66	61	+5
Renovasjon og søppeltømming	53	52	+1
Forklart varians: 3.7	Faktorladning:	Max .69	Min .54

Vi har ikke adgang til å skille ut kommuner med kommunalt drevne tjenester i forhold til de som har satt tjenestene ut på anbud. Men i alle tilfelle klarer de kommunale tjenestene seg bra i den betydning at folk er tilfredse med tjenestene. En god majoritet er tilfredse med drikkevannet og mindre en 10 prosent klager. For renovasjon er også en majoritet tilfredse og igjen er det bare omkring 10 som synes jobben gjøres dårlig. Interessant er det også her at Nordland klarer seg bra i forhold til landsgjennomsnittet.

11.7.2 Ofoten utmerker seg positivt for en gangs skyld

Mens de kommunale kontorene ikke utmerker seg ved at brukerne viser stor tilfredshet, er det mulig å si det motsatte for de universelle kommunale tjenestene. Det vil si tjenester som vi alle er brukere av – vannforsyningen, renovasjon og kloakkanleggene. Dette er tjenester som vi knapt tenker på at kommunen forsyner oss med. Vi tar nærmest disse tjenestene som en selvfølge helt til den dagen da de av en eller annen grunn ikke fungerer. Her er imidlertid tilfredsheten i Nordland nesten et skala-poeng høyere en skala-midtpunktet, hvilket ikke bare antyder, men garanterer at folk er fornøyde. I dette tilfelle kan vi se at menn faktisk er noe mer fornøyde enn kvinner, selv om vi ikke skal overdrive forskjellen. De gamle er imidlertid vesentlig mer fornøyde enn ungdommen, og vi minner igjen om erfaringer og hukommelse som forklaring. Fortsatt er de med minst utdanning mer fornøyd enn de med høy utdanning, selv om forskjellene ikke er svært store. Men tatt i betraktning at vi nokså systematisk har sett at de med lavest utdanning er de som er mest tilfredse er det grunn til å referere til drøftingen innledningsvis om hvordan utdanning kan virke med hensyn til vurdering av de kommunale tjenestene. Det virker nå rimelig å trekke den konklusjon at utdanning primært virker til fokusering på problemene og mindre på vanskelighetene og de stramme budsjettene. Problemfokusering fører ofte til oppfatninger om at de kommunale tjenestene kunne vært drevet bedre og mer effektivt.

Tabell 11.14. Gjennomsnittlig tilfredshet med de tekniske tjenestene i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Kjønn		
Menn	4.37	1.12
Kvinner	4.47	1.23
Alder		
Under 40	4.21	1.10
40 – 66	4.43	1.12
67 og over	4.99	1.01
Utdanning		
Ungdomskole	4.71	1.19
Videregående skole	4.54	1.09
Universitet/høgskole	4.51	.99
Region		
Ytre/Sør-Helgeland	4.55	1.12
Indre Helgeland	4.27	1.13
Salten	4.14	1.14
Ofoten	4.85	1.02
Lofoten	4.42	.07
Vesterålen	4.80	.97
Totalt	4.42	1.12
N=	2877	

Ofoten har ved de fleste av våre mål på tilfredshet vært bunn eller nært bunnplassert. Her kommer kanskje trøsten. Det er i Ofoten folk er mest tilfreds med de universelle kommunale tjenestene. Faktisk skårer befolkningen her nær en skalaverdi på 5, noe vi ikke har registrert tidligere. Det betyr ikke bare tilfredshet, men ganske enkelt også mangel på misnøye. Vi ser at situasjonen er nært den samme i Vesterålen, mens den eneste regionen som skiller seg ut ved ikke å vise nærmest utelukkende tilfredshet er Salten.

11.7.3 Nordland på landsgjennomsnittet når det gjelder veiene

Veiene skal vedlikeholdes sommer som vinter. Nordland kan langt fra sies å ha komparative fortrinn og fordeler i forhold til andre fylker når det gjelder veistellet. Ikke fins de bredeste og fineste veiene i Nordland, mens nordlandkommunene ofte har mest nedbør på høsten, de snerikeste vintrene og den største avsmeltingen om våren. Særlig er innbyggerne vant til at brøytebudsjett er oppbrukt de første vintermånedene når snøen kommer tidlig og i mengder. Til tross for mangel på komparative fordeler klarer kommunene i fylket seg bra når det gjelder sammenlikninger med Norge for øvrig.

Tabell 11.15. Tilfredshet med vedlikehold av veier i lokalsamfunnet sommer og vinterstid i Nordland fylke i 2001 og Norge som helhet i 2000. Prosent som er svært eller meget fornøyd. Prosentdifferansen mellom Nordland og nasjonen som helhet. Informasjon fra faktoranalysen: forklart varians, maksimum og minimum faktorladning.

Tjeneste områder:	Nordland	Norge	Prosentdifferanse
Hovedveier vinterstid	33	34	-1
Hovedveier sommerstid	30	30	--
I boligområdet vinterstid	26	23	+1
I boligområdet sommerstid	23	25	-2
Forklart varians. 7.4	Faktorladning:	Max .79	Min .75

Det er naturlig nok hovedveiene folk er mest tilfredse med, men forunderlig nok er folk mer tilfredse med snøbrøytingen vinterstid på veiene i boligområdet, enn de er med vedlikeholdet sommerstid. Samtidig er veiene og vedlikehold og snøbrøyting av de tjenestene som også skaper betydelig misnøye. Det gjelder spesielt de lokale veien i boligområdene. Hele 31 prosent er svært eller meget misfornøyd med vedlikeholdet av veiene sommerstid, men 29 prosent klager på samme måte på snøryddingen.

11.8 VEIENE: HVOR TILFREDSHETEN ER MINST?

De fleste av oss skiller ikke mellom å gå på en kommunalt eid vei, i forhold til fylkeskommunale eller statlige. Folk er like irriterte dersom en eller annen vei i lokalsamfunnet ikke blir vedlikeholdt eller ryddet for snø om vinteren. Særlig gjelder det veiene i nabolaget – der vi til daglig må gå, sykle eller kjøre. Selv om Nordland ikke skiller seg ut fra landet for øvrig med vedlikeholdet og rydding av veiene finner vi her den laveste tilfredshet med de kommunale tjenestene. For første gang registrere vi en gjennomsnittsverdi som er under skala-midtpunktet (3.5), en gjennomsnittlig tilfredshet på bare 3.46.

Tabell 11.16. Gjennomsnittlig tilfredshet med vedlikeholdet av veiene i kommunene i Nordland etter kjønn, alder utdanningsnivå og region. Gjennomsnitt og standardavvik.

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Kjønn		
Menn	3.43	1.16
Kvinner	3.50	1.12
Alder		
Under 40	3.26	1.06
40 – 66	3.48	1.14
67 og over	4.11	1.21
Utdanning		
Ungdomskole	3.77	1.32
Videregående skole	3.46	1.14
Universitet/høgskole	3.54	1.06
Region		
Ytre/Sør-Helgeland	3.52	1.14
Indre Helgeland	3.37	1.15
Salten	3.40	1.09
Ofoten	3.45	1.17
Lofoten	3.71	1.14
Vesterålen	3.53	1.21
Totalt	3.46	1.15
N=	2730	

Igjen er menn noe mer tilfredse enn kvinner, men det er også denne gang forunderlig nok de eldste som er mest tilfredse, og forskjellen til de yngste er stor. Umiddelbart skulle en tro at unge mennesker lettere kunne hankes med litt ekstra snø eller ikke alt for godt vedlikehold, men det er altså en betydelig større tilfredshet blant pensjonistene i forhold til folk som er yngre. På den annen side har

vi sett at den eldste generasjonen gjennomgående er mer tilfreds med de kommunale tjenestene enn yngre årskull. Muligens husker de gamle at snøryddingen var dårligere i "gamle dager" og at standarden på veiene har vært verre.

For utdanning er det ikke store forskjeller, men de med lavest utdanning er fortsatt mest tilfreds, og den rimelige forklaringen er fortsatt at folk med høyere utdanning har større forventninger – forventninger som ikke alltid blir oppfylt.

Regionalt er det denne gangen Lofoten som peker seg ut som området der folk er mest tilfreds, mens folk i Ytre/Sør-Helgeland er minst tilfreds, sammen med folk i Salten og Ofoten.

11.9 BRUKERE OG IKKE-BRUKERE

Et vanlig trekk ved undersøkelser av tilfredshet med offentlige tjenester – ikke minst de kommunale – er at brukerne er mer tilfredse enn ikke-brukerne. De som har direkte erfaring med en tjeneste er mer tilfredse enn de som hadde erfaringene for lenge siden eller er avhengige av media og den offentlige opinion for å kunne gjøre seg opp en mening. Vi skal nå undersøke om det samme er tilfelle for kommunene i Nordland fylke. I vår analyse har vi imidlertid sett at noen av de gruppene som er brukere av noen tjenester – spesielt den yngre delen av befolkningen – er minst fornøyd med tjenester rettet mot barn. Det siste spørsmålet vi skal se på er om denne tendensen holder når vi faktisk undersøker om den enkelte har brukt eller er bruker av de ulike tjenestene. Her må vi forlate de tjenesteområdene som nå er analysert og gå tilbake til den enkelte tjeneste som har et vist volum av bruk blant innbyggerne. For at en slik analyse skal være meningsfull, – om det er forskjeller i tilfredshet mellom brukere av kommunale tjenester og ikke-brukere, må brukerne være av en viss mengde. På samme måte gir de tjenestene som "alle" bruker hele tiden ikke et meningsfullt skille mellom brukere og ikke-brukere. Tjenester som for eksempel "tilrettelagt bolig", "eldresentre", "tilbudet til psykisk utviklingshemmede" holdes derfor utenfor analysen, sammen med universelle tekniske tjenester som "vannforsyning", "kloakk og renovasjon". De tjenester som skal analyseres fins innen:

skolesektoren, helse og sosialsektoren, fritidstilbudet, sammen med to tjenester som vi vanligvis finner i rådhuset: det tekniske kontoret og rådmannens kontor eller formannskapskontoret.

Tabell 11.17. Tilfredshet med kommunale tjenester etter bruk av tjenestene. Prosent svært eller meget tilfreds.

SKOLESEKTOREN

Tjenestetype	Barnehagene	Barneskolen	Ungdomskolen	Skolefritids-ordningen	Musikksolen
Har brukt tjenesten det siste året	81.6	62.5	47.1	58.8	69.2
Har ikke brukt tjenesten det siste året	51.9	48.5	39.4	39.6	45.0
Prosent-differanse	29.7	14.0	7.7	19.2	24.2
N=	1489	1660	1492	1272	1077

HELSE OG SOSIALSEKTOREN

Tjenestetype	Helse-stasjonen	Syke-hjemmet	Alders-hjemmet	Hjemme-hjelpen	Hjemme-sykepleie n
Har brukt tjenesten det siste året	66.5	47.5	49.7	46.5	56.0
Har ikke brukt tjenesten det siste året	49.0	35.0	34.7	34.0	37.3
Prosent-differanse	17.5	12.5	15.0	12.5	18.7
N=	1671	1346	1229	1221	1205

FRITIDSTILBUDET

Tjenestetype	Fritids/Ungdoms-klubben	Idretts-anleggene	Svømmehallen	Biblioteket
Har bruk tjenesten det siste året	38.7	46.8	41.5	74.1
Har ikke brukt tjenesten det siste året	13.8	38.0	30.0	55.2
Prosent-differanse	24.9	8.8	11.5	18.9
N=	1356	1960	2103	2066

RÅDHUSET

Tjenestetype	Teknisk kontor	Rådmannens kontor/ Formannskapskontoret
Har bruk tjenesten det siste året	31.5	34.4
Har ikke brukt tjenesten det siste året	16.7	15.6
Prosent-differeanse	14.8	18.8
N=	1569	1168

Resultatene finner vi i tabell 11.17. Det vesentlig og gjennomgående trekk er at brukerne er mer tilfredse enn ikke brukerne. Forskjellene er så store at de ikke kan skyldes statistiske feilmarginer og i tillegg så store i noen tilfeller at en uten overdrivelse kan hevde at forskjellen i tilfredshet mellom brukerne og ikke-brukerne er betydelige. Særlig gjelder dette noen av tjenestene rettet mot barn. Blant folk som har sine barn i barnehagen er det nesten 30 prosent flere som er svært eller meget tilfredse enn det er blant folk som ikke har barn i barnehagen. På samme måte for skolefritidsordningen og musikkskolene. Blant foreldre som har barn i skolefritidsordningen er det nesten 20 prosent flere som er tilfredse, sammenlignet med de som ikke har erfaring med denne ordningen, og for musikkskolene er forskjellen nesten 25 prosent. For barneskolen og ungdomskolen er forskjellene mindre, men fortsatt slik at de som har direkte erfaring er mer tilfredse enn de som mangler erfaring.

Selv om forskjellene ikke er like store ser vi et tilsvarende mønster inne helse og sosialsektoren. Blant de som selv eller noen i familien bruker hjemmesykepleien er det nesten 20 prosent flere som er tilfredse i forhold til folk uten erfaring med tjenesten. Omtrent på samme nivå er forskjellen for brukere og ikke brukere av helsestasjonen, mens forskjellen er betydelig, men noe mindre for bruk av aldershjemmet. For bruk av sykehjemmet og hjemmehjelpen er forskjellen i tilfredshet sunket til noe over 10 prosent.

Når det gjelder forskjellen i tilfredshet ved bruk av ulike fritidstiltak er også variasjonen mellom tiltakene stor. Største er forskjellen for bruken av fridids og ungdomsklubber, der brukerne er nesten 25 prosent mer tilfreds enn de som ikke bruker eller har barn som bruker dette tilbudet. For biblioteket er forskjellen noe under 20 prosent, mens den ligger på omkring 10 prosent for bruk av idrettsanlegg og svømmehall.

Går vi til rådhuset – der vi fant tjenestene med den laveste grad av tilfredshet - finner vi igjen mønstret. Blant de som har brukt teknisk kontor er det 15 prosent flere som er tilfredse med tjenestene i forhold til de som ikke har brukt kontoret,

mens forskjellen nærmere seg nesten 20 prosent for de som har vært innom rådmannens kontor eller kontoret til formannskapet.

Totalt sett peker dette i en retning som flere undersøkelser har vist for landet for øvrig: Bruk av de kommunale tjenestene skaper større tilfredshet. Dersom Nordland skiller seg ut på noen måte, er det ved en tendens til at brukerne er mer tilfredse enn ikke-brukerne. Faktisk er tendensen sterkere her enn når vi ser landet under ett.

11.10 OPPSUMMERING

Hovedlinjene i de forutgående analysene kan oppsummeres i følgende punkter:

- Befolkningen i Nordland er ikke vesentlig forskjellig fra den øvrige norske befolkning når det gjelder tilfredsheten med de kommunale tjenestene, selv om det for noen enkelt-tjenester er slik at befolkningen er synlig mindre tilfreds. I de fleste tilfellene skyldes det at kommuner i Nordland er for små til at alle typer tjenester produseres. Viktigere er det imidlertid at den generelle tilfredshet med tjenester som har mange brukere – som tjenester rettet mot eldre og barn - har betydelige grupper som er meget eller svært tilfreds og nesten ingen som er meget eller svært utilfreds.
- Selv om vi innledningsvis antok at det er betydelige bruksforskjeller, og dermed erfaringsforskjeller, mellom menn og kvinner når det gjelder de kommunale tjenestene gav dette seg ikke usalg i signifikante forskjeller med hensyn til tilfredsheten med tjenestene. Kvinner og menn er tilfredse og utilfredse med de samme tjenestene.
- Derimot er det betydelige forskjeller i tilfredsheten mellom unge og eldre, og mellom folk med høy og lav utdanning. De eldre er langt mer tilbøyelig til å uttrykke tilfredshet enn de yngre: Dette ble satt i sammenheng med de eldres erfaringer. De har opplevd at det har vært langt verre innenfor de fleste tjenesteområdene som kommunene i dag tar hand om. Folk med god utdanning er langt mindre tilbøyelig til å uttrykke tilfredshet sammenliknet med de som har lav utdanning. Dette har vi satt i sammenheng med at økende utdanning ofte fører til større kritisk evne og antakelig også større forventninger til den kommunale tjenesteutøvelsen.
- Uten at forskjellene skal overdrives ser Sør-Helgeland og Lofoten ut til å ha den mest tilfredse befolkningen, mens Ofoten er den regionen som ser ut til å ha de minst tilfredse innbyggerne. Igjen skal vi ikke overdrive forskjellene, men lav tilfredshet i Ofoten kan ses i sammenheng med at en del av kommunene her har ganske lave frie inntekter sammenliknet med fylket for øvrig.

- Den aller viktigste konklusjonen – og det mest markante funnet er likevel at *brukerne av de ulike tjenestene er langt mer tilfreds en de som ikke er direkte brukere av tjenestene*. Dette betyr at erfaring med tjenestene bidrar til å skape tilfredshet og at erfaringene på mange måter motvirker den ofte negativ omtale som kommunene får i massemedia når fokus er på de kommunale tjenestene. Dette er ikke minst viktig fordi annen forskning har vist at denne type tilfredshet bidrar til å skape tillit mellom befolkning og den kommunale politikk og forvaltning (Rose og Pettersen 2000).

Siden tilfredsheten rent generelt og særlig blant brukerne er høy er det grunn til å anta at *kvaliteten* på tjenestene i fylket er utmerket. Spørsmålet som gjenstår er om *kvantiteten* -- om tilbudet dekker etterspørselen – er godt nok utbygd. Her mangler vi informasjon om folks oppfatninger for de fleste tjenestoområdene. Men for de tre områder dere vi har informasjon er oppfatningen er delte. Best er det for barnehagedekningen (Tabell 5), langt dårligere for hjemmesykepleien og dårligst når det gjelder dekningen av sykehjems plasser, der bare 23 prosent mener at tilbudet er godt nok. Men ser vi på den faktiske dekningsgraden innen ulike tjenestoområder knyttet til omsorg for eldre – folk over 80 år – finner vi at dekningsgraden i Nordland varierer betydelig etter tjenestetypen. Nordland var i 1996 blant de beste når det gjelder dekningsgrad: for hjemmesykepleie er Nordland fylke nr. 3 med en dekningsgrad på 25,9 prosent og for eldre som bor i omsorgsboliger nr 5 med 9,9 prosent i omsorgsboliger (Kommunal monitor 1998). Når det gjelder befolkningen over 80 år som bodde i institusjon for eldre var Nordland nede på en niende plass med 20,3 prosent, mens fylket var nær bunnen - nummer 3 nedenfra når det gjelder antallet enkeltrom av institusjonsplassen. Bare 63 prosent av institusjonsplassene var enkeltrom. Men disse tallene er snar ti år gamle og i tillegg er det betydelige variasjoner kommunene imellom innen fylket. Spørsmålet er om de som lå dårligste an midt på 1990 tallet har tatt de beste igjen, eller om det er de som allerede hadde et godt tilbud som har forbedret seg ytterligere slik at forskjellene fortsatt er store.

Litteratur

Baldersheim, Harald, Tore Hansen, Per Arnt Pettersen og Lawrence E. Rose (1992): *Publikums syn på kommunepolitikk og kommunale tjenester*, LOS-Rapport Nr. 2, Bergen.

Bekken, Ingunn (1997) *Statlig styring eller kommunal autonomi -. Hva er folkemeningen?* Hovedoppgave i statsvitenskap, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo, Oslo.

Fylkesstatistikk 2001, Nordland fylkeskommune, Bodø.

Indergård, Per Øivind (1996): *Misfornøyd eller tilfreds? En analyse av folks tilfredshet med de kommunale tjenester*, Hovedoppgave i statsvitenskap, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU, Trondheim.

Jensen, Rune Lund (1998) *Innbyggernes støtte til kommunale tjenester*, Hovedoppgave i statsvitenskap, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU, Trondheim.

Kolbjørnsen, Per Øivind (1995) *Privatisering av de kommunale tjenestene*, Hovedoppgave i statsvitenskap, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU, Trondheim.

Fimreite, Anne Lise og Jostein Ryssevik (Red.) *Kommunal Monitor* (flere år), Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste (NSD), Bergen.

Pettersen, Per Arnt og Lawrence E. Rose (1997) ”*Den norske kommunen: Hva har politikerne ønsket og hva ønsker folket?*” i Harald Baldersheim, Jan Fridthjof Bernt, Terje Kleven og Jørn Rattsø: *Kommunalt selvstyre i Velferdsstaten*, Tano Aschehoug, Oslo.

Pettersen, Per Arnt og Lawrence E. Rose (2000) ”*Det lokale selvstyrets omdømme – opphav og betydning*” i Audun Offerdal og Jacob Aars: *Lokaldemokratiet: status og utfordringer*, Kommuneforlaget, Oslo.

Rattsø, Jørn og Rune J. Sørensen (1997) ”*Kommunen som serviceprodusent /tjenesteyter: hva forteller norsk kommuneforskning om kommunesektorens effektivitet?*” i Harald Baldersheim, Jan Fridthjof Bernt, Terje Kleven og Jørn Rattsø: *Kommunalt selvstyre i velferdsstaten*, Tano Aschehoug, Oslo.

Rose, Lawrence E. og Adun Skare (1996) Dokumentasjonsrapport: *Undersøkelse om folks forhold til kommunen – 1996*. Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo, Oslo.

Rose, Lawrence E. og Per Arnt Pettersen (2000) ”*The Legitimacy of Local Government – What Makes a Difference? Evidence from Norway*” i Keith Hoggart og Terry N. Clark: *Citizen Responsive Government*. Elsevier Science, New York.

Sandvik, Berit Reinertsen (2000) *Folks tilfredshet med de kommunale tjenestene i Suldal kommune*, Hovedoppgave i statsvitenskap, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU, Trondheim.

12. OPPSUMMERING

Av Ingrid Fylling

Vi har i denne rapporten presentert sentrale trekk i nordlendingenes levekår og opplevde livskvalitet, sammenlignet både med resultatene fra tilsvarende undersøkelse i 1994, og med resultater fra landsomfattende undersøkelser.

Vi har presentert de ulike levekårsområdene tematisk. Samtidig henger ulike områder som er viktige for våre levekår og vår livskvalitet sammen på mange og komplekse vis. Vi har for eksempel vist at det er en klar sammenheng mellom inntekt og helse, og mellom utdanning og posisjon på arbeidsmarkedet. Levekårsvariable har med andre ord en sterk tendens til å samvariere positivt med hverandre, slik at høy verdi på en faktor øker sannsynligheten for høy verdi også på en annen. Dette fenomen er også samtidig en viktig begrunnelse for å studere endringer i levekår blant befolkningen. Fordelingen av levekårsfaktorer er ikke tilfeldig fordelt i befolkningen: Der er en opphopning i faktorer blant noen deler av befolkningen, og en tilsvarende redusert andel i andre grupper. Og selv om noen grupper vil ha en tendens til å komme systematisk bedre ut enn andre, vil sammensetningen av slike grupper kunne endres.

12.1 OPPSUMMERING AV HOVEDFUNN

Befolkningsutviklingen i Nordland preges av at trendene i retning av aldring og urbanisering fortsetter. Det har siden 1994 skjedd en sentralisering i fylkets befolkning til regionsentra som Bodø, Sortland og Brønnøy, mens typiske utkantkommuner har opplevd en tilbakegang i folketall. Fremover mot 2015 vil andelen barn og ungdom reduseres, mens andelen eldre vil øke. Her er det selvsagt store variasjoner internt i fylket, mellom regioner og kommuner. Andelen nordlendinger som meldte flytting gjennom 90-tallet tilsvarer ca 4,4% av befolkningen pr år i gjennomsnitt.

12.1.1 Sosioøkonomiske faktorer

Helsetilstanden er god i Nordland: 35% av alle nordlendinger oppgir å ha meget bra helse, mens 67% av befolkningen over 67 år oppgir å ha middels eller bra helse. Det er fremdeles i 2001 små forskjeller mellom Nordland og landet som

helhet når det gjelder sentrale helsefaktorer. Den største forskjellen finner vi når det gjelder legekonsultasjoner, hvor nordlendingene fremdeles har en betydelig lavere andel som har hatt kontakt med lege i løpet av siste 30 dager, enn vi finner for landet som helhet.

Når det gjelder utdanningsnivå ligger Nordland fremdeles under landet som helhet, og vi har en lavere andel med høyere utdanning enn både Troms og Finnmark. Forskjellen mellom Nordland og landet som helhet når det gjelder utdanningsnivå er like stor i dag som den var i 1994. Det er små regionale forskjeller innen Nordland, forskjellene får mer mellom utdanningsbyene, Nesna, Bodø og Narvik, og kommuner som i liten grad gir tilbud om høyere utdanning. Folk i Nordland er også mindre tilfredse med sin egen utdanning i 2001, særlig de som arbeider innenfor industri/håndverk og varehandel/butikk.

Nordlendingenes forhold til arbeid og trygd viser fortsatt lavere sysselsetting i Nordland enn i landet som helhet, og Nordland har siden 1994 hatt en nedgang mens resten av landet har hatt en oppgang i sysselsetting. Kvinner har imidlertid økt sin sysselstingsandel, og flere kvinner arbeider heltid i dag enn i 1994. Nordland har også fortsatt høyere andel langtidssykmeldte eller uførepensjonerte enn landet som helhet.

Inntektsforholdene i Nordland viser små regionale forskjeller. Den yngste og eldste aldersgruppen har de laveste inntektene, og en større andel eldre i Nordland enn gjennomsnittlig for landet lever på minstepensjon. Imidlertid er andelene som rapporterer om økonomiske problemer, dårlig økonomisk beredskap og fattigdom høyest blant unge og personer i etableringsfasen, mens økonomiske problemer og fattigdom opptrer ganske sjelden blant eldre.

12.1.2 Psykososiale faktorer

Nordlendingenes sosiale relasjoner har endret seg noe siden 1994. For det første kommer dette til syne når det gjelder oppslutning om relasjonelle verdier, hvor vi ser en markant svekking av verdier som "å ha venner" og "å ha god kontakt med slektninger" siden 1994. Vi ser for det andre at hyppigheten av kontakt med foreldre, søsken og venner også har sunket i alle aldersgrupper, særlig blant de yngste mennene. Eneste unntak er kvinner over 67 år, hvor vi ser en økning i samvær med venner. Samtidig er det få nordlendinger som føler seg ensomme: Kun 6% oppgir at de ofte føler seg ensomme. Her ser vi en reduksjon i ensomhetsfølelse over tid, særlig blant de eldre kvinnene: I 1994 oppga 30% av kvinner over 67 år at de de siste ukene hadde følt seg svært ensomme, mens i 2001 er det 14% i denne gruppen som ofte følte seg ensomme.

Når det gjelder omsorgsarbeid yter nordlendinger mer uformell omsorg innad i familien i 2001 enn i 1994. Samtidig har utvekslingen av omsorg mellom husholdningene gått klart tilbake. I husarbeidet er vi mer likestilte i Nordland enn i landet som helhet: Menn i Nordland bruker mer tid på husarbeid enn menn i landet som helhet, og kvinner i Nordland bruker mindre tid på husarbeid enn kvinner i landet som helhet. Men fortsatt gjør kvinner i Nordland mer husarbeid enn menn. Vi har god dekning av barnehager, men dårlig dekning av sykehjemsplasser og omsorgsboliger for eldre.

Nordlendingene deltar fortsatt aktivt i ulike fritids- og kulturaktiviteter. Flere deltar i 2001 enn i 1994, men færre deltar svært ofte. Unntaket her er turer i skog og mark, hvor også andelen som deltar mye har økt. Kvinner er mer aktive enn menn, yngre deltar mest i idrett, kino og dans mens storforbrukerne av konserter, kunstutstillinger og museer er eldre kvinner og menn.

12.1.3 Livskvalitet og tilfredshet

Siden 1994 har bildet endret seg en hel del når det gjelder hva befolkningen i Nordland ser som viktige verdier og prioriteringer i livet. Nordlendingene har blitt betydelig mer opptatt av materielle verdier gjennom de senere årene, og dette gjelder på tvers av aldersgrupper. Samtidig ser vi at betydningen av å kunne engasjere seg i samfunnsspørsmål og partipolitisk aktivitet har minsket betraktelig, særlig blant de yngste.

Tilfredshet med ulike levekårsfaktorer har generelt sett gått tilbake siden 1994. Nedgang i tilfredshet er sterkest når det gjelder ens egen jobb og husstandens økonomiske situasjon. Menn er gjennomgående mindre tilfredse enn kvinner, og graden av misnøye har også økt mest blant menn siden 1994. Vi ser også at yngre er mindre tilfredse enn andre aldersgrupper på de fleste områder i livet.

Også når det gjelder tilfredshet med ulike kommunale tjenester ser vi en betydelig forskjell mellom yngre og eldre, og mellom folk med høy og lav utdanning. Derimot er det ingen kjønnsforskjeller i tilfredshet med kommunale tjenester. Det viktigste og mest markante funnet er imidlertid at brukere av kommunale tjenester er langt mer tilfredse med tjenesten enn de som ikke er direkte brukere. Dette betyr at erfaring med tjenestene bidrar til å skape tilfredshet.

12.2 MATERIELLE FORHOLD ENDRES SAKTE

Tradisjonelt har vi vært vant til å tenke at levekår er fordelt systematisk ulikt mellom fylker og geografiske områder i Norge. Og Nord-Norge har både av oss sjøl og andre vært oppfattet som en relativt sett "fattig" region. I 1994-undersøkelsen mente vi å kunne slå et lite hull i den myten: For rett nok var der ulikheter i materielle levekår mellom Nordland og landet som helhet, men forskjellene var ikke store og vi hadde frem til da sett en sterk utjevning gjennom 80-årene som vi i 1994-rapporten antydte etter all sannsynlighet kom til å fortsette. Med tallene fra 2001 ser vi at nordlendingene har bedre økonomisk situasjon enn i 1994, men utjevningen i forhold til landet som helhet har stagnert. Vi har med andre ord tatt del i den allmenne velstandutviklingen i landet, men ikke tatt igjen "forspranget". Når det gjelder utdanning, sysselsetting og økonomisk sikkerhet ligger vi fremdeles etter. De viktigste forklaringene på dette ligger i strukturelle forhold som næringsstruktur og bosettingsmønster, områder som er preget av relativt saktegående endringsprosesser. Noen mindre endringer ser vi, blant annet når det gjelder inntekt hvor ulikhetene har forsterket seg. Dette er ikke et fenomen som Nordland er alene om: Vi ser de samme tendenser både nasjonalt og internasjonalt (Birkelund 2000).

Vi har også vist i denne rapporten en klar og systematisk utjevning mellom ulike regioner i Nordland. Mens vi i 1994 så at noen regioner pekte seg ut i ulike retninger, ser vi i 2001 svært små forskjeller mellom regioner. Dette er særlig tydelig i forhold til Ofoten, som i 1994 systematisk kom svakere ut enn andre regioner på mange sentrale levekårsområder. I dag skiller ikke Ofoten seg ut verken når det gjelder materielle, helsemessige eller trivselsmessige forhold. Regionstilørighet synes dermed ikke å bidra til å forklare variasjon i levekår i noen særlig grad. Dette betyr imidlertid ikke at forskjeller mellom sentrale og perifere områder i Nordland er uten betydning for å forstå variasjoner i levekår blant nordlendingene²⁷.

Mange vil stille spørsmålsteget ved hvor interessant det er å påpeke at de materielle levekår i Nordland fremdeles henger etter landet, kanskje særlig når forklaringsfaktorene knyttet til næringsstruktur og bosettingsmønster både er så åpenbare og så kompliserte å skulle gjøre noe med. En slik kritikk vil i noen tilfelle være betimelig. Samtidig er det etter vår mening viktig å kunne synliggjøre systematiske skjevheter som vedlikeholdes over tid. Interessante funn er ikke ensidig knyttet til funn som påviser store endringer. Systematisk overvåkning av

²⁷ Dette temaet vil vi forfølge i en egen rapport høsten 2002.

samfunnsprosesser er viktig kunnskap, også de prosesser som endrer seg med lav fart (Birkelund 2000).

12.3 MENS VÅRE VERDIER ENDRES RASKT

Derimot har vi vist at nordlendingenes sosiale relasjoner har endret seg klart siden 1994. Kontakt med slekt og venner prioriteres ikke på langt nær så sterkt som i 1994, og frekvensen av kontakt – både personlig og via telefon og brev – har sunket kraftig. Vi orienterer oss med andre ord annerledes sosialt enn vi gjorde for 7 år siden. Samtidig er det viktig å påpeke at vi ikke av den grunn opplever ensomhet i større omfang enn tidligere.

Vi har også sett at våre prioriteringer av hva som er viktig i livet generelt sett har endret seg. Blant annet har vi sett at nordlendingene har blitt mer opptatt av materielle verdier enn i 1994, og dette gjelder på tvers av aldersgrupper men er sterkest blant de yngste²⁸. Samtidig ser vi at betydningen av å kunne engasjere seg i samfunnsprosjekt og i partipolitisk aktivitet har minsket betraktelig, noe som særlig gjelder for de yngste. Betydningen av materielle verdier har økt mest blant kvinner og blant middelaldrende, de samme gruppene som i 1994 i sterkest grad betonte slike verdier. Og det er de to yngste aldersgruppene hvor vi ser de tydeligste endringene når det gjelder verdier og prioriteringer. Dette er verdiendringer som vi også ser nasjonalt og internasjonalt.

Karlsen (2001) peker på at sosiologiske analyser av Nord-Norge har hatt *sted* som viktig begrep og referanseramme. Man har antatt at barn i nordnorske distrikter, på grunn av geografiske og næringsstrukturelle forhold, har hatt orienteringer og holdninger som skiller dem fra barn i mer urbane strøk. Dermed har man også antatt at *”geografisk tilhørighet har betydning for utvikling av identitet, normer og verdier”* (ibid, s.2). Mot dette viser Karlsen at særlig yngre menneskers hverdag får et stadig mer likt innhold uavhengig av hvor man bor (Karlsen 2001). Heggen (1993) viser at betydningen av å få jobb på hjemstedet er kraftig svekket de siste 20 årene, både for jenter og gutter. Vår sosiale identitet retter seg både mot og ut av våre lokale livssituasjoner. Kanskje peker våre resultater i retning av at vi i stadig større grad utvikler et *”utbant ethos”* (Karlsen 2001), mens lokal identitet blir stadig vanskeligere å påvise.

²⁸ Dette er en trend vi også ser nasjonalt, jfr. Hellevik 1996.

12.4 "GLOBALE" VERDIER I LOKAL KONTEKST?

Oppsummert kan vi si at mens vi på det materielle området fremdeles henger noe igjen i utviklingen, ser vi en markant "utjevning" – kanskje kan vi kalle det "globalisering"²⁹ – i våre verdier, prioriteringer og sosiale samværsformer. Slike raske endringer er viktige å fange opp, også fordi de kan komme til å rette store utfordringer til det politisk-administrative system som skal planlegge og utforme tiltak for befolkningen. Vi har sett at nordlendingenes tilfredshet med de kommunale tjenestene jevnt over er høy. Samtidig ser vi at de minst tilfredse er folk med høy utdanning, og de unge. Dersom vi antar at dette ikke er et livsløpsfenomen men snarere et generasjonsfenomen, så kan det innebære at tjenesteapparatet etter hvert skal betjene et langt mer kritiske og krevende brukergrupper enn vi har vært vant til så langt. I tillegg vil en globalisering av verdier og prioriteringer også henge sammen med økt kunnskap om andre steder, andre forhold og andre måter å gjøre ting på, noe som gir et større sammenligningsgrunnlag i møte med egen kommunes tilbud. Dermed kan man etter hvert oppleve at våre forventninger blir om ikke globale, så i hvert fall nasjonale. Slike trekk kan bidra til å understreke "forventningskrisen" i forhold til velferdsstaten som allerede i flere år har vært fremhevet som et sentralt trekk ved den moderne velferdsstat.

Nordlendingenes verdiprioriteringer synes mer liberalistisk og mer individualistisk enn tidligere. Dersom dette også innebærer at forventninger og krav til mer individuelt tilrettelagte tjenester forsterkes, så kan det skape spenninger i møte med et kommunalt tjenesteapparat som i stor grad baserer seg på standardiserte løsninger. Kanskje vil vi også se fremover at folks avhengighet av kommunale tjenester svekkes, fordi manges økonomiske situasjon tillater selvfinansiering av tjenester man ønsker og som kommunen ikke leverer. En slik utvikling ser vi allerede konturene av, og dette stiller oss overfor flere utfordringer. For det første stiller det kommunen i en "konkurransesituasjon", hvor en rekke ulike velferdsprodusenter opererer i samme marked. For det andre vil en slik utvikling kunne gi nye og endrede sosiale forskjeller, nemlig mellom de som har økonomisk handlingsrom til å kjøpe private tjenester, og de som ikke har det.

²⁹ Globalisering er et omdiskutert begrep, og kritikere hevder at det innebærer utjevning og økende likhet først og fremst mellom de vestlige land i verden. Vi velger likevel å benytte begrepet her, men da satt i anførselstegn, for å uttrykke endringer i retning av en større grad av nasjonalisering og internasjonalisering i samfunnstrender.

Litteratur

Birkelund, Gunn (2000): *Modernitetens flertydighet. Økende individualisme eller stabil strukturell ulikhet?* Tidsskrift for Samfunnsforskning 2/2001, s.215-235.

Fylling, Ingrid; Jan-Inge Hanssen, Johans T. Sandvin og Jan R. Størkersen (1994): *Levekår og livskvalitet i Nordland*. NF-rapport nr 15/94.

Hellevik, Ottar (1996): *Nordmenn og det gode liv*. Oslo: Universitetsforlaget.

Karlsen, Unn Doris (2001): *Ung i spenningens land. Analyser av preferanser knyttet til valg av utdanning, yrke og bosted blant nordnorsk ungdom*. Avhandling for dr.politgraden, Universitetet i Tromsø, september 2001.

VEDLEGG

Spørreskjema

Alders- og kjønnsfordeling i undersøkelsen

"Total befolkning Nordland"